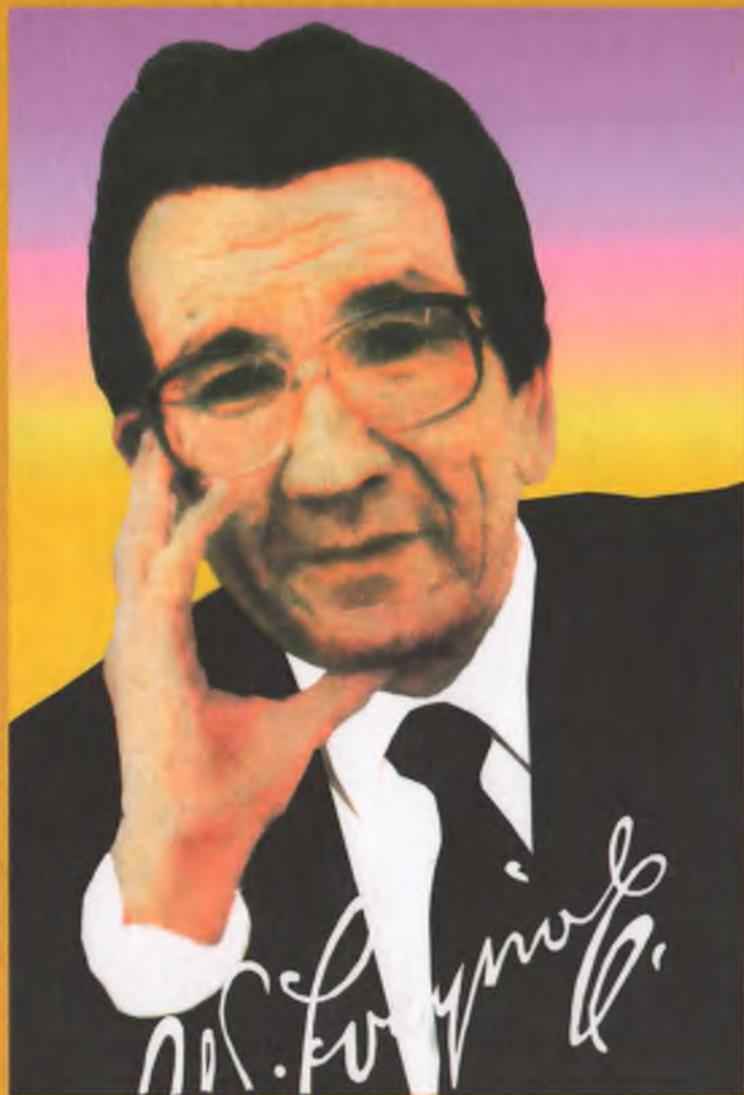

84(53-63)
10.34

**Таңламалы
шығармалары**

II ТОМ

4(54-65)
10-94

Ибрайым ЮСУПОВ

**ТАҢЛАМАЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫ**

**ҮШ ТОМЛЫҚ
II
ТОМ**

**НӨКИС
«БИЛИМ»
2018**

УОК 821.512.133 (081) **И. Юсупов.** «Таңламалы шығармалары»
КБК 5. Қар Үш томлық. II том. Нөкіс, «Билим» бас-
Ю — 94 пасы, 2018-жыл. 352 бет.

УОК 821.512.133 (081)
КБК 5. Қар
Ю — 94

Жигирмаланшы әсирдің екінші ярымы хәм жигирма биринши әсирдің дәслепки он жыллығында қарақалпақ әдебиятында өшпес из калдырған, миллий әдебиятымыздың мақтанышы болған сүйикли шайырымыз — Өзбекистан Қахарманы, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан халық шайыры Ибрайым Юсуповтың хәр бир қосығын жүректен сүймеген қарақалпақ перзентин табыу кыйын.

Ол өзиниң саналы өмириниң 60 — 65 жылдан аслам дәуирин поэзияға бағышлады. Қосықтың шығыс хәм батыс усылларын терең ийелеп, әжайып сөз маржанларын дөретти хәм халқына инам етти:

Әрманым сол — турсам, жатсам,
Сөз қусын ушардан атсам,
Саған аз-кем сөз унатсам,
Басқа бахыт сорамайман.

Оның поэзияға болған ықласын, садықлығын тәрийплейтуғын бул қатарларды ядқа билмейтуғын адамның өзи жоқ.

Биз бул үш томлықта шайырдың өмири дауамында жазған шығармаларының ең сайландыларын бүгинги дәуир көз қарасынан келип шығып, нәзериңизге усынып отырмыз.

Китап кеулиңизден хәм китап текшениңизден ылайықлы орын ийелейди, деп ойлаймыз.

Китапты баспаға таярлағанлар:

Қуәанышбай Оразымбетов,
Қабыл Мамбетов,
Пердеғалий Дабылов.

Жууаплы редактор:

Кеңесбай Каримов

ISBN 978-9943-4443-7-9

© **И.Юсупов, 2018.**
© «Билим» баспасы, 2018.

**«ЙОШ»
китабынан**

БИР ГЕЗЛЕРИ БЕРДАҚ ЖҮРГЕН ЖЕРЛЕРДЕ

Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде
Гүўлеп бир жабайы самаллар есер.
Хәзир жыл қуслары сийрек келисер,
Шағала шарқылдап күлген жерлерде.

Тениз таслап қашқан гөне жағысын,
Гүўилдемес нар қамыслар қағысып,
Дәрьяның шаршаўлы келер ағысы,
Бурын халлас урып келген жерлерге.

Арқасы Ақ қала, кубласы Зайыр,
Ақсарлы кең дала бурынғы қайыр,
Бахыт излеп байғус халқына шайыр,
Дуўтарын аркалап жүрген жерлерде.

Мен хәр дайым өтсем усы кәрадан,
Ойлайман: не заман кешти арадан.
Енди еркин нәпес алар хәр адам,
Бурын еллер посып, бүлген жерлерде.

Мейли, теңиз ески жағыстан кашар,
Дәрья бирде қайтса, биринде тасар,
Ең баслысы: халқым бахытлы жасар,
Ел жылап, шағала күлген жерлерде.

Жайлау гүлlep, жаңа каналлар барып,
Көк егис ырғалып, көл суўландырып,
Айдынында торалағаз қондырып,
Төрт түлик мал қаплап өрген жерлерде.

Ақшам жағаласам Қазақдәрьяны,
Тыңлап ақ отаудан шыққан наманы,
Деди: «бул — Бердақтың жаңа дәураны»,
«Кимдики» деп сауал берген жерлерде.

Кел, дәулетли қонақ, хызметим қалыс,
«Ең кеми жүз болсын көз көрген таныс»
«Усылай айтып кеткен Бердақ бабамыз» —
Дер балықшы мийман көрген жерлерде.

Китап текшесине түскенде көзим,
Хәр үйден қуўанып шығаман өзим,
Халық алтынға қаплап Бердақтың сөзин,
Қосық етип айтар жүрген жерлерде.

Ертип алып балықшының баласын,
Мен жағалап кеттим теңиз жағасын,
Теңиз ядлап алып шайыр намасын
Айтып турма дедим көрген жерлерде.

Теңиз бүгин қайтса, ертеңге тасар,
Инсан бахытын көрип шадлығым асар,
Шайыр әрман еткен әуладлар жасар,
Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде.

Июль, 1976-жыл.

ГҮРГЕН ДӘРЬЯЛАРЫ ЖОЛ БЕРЕР СИЗГЕ

Николай Тихоновқа

Мәжилис столына омырау артсаңыз,
Зал баладай қулақ түреді сизге.
«Жол бергин. Гүрген!» деп қосық айтсаңыз,
Бәлким дәрьялар жол береді сизге.

Сизди көрсем, бир күш тасып бойымда,
Жаслық селлерине сайдай толаман.
Аллаберди аўылының тойында
Бирге тойлап отырғандай боламан.

Мудам гүлlep жатар жас кеўлинизде,
Шайырлықтың «Грузия бәхәри».
Арқар болып ерип кетемен сизге,
«Серго соқпағынан» барған сапары.

Уллылық бир дәрья. Бойынан оның,
Биразлар уллылық излер өзине.
Кишкене булақлардың гөззаллық сырын,
Олар түсине алмас, илмес көзине.

Сиз қанша биймәлим булақлар көзин
Таўлар қыснағынан таўып аштыңыз.
Сизде мол Горькийше аталық сезим,
Сиз хәмме халыққа баўыр бастыңыз.

Бизиң улан пайтақ елимиздеги
Шайыр әўладының ақсақалысыз.
Қосық тартқан кәрўан жолымыздағы
Көш басында барар қызыл нарысыз.

Қандай жақсы: уллы — киши деместен,
Паңсынбай хәм жатырқамай сүймек бар.
Өзгениң намасын өгейсинбестен,
Ышқысында Тихоновша күймек бар!

Түсиниклер: Атақлы рус шайыры Николай Тихонов Кавказ хәм Күншығыстағы көп ғана жас әдебиетларды дүньяға танытыўда умытылмас атаханлық еткен киши. Ол 30-жыллары «Жол бергин, Гүрген, жол бергин!» деген күншығыс халық намасының мотивине қосық жазған. Аллаберди — Кавказдағы бир аўылдын аты. Ол аўыл хаккында оның қосығы бар. «Грузия бәхәри» — Н. Тихоновтың қосық китабының аты. (И. Ю)

Бийик минберлерден сиз сөйлегенде,
Зал баладай тынып қулақ түреді.
Узағына соғып турғай геуденде
Рус шайырының жомарт жүрегі.

От басында шарап ишискенлердин
Мийнетсиз кәйтiп «дос болғанын» көрдiм
«Достым көп» деп жүрген талай мәртлердин
Ең соңында жалғыз қалғанын көрдiм...

Гүргенлер жол берер тартылып сууы,
Сиз ең бай адамсыз тууысқанларға.
Сиздегі қартаймас жаслықтың пууын
Тилеймен қартаймай сууысқанларға.

Ноябрь. 1974-ж. Москва.

КӘЛЕМЛЕС ДОСЛАРЫМА

Бир үркер астында тууған досларым,
Заман берсин қууат илайым сизге.
Сизлерсиз жоқ мениң кеуіл - хошларым,
Бүгін бір мүрәжәәт қылайын сизге.

Кимнің жылы барыс, улыу я мешин,
Айырыу шәрт емес ертесин-кешин.
Тууғанда жазбаған метрикесин
Қай архивтен излеп табайын сизге.

Ким аға, ким ини, құрдас яраны,
Жүйрик кәлемлердің гөззал қурамы.
Шақырғанда заманласлық ураны,
Түйедей құрдас болар Ибрайым сизге.

Қырк жыл кәлем тартқан Жолмырза ағам,
Шайырлық соқпағын силтедің маған.
Инилик иззеттен гүл терип саған,
Гөруғлының тонын жабайын сизге.

Сапар, Тилеўберген ағалар болса,
Хәр бири бир арна, жағалар болсаң,
Байнияз аға, гүл аралар болсаң,
«Гүлнаран» жолыққай илайым сизге.

Дәуірлес, кәлемлес жанажанларым,
Тәжет, Ғалым кетик кәдирданларым,
Төлектің тулғалы романларын
Басыма көтерип барайын сизге.

Кел, тақыұа достым Кәрамаддийин,
Хәк ашқан жериниң жүйлейик жүйин,
Ақыл бериў аңсат, атқарыў қыйын,
Жеңил жолын қайдан табайын сизге.

Ағаларым Айтбай, Жолдас, Хожабек,
Жасларға — жол, жасы үлкенге — хүрмет.
Шаўдырбай жар мойын, Узақбай өжет,
Айтыңларшы қәйтип жағайын сизге?

Жораларым Юрий, Өсербай, Абат,
Оразақсыз маған ашшыдур набат.
Сапарбай философ, Қалый, Халмурат,
Такаббырлық туўын жығайын сизге.

Мәтен, Улмамбетсиз менде жоқ жүрек,
Туяна Кеңесбай, кишкене Төлек,
Кеўил бир, шайырлық жолымыз бөлек,
Мендағы мақсетлес ағайин сизге.

Жолдасбай, Исмайыл, Қабыл досларым,
Жаңабай, Толыбай, Камал жасларым,
Тараўға Қырықбайдың қалың шашларын,
Уста болып тарак соғайын сизге...

Дәуран атын сүрсем, — сиз бенен сүрдим,
Мерекелес болып, мәжлиске кирдим,

Хамалы бир десер заманы бирдин,
Шаршасаңыз бир ат болайын сизге.

Куяш нуры — кеўил аспанымызға,
Әжелий муғаллақ-душпанымызға
Бәлент пәрүаз әйлеп ушқаныңызда,
Қолтығында қанат болайын сизге.

Көп уўықта болар бир мақсет — тилек:
Бәри бир шаңаракты көтерер тиреп.
Сонда гүлдиреуиш турар гүркиреп,
Мендағы бир уўық болайын сизге.

Дос-яранлар ийни келген ўағында,
Айтысар-шертисер хызмет бабында.
«Татыўлық» деген бир ийисли сабынға,
Жуўсақ кеўил кири жоламас бизге.

Оқып көрсем «Шежиресин» Бердақтың,
Бирлик пенен арба соққан жер таптым.
Бахты гүрлеп бүгин қарақалпақтың,
Аты хаттан шығып, түсип тур көзге.

Халқым татып таза бағдың алмасын,
Бурқып ақты көркем сөздің арнасы.
Биз айдаған әдебият арбасы,
Дүнья басы мүлқдур ол хәммемизге.

Жаңа қосық жаңа дәўирден нышан,
Әўел бул арбаны айдады Асан.
Бул бир әжеп арба серлеп қарасаң,
Халық қызығып турар айдаған ғезде.

Нәжим, Әмет, Жолекенлер басында,
Олар хәм айдаған биздей жасында,
Аббаз, Садық минип алтақтасында,
Халыққа сөз унатып, көп түскен көзге.

Хожекең де буған көп көрген шара,
Марат хәм жолына болған пәрүана,
Арысын төбелеп Әденбай бала,
Мақтауын асырып, ысырған бизге.

Қыйқыуын жеткизип көплеп-көмеклеп,
Айдап киятырмыз биздағы еплеп,
Шыйқылдаса майлап, саусаса сеплеп,
Шүйин қатайтамыз босаса тезде.

Онлаймыз, сазлаймыз ортаға алып,
Жумыстан кейин хәм қасында қалып,
Гүпшеклеймиз хәмме қыйқыуды салып,
Арба шығарлыққа бет алған гезде.

Арбамызды журт мақтаса қууанып,
Жаманласа, қысырымыз сууалып,
Бир күн хәм қоймаймыз оны тууарып,
Асығамыз мақсет-мәнзилимизге.

Жолаушы жол қарап, шаршар болмайма,
Арбакеш хәм жақпай кетер сондайда,
Көтерғини жулып алып, сол жайда
Урсақ деймиз оны, келтирмей сөзге.

Алдың кеш, қонақ жай тапқаның ҳесап,
Дус келер бир отау, жағыулы ошақ.
Тынығып, қайтадан биз апақ-шапақ,
Таң сәхәрден тағы жол тайын бизге...

Пахтакеш ақ алтын кәрүанын тартып,
Машиналар барар жолларда шалқып,
Биз елдің руұхый байлығын артып,
Апарамыз алтын дәуиримизге.

Түр болсын деп бул бир тымсаллы қосық,
Ат жектим, досларым, арбаны қосып...

Сиз бенен бир жасап, сиз бенен йошып,
Сәүбетлес болыў зор ғәниймет бизге.

Ақшам тауықлар хәм уйкыға жатар,
Сигарета сорып таңымыз атар.
Нанлары минлетли, сорауы қатал,
Бир бахытлы хәнер берилген бизге.

Көз нурыңнан тамған көркем сөз қандай,
Бул бир ийне менен қудық қазғандай,
Халыққа сөзиң жағып кетсе азғантай,
Шешең қыз туўғандай, нур енер жүзге.

Өзиңе сезилмес журттың сезгени,
Ким унатсын көп сөйлеген езбени,
Қалтқысыз өлшеген халықтың безбени
Нақ баҳасын берер хәр ауыз сөзге.

Усталар жай салар берип ықласын,
Дийқан минлет етпес еккен пахтасын,
Мақтаса сөзинди халқың мақтасын,
Қасла салығы жоқ айтқанның жүзге.

Қәлемлес, зәңгилес әзийз досларым,
Хеш бир ортаймасын толы йошларың,
Өмиў бойларының бүлбил қусларын,
Хәзир көп жер таныр еллеримизде.

Заман көркин тынбай сайрап жүрсин деп,
Хауазына жәхән кулақ түрсин деп,
Жас әуладқа жан азығын берсин деп,
Шийрин зибан берген тиллеримизге.

Сөз маржаны ол хәм елдің дәулеті,
Қызсын алтын қәлемлердің сәүбети,
Бизде болса хызмет қылыў нәўбети,
Аянбай хызметлер қылайын сизге.

Көз тиймесин, заман алға кетип тур,
Халықтың кеулиндеги бир-бир питип тур,
Дәуір бизден төрели сөз күтип тур,
Кеңнен ашып кеуил сарайын бизге.

Сентябрь, 1976-жыл.

АЙТ СЕН ӘЖИНИЯЗДЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН!

Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!
Жыласын яр ышқы бауырын кескенлер.
Еңиресин елинен айра түскенлер,
Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Сазын самал ядлап, сөзин ел билген
Бир шайыр дүньяға келди де кетти.
Тал артынан тууған айға телмирген
Бир дилбар түсима енди де кетти.

Қосық дәрья-дәрья нур болып ақсын,
Ышқысыз жанларға ышқы отын жақсын.
Қыз жигитке жилұа-наз бенен бақсын,
Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Айт сен «Бозатауды» намаға салып,
Елжиремегеннің бауыры тас болсын.
Қарақалпақтың гөне дәрти қозғалып,
Шадлы дәуранына бүгин мәс болсын.

Шайыр гезген шөлде бостанлар байып,
Зарлы заман болды көзлерден ғайып,
Бир илхам перисин көрдим әжайып,
Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Мен оны тыңласам, қалмай тақатым,
Кеулимде бир ғошшак бүлбил сайраған.

Мен оны тыңласам, туўған елатым
Жер жәннети болып көринер маған.

Жулдызларды жерге үңилтпек болсаң,
Жаман шайырларды түңилтпек болсаң,
Егер мен өлгенде тирилтпек болсаң,
Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

1971-жыл, февраль.

БИЗИҢ АҰЫЛДЫҢ ҚЫЗЫНА

Саған көлдің ақ қуу қусын,
Мегзеткенін көп еситтим.
Тырналар өз отырысын,
Сеннен алған деп еситтим.

Әрұаналар боталағына,
Усатып көз көрисинди.
Кийиклер өз ылағына,
Үйретермиш жүрисинди.

Тойда көрсем, хәмме сақый,
Жолларына шашар барын.
Исте көрсем, бир иләхий,
Музыкадай қыймылларын.

Айта берсем, журт алдында,
Мақтаныұдай болып кетер.
Сен бәхәрде шыққанында,
Шөллер гүлге толып кетер.

Төринде шөл далалардын,
Ойнар еркин ақ мараллар!
Ашкөз залым аңшылардын
Түслерине енер олар...

Сен хеш кимге берме ерик,
Умыт, жаным, баяғынды.

Көкиректі сәл көтерип,
Тигирек бас аяғынды.

Саған минәсип дөретип,
Мәртлик, зейин саналарын,
Жигитлерди ғошшақ етип,
Тууар гөззал аналары.

Ишин күйдир сен олардың,
Наздан белиң сынып кетсин.
Менменсиген қалалардың,
Көрип көзи тынып кетсин.

Билемен, жол алысына,
Шығып, сыртқа бармағансаң.
Сұлыұлардың жарысына
Түсип, «миссис» болмағансан.

Бирақ, сендей арыұ ушын,
Неге дәркар ондай ермек?
Сени дүнья таныұы ушын
Маған жүйрик қәлем керек...

Сәл сабыр ет, еле мен де,
Көркиңнен йош алып турып,
Салайын бир сүүретинди,
Жер-жәхәнға таныттырып.

Көрейин тап, сонда сениң
Даңқың көкти қушпағанын,
Даланың сум Демонының
Сени айланып ушпағанын.

Көрейин мен, сонда мақтап,
Сени дүнья сүймегенин,
Афродита албырақлап,
Кийимин тез киймегенин...

ӘМИҰ ГҮЛЛЕРИНЕ

*(Республикамыздың даңқлы қаял-қызларына
шайырлық арнау хәзилнамасы)*

Жаным қурбан сизге, анаханларым,
Ана-қарындасым, жеңгежанларым,
Хәр күниңиз толып ығбал заўқына,
Шадлық пепен атсын хәр бир таңларың.

Не тилек бар, бәрін тилейин сизге,
Шайырлық гүллерин терейин сизге,
Ерлерге қыймаған қосықларымның
Бәрін жыйып-терип берейин сизге...

Адамзатқа жүрим берген анасаң,
Перзент ушын не отларға жанасаң,
Қустың сүтин таўып бер деп сорасаң,
Таппасам да излеп келейин сизге!

Әлпешлейин хәрне сыйлайсаң десең,
Алтын — гүмислерге бөлейсең десең.
«Аналық хақымды төлейсең» десең,
Оның бәрін қәйтип төлейин сизге!?

Гүлге түсип жаңа заман қуяшы,
Ай киби жаңарды қызлар санасы.
Теберикдур ол Жумагүл апаның
Аппақ шашларының хәр бир таласы.

Мийнет десе, сиз мәрдана болдыңыз,
Ақлы кәмил бир дүрдана болдыңыз.
Келешектиң әўладларын өсирип,
Рахмет, қахарман ана болдыңыз!

* * *

Аман-саў барсыз ба, бәрна жеңгейлер!
Суў бойынан гүллер терейин сизге.

Шайыр жүрегине жерисең егер,
Геудемнен сууырып берейин сизге...

Ағаларым жақсы, өзлериң жақсы,
Он төрттеги айдай жүзлериң жақсы,
Кәйинлериң басы қышып сүйкенсе,
Жууаптан ушырған сөзлериң жақсы.

Шымбайда Амангүл, Төрткүлде Сара,
Хәр жеңгемнин орны дарама-дара,
Қызлардың баслығы Әлийма жеңгем,
Женсоветке түссең көреді шара...

Баслық болың десе Енежан болдың,
Сахнаға шық десе Айымхан болдың,
Санитар бол десе Сәлийма болып,
Жер жүзилик даңқлы сыйлықлар алдың.

Абысының жақсы, бийкешин жақсы,
Таза кәйуаналық кеулиннің нақшы,
Үйге де, елге де теңдей жараныу,
Сизден келинлерге мийрас болмақшы.

Харман, қайненеси сүйген келинлер!
Таң самалы не деп сыбырлап кетти?
Базда мыйық тартса қаймақ еринлер,
Қайнағаңның мурты жыбырлап кетти...

Инилерим — ғошшак, өзлериң дилбар,
Сизлерден шырайлы қайсындай гүл бар?
Илгир зейнің шынқобыздың тилиндей
Ел сынынан өтсең елиңиз сыйлар.

* * *

Амансыз ба, айдан арыу құрдаслар!
Суу бойынан гүлдер терейин сизге.

Кемпир болмай турып шаглап калыңлар,
Курдаслык нәсият берейин сизге.

Не бар кәдир билер курдастан жақсы!
Хәзиллесип болып сырласқан жақсы.
Хәр ким курдасына тиси пәкидей,
Басқыласып ойнап, сыйласқан жақсы.

* * *

Сәлем, мақтанышлы қарындасларға!
Елимиздің көрки қәлем қасларға.
Дийдарыңыз ишпей-жемей тойдырып,
Хызметиниз қанат берер йошларға.

Бир бағда жүз әлуан гүллер өскендей,
Жигитлердің жүрек бауырын кескендей,
Қарақалпақта небир даңқлы қызлар бар
Жулдызлар жылыслап жерге түскендей.

Әмиўдин жулдызы даңқлы Айым бар,
Мақтанышлы қызлар ауыл сайын бар.
Елдің даңқын жайған дүрданаларды
Тәрийплеуден жалығар ма шайырлар!

Бирин салы егесиз Райгүл болып,
Бирин сүт сауасыз Оразгүл болып.
Бирин Фарида боп пәрман оқыйсыз,
Бирин ел бийлейсиз Бағдагүл болып.

Жай саласыз Марфа Бахина болып,
Алтын қолда гәўхар сақыйна болып,
Советкина болып хәрип тересиз,
Ақ сазан аршыйсыз Нәбийра болып.

Бирин Пашша болып науқан тутасыз,
Бирин Айша болып бала оқытасыз,

Бирин Тилеубийке, Сапаргүл болып,
Халықтың ден саулығын гүл жайнатасыз.

Пердегүл боп «көк корабль» айдайсыз,
Айтгүл болып халық кийимин сайлайсыз.
Рәуия болып илим қуғалап,
Сахнада Тамара болып сайрайсыз.

Хөнер мектебинде кийик болдыңыз,
Хызметте айланған ийик болдыңыз,
Бир қосықта айтыу қыйын бәринди,
Бири-бириңизден бийик болдыңыз...

* * *

Жаным курбан сизге, анаханларым,
Апа—қарындасым, жеңгежанларым.
Хәр күниңиз толып ығбал зауқына,
Шадлық пенен атсын хәр бир таңларың.

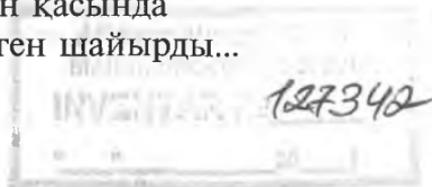
Тәбәссум сөнбесин жүзлериңизден,
Хеш ұақ жас тамбасын көзлериңизден.
Халық айланар болсын мудам мақтанып,
Сизиң жүрип өткен излериңизден.

Бәхәр таңларының самалы сизге,
Рәнбәрең гүллердің жамалы сизге.
Айдын жолыңызға дәрья-дәрья нур,
Алтын дәуранлардың заманы сизге!

1975-жыл.

АННА КЕРНН АЛЛЕЯСЫНДА

Аяйман өз аллеясында,
Өз Аннасын көрмеген шайырды.
Ең болмаса бир заман қасында
Қолтықласып жүрмеген шайырды...

Тек бир заман! Соның өзи де,
Жетер өмир бойы жаныўға.
Сол да жетер шайыр жүрегине
Жазылмастай жара салыўға.

Тек бир заман — бир ғана нәпес!
Өмирди қанша сүйе алса жүрек,
Усы нәпес — оның оқ жетпес,
Асқар шыңы болыўы керек.

Сол жазғы түн — сол айдын ақшам,
Сол илаһий гөззаллық пайты.
Тәкирарланса екен қайтадан,
Келсе екен және бир қайтып.

О, қанша жыл шайыр қайталап,
Күтти сол бир әжайып мәўритти,
Айралықлар тондырды. Бирак,
Шайыр оны, шаршамай күтти.

Қарға омбалап ол келип жүрди,
Жекке өскен емен қасына.
Жазда Сороть бетке телмирди,
«Онегиннің скамьясынан».

Уйқысы келсе, жүрек жарасын
Бир қус келип шоқый баслады.
Излеп кетти Кернн аллеясын,
Самал қағып буйра шашларын.

Ганнибалдың бийик липалары
Аспан менен тиллесип сондай,
«Мийримсизлик қылма» деп бәри,
Қудай менен айтысып турғандай.

Ал сум тәғдир өжет шайырдың,
Аллеясын созды узаққа.
Ушырасыўдан оларды айырып,
Дуз-несибин шашты жән-жаққа.

Кетти узайып мухаббат жолы,
Кетти шайыр жүрип бул жолдан.
Из қуўған бир жоқшыдай болып,
Өз үмитин күтти ол алдан.

Гейде атлы, гейде арбалы,
Базда пияда жамғырға жаўрап,
Қуўды шайыр, изден қалмады,
Кетти елден шығынып аўлақ.

Өтти аллея жат жағалардан,
Кавказ таўларына уласты.
Алыс қалмақ далаларынан
Қара теңиз бойына қашты.

Гә кеңейип, гейде тарылып,
Гә батып, гә шаңды суўырды.
Бахшасарай фонтанларының
Көз жаслары менен жуўылды,

Өтти аллея алтын сарайдың да
Паркетлери үстинен суўдырап.
Даңк, хәмири Николайдың да,
Ирке алмады шайырды бирақ.

Патша ашыўдан түтигип кетти,
Шығарды да фәзепли сестин,
Оқлап берип бир пистолетти,
Арқасынан қақты Дантестин...

Қара дәрья бойында қарға,
Төгилгенде шайырдың қаны.
Жаралы мәрт мұхаббат сонда
Жатты сөнбей лапылдап жанып.

1969-жыл.

ВЕНЕРАНЫҢ СКУЛЬПТУРАСЫНА

Сүүретинди қандай шебер салды екен,
Келбетиңди қайсы хаялдан алды екен.
Қанша дәуір, қанша әулад қылғынып,
Сынған қолың қайсы жерде қалды екен?

Арыұлықта әрман етсе жан нени,
Сулыұ тулғаң өз бойына жәмледі.
Қолсыз мынау жұртты ийиріп турғаның,
Қолың болса қырасаң ғой хәммени.

Май, 1973-жыл, Москва.

* * *

Тигилемен Қус жолына
Қыял менен көк қанатлы.
Жулдыз толы уллы дәрья
Ағып барар салтанатлы.
Сансыз жулдыз, жалғыз айға
Мақпал түнде қарайман мен.
«Жерден басқа және қайда
Инсан бар?» деп сорайман мен.
Бул саўалдың ерте-кешли
Илим бир жууабын табар.
Адамнан да ақыл-если
Бир мақлуқлар бар да шығар.
Онда хаял-қызлар тегис
Таққаны қымбатлы шығар.

Көзи төртеу, қолы сегиз,
Өзинше сымбатлы шығар.
Болса болар... Бирақ та мен
Соған кәмилдур ийманым:
Сулыұлықта Сениң менен
Бәслесе алмас олар, жаным.
Гөззаллықта жокдур шегиң,
Теңи-тайың жоқ дүньяда.
Жуп алақан, қос билегиң
Сегиз қолдан хәм зыяда.
Төрт көз бенен телмирте алмас
Еркеклерди өзиңе усап.
Жүреклерди өртей алмас
Сениң еки көзиңе усап.
Ол хаяллар сендей болып
Яр ышқында күйе алмас.
Еркеклери мендей болып
Шын кеуилден сүйе алмас.

1971-жыл.

ШОЙДАНИЯ

Шойдания — шийрин жаслық дияры!
Көгершин қанатлы гөззал қыяллар
Саған ушар. Бирақ та хәр сапары
Бизди сеннен алыс әкетер жыллар.

Сениң бостаныңа ким кирсе—шайыр,
Демек сенде текте шайырлар жасар.
Ақшам дарақларың силкинген сайын,
Мийуа орнына гәуҳар жұлдызлар шашар.

Мен хәм мәхәлинде журтларға усап,
Несип әйлеп бул бостанда йошқанман.
Жұлдызларды «хан қызындай» ууыслап,
Арзыұлымның аяғына шашқанман.

Сонда қабағында жуп кумар көздің
Ол жұлдызлар сөнген әсте мөлдіреп.
Сол бір тәкирарланбас өспірім гездің
Ләззетін еслесе елжирер жүрек.

Шойдания — туңғыш мухаббат бағы,
Бағда жатқан жөнсіз соқпақлы жоллар.
Ансағаным менен барсам деп тағы,
Бизди басқа жолдан әкетер жыллар.

* * *

Төбемде гүїилдер бәлент шынарлар,
Уйқысыз таңларды атырғанымда.
Не деп гүїилдесип турғанын олар
Айтып берер едим болсаң жанымда.

Булақлардың не деп сылдырлағанын,
Самал жумсак лебин қайдан алғанын,
Айтып берер едим мен саған, жаным,
Болағойғаныңда хәзир жанымда.

Шынар гүїилдиси, бүлбил намасы,
Бәри тәрийп етер сени шамасы.
Бир сырлы ышқының симфониясын,
Бирге тыңлар едик болсаң жанымда.

Ай жүзер еслетип ақ дийдарыңды,
Түңги салқын шертер кеїил тарымды,
Саған болған ышқы сағынышларымды,
Бәри айтар еди болсаң жанымда.

1975-жыл.

СОҚПАҚ

Бағ ишінде жатқан жөнсіз соқпақта
Зинирейип узак тостым жолынды.

Урыдай алдыңды орап тоқтаттым,
Қарап алдымдағы оңлы-солымды.

Кумар көзің үрккен егиз қозыдай
Жауғанлады өрден-ыққа жууырып.
«Почтальонман, қорықпа қарындасым, хәй»
Деп хат бердим төс калтамнан сууырып.

— Почтадан хат келмес мөрсиз, маркасыз,
Бизиң почтальон сен емес, бөтен.

— Егер хәзир алып қалмасаң сен қыз,
Хатты усы жерге таслап кетемен...

Қудай билсин хатта не жазылғанын...
Хәмме оқып, сени сөз қылмаспа екен:
Жерде адам, көкте жұлдыздың бәри,
Хәтте, қоңысынның ийтине шекем...

Мурнынның ушына шығып ашыуың,
Ауыр сөзлер айттың, хатты алмадың.
Питпеди соқпақтан шығып қашыуың,
Арсыз почтальон да изден калмады...

Сол бәхәрги кешти ойлайман хәр уақ,
Сонда хаслан ойламаппыз-ау биз дым:
Бағ ишинде жатқан сол заңсыз соқпақ —
Басы екенин заңлы турмысымыздың...

1969-жыл.

КӨЛ БОЙЫНДА

Қайтқан қусқа толып көк жийек,
Ыссы жаққа ушар тырналар.
Машинаға үйлерин тийеп,
Көл бойынан кетти шаруалар.

Ошак түтер суу жағасында,
Кеткен оны ийеси таслап,
Бул ошактын айналасында
Шай ишкенмен талай жамбаслап.

Фарры шопан үйин жыкты да,
Кабинаға отырды енди.
Қос бурымын қойнына тықты да,
Қызы жүктің үстине минди.

Жүк үстінде ийтин кушақлап,
Барар бизге шай қуйған сол қыз,
Қыз журтында қалған ошаққа
Қарап турман есиркеп жалғыз.

Көлде қуслар базары тарқап,
Ыссы жаққа ушып барады.
Жаслық дәуран отауын жыйнап,
Бизди таслап көшип барады...

1975-жыл.

ТӨРТЛИКЛЕР

Биреулер кең пейилликке шақырар,
«Мендей хұжданлы бол» десип ах урар.
Сен базарға барып тыңлап көр: хәр ким —
Өзінде жоқ затты айтып бақырар ...

* * *

— Тил — бир дәрья, кеуил — оның сағасы,
— Ал, тис оның тарнауы ма, нағып тур?
— Шайнау емес тистің бас ұазыйпасы,
Ол сыртқа шығармай тилди бағып тур.

* * *

Тилден гәүхар жыйнауға да болады,
Тил ийесин аңлауға да болады.
Әфәнди айтқандай, тилдин ушына
Базда ешек байлауға да болады...

* * *

Билеги жууан биреу хәр жолыққанда,
Созған қолын қорқа-қорқа аламан.
Қолымды ауыртып қысып турғанда,
Билими жиңишкелигин сезип тураман.

* * *

Қар көрмедим Ала таудың қарындай,
Жарқырайды қысы-жазы арылмай.
Асқан арыу жар көрмедим дүньяда,
Хәр кисиниң өзи сүйген ярындай.

1976-жыл.

ТӘРЕЗИ

Япырмай бала илим артып
Техниканың өсиуин-ай!
Мысқалды мың бөлип тартып,
Тәрезилер сөйлер бузбай.

Сәддақ оны соққанларға,
Кивернетик дәуирге даңқ!
Деген менен, тоқтаңлар-дә,
Бир нәрсеге болдым ғой таң.

Ақылға уғрас келмейтуғын
Ислер ушырап қалар екен,
Тек адамды өлшейтуғын
Бир тәрези болар екен.

Үлгисин оның музейде көріп,
Күлип ишек-силем қатқан.
Қабактың түбин еки бөлип,
Кендир жиітен үш баў таққан.

Саз ылайдың кесегинен
Дизиўли тур өлшеў тасы.
Усыны да жыл есебинен
Мың жылдай соққан устасы.

Басқа қыйын сыры жоқ буның,
Илимнен жоқ фәрези де.
Қойындай колхоз фермасының
Түсиўиң шәрт бул тәрезиге.

Бар ма, жоқ па сорпалығың,
Гелле-бас сыйрақ, ишек қарын,
Таза гөшиң қаншалығын
Ғеш қалпысыз айтар бәрин.

Тәрезибан тамаша халық,
Ишинен бәрин билип қояр.
Насбайын бир атып алып,
Муртынан ғана күлип қояр.

Әне соннан кейин барып,
Билесең анық салмағыңды:
Тас басарың болса танып,
Биледи ким болмағыңды.

Қой да жақсы-аў, жеңил келсе
Бағып-қағып семиртесен.
Ал сен бул безбенге минсен,
Түсе алмайсаң өмирде сен.

Тас баспасаң ебин-жорық,
Мандымайсаң урсадағы.

Тилиң менен орақ орып,
Қудайың тиреп турсадағы.

Даңқлы алым яки уста,
Болсандағы берен аттай,
Оннан кейин жүре бер тыста,
Мәжилиске басың батпай...

Ақылға уғрас келмейтуғын
Жәмийеттиң бар өз иси.
Жасасын адам өлшейтуғын
Халықтың қабақ тәрзиси!

1974-жыл.

ГЕДЕЙЛИК

Дүньяда не жаман — гедейлик жаман,
Жүзиң төмен етип, қоймаслар аман.
«Атың шығып, абырайың артса да,
Биздей байғұстарға түспеди-аў саян».

Деди бир әмеким аўылдан келип,
Тыңлай бердим оны зейнимди берип.
Ағайин азарда, безери болмас,
Аяп кеттим барып аўхалын көріп:

Бийшара ырастан әбигер тартқан,
Бир басына сонша машақат артқан,
Рузыгер машқаласын арқалап,
Мал табыў жолында жуўырып-жортқан.

Бес гектардан зыят хәўли-хәреми,
Бес сыйыр, отыз қой — малым дегени.
Бес мың түп ақ терек, бир ферма таўық,
Бес танаптай жоңышқасының көлеми.

Үй болып соларды бағады екен,
Тынбай жанын отқа жағады екен,
Ол да аздай, үйден жырылған ұақта
Совхоз жумысына шығады екен...

Дүнья мал жигиттиң ақылын алған,
Ол қаралай өшип, өзеги талған.
Турмысында рәхәт жоқ, тыным жоқ,
Кийиниү, ишип-жеү дәстүрден қалған.

Хәулиси айланған тауық қораға,
Этирапы толған гүдшек, ураға,
Қат-қат гилем, кийиз арша үстинде
Бир төселмей жатыр изейханада.

Күн-түн жууырады малдан күш алып,
Баллары оқыудан «еки», «үш» алып,
Өрмекши ауына түскен шыбындай,
Жигит байғұс қалған жипсиз тусалып.

Курдас патлы еди, кеткен азып та,
Үйден, малдан бир шығалмай жазыққа.
Әкесиниң егип кеткен бағлары
Айланыпты мал байлайтын қазыққа.

Быйыл жигит бир қыдырып қалмақшы,
Бой тиклеп дүньяға нәзер салмақшы.
Москваға барғандағы мақсети,
Арзанырақ үш-төрт гилем алмақшы...

Гедеймен дегенин билменлер жалған:
Қоңсылар сыйлыққа «Жигули» алған.
Бул «сорлыда» хәтте мотоцикл жоқ,
Телевизоры да көрсетпей қалған...

«Гезек пада» менен бағып жүр малын,
Малға пида етип бир шыбын жанын,
Шынында да аяп кеттим жорамның
Адам шыдамастай гедейлик халын.

Айттым оған: Сондаймысаң еле сен?
Бул жүристен әжел жетпей өлесен.
Әкең қуұмай кеткен дүньяны қуұып,
Буның рәхәтин қашан көресен?

Дүнья қуұып жаслай қәддің дал болып,
Заманың алдында тилиң лал болып,
Абырай барда есиңди жый, жоражан,
Өзиндағы кетпей турып мал болып...

1973-жыл.

ДАҢҚ АРБАСЫ

Даңқ арбасы гүпшекке зер жалатқан,
Бөгенегин көмкерген сап гүмиске.
Даңқтың жүгин тартыў ушын жаратқан,
Болмайды ол шаңлы жолға миниске ...

Аяғыңды пута тырнап, тас қыйып,
Өрмелейсең асқар таўдың басына.
Жол азабы қастын тигер қасқыйып,
Таў қарынан қыраў түсер шашыңа.

Хәмме қайтар машақатқа көне алмай,
Тек сен кеттиң шынға аяқ басыўға.
Ақырында миндің, журтлар мине алмай,
Етекликте телмирискен асыўға.

Бултлар аўнар аяғына бас урып,
Бирақта күн жердегидей қыздырмас,
Түсерликте киятырсаң мәсирип,
Аяқ талып, кирпичиңе муз турмас.

Киятырсаң түсерликте сен әсте,
Мәнзилиңе жетиўге аз қалды дә.
Көбинше сол көлик керек еместе,
Даңқ арбасын тартар сениң алдыңа ...

Журт гүўлесип көтермелеп баратқан
Бул арбаның жолы дымнан жиңишке.
Марапаттың морт ағашынан жаратқан,
Жарамас ол жұмыс ушын миниске.

Баз биреўлер буны жақсы билсе де,
Тоздырар оны қуўып айдап дембе-дем.
Ямшиқ жаллап жол арбасын минсе де,
Пушкин жолға даңқ арбасын минбеген ...

* * *

Ески жол дәрбентинде бир әжеп сарай көрдим,
Ғайры нағыс саўлатына телмирип қарай бердим.
Күндиз жуп қумыры отыр қыйраған пештағында,
Ақшамы пәнжиреден сығалаған ай көрдим.
Шаң басқан дәўирлер руўхы гүңгирлер гүмбезинде,
Ышқы дәртинен ғам шеккен көзлери қумай көрдим.
Шырша таста сулыў әрман нағыслы из қалдырған,
Устасы уллы ойшыл, кеўлин хатамтай көрдим,
«Қайсы шаның сарайы бул, қашан хәм ким салған?»
деп,
Хәр өткен жолаўшыдан ынтығып сорай бердим.
Биреўлер жорамаллап, биреўлер қысты ийнин,
Ақыры анық жуўабын былай билдим, былай билдим:
Бул сарайды салдырған патшаны журт умытыпты.
Буны салған «уста қуш» дер, — ертекке қолай көрдим.
Журт ядында қалған мәзи: Саадий бунда түнеп,
Патшаға гүрриң етипти жаңалығын талай жердин,
Шараплы гүзеден шаның бас сүйегин танып Хайям,
Бунда бир рубаи тоқыпты, — өлмесликке сай көрдим.

Журт және есте сақлапты: бул — Науайы жырлаған
Жети гүмбездің бири — сәбғай сайяр¹ көрдим.
Аязий дер, қол жаратқан гөззалықты мәңгиге
Тил жаратқан гөззаллық қорғап турардай көрдим.

ҒАРРЫЛАР

Ауылымның ғаррыларын сүйемен,
Хәр сөзине беререм бир түйеден,
Хәр биринде Жийреншениң ақылы,
Қалтасынан түртип турар нақылы.
Гүрриңлескенинде жайласып олар,
Хәр бири өзінше «фәйласуф» олар.
Олар сәл нәрсеге қанәәт қылған,
Олар асықпайды, асығып болған.
Ғаррылықтың ауыр миннетли жүгин
Сыр бермей көтерип жүрисер бүгин.
Сөз қозғаса Адам атадан баслар,
Изин ай, жұлдызға апарып таслар,
Айдан келип, мақтасар бул заманды,
Сиясаттан «оқытар» хәр адамды.
Не айтса да, өзи көргендей айтар,
Билмесе де, өзи билгендей айтар.
Базда қайыл қалсаң даналығына,
Базда күлқиң келер садалығына,
Сөйтсе де, оларда терең мәни бар,
Ғаррысыз ауылдың қандай сәни бар?
Жаслар хызмет етип, төрінде күтер,
Сөйтип азаматлық сынаудан өтер.
Егер сен аспанды турсаң да тиреп,
Аттан түсип, сәлем бермегиң керек.
Сонда ғаррылар қайтадан туўғандай,
Қууанар белине белбеу буўғандай.

Сәбғай сәйяр — «Жети ықлым» — Науайының «Хамса» сындағы бес дөстанның бири. (И. Ю.).

Жүрдек ешеклер үстінде ғаўқыйып,
Сөйлесип барар жолға зорға сыйып.
Бирақ аңламаған едим ҳеш бурын:
Кеше аўыл жолында кешқурын
Көрдим базардан қайтқанын олардың.
Айхай, дым сийрексип барар олар дым...

1975-жыл.

МАРАПАТ УЙЫҒЫ

«Өр беттен көп жаңа каналлар алып,
Дәрьяда суў қайтты» десип атқанда,
Палўанияз аға куўақыланып,
«Ҳасла олай емес» депти ол сонда.

«Мақтаўдан қай нәрсе кетпейди азып?
Әмиўди марапат уйығы тепти:
«Жәйхун дәрья, асаў дәрья» деп жазып,
Дәрьяны шайырлар қурытты» ... депти.

1976-жыл.

ҚУЛПЫТАСТАҒЫ ЖАЗЫҰЛАР

(эпитафия)

**Көпирип көп жазатуғын шайырдың
қулпытасындағы жазыў**

Бул сонындай шайыр: ол ҳеш өлмейди,
(Туқымы көп нәрсе қалай өледі?)
Пушкин бул дүньяға енди келмейди,
Бирақ, мына шайыр талай келеди...

**Зықна хәм сақ адамның
қулпытасындағы жазыў**

Буның сақлығынан қудай сақласын,
Сыр сейфиниң гилтин жойтпастан кетти.

Кирзовой етикте сақлап ақшасын,
Өлерде өзине де айтпастан кетти.

Ғыйбаткештиң бас ушындағы жазыу

Бул «домалақ арза» жазса, корқынлар,
(Дөхметинен көплер урылып кетти.)
Қоңысы қәбирлерде жатқан мархұмлар
Бул барғансоң корқып тирилип кетти...

(1975-жыл.)

ЭПИГРАММАЛАР

Тәғдир көп кешигип жаратқан сени,
Сөйлегенде тилиң төсиңе түсер.
Адамзаттың қаслы маймыл экени,
Сени көрген сайын есима түсер.

* * *

«Поэзия! Өл не? Алтын ба, дүр ме?
Болмайма олсыз да өмир сүрмеге?» —
Дер биреулер. Дурыс ғой. Жасауға болады...
Мәселен, қайуанлар ше? Жасамай жүрме?

АТЛАР

Атлар-атлар! Алыс кеткен қыялдай,
Төрт аяқтан төгилген гүл хәнери!
Жулдыздай, дәрьядай, сулыу қаялдай —
Тәбияттың йошлы дәретпелери.
Дойнақ пенен жазып дүнья тарийхын,
Планетаны дүсирлетип өттиңиз.
Үрkip дауысынан машиналардың,
Сахна артына шапқыласып кеттиңиз.
Адам жүрисиңнен кәнәт қылмай,
Жүүениңди бастан сыйырып алды.

Баяғы даурықлы даңқыңыз, ай-хай,
Енди тек шайырдың косығында қалды.
Заман қатты кетти. Ете алмас қайыл
Оны хәтте лайнерлердің пәруазы.
Жер танабын қанша қууырған сайын,
Сонша асығады болмай ыразы.
Ийең сени минбес жаяу қалса да,
Машинада оның гәрези-қасты.
Жолда авария аңлып турса да,
Олар мотоцикллерге жармасты.
Сиз тек мал атыңыз бенен бул күнде
Елден аулақ дүркиресип жүресиз.
Техас даласында, қырғыз жеринде
Поездлар дауысына қулақ түресиз.
Ал енди уллы той күни шау-шуулы
Бәйги хәм ылаққа шыққанда сизлер,
Адам намысы ушын қәйтип шабыұды
Ат намысы менен көрсетесизлер...

Әне, жылқы үйири көлге қулады,
Жаныуар бир жийрен қасқа тайыншак,
Таң алдында не деп киснеп турады,
Жаңа тууған Шолпан жұлдызға қарап!

Атлар, атлар!
Мәңги досты адамның...

Июнь. 1974-жыл.

Несийбең ақ болсын қысқы даладай:
Қызыл түлки аунап азанғы қарға,
Аяз күн қәхәри шағылысып нурға,
Кеулиң — тай шапқылап шыққан баладай.

Кеулиң ыссы болсын жазғы даладай:
Әрман теңизиндей булдырап сағым,

Суу хәм саяны ең сағынар ўағың,
Түн — рәхәт. Жулдызлар парлап, жанады — ай.
Өмириң жайнасын бәхәрги даладай:
Қара нөсер менен таудан сай кулап,
Булт артында қызыл-жасыл айқулақ,
Инсан үмитлери гүллер даладай.
Ақылың кәмил болсын гүзги даладай:
Жантақ сәклеп, хауа мумдай тынығар,
Кеуилиң әллекимди аңсап зарығар,
Төбеңде шырылдап торғай турады-ай...

АЯЗ ҚАЛА

Аяз қала — даналықтың қаласы,
Гөне тарийх саған ийек сүйеген.
Қыйратыўшы ўақыт пенен таласып,
Тас бүркіттей турысыңды сүйемен.

Тасың күйреп, топырағың тозғыған,
Сен билесең туралмайсаң мәңгиге.
Бирақ сениң басындағы боз думан
Уйып қалған уллы тарийх — әңгиме.

I

Археолог жигит Ленинградтан
Мың жыллық жазыўды оқыйды ядтан.

Қазып атырып бир ески қорғанды,
Көк шыршалап жазған тас таўып алды.

Жазыўды урыстырып оқыды әсте
Хәм бир гөне ертек сөз түсти еске:

Фәзеп пенен қайнап халықтың қаны,
Тахтынан тайдырды залым патшаны.

Хәм дүзде мал бағып жүрген пақырды ...
«Тахқа отыр, хан болдың» деп шақырды.

Сөйтип, хан көтерди шопанды олар,
Шопан — хан зор болып шықты геллеғар.

Зейинде бар еди акылдың көзи,
Хәр бир айтқан сөзи нақылдың өзи.

Халықты сорады сонындай әдил,
Көз жасларын тыйды жетим хәм жесир.
Елди тазалады уры-ғарыдан,
Байыұлылар ушты таппай гөне там.

Ақша дәрья бойы гүлистан болып,
Ат шығарды кимсең Аяз хан болып.

Дәулети бәршеден болды зыяда,
Әдалатлық данқы кетти дүньяға.

Қоғадай жапырылып халқы сыйлады,
Туұрылықта теңи-тайы болмады.

Бийжөн көтермеди адамға қолын,
Ойлады ол асып-таспаудың жолын.

Сөйтип, ол өзиниң хан сарайына, —
Бийик алтын тахтың қақ маңлайына —

Қазыққа қыстырып қойды ол бүгин
Шопан ұақта кийген жаман шарығын.

Хәм көк шырша тасқа жууұыртып нурды, ...
«Аяз, шарығыңа бақ!» деп жаздырды ...

2

Қаланы жау қамал етти бир ұақта,
Ел басына түсти тағы дәртли күн.

Ләшкер басы бир мәрт екен бирақ та
(Жаў да болса айтпай болмас мәртлигин.)

Бир бийикке минип алып ол адам,
Қоразланып буйрық берди даладан: ...
«Биз келгенбиз еркек пенен урысыўға,
Қатынлар тез шықсын, — деди қаладан!

Шашы узын, қысқа олардың ақылы,
Бир ақшамда кетсин олар мақулы.
Хәтте хәр бир хаял керек буйымын
Көтергенше әкетиўге хакылы».

«Өйббей бала, жақсы жаў ғой, хаў мына!»
Деп хаяллар куўанысып қалысты.
Затын түйип, тислеп алып аўзына,
Балаларын қолларына алысты.

«Өлгениңнен аманлығың дым қызық,
Хай, бери кел, мин мойныма, балажан!»
Деп еркегин мойнына мингизип,
Барлық хаял шығып кетти қаладан...

Пах, шабазым, ақылыңнан-ойыңнан,
Яр айлансын сениң қәдди-бойыңнан!
Әттең, бирақ соннан бери көп еркек,
Түскиси келмей жүр жумсақ мойныңнан...

1974-жыл.

ПАЗНАЛАР

Алмастайын қыл қаўасыз егелмей,
Мисли қатарласып ушқан ғаз барар.
«Жер астында ай баратыр» дегендей,
Харманлар, жапакеш полат пазналар!

Хәр салған табыңыз — бир шуўмақ қосық,
Болмас бир сөзинди алып я қосып,
Сизди ысқан шадлы мийнеттиң йошы,
Өшпес из қалдырған дана пазналар.

Тракторлар оятып кең даланы,
Жаўқылдатып сизди иске салады.
Қуслар кейниңизде тойлап барады,
Бәхәр нурын жерге берген пазналар.

Дийқан иси толы алғыс, мәниге,
Өмир беретугын ырысқал дәніне,
Гүмис гилтсиз кең байлықтың кәніне,
Азат мийнет жалтыратқан пазналар.

Пуўы шығып жаңа жабылған нандай,
Жас топырақтың таныс хош ийиси қандай!
Жер бетинде толқын дөрөп атқандай,
Шымларды тоңкерген палуан пазналар.

Жаңа үмит пенен жанын сүйинип,
Ұарам шөплер түп-тамырдан қыйылып.
Изиңизден ығбал дәни қуйылып,
Жер анамыз жүкли болар, пазналар.

Шым топырақ курсың жазып дем алар,
Жер баўырына сиңип сөнбес нур қалар.
Ертеңгиниң ырысқы дәни ырғалар,
Сизлер жүрип өткен жерден, пазналар.

Инсан мийнетиниң рәхәтин көрсин,
Хәмме жерде ығбал урығы өнсин.
Жер баўырын тилсе тек плуглар тилсин,
Қуралды еритип, қуйсын пазналар.

1972-жыл.

МЕН АБАЙДЫ ЯДҚА БИЛГЕН ХАЛЫҚПАН

(28-май 1971-жыл, Алма-Атада Абайдың 125 жылдық мерекесінде оқылған қосық)

Мен Абайды ядға билген халықпан...
Әмиу бойы тууып өскен топырағым,
Сизиң менен бир путақлас жапырағым.
Кеулим ашық — акшамы жоқ жарық таң, —
Мен Абайды ядқа билген халықпан.

Шыңғыс тауда шыққан Абай жырлары,
Көп жанғыртқан қарақалпақ қырларын,
Бердағымның қосығына қосылып,
Қулағыма бирге шерткен сырларын.

Көш артында асық ойнап жасымда,
Тарихтан сәл кешеуіллеп қалыппан,
Билим бар деп ескермеппен басында, —
Өлең сөзге өзим бирақ алықпан, —
Мен Абайды ядқа билген халықпан.

Бирге бастық тарих жолын ақырын,
Қанша узақ жолы болса түйенин.
«Қарақалпақлар — даланың бас ақыны»,
Деп айтқан ғой ұллы Шоқан жийеним.

Бахыт ізлеп бир қатепке жүк басып,
Бабалардың аты шаршап-шалыққан.
Домбыраңа дуутарым тур жупласып,
Жырласқанда жырыңа дым қанықпан,
Мен Абайды ядқа билген халықпан.

Мине бүгін бахыт ели далаң тур,
Кең даланы кенелдирген адам тур.
Жериң жақын «жәннет» деген уғымға,
Абай аға аңсап кеткен заман бул.

Дилмашсыз-ақ қазақшаға қанықпан.
Күй тыңлайық, домбыранды ала бар.
Сен Абайдың бирер сөзин ұмытсаң,
Мен айтайын, кел де меннен сорап ал.

Тегимиз бир ерис-арқау шалысқан,
Мийрим сүтин бир емишектен емискен,
Тар құрсақта тай ғунандай тебискен,
Ханаласым қазақ ели, шарықлаң!
Мен Абайды аға тутқан халықпан.

28-май, 1971-жыл. Алма-Ата.

КӨКШЕ ТАҰ

Арқада бир ел көрдим Көкше деген.
Тауларын қыз жүгиндей текшелеген.
Бундағы өскен адам, өзге жерде —
«Жөннет бар» деп мақтасаң көксемеген.
Кел жаным, сол Көкшеге мингизейин,
Төбеңди көкше бултқа тийгизейин.
Меннен басқа сүймеген ақ жүзинди
Таудың жупар желине сүйгизейин.

Журт көрмей-ақ Көкшени көп айтады,
Биреу келмей, биреулер кеп айтады.
Гүмис көлге шомылып шыққан адам
Жарты өмирге жасарар деп айтады.
Кел жаным, шайыр тили жетпегенди
Көкше тау көркем етип айтып берсин.
Сексен көлдің бирине бир сүнгип ал,
Менсиз өткен жасыңды қайтып берсин.

Көкшениң сулуылығын көп айтады,
Биреу келмей, биреулер кеп айтады.
Буұрабайда бир түнеп шыққан адам
Ашық болмай кетпейди деп айтады.

Кел, сәулем, тарттым саған көк кемени,
«Жумбақ таста» қалдырма жекке мени.
Сыйлай бил басқалардың барлығын да,
Ашық болсаң сүйегөр текте мени.

Бул тауда қойлар булттай көшеди екен,
Бахыт дәни бийдай боп өседі екен.
Көкше таудың қымызын қанып ишсе,
Дауасы жоқ дәртке ем түседі екен,
Кел жаным, қимметіңнен байығайын,
Қазақтың бал қаймақлы шайы тайын.
Бал бармақты батырып қуй қымызды,
Өзің жазған дәртіңнен айығайын.

Бул Көкше тау Сәкенге сырлас дейді,
Қазақтың музасына Парнас¹ дейді.
«Оқ жетпеске» өрмелеп шыққан адам
Шынтласа шайыр болмай қалмас дейді.
Кел жаным, Айна көлде күтейін мен,
Сулыұлықта садаған кетейін мен.
Тырмасып шайырлықтың көк шыңына,
Өлгенше сени жырлап өтейін мен.

Тас сынығын әкеттім Сырымбеттен,
Бунда даңқлы жийеним Шоқан² өткен.
Оны тапқан апамнан айнанайын,
Қазаққа сондай улды сыйлық еткен.
Жазғы кеште шомылып зер қуяшқа,
Ақша кийик турады тик жар таста.
Ақ қайыңлар бий бийлеп атырғанда,
Ансап көрген ашықлар ойнамас па!

¹Парнас — грек мифологиясында шайырлық йош тауы.

²Атақлы демократ илимпаз Шоқан Уәлихановтың анасы қарақалпақ қызынан тууылған (И.Ю.)

Кел, сүйейин мухаббат көли болып,
Кетегөрме көлде суу peri болып,
Ауыл сырты аулақта сырласайық,
Сен Атоклы мен Ақан сери болып.
Бул жерге келсе биздей киси келгей,
Мухаббатқа қай жанның күши келгей?
Ким сениң ығбалынды күнлер болса,
Илайым «Оқ жетпестен» ушып өлгей.

Көкше тау. 10-сентябрь, 1972-жыл.

ҚАЗАҚСТАН

Қазақ ели ханалас халық дедик,
Әтир гүлин Әмиұдин алып келдик.
Алтын күннің сынығын аспандағы
Шарайнадай кеуилге салып келдик.

Байлық, дослық, ән-күйдің үлкесінде,
Миллион жулдыз жымыңлар бир кешінде.
Тоқсан сегиз Бельгия сыйған жердің
Кеңлиги бар кеулинде, иргесінде.

Алтын дән теңизиндей тың гүрлеген,
Алма-ата — алтын сарай гүңгирлеген.
Абайдың әрманлары иске асып,
Қурманғазы мың күй боп гүмбирлеген.

Қарағанды, Темир тау-озық устан,
Балқаш жазар даңқынды таза мыстан.
Миллиард пуд бийдай болып, гәзийнеме —
Қуй саулап, тың патшасы Қазақстан!

Қонаққа кеулиң ашық, төр кең болсын.
Жети ықлым жайғасар жер кең болсын.
Азау қазақ ағайын, аманда бол,
Келешегің Көкшедей көркем болсын!

Сентябрь, 1972-жыл. Алма-Ата.

ҚАЛТАЙҒА¹

(Хәзил)

Егер де сен тың болғанда,
Айдалмай дән болар ең.
Кемпир қуяш күн болғанда,
Булт жолатпай турар ең.
Тың да емес, күн де емес,
Қалтай болғаның мақул.
Мың қайғы бир ис питирмес,
Күлип қалғаның мақул.

Бала деген жылап түсер,
Тууылғанда енеден.
Сен дүньяға келгениңде
Күлип түстин билемен.

Күл, қарындас комедия!
Күлки малы өрбисин,
Шурт минезли сараң дүнья
Емлеп алсын нервасын.

Декабрь, 1967-жыл.

МЕН СҮЙЕМЕН ҚЫРҒЫЗДЫҢ АЛА ТАҰЫН

Нық тартып ақ боз үйдің үзик бауын,
Тәбият тойлап атқан гүрең ауыл...
Адамзаттың бир бийик әрманындай,
Мен сүйемен қырғыздың Ала тауын.

Кеулимде мен Тоқтағыл, Шыңғыз болып,
Қыялым гүл тереди бир қыз болып,
Ала тау, сени көрсем қуғанғаннан,
Кете жазлап тураман қырғыз болып.

¹Қалтай Мухаммеджанов — қазақтың белгилі күлкіпаз комик жазыушысы. (И. Ю.)

Өйткени, бул таўлардын хәр төбеси,
Туўысқанлык, дослыктын «нар төбеси».
Жасасын, Ала таўды бийиклеткен,
Қырғызлардын қол жетпес мәртебеси!

Таў берип, ырыс қымызын ақтырар ма,
Ол таўды ығбал нуры жақтырар ма,
Жер сулыўы, ел бахыты егиз келип,
Гез келгенге бул бахыт таптырар ма.

Бетонды асаў суўға ноқта кылған,
ГЭС лери тоқ жуўыртқан Токтағулдан.
Жылқысы суўға қоса жұлдыз ишип,
Қойлары таў бултындай ақтарылған.

Туўысқан ел бахыты зейин ашып,
Шың басында қуяшқа жақынласып,
«Жасасын Жаңа заман, жаңа адам!»
Деп бақырғым келеди кеўлим тасып.

Заманларда түрли көз қарас болып,
Не дәуірлер өтпеди талас болып.
Ала таў, мыңлап жыллар қырғыз сени
Қорғаған құдиретли Манас болып.

Тар кешиўде қарсы алып талай жаўды,
Халық таўдан, таў халықтан пана таўды.
Қырғызды тәғдир таслап кеткенде де,
Қырғыз таслап кетпеген Алатаўды.

Бул таўлар енди көрсең бағы бостан,
Мәңгилик бахыт, шадлық отар басқан.
Таўға жағып алтын дәўран шамшырағын,
Гүркирей бер, туўысқан Қырғызстан!

Аларша суў гүрилдеп тасар екен,
Атлы қыздай сыңқылдап қашар екен,

Ала таў, неге сонша сулыў десем,
Қырғыз деген сулыў халық жасар екен.

Ала таў, сен дүньяда бир екенсең,
Таў болып уйып қалған ыр екенсең.
Қулап кетпей сени кәйтип тур десем,
Қырғызларға сүйенип тур екенсең.

Фрунзе. Сентябрь, 1975-жыл.

САНАТ¹

Күшли болсаң жердей бол.
Бар нәрсени көтерген.
Таза болсаң суўдай бол,
Бәрін жуўып кетирген.
(Қырғыз санаты).

Кеўил деген жаман зат.
Таў болсам деп турады,
Нәхәнликте хәммеден
Ғаў болсам деп турады.

Кеўил деген жаман зат,
Дала болсам дейди ол.
Қартайғанда қайтадан
Бала болсам дейди ол.

Кеўил нени күсемес?
Бүркит болып уяда,
Қус баласы қонбаған
Қонсам дейди қыяға.

Қой баласы шөп отлап,
Енапатқа семирер.
Кеўил деген сондай зат,
Марапатқа семирер.

Қырғызда термени «санат» дейди. *И.Ю*

Кеуил деген кеңейсе
Кең сарайдың өзи ол.
Кеуил құрғыр тарайса,
Бир тебеннің көзи ол.

Кеуил қусы йошланса,
Жұлдызларға ушар ол.
Кеуил көзи жасланса,
Жапалаққа усар ол.

Кеуил күни қызарса,
Таудың тасын жибитер.
Жүреклерде муз турса,
Сол музды да еритер.

Кеуил құрғыр музласа,
Басқаларды тоңдырар.
Кеуил гүли жайнаса,
Шөлге бостан қондырар.

Сәл нәрсеге қылтыйып,
Шамырқанып туратын,
Кеуил деген не десем,
Насыбай екен бир атым.

Айнадан қатты нәрсе жоқ,
Сәл нәрседен сынар ол.
Кеуилден пәтли дәрья жоқ,
Сәл жерде тынып қалар ол.

* * *

Дәуран деген бир жорға,
Сүре алған сүрип баратыр.
Нәпси деген бир дорба,
Таулар сыйып баратыр.

Нәпси деген зоң ғарға,
Тояр күни болар ма.
Размерсиз бир дорба,
Толар күни болар ма!

Кисилерди қыйнайсаң,
Ұа кисилик-кисилик!
Өз ханаңа сыймайсаң,
Сәл нәрсеге исинип.

Үлкенсип жүрип хәммеден,
Ушалмаған кисилик.
Аттан түссе, зәңгиден —
Түсе алмаған кисилик.

Әп-әнейдей көзлерин,
Алаўратқан кисилик
Тәкаббырсып, тиллерин
Лалаўлатқан кисилик.

Әззиге үйип қабағын,
Шалқайып кеткен кисилик.
Күшлини көрсе, аяғы —
Қыйсайып кеткен кисилик.

Жыйнап-жыйнап гийнени,
Жипке дизбе ийнени.
Досларыңа өкпелеп,
Түйе қылма түймени.

Сайып-сайып сыртынан,
Күлме адамның артынан.
Зар боларсаң достыңның
Көшип кеткен журтына.

1975-жыл.

НАРЫН

Таўлардың карнизине өрмеледим,
Булт серпип қолларымды сермеледим,
«Қудайдың дачасына» қоныс басқан,
Мен бундай сулыў елди көрмеп едим.

Еситкенди көз көрди анық болып,
Қарасам таў суўына қанып болып,
Кеўлимнің тыныш жатқан көллерінде,
Қосықлар ойнап кетти балық болып.

Байқасам, излегеним усы екен,
Ақ мәрдин ақ шатырлы қосы екен.
Суў деп мениң ишкеним Суўсамырдан,
Суў емес, шайырлықтың йошы екен.

Ойда гүл, қырда көк шөп, таўда қарын,
Ақ Нарын, аппақ Нарын, сулыў Нарын,
Бир ишкен суўындағы қосықларды
Мен жазып таўсалмаспан быйыл-жарын.

Ел аўзында ертексең — нақыл елсең,
Шетиннен шайыр елсең — ақын елсең,
Ысық елсең, өйткени басқалардан
Сен күнге төрт шақырым жақын елсең.

Көриўге сени инкар аты халық,
Жазарма едим таўыңда жатып алып!
Бул жерлердің сүўретин қалаларда
Үй төрине илдирер сатып алып.

Нарынның қыз-келини зийрек келер,
Ийне тиксе нағысы ийрек келер.

¹Түсиниклер: Ақ мөр — қырғыздың ел аўзында ертеқ болған сулыўы, комуз — домбыра. (И.Ю.)

Қошқар менен Жумғалдың жигитиндей
Азаматлар дүньяға сийрек келер.
Несип айдап Нарынға келип қалдым,
Кеуліңди туұысқаным, билип қалдым.
Басыңнан ақ қалпақты алған ұақта,
Жүзиннен қарақалпақты көріп қалдым...

Таярсаң сен жазында, қысында да,
Қонаққа жан-жүректі усындабаға,
Азамат Азияның бул дәстүри
Өлмейди барлық дәуір тусында да.

Қонағына бас қойып семиз қойдан,
«Қонақ қәде-күй тарт» деп комуз қойған,
Еки сулыұ күлимлеп есик ашса,
Еки сулыұ ет тартып, қымыз қуйған.

Бул бахыт, ата-баба көре алмаған,
Қойларың семизликтен өре алмаған.
Бүгинги шопан сүрген дәұраныңды
Бурында бай, манаплар сүре алмаған.

Аман бол жаның болып, малың болып
Жүзин жарқын, наныңыз қалың болып,
Жасай бер ел жақсысы, ханаласым,
Гүллей бер жер жәннети Нарын болып!

Сентябрь, 1975-жыл, Нарын.

СӘҰБЕТ

Сүйинбай Ералиевқа

Ақ қалпақлы қырғыз ғаррыларындай
Таулар сәубетлесер көл жағасында.
Дәрьялар гүркиреп,

Самаллар тынбай,
Гүлдер сәүбетлесер булақ басында.
Бой тасалап барып тауларға күнде,
Сол сәүбетке тынбай кулақ салыпсан.
Биразлар гүңкилдеп жерде жүргенде,
Сен өз бийигиңе минип алыпсан.
Ыссық көлге ақшам шомылыуы ушын
Жулдызлар жылыслап түсер бийиктен.
Тастан тасқа ырғып,
Салқын суу ушын
Булаққа урланып келер кийиклер...
Сендағы бир заман түс бийигиңнен,
Еки йош периси көлде дем алсын.
Дослық сәүбет атлы сырлы шәшмеден
Көңил кийиклери суу ишип қансын.
Уршықтай зырлаған Жер дағы жетим,
Дослар әнжамын ес биледи дейди.
Жулдызлар да шайырлардың сәүбетин
Өзине жубаныш көреді дейди.
Кел, бир сөйлесейик рәхәтке батып,
Үркер тәрзиге таялғанынша.
Тас қалап, ошақты жақтым мазлатып,
Отырайық куслар ояңғанынша.
Сәүбет не ҳаққында болса да мәйли,
Дос кулағын түрсе, сөйлемшек хәр ким,
Сөз етип тауларды, Пушкинди, айды,
Жаңа қосықлардан оқырмыз бәлким.
Ал сонда стильлер... (Ах, бул стильлер!),
Еки үйирдин асау айғырларындай
Бир-бирин жатырқап, ийискеп, киснесер,
Көрмедим сетемшил мақлуқты бундай...
Интимағын гүллән адамзатлардың
Тилеймен хәм сағынаман мен өзим.
Сүйемен бирақта үйир атлардың
Бир-бирине мас келмеген минезин.

Сүйемен, олар өз үйирин қызғанып,
Хәтте жылқыманға айбат шеккенин...
(Қызық болармеди тауларға барып,
Тек бир түрли гүл урығын сепкени?!...)
Сениң тауларыңда, Мениң даламда
Сен хәм биз шайырдың соңы емеспиз.
Зор шайырлар келер әйне заманда,
Бирақ биз хәм еки айналып кемеспиз.
Үстимизден өтер уллы Қус жолы,
Шәүкетли жулдызлар мириадасы,
Дәуиримиз уллы ислерге толы,
Бәлент пәрүаз етер кеуилдің қусы.
Өзин қан кешкен сол қырғын урыстан
Адамзат сабылып шыққаннан кейин,
Парахат турмыстың мәнисин дурыслап
Уқты пүткіл тереңлигине дейин.
Планета киширейип ойыншық шардай,
Жайғасты инсанның кеуил ханасына.
Пүткіл дүнья бир питпеген минардай,
Айланды қурылыс майданшасына.
Бийиктен көриүге гөззал келешекти
Минар тиклеп атыр дүнья еллери.
Тилге түспей, бул қурылысты ирикпекши
«Жаңа Вавилонның» тил билмеслери...
Тәбият қушағында, оттың басында
Дослық сәўбетлерге хәмме де ашық.
Бирақ усы уллы истен ырасында
Адамлар кете алмас жырылып қашып.
Сонлықтан адамлар тәбият ананың
Булағына шәллеп, сағынса шөбин
Қушырлана жутып таудың самалын
Оқыр ынтығысып ырыңды¹ сениң.
Жақсылық оятып қосығыңның күши,
Жулдызлар жылыслап түсер бийиктен.

¹Ыр — Қосық (қырғызша) (И.Ю.)

Тастан тасқа ырғып салқын суу ушын
Булаққа урланып келер кийиклер...
Сонда қуғанарсаң шайырдың сонша
Басқалар сезбеген ләззетін татып...
Кел, достым, тау қусы оянғанынша
Бир сәубет қурайық рәхәтке батып!

Фрунзе, июль, 1973-жыл.

СОҢ КӨЛДЕ

Бермес едим он көлге,
Көл ийеси мен болсам,
Кел сулыуы Соң көлде
Мен болсам да сен болсаң.

Азанда ерте оянсаң,
Көл сууына шомылсаң,
Аққуұдай боп тарансаң,
Қапталында мен болсам.

Қосықлар келсе дөреуґе,
Қалсаң көлде түнеуґе,
«Сүйемен» десең биреуґе,
Сол биреуиң мен болсам.

Болот болсам жылқы айдар,
Тартып алсам Жантайдан.
Сулыулықта халық айтар
Ақмөр¹ менен тең болсаң.

Төртеу қалсақ аулақта:
Самал ессе тау жақтан,
Соң көл менен сол уақта
Сен болсаң да мен болсам.

¹Ақмөр — халық аузында ертегі болған сулыу қыз, жылқыман Болот оның ашығы. (И.Ю.)

Соң көлдин жаўған қарында,
Жаслығымның барында,
Қалар едим Нарында,
Егер, жаным сен қалсан...

1973-жыл.

АЛАРША¹

— О, таў сууы, неге бәрхама
Шала өкпе болып шабасаң?
Көксинди сен қыя тасларға
Урып,

Урып,

Урып ағасаң?

— Мен төкаббыр сулыу қыз едим,
Жигитлерди мисе тутпаған.
Бир жигитке мен былай дедим:
«Кет жоғал сен, көринбе маған!»
Жигит мыйық тартты бир күлип,
Басқалардай ашыуланбады.
Қыз кеулиниң соншелли бийик,
Сонша нәзиклигин аңлады.
Хәм еситтим алыс тауларда
Қорғап мениң қыз намысымды,
Жалғыз қарсы шығып жауларға,
Мени ойлап жүрген деп муңлы.
Көрдим сол жигитти түсимде:
Жараланып қулапты аттан,
Ондай болып мени хеш ким де
Сүйе алмасын мен аңламаппан.
Бир басына ауыр күн тууып,
Жатса керек далада қашшан.
Сол жигиттиң жарасын жууып,
Сол жигиттиң бир шөлин бассам.

¹Аларша — қырғыз елиндеги бир тау булағы.

Сол ушын да секирип жарға,
Өрден ыққа қарай шабаман,
Ақ көксимди қара тасларға
Урып,

Урып,

Урып ағаман.

Сентябрь 1975-жыл.

БӘХӘР ХӘМ СЕН

ҒӘЗЗЕЛЛЕР

Жуп қуралай көзинди уйқысынан оят,
Уйқысын ашсын, оларды гүлзар ишинде ойнат.
Науайы

Яр, оян наз уйқыдан, таң сәхәр болып қалды,
Және Әмиў бойында, нәубәхәр болып қалды,
Жаркылық әтшөк шақырды аўыл сыртында ақшам,
Бизге үәдели айында бәхәр болып қалды.
Егис әнжамындадур Хорезм, қарақалпак,
Дәўлетли дәрғайында бәхәр болып қалды.
Елликте кайнап шөлқууар елдин мийнет заўқы,
Беруний, Шымбайымда бәхәр болып қалды.
Қой-жанлық көк қууалап, жуўсан жупары аңқып,
Қызыл қум жайлауында бәхәр болып қалды.
Кийиклер қуралайлап Үстирт шөллигинде,
Саманбай тоғайында бәхәр болып қалды.
«Бәхәр шықсын» деп аязда көп қойдың Аязийди,
Енди мине Ибрайымға бәхәр болып қалды.

* * *

Сахыбжамалым, кеўлимнің қусын аўлап алып кет,
Қырмызы гүллер ашылды, орып баўлап алып кет.

Хафыз емеспен, берерге Самарқанд, Бухарам жоқ,
Хүсни темирләнің менен өзиң жаулап алып кет,
Кимдидур алып кетсең айдын Арал бойына,
Умийдиұарман, мени журттан аулақ алып кет.
Күншығыста күн ашық азат жамалына,
Дуұтарыңды бир шертип, тамбурыңды шалып кет.
Тентирер ақшам самаллар сағынып дийдарыңды,
Мен күткен тал астына жолың түсер барып кет.
Сениң бийписентлигиң батар шымбайыма,
Бийрәхимлик жараспас, бир мийрибан болып кет.
Аязлы көзқарасың аязлатты Аязийди,
Жыллы нәзерің менен көз кыйығың салып кет.

* * *

Лутфыңнан жарқырап, Лутфий болсам әжеп емес,
Ийип илхамың йошы, ий болсам әжеп емес.
Жети жуп бийе байлап сабатқа қымыз ушын,
Жолыңда ақ туұырлықлы үй болсам әжеп емес.
Умытқың келсе хәм мени, жети бәйит сөз болып,
Кеуил дәптериң ишинде қалсам әжеп емес,
Әмиу бойлары билер қолыңның шарапатын,
Шигит сеуип, алтын терип алсаң әжеп емес.
Сол шарапатлы қолың қалса алақанымда,
Жаслық дәуран үйине қайта барсам әжеп емес,
Сениң илхамың, демек заман йошы, бахыт сазы,
Парнас тауына өрмелеп шыға алсам әжеп емес.
Ығбал гүлине түскен Аязың маған тийсин,
Қолың жылытар от болып жансам әжеп емес.

* * *

Нәүбәхәр келип, ашықларға дауайы болды,
Жер жәхән жасыл кийип, аспан хауайы болды.
Хәр жигит өзінше Фархад, хәр қыз өзінше Шийрин,
Хәр кеуил шайырлықта қудды Науайы болды.

Ышкыннан Әмиу тасып, кайтадан болды Жәйхун,
Куйынлар қаңбақ қууып, шөлде жабайы болды.
Өткинши булт өкпесин қолға алып, ызғысып,
Қызғалдақлар қан жылап, ышқы гедайы болды.
Сен, алтын далалардың шахла көз хұкимдары,
Шөлди бостан етсем деп жаның пидайы болды.
Өңиринде жулдыз жанар, жүзинде ай сәулеси,
Ел кеули — хұрмет тахтайы, иззет, сарайы болды.
Бул бәхәрде бир кайырылып бақпадың бизге бирак,
Билмедим, Аязийдің недур гүнайы болды!

* * *

Жулдызлар уйқыламас мудам таң атқанша,
Ышқыдан бийдар адам таң атқанша.
Жаныңа тийсе сахрайы қосықларым,
Оқыйын Физыұлыдан таң атқанша.
Лекин хәр заманның өз саз-сәубети,
Ким хәзир фәззел тыңлаған таң атқанша?
Салып ығбалдың алтын бесигине,
Тербетер сени заман таң атқанша.
Ал, мен үйиңнің артында тал менен
Ақшам көгерип тураман таң атқанша,
Өзиңнің уйқың қатты, ийтиң сергек,
Жолатпас мени саған таң атқанша.
Алмаған өшиң бар ма бул Аязийде,
Сонша қаст етип маған таң атқанша.

* * *

Жигитлик майдан тарқаса, мөрдана болалмаспан,
Басқаға саған болғандай пәруана болалмаспан.
Дәрт сигаретин шегип, түнлерде бағ гезсем де,
Дәртиңнен Мәширепке усап дийуана болалмаспан.
Сен бийгана тутсаң да бизден назырқанып,
Кеулимде сеннен хасла бийгана болалмаспан.

Қәстелер исенбесе буйырған ем шыпасына,
Хәким Лукман болсам да дәрмана болалмаспан.
Сеннен өткен енди сол он сегиз гүл мәүсими,
Мен хәм жигирма бестеги боз бала болалмаспан.
Еле хәм көплерден бирақ самалың пәти, дилбар
Сахыпжамалым, сенсиз йошлана алалмаспан.
Түспесин ығбал гүлине хәргиз қазан Аязы,
Зәрре ынжылсаң мендағы мәстана болалмаспан.

* * *

Ким айтты: «сеннен бурын сулыұ дүньяда болмаған?»
Болған, бирақ бақ-дәулети бундай сирә да болмаған.
Сендеги бул ығбал-дәуран, сендеги бул ықтыяр
Тилла көшкили Сәнем, Нәдирада болмаған.
Даңкы мийнет, жаслық шырай, хош қылықлы қулқына
Кимлер аңсары ауып, жаны пида болмаған!
Хәр жулдыздың өз жилұасы, хәр сулыұдың өз көрки,
Нәзеримде бирақ бәри сеннен зыяда болмаған.
Бир мыйық тартсаң, соған ишпей-жемей болдым мәс,
Аңласам, хеш бир жигит мендей сада болмаған.
Шийринлик болмас жемисте инсан ышқындай татлы,
Мухаббат ийрими теңиз я дәрьяда болмаған,
Сөзлер қәлемге жалынар, «мени жаз, — деп сол нигарға»
Сени десе Аязийдин гәпи ада болмаған!

Саялы дарақ дейди, саяңызды көрмедим,
Жемисли бир бақ дейди, мийұаңызды көрмедим,
Қаншалар уйқысызлыққа гирипдар болдым сени деп,
Шыпалы дәрмақ дейди шыпаңызды көрмедим.
Гөззаллық дүньясы деп, журт мақтар химметинди,
Мен өзим лекин зәрре пайданызды көрмедим,

Ышкыдан пайда излемек, әлбетте, болар әбес,
Сонда да гүл болмаса хәм гияңызды көрмедим.
Көплерге унаса да сен деп питкен фәззеллерим,
Бир жыллы нәзер аралас баханызды көрмедим,
Шын сүйсең — азабы шийрин, заўқы-сапа деседи,
Хижранынды көрдим, заўқы-сапанызды көрмедим.
Көп кеуиллерге түскен нурыңызда шегим жоқ,
Лекин Аязийге түскен шуғлаңызды көрмедим.

* * *

Сүйсең, жаксылар улуғы мен боларман,
Сүймесең, жигит қунығы мен боларман.
Тасқа питкен бир гүл көрсең жолында,
Сол лала гүлдің урығы мен боларман.
Сен бийдар жатсаң ақшам ышқы Фурхатынан,
Сығалар айдың сынығы мен боларман.
Жылқысыз жайлауда жатса алдында
Жылқыманның қурығы — мен боларман.
Сокпағынды тосса тау арасында
Бурқыған суудың тынығы — мен боларман.
Кеулиннен шығып егер унаса саған
Қайсы жигиттің қылығы — мен боларман,
Сабыр дамла «сабыр қыл» деп кеткен Аязийге,
Болмаса сабырсызлардың шойдығы мен боларман.

* * *

Жанғандай таң шуғласы ханатлас көйлегінде,
Гүлленер Ұатан даласы ғауаша гүллегенде.
Ақ, қызыл гүл, пушты гүл хәм сыя ирең гүллер
Жасыл жапырақ арасы ғауаша гүллегенде.
Уштан салған қызыл гүл еркетай сиңлисидур,
Түптеғи ақ гүл — апасы, ғауаша гүллегенде.

Апаң турмысқа шығып — гүл ғорекке отырып,
Топланар зүрәәт сапасы, ғауаша гүллегенде.
Әмиў, Зәрафшан зер шашып келиншектің үстине,
Жер кийер той липасын ғауаша гүллегенде.
Раксқа түскен киби гөззал «Бәхәр» ансамбли,
Баслап Мукаррамасы, ғауаша гүллегенде
Ал сен тойлатар түриң жоқ ашығын Аязийге,
Бул сапары хәм шамасы ғауаша гүллегенде.

* * *

Бир қайрылып бақпадың, — шадланып күле алмадым,
Баста дәўраным турып, дәўран сүре алмадым.
Сен жүре алдың менсиз басқалар менен шағлап,
Сенсиз басқалар менен мен шағлап жүре алмадым,
Жети дүркин қыз өтер бир жигиттің тусынан,
Қайсы дүркин ишинде баратқаның биле алмадым.
Ай жақтысында пахтаға суў алсаң қосық айтып,
Сылдырап ақтым салманнан, сен бирақ көре алмадың.
Айтып жүрген қосығың ким хаққында, ким жазған?
Саған арнап жазғанымды билсең де тән алмадың.
Шайырлық сан-сапасына илинсем де елимде,
Ышқы итибарына илинип, яр саналмадым.
Қосықта еркин қәлем тартса да бул Аязий,
Ғәззел бабында лекин мен Еркин болалмадым.

* * *

Әлхәббиз, бул не деген салтанат — аппақ дүнья,
Жер абат, атыз абат, кеўил абат-аппақ дүнья.
Аппақ-аппақ бултлар аўнап дәрья бойына,
Гүз тигер ақ шатырын, — кәрамат аппақ дүнья,
Жүзер «көк корабльер» ақ толқынларды иреп,
Аспан ақ, жер бети ақ, ғыр әтирап аппақ дүнья.

Қырман қызыллап, күн сайын артып Ұатан дәулеті,
Сен төккен «полат етектен» биният аппақ дүнья.
Азат мийнет, ана топырақ, қуяш хәм суу аұқамы
Хәмириннен табар адил сиясат, аппақ дүнья,
Ақ жүзин күнге тотығып, қызыл шаршың желбиреп,
«Харма!» десем еситпейсең бийрәхим «аппақ дүнья».
«Қырманға берекет», гөззал, Аязийдиң әрманы!
Бастан аяғың тамам мухаббат — аппақ дүнья.

* * *

Бәхәр хәм сен екеуиңди бәрха тәрийп етейин,
Сөзимди мақтап, өзимди писент етпесең нетейин.
Сөйир етип гөззал Ташкент фонтанлары жанында,
Жүр, жаным, мәрмәр липаслы шәхәрди көрсетейин.
Гүлин ашыпты дейди Наманганның алмасы,
Зер топырақлы Зәрафшан бойларын көрсетейин,
Сырдәрьяның бойларында саған айтар сырым бар,
Мырзашөлде қызғын мийнет тойларын көрсетейин,
Байсын таудың басынан Термезди тамашалап,
Әндижанның куп әжеп жайларын көрсетейин.
Фархад қашауы қазған зер булақ Науайыдан,
Кенимехтин қой жайған қырларын көрсетейин.
Сенлик ышқымның бәхәри қууды көклем Аязын,
Гөззал Әзбекистанымның бәхәрин көрсетейин.

* * *

Қолға ал дуутарыңды, хәр намадан сөйлесин,
Жәннет бар деген жалғандур, Ферғанадан сөйлесин,
Хорезмнің мен сүйген он еки муқамын шал,
Я Раджәбий, Абдулла мәуланадан сөйлесин.
Келтир Халимаханнның гүлжүзли «Тәнаубарын»,
Оның хауазынан ийген әруанадан сөйлесин.
Айымхан «Дем бермесин» Әмиу бұлбиллерине,
Мейли Нәдира яки Зульфиядан сөйлесин.

Кеўлим питер, сайраса «Самарқанд ушшақлары»,
Даңқлы курдасын Турсынай дуганадан сөйлесин.
Өзбек пахтасын әлемге алтын етип танытқан,
Пахтакеш дийхан халқымдай мәрданадан сөйлесин.
Сазың тарында сөйлесин Аязий әрманлары,
Сендей жананды берген заманадан сөйлесин.

* * *

Жәйхун бойына журт ағып ояқ-буяқлардан,
Хорезм, Ташауыздан хәм қарақалпақлардан,
Басланады зүрәәт — мийнет, табыс байрамы,
Таслақ тағы да жайнап қырмызы байрақлардан.
Маңлай тер маржанынан ким бәлент қырман үйсе,
Жығын-жығын журт сүйсинип алғыслар узақлардан.
Боз ордалар шайқалып Ашшыкөл аймағында,
Сеғиз айдаудан, әне, ат келер қаяқлардан,
Қыйқыұлы көкпар қызып, палұанлар ыңыранып,
Мүйизлерден от шығып, кум ушар туяқлардан.
«Қыз куұыу» басланғанда қаштың ақ боз ат минип,
Қуұды торы атлы биреу суұырылып «саяқлардан».
Жетип алып ақ жүзиннен сүйип қояма деп,
Қарар Аязий диңкеси кетип диз-аяқлардан.

* * *

Көрдің бе ол «көрмести» деп, жулдызға қарайын ба?
Билдің бе «дым билмести» деп, самалдан сорайын ба?
Шардан айырып құрда қуұдым қырғауылдың изин,
Таппадым сени бирақ ауылда я районда.
«Жуұырған алмас, буйырған алар» деген нақыл бар,
Кетип қалдың ба дедим басқаға қолайында.
Қуұандым, көрип бүгин ол «айнайы жәхәннан»
Отырғаныңды мәжилисте Кремль сарайында.

Бир мэхэл шықтың минберге толған айдай толықсып,
Сүйсинип қол шаппатлар отырған журт маңайында.
«Ақ алтын патшасы бул Әмиў гөззалы» десип,
Сыбырласқанын еситип мен шыдап турайын ба:
«Билиң, ол Азияйдың мақтанышы» деп бақырдым,
Буннан артық бахыт бар ма, досларым, Ибрайымға!

Март, 1976-жыл.

Автордан: Биз бул сапары Күншығыс классик поэзиясының баслы лирик дәстүри болған гөззелдің жети бәйит (яғный он төрт қатарлық) формасына қөлем сынап, усы қыйын жанрдың қатаң шөртли талапларын толық сақлаўға тырыстық.

«Бәхәр хәм сен» атлы бул дүркимде Күншығыстың даңқлы гөззел усталарынан Хафиз, Лутфий, Наўайы, Физуўлий, Мөширеп, Нәдира, Фурхат, хәзирги заман өзбек гөззелінің шеберлеринен Сабыр Абдулла хәм Еркин Вахидовлардың, атаклы шайыра Зулфияның хәр бирине бир гөззел арналады. Сондай-ақ, классик гөззеллерди атқарыўшылардан даңқлы көркем-өнер шеберлери болған Юнус Раджабий, Халима Насырова, атаклы ойыншы Мукаррама Турғунбаева, қарақалпақ классик қосықларын атқарыўдың устасы Айымхан Шамуратоваларға да базы бир гөззеллерде ишара етиледі.

Рахсқа түсиў — сахнада ойнаў, дүгәна — қурдас, «айнайы жәхан» — телевизор. (И.Ю.)

ДӘҰИР САМАЛЛАРЫ китабынан

ТӨРТЛИКЛЕР

Заманым бар айға, жұлдызға ушқан,
Атомның күдиретли сырларын ашқан.
Өз ақылы менен ашқан сол сырды,
Қайтып жаба алмай ақылдан сасқан.

* * *

Ай! Сонша сәўлени қайдан алдың сен?
Күннің бизге түсип шағылысыуынан.
Қуяш! Сонша нурды қайдан алдың сен?
Адамның адамға мийрим нурынан...

* * *

Инсан кеўли деген сондай жаман зат,
Ол қырсықса, ақыл жиби шубалар:
Жұлдызға жол тауып атқан адамзат,
Кеўилге жол таппай базда тубалар.

* * *

Дүнья биреўлерге — кинотеатр,
Билет алып, көреді де кетеді.
Журт бузық дүньяны дүзетіп атыр,
Биреўлер бузсам деп қыял етеді.

* * *

Журт ақыллы, бәрін билип отырған,
Әфандини «сада» десип-ақ атыр.
Сөйте тура, өзи минип отырған,
Шақаны биразлар кесип-ақ атыр ...

* * *

Дүнья аз ұағында бәрине жетер,
Инсап пақыр азға кәнәэт етер.
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт,
Шынжырын жулқылап қутырып кетер.

* * *

Рухый дүньясы болды оның «ноль»,
Ишиў, жеў хәм пайда қуўыў—талабы.
«Ети калай екен бул қустың?» деп ол,
Бұлбил сайрап турған жаққа қарады...

* * *

Үш күшик сақладым сада гезимде,
Тарғыл көпек болды тумсығы қасқа.
Үшеўи де тислеп алды өзимди,
Енди серт айтқанман ийт сақламасқа...

ТИЛЕК

Мендеғи ең үлкен тилек:
Не қыйынлық көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Ол бала ким? Қайсы жерден?
Перзенти қай ананың?
Өмир, бизге көрсетпе сен,
Жылағанын баланың.

Өз анасын, өз мәммесин
Жоқлап бала жыласа,
Адамзаттың хәммесинин
Бул ең аўыр гүнасы.
Сол бир жетим қалған бала
Вьетнамлы ма, негр ме,
Берер едим оған ғана
Жанымды бир өмирге.
Бирақ мениң жанымды ол
Не дәртине ем етсин?
Анасының бир хәўлетип
Сүйгенине не жетсин!
Не жетсин сол нәрестениң
Күлип талпынғанына,
Елтсин оны гүреслерин
Келешектиң таңына.
Бәрине де төзер жүрек,
Бирақ не ис көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе!

Мендеги ең үлкен тилек:
Не аўыр дәрт көрсек те,
Хаял-қыздың зар еңиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Хаял-қызы қайсы жердин
Хәсирет шегип жыласа,
Дүньяда бар еркеклердин
Бул ең аўыр гүнасы.
Мен олардың көзиндеги
Ғам-қайғысын ишерем,
Олар ушын өзимдеги
Бар шадлықтан кешерем.

Өмир, сеннен бир тилегим:
Не салғанын көрсек те,

Ер жигиттиң ер жүреги
Жылағанын көрсетпе.
Ер жигитлер жылар болса,
Тирек таяр дүньядан.
Үстине тау қулар болса,..
Жок, жыламас ер адам!
Өмир, сеннен бир тилегим:
Канәәтсиз ет мени:
Хеш тоймасын жан-жүрегим
Хадал мийнет еткели.
Жасыл жапырақ сылдырына,
Ағысына булақтың,
Таңғы қулар сайрауына
Куршы қанбай қулақтың,
Жулдызларға таңырқанып,
Ой сүриұди қоймайын,
Журт қуғанса, мен қуғаным,
Шадланыудан тоймайын.
Хеш тоймайын: адамларға
Мен жақсылық етиуден.
Кеуиллерге йош бериуден,
Адам болып өтиуден.
Өмир, сениң ашығынман,
Сени сүйип қанбайын.
Былтыр жазған қосығымнан,
Быйыл қанаатланбайын...

* * *

Өмир, сеннен илтимасым:
Жаслығымды алсаң да,
Балалықтың пөк дүньясы
Бизде аз кем қалсын дә.
Ақша булыттан ақ тулпарға
Минип алып шабайын.

Пөстек сабап атқан онда
Қарт шешемди табайын.
Тербелип ай кулағында,
Жұлдыз терип алайын.
«Ертек айтшы, Гүлдирмама»
Деп қыңырлық қылайын...
Қус жуғырлап, самал маған
Сыбырласа уғайын.
Жас камыстың жапырағынан,
Қайық жасап ығайын.
Бала болып қуғанайын,
Бала мышық ойнаса.
Бала болып қыйналайын,
Жетим күшик тоңласа...

* * *

Арыў хаял карсысында,
Дизе бүгип, басын ийген.
Рыцардай түскен сынға,
Өтинемен, өмир, сеннен:
Сен — құдиретли, сақый, еден,
Асырайгөр төрт бәледен:
Күнлемеўге үйрет мени,
Сақла журттың өсегинен.
Марапаттың көпшигинен,
Мактаншақлық ешегинен.

АТ ЗӘҢГИСИ ЗЫҢЫЛДАР...

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
Таң самалы ойнап сулыў жалларда,
Бесиктей тербелген алма көз атлар,
Барар еди гүўлеп гүзар жолларда.

Сүйсингеннен бала жаным үзиліп,
Жол бойында қарар едим қызығып,
Алмауыты атлар шайнап суулықты,
Барар қыл куйрығы тал-тал сүзіліп.

Жигитлер ат емес, алтын тахтында,
Бақырып сөйлесер нелер хаққында.
Сонда зыңлап сес береді зәңгилер,
Атлар атқа қапталласқан уақтында.

Зәңгилер қағысып, атлар желеди,
Сап гүмистиң сынғырлысы келеди.
Жүз дауысly оркестрдиң ишинен
Бул сеслерди таныр едим еле де.

Естен кетпес еситсем де бурында,
Бир әжайып сес бар оның сырында.
Хәр әулад усындай зәңги қағысып,
Гүулеп кетип барар өмир жолында...

Хәр әуладтың өз дүркин, өз заманы,
Сүрип барар дәуран атлы жорғаны.
Теңли-тусы менен ойнап-күлисип,
Қандай жақсы зәңгилесип барғаны.

Ел хызметі деген бир уллы гүзар,
Биреу шаңда қалса, биреулер озар.
Лекин жубын жазбас жолға бир шыққан,
Топлымсыз шапқан ат туяқтан тозар.

Көргенлердиң алып ақыл-еслерин,
Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим.
Мениң бала гезде сүйсингенимдей,
Баллар ядлап қалсын зәңги сеслерин ...

Май. 1980-жыл.

СЕН ДЕГЕНДЕ...

*(Сайлаушылар менен ушырасыуда оқылған қосық,
23-февраль, 1977-жыл)*

Жулдызлардың ең жақтысын,
Терип-терип алағойған.
Адамлардың ең жақсысы,
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таудай адамлықты,
Ағын суудай хадаллықты,
Уллылықты, еденликти,
Көкірегіңе куюғойған.

Сен туұарсаң ақылды да,
Сулыұды да, батырды да...
«Халық» деп сениң атыңды да,
Ким қойса да дана қойған...

Сен қуұансаң, кеулим тасып,
Ай-жұлдызды аралайман.
Сәл ынжылсаң, мазам қашып,
Сау жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,
Базда исим шаладайман.
Сени көрсем, өз атама,
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,
Бирди еки деп санамайман.
Сен буйырсаң, бассаламан,
Дуу-сыйына қарамайман.

Кеулинди табыұды ойлап,
Бир сөзди бир сөзге байлап,

Қара түнде кәлем шайнап,
Ақ қағазды каралайман.

Әрманым сол турсам-жатсам:
Сөз қусын ушардан атсам,
Саған аз кем сөз унатсам,
Басқа бахыт сорамайман.

Әжинияз, Бердақ өтти,
Аббаз, Садык жырлап өтти,
Дәрья болып хағлап өтти,
Сол дәрьяны жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,
Бийик әрманға асылған.
Мен де журт қусап тасынған,
Бир жапакеш шымалайман.

Қосық — теңиз, болсам — балык,
Ис буйырса сиздей халык,
Аяғымды қолға алып,
Басым менен жумалайман.

1977-жыл.

ИЗЛЕНИЎ

Өмир излениўден турса итимал,
Изленемен, күндиз қолымда шырақ.
«Излесең табарсаң» деген де сөз бар,
Дурыс-надурсын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол жүрип, китап ақтарып,
Журттың сөзлерине қулақ саламан.
Самалдан сорайман шөллерге барып,
Жұлдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,
Терим жауырнама шыққанға дейин.
Излеймен түн бойы қосықлар жазып,
Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шықса излейди таушан,
Тырна жалғыз қалса тырнасын излер.
Қызлар таң сәхәрде булақ басынан,
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Ҳасла тақатым жоқ, хасла төзбеймен,
Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорақ.
Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,
Не нәрсе екенин билмеймен бирақ ...

1979-жыл.

ӨМИР ВЕКСЕЛЛЕРИ

Өмир — хеш өтелмес қарыздур, бақсаң.
Ана сүти менен, аталық парыз...
Өмиримде үш мәрте өзгерди ақша,
Бирақ хеш төленип питпес бул қарыз.

Ислесем жұмыслар болмайды ада,
Қәлем тартыу менен таңларым атар.
Төс қалтама қол жууыртсам, сонда да —
Еле төленбеген вексельлер жатар.

Көз қыйығын салсам, жазған биринде:
«Кеше ләззет алып таң самалынан,
Шадландың бул ғәнийбетли жүримге,
Сол ушын да вексель жибердик саған».

Мынадай деп жазған буннан бөтени:
«Ядыңда ма алған илхамың-йошың?
Өз елинде шайыр атын көтерип,
Базда жазған тәуір қосығың ушын.

Бираз дос арттырдың, мухаббат таптың,
Бул хәм қарыз — төлемесең болмайды.
Сууына шомылып Кегейли жаптың,
Бийпул тыңлағансаң пошша торғайды.

Таттың ышқы отының татлы азабын,
Сырластың ақшамы жұлдызлар менен.
Базда биреулердің кеулинің бабын,
Таба алмай, зейинине тийдің сен.

Базы ўақта жылап турған баланы,
Бастан сыйпап жубатпастан кеттиң сен.
Биреулердің кеулиндеги жараны,
Көрип, аманлыққа шүкир еттиң сен.

Ашық аспан, йошлы мийнеттиң заўқы,
Саған сая берди қаншама терек.
Өмирде басылмас адамның маўқы,
Не алсаң, хәммесин төлеуиң керек...»

Көзден уйқы, тынышымнан қут урлап,
Бир пружина серпип мазамды алар.
Жатсам-турсам шай қағаздай шытырлап,
Көз өңимде сол бир вексельлер турар.

Жан төсаддық саған, химметли әмир!
Дәулетиң буннан хәм болсын зыяда.
«Инсапсыз» деп маған қылма сен жәбир,
Бергениң ядымнан шықпас сирә да.

Өмирим бойы қарызыңды таппаға,
Тырысарман, тапқанымды төлермен.
Толық төлей алмай кеткен ўақта да,
Жүзлерине туўра қарап өлермен.

Февраль, 1980-жыл.

ӘРМАНЛАР

Ирили-майдалы болар әрманлар,
Бәри әхмийетли, кеуилдиң нақшы.
Олар — өмириндеги ертеңги таңлар,
Бәри хақ нийетли, — сол жери жақсы.

Олар жулдыз болып шақырар сени,
Жүзер көк жийекте ақ желқом болып.
Жумсақ тийер жийдениң де тикени,
Оны күткенинде жасырынып турып...

Жактыртар оларды үмит отлары,
Қанатланар үлкен идеялардан.
Ауызлықсыз болар әрман атлары,
Жығып кетер беккем тутпасаң жалдан.

Гә ол өнер болар сен үйренбеген,
Илимде сен күткен сырлы шек болар.
Данк, мәртебе болар саған келмеген,
Сен тута алмаған ақ билек болар.

Ел хызмети ушын ат жалын тарап,
Шабарсаң әрманлар шақырған жаққа.
Емлеуғана әйнегинен сығалап,
Олар терек болып қалар бир ұақта...

Және жолға шықтың әрман ағымында,
Бири иске асса, он әрман таяр.
Пәк мақсет гүллери арзыу бағында,
Жаңадан гүмшалап, жапырақ жаяр.

Әрман—өмир ышқы, ертеңги таңлар,
Ол— сарқылмас булақ, сол жери жақсы.
Бир әулад ишинде кеткен әрманлар,
Бир әулад исинде бинят болмақшы.

Ноябрь, 1980-жыл.

ТАҚЫЯТАС ТАРНАҰЫ ЖАНЫНДА ОЙЛАНЫҰ

Хеш қурық тиймеген суў тулпар еди,
Айға шапшыр еди алып кашқанда.
Әйдарханын минез-кулкы бар еди,
Албырасар едик гүўлеп тасқанда.

Услап темир тақым шабандоз адам,
Жүенлеп, қыл шылбыр тақты да кетти.
Қанша туўласа да, кармап жалынан,
Қыя майданлыққа шапты да кетти.

Қәне енди оның тулпар сыяғы,
Әйдарха сүўретли айбаты қайда?
Күнлик жерди дүсирлеткен туяғы,
Гөрүғлының даңқлы ғыраты қайда?

Былтыр бәхәр пайты кепкенде дәрья,
Жаяўлап аржаққа бир өткеним бар.
Пиштирилген асаў айғырға сонда,
Әмиүдәрья, сени мегзеткеним бар.

Ойламадым бирақ, ашлық хаққында,
Посқынлық хаққында ойламадым да.
Ултаныңнан кешип өткен ўақтымда,
Бир ашшы хәзил сөз турды ядымда:

«Өр беттен көп жаңа каналлар алып,
Дәрьяны қурытты» десип атқанда,
Палўанияз аға қуўақыланып,
«Хасла олай емес...» дептилер сонда.

«Мақтаўдан қай нәрсе кетпейди азып?
Әмиүди марапат ұйығы тепти.
«Асаў дәрья», «Жәйхун дәрья» деп жазып,
Дәрьяны шайырлар қурытты...» депти.

Ал, енди бүгин ше?
Таўда муз ерип,
Каналлар қайтадан какпаклап ақты.
Жәйхун дәрья жәнә жилли көзленип,
Кең далаға сыймай ойқаслап шапты.

Басы тасқа тийди жайынның бирақ,
Тас тарнаў алдында тынды жаўызлық.
Темир қоллар дизгин тартқанда орап,
Аттың аўызын жыртты бетон аўызлық.

Жигирма бес тисли тас тарақ пенен,
Жаныўардың жал-куйрығын тарадым.
Жазғы таң самалын дилмаш тутып мен,
Дәрьядан бир неше саўал сорадым:

— Айтшы, ағар булақ анам Әмиўим,
Бул сақыйлық саған қайдан дарыған? —
Тиришилик дүньясына аналық мийрим,
Мудам сақыйлықты үйретер маған.

— Қайдан алдың сонша мийримликти?
— Мийрим-шәпәәтти алдым қуяштан.
Оның мийрим нуры түскенде хәтте,
Таўларда муз ерип, от шығар тастан.

— Дәрья, қайдан алдың уллылықты сен?
— Кишипейилликтен, мийнеткешликтен.
— Кишипейиликти үйрендің кимнен?
— Уллы Жер ананың пазыйлетинен.

— Айтшы, жақсылық хәм жаманлық бирге,
Сениң бир бойыңа қалай сыйысқан?
— Дәрья да адамдай. Инсан өмиринде,
Сыйысып жасайды-ғой бул еки душпан...

— Сен қайда барасаң сонша асығып?
— Шөл тәңирисиниң асқан арыу кызы бар,
Мен едим ол кыздын мәңги ашығы,
Оған мың жыл бойы көзим қызығар.

Ол енди оянып узак уйқыдан,
Мени күтер, мени шақырып атар.
Бәлким Қарақумнан, бәлким Қаршыдан,
Билмедим, қай жерден маған үн қатар.

Шөл қоймай гүллентип, гүлөп тасайын,
Заман болсын қайыл, адамлар қайыл.
Сол сулууды тауып шөлин басайын,
Бос сауаллар менен егеме, шайыр!...

Май, 1979-жыл.

БҮГИНГИ КҮН

Ақша булт дәрьяның арғы жағына,
Тыңайған пададай сууға қойды бас.
Нурлы ууық шаншып шаңырағына,
Отау тигип атыр кәшпели қуяш.

Өтти сөйтип, шексиз уақыттан бир күн,
Және жапырақ төкти гүзги шынарлар.
Және қуслар қайтты бир неше дүркин,
Қартлардан жас кемип, есейди баллар.

Өмиримниң бир пәрше жанлы бөлеги,
Саған қуллығым бар, мүриүбетли күн.
Еңбегим, ләззетим, ышқым, тилегим,
Тәшүишлерим кетти бойында сенин.

Ақылға уғрас келмес сениң гәрдишин,
Әлхәббиз, не деген данасаң өзин!

Атқарылды десек бүгинги исиң,
Ертеңге аұысып қаласаң өзиң.

Бүгин шала қалған дүньяның мүлкин,
Ертең түплеймен деп жасайды инсан.
Өтер сөйтпiп мұдам өмирден бир күн,
Бир адым атланар келешек таман.

Нурыңнан ашылды гүл-ғұмша, ғорек,
Самал болып естиң, суў боп харладың.
Пал хәрреси болып тынбай гүўилдеп,
Гүздиң соңғы гүлинен пал жыйнадың.

Рахмет, сен сергек таң бердиң маған,
Қуслар жуғырлысын, жапырақ сылдырын.
Шық кеппестен турып ырысқы бағымнан,
Шүкир етип үздим мийўаның бирин.

Үзип алдымдағы балаға бердим,
Оның қуўанғаны — қуўаныш маған.
Сонда сениң сақый нурыңды көрдим,
Бала қолындағы қызыл алмадан.

Майысқан шақаға ағаш тиредим,
Бақырдым жан қусап бир қаны қызба:
«Жер-суўым, қуяшым, азат еңбегим,
Даңқ сизиң күдиретли аўкамыңызға!»

Хәм кеттим жұмысқа жүрип жалма-жан,
Болды кернеп талұас, жигерим-күшим,
Күним, сени мол жемисли алмадай,
Инсаний мазмунға толтырмақ ушын...

Май, 1979-жыл.

СЕН МƏРДАНА ХАЛЫҚСАН

Табысларын тас булақтай ийдирген,
Ақыл-зейни хəммелерден алықсан.
Мəртлик исин дуйым журтка сүйдирген,
Пахтакеш халық, сен мəрдана халықсан.

Хеш кимде жоқ сениң мийнеткешлигин,
Пилдей парасатың, зəбердеслигин.
Балғадан қаймықпас палуан төслигим,
Абырайға тырысқыш дана халықсан.

* * *

Ұтан ийгилиги мақсетин бирдей,
Кеулиннің аумағы кең сарай төрдей,
Берген үдең тасқа басылған мөрдей,
Айтқан сөзи бир дүрдана халықсан.

Пахта державасы Өзбекистаным,
Пахта безер тəжик, түркмен бостанын.
Қырғыз, қазақ, әзер—көп тууысқанын,
Бир-бириңе сен пəрўана халықсан.

Қарақалпақта сыннан өткен ғайратын,
Ташауыздан гүрлеп шапқан ғыйратың.
Хорезмди тутқан уллы саулатың,
Гөззал Ташкент хəм Ферғана халықсан.

Ҳинжи дəни десе арзыр салынды,
Жайлау толы сүриу-сүриу малынды,
Тири алтынға толы теңиз, көлинди,
Елге ырыс қазаны еткен халықсан.

Бағ хəм палызларың шийрин мийуалы,
Жайлар салдың дəрўазасы хийуалы.
Гүллентип Елликтей ески сахраны,
Ийип турған бир әрўана халықсан.

Қасымкер тәбият тонын терис кийип,
Жездесиндей ойнар жаныңа тийип,
Сонда хәм жыл сайын қырманын бийик,
Файрат сынасқанда дара халықсан.

Қысы менен тонда суў алып жүрсен,
Туўдырардай билек сыбанып жүрсен.
Хантеңгедей болса қуўанып жүрсен,
Пахта перзент болса, ана халықсан.

Тийнеклеп, ханалап, бункерлеп жыйнап,
Тоғыз ай толғатып жаныңды кыйнап,
Гүзде қалаларды ауылға айдап,
Мудам хызметінде койған халықсан.

Мийнет майданының палуаны да сен,
Ақ алтын елинің султаны да сен,
Шайырлардың йошы — илхамы да сен,
Көкиреги толы нама халықсан.

Хәр түп пахтаң усар мехригияға,
Пахтасы мол елдің ырысы зыяда.
Жыл сайын даңқыңды жайып дүньяға,
Жулдызы бәленттен туўған халықсан.

Ноябрь. 1973 — 1981-жыллар.

ПОЕЗД ЕМЕС, ЕЛДИҢ ДӘҰЛЕТИ КЕЛДИ

*(Шымбайға биринши поезд барғандағы митингте оқылған
баяз-қосық, 22-февраль, 1980-жыл.)*

Бул заман жол салып жулдызға, айға,
Не ислеймен десе ғурбети келди.
Поезд қышқырығы жаңлап Шымбайда,
Бүгин уллы тойдың сәўбети келди.

Шайда бұлбил қонып таза гүллерге,
Хош қылықлы шийрин зибан тиллерде,
Қазы Мәулик баяз еткен еллерде,
Бизге хәм мине сөз нәубети келди.

Арқаның ардақлы Шымбай жайлары,
Көзге ысық Кегейлиниң бойлары,
Қутлы болсын, поезд келген тойлары,
Поезд емес, елдиң дәулеті келди.

Талай шежирелерде оқып сөзинди,
Тарийх дәрбентинде көрдим өзинди.
Еркинлик самалы желпип жүзинди,
Таза турмыслардың саўлаты келди.

Тарийхынды толғар едим бул ўақта,
Поезд бизди күтип турмас бирақта...
«Енди, Қараөзек!», аржағы Тахта,
Жүрип кететуғын мәулеті келди.

Қанша көп тийесең пахта, салынды,
Бул жол сонша ғурғынлатар халынды.
Бул нағыз айдын жол, наны қалынды,
Ишсең суў орнына шербети келди.

Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Заман сүйинши сорап бизиң еллерден,
Амангүл, Бағдагүл, Райгүллерден,
Жолашардың көде-көўметі келди.

Тәрийпин айтайын бул келген заттын,
Тепловозда күши алты мың аттын,
Абаданлық пенен мәденияттын,
Ағар булақ ырыс дәулеті келди.

Саррас рельслери солдат қайыстай,
Ушқан кустан, ескен желден қалыспай,

Тау тийесен тартып кетер қайыспай,
Уллы техниканың күдирети келди.

Шымбайда шай ишип шықсаң есиктен,
Поезд минип тербелесен бесикте.
Тек болғаны минер ұақта кешикпен,
Гудок шалса, жүрер мүддети келди.

Арба емес, бул асықпай барарға,
Такси емес саудаласып турарға,
Заманының суу тулпары бул арба,
Сақый дәуранлардың химмети келди.

Умыт болар не қыйынлық көргениң,
Шифер излеп, тахтай сорап жүргениң.
Тақыятастан көмир тасып бүлгениң,
Бәри умыт болар әумети келди.

Кетсең бир куфедә төрт адам болып,
Мәскеуге барарсаң еки таң қонып.
Поезд емес, айтсам атағын толық:
Заманның көшпели жәннети келди.

Ташкент хәм Нөкистин таяр жайлары,
Сибирьдин көк сүзген қарағайлары,
Әлжир апельсини, хинди шайлары,
Станцияңа түсер нәубети келди.

Рахмет әдиллик, даналықларға,
Турмыс қандай толы жаңалықларға!
Бизлер ылақ баққан далалықларға,
Бүгин нурлы заман келбети келди.

Мың алғыс бул жолды салып келгенге,
Тулпарды нокталап алып келгенге.
Заман қәдирин билиң, дәуран сүргенге,
Шадлы турмыслардың зийнети келди.

Кеуил шағлап ушқан кустай талпынар,
Уллы елдің тууысқанлық салтына.
Азамат, мийнеткеш Шымбай халқына,
Ұатанымның уллы хұрмети келди!

КЕҰЛИҢНИҢ КӨШПЕЛИ КҮНИ БОЛАРМАН

*(Газошақ—Төрткүл карьер темір жолын салыуға арналған
Түйемойындағы митингте оқылды, сентябрь 1980-жыл.)*

Темир жол дийдилер мениң атымды,
Мол дәулет, бахыттың жолы боларман.
Дүнья билер мениң ҳаслы затымды,
Абаданлық пенен толы боларман.

Рельсимди тартсаң қыя шөллерге,
Жазийранды жайнатарман гүллерге,
Ырыс-несийбе тасып елден еллерге,
Турмыстың таусылмас кәни боларман.

Барған жерим абат, заўқы-сапалық,
Маған жүклер болсаң тауды қопарып,
Хәп заматта түсирермен апарып,
Заманның шаршамас пили боларман.

Саррас туурылықты сүйер жолларым,
Мен барсам узайып қалар қолларың.
Буннан бетер ғурғынласып ҳалларың,
Айдын жолларыңның пири боларман.

Газошақтан тартсаң мени қай күнде,
Дүлдил емес, мен атларман Жәйхунди,
Ұақтың хошлап, шад етермен халқыңды,
Кеулиңнің көшпели күни боларман.

Аты Түйемойын, төрийпи дәстан,
Ауызлығы бетон, ноқтасы тастан.

Поездлар өткенде мыңқ етпес хаслан,
Устасының шарап-шәни боларман.

Хорезм, карақалпак, түркмен ғардашым,
Бир айдасқан көп заманның арбасын,
Пөезд минип қайсы елге бармасын,
Барлық жерде дослық кәни боларман.

Дәрьяны атласам шөллер гүл болар,
Төрткүл деген бир әжайып ел болар.
Жер жәннети қайда десен, сол болар,

Мен оның және хәм сәни боларман.
Гудок шалғанымда еллер қуғанар,
Мен барсам, ел қонып, шөллер жанарар.
Қашымды тезирек үйин, ағалар!
Пәрауан турмыстың гүли боларман.

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

Шайырлар аұылда туұылып, қалада өледі.
(рус мақалы)

Үлкен шәхәр арқасында,
Қалың терек арасында,
Елеспесиз бир аұыл бар,
Кегейлиниң жағасында.
«Туұған жерим» деген сөздин,
Мәни берип пайқасына,
Қояр едим жұлдыз етип,
Аспандағы ай қасына...

Анам туұып, хәййиұ айтып,
Сөйлеп жүрип тил үйреткен.
Умытарман оны қәйтип,
Ес билдирип, адам еткен!

Кулдыраған соқпақларын,
Сылдыраған салмаларын,
Тил дүзеткен такмақларын,
Шүллик пенен аңғалағын...
Бала гезде нан батырып,
Сары майдың тортасына,
Ылақ-қозы бағып жүрип,
Аяқтағы арқашына.
Малы менен, шөби менен
Үйкелесип бир өскенмен.
Ийтлериниң көби менен,
Ийт тилинде сөйлескенмен.
Кеўлим сонда қалған уғып,
Керексизин, керегин де.
Ойлағанман, бар жақсылық
Усы жерде дөреген деп...

* * *

Көп аўыллар кубламызда,
Гөззал және гурғын келер.
Қалалардан кашып барып,
Ол жерлерде турғын келер.
Бизин аўыл бул дизимге,
Кирмесе де, кеўли бийик.
Бундай аўыл жер жүзинде
Мен ойлайман, жоқ па дийип.
Қанаатшыл халқы сондай,
Не ислесе хәли келер.
Қыз-келини туўған айдай,
Жигитлери дәли келер.
Шөпкерден жай салып алса,
Бир «жигули» алып алса,
Қәтерели қалалыға,
Қудамдалы болып алса.

Бағ хәреми болмаса да,
Үй қасында қорасы көп.
Дийқаншылық қылмаса да,
Егис жерге таласы көп.
Шеңгел қора қыспалатып,
Буға байлап, мал сақлайды.
Арығын семиртип сатып,
Базар күни шалжақлайды.
Өңи түуе, түсинде де
Қалаға бир барып қайтар.
Гешир-пыяз екпесе де,
Қауын-кәмек алып қайтар...

* * *

Токшылықтын салдарынан,
Дәстүри көп ойлап тапқан.
Қыз узатса ауылынан,
Түскен жерин жаудаи шапқан.
Той берсе де, кой берсе де,
Өз пайдасын питиреди.
«Ким неше сом әкелди» деп,
«Көк дәптерден» өтиреди.
Оннан кейин қонақлардың,
Басын қоспай, бөлип-бөлип,
Үйлерине қонсылардың,
Киргизеди ертип келип.
Көрпешени ийзеп жатып,
Ауқатын күтесең сонша.
Аш жүрекке ақтан татып,
Басың мынғырдай болғанша.
Таң алдында, қайтар уақта,
«Бақсыға шық» деп келеди.
«Шықпасаң да, бақсы пулын,
Бер» деп, көзи жеп келеди.

Дуўтарының кулағына
Пул қыстырсаң, йошар бақсы.
(Бундай бақсылардан мына,
Масқарапаз маймыл жақсы.)
Ал хаяллар сумка былғап,
Дастурханлар аўмасады.
«Штамповка салыпты» деп,
Абысынлар даўласады.
Қонақты бир жерге жыйнап,
Ортадан тамада сайлап,
Қосық тыңлап, тост айтысып,
Отырсаң дә хәмме шағлап!
Күйеу қайда, келин қайда?
Бирге отырып, тилек айтсақ.
Барған киси қусап тойға,
Ләззет алып үйге қайтсақ...
«Биз жоқ-жуқа заманда да,
Бул бәлени көрмегенбиз.
Аш-әптада болғанда да,
Байыу ушын той бермегенбиз.
Хұрмет пенен бетин ашып,
Келиншекти сыйлағанбыз.
Халық жыйналып кеули тасып,
Бақсы, жырау тыңлағанбыз.
Орыс, өзбек хәм басқа да,
Көп билимли халықлар бар.
Жаңа дәуірде хасла да,
Бүйтип той бермейди олар.
Бизиң аўыл неге онша,
Бундай шадлы, кең заманда,
Дөстүрлерди бузып бунша,
Қысым қылып атыр жанға?
Бул не көргенсизлик, тоба!
Хәр мурнында батпан самал...
Деп баяғы ата-баба,
Аўнап түсип жатқан шығар...

Ауыл, ауыл! Бәри бир сен,
Жақынсаң жан жүрегиме.
Сүймегенде сени әбден,
Бундай сөзлер келеди ме?
Сени деген уақларымда,
Сағынышың молайтады.
Билимсизлеу жақларыңды,
Мен айтпасам, ким айтады?
Ай-хай, онда ер азамат,
Жигитлер бар еди сондай.
Илгир зейин, кеули абат,
Бектурсын хәм Урзымбайдай...
Ол жерде көп жораларым,
Асық атып, ләңки тепкен.
Қыл өтпестей аралары,
Ылайымыз бир қандектен.
«Нарком» деймиз, «паррық» деймиз,
Нураддийин, Кәримин де.
Нурым емес, «мурын» деймиз,
Лақабы бар бәриниң де.
Кәрискенде жыл қусындай,
Үйкелесип қалысамыз.
Бир үйирдин жылқысындай,
Киснеп-киснеп табысамыз.
Оннан кейин бир баса-бас,
Отырыспа басланады.
Ким зейинли, ким осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шағал мәслик қызып бети,
Жыққын қусап урып кетер.
Басқының көп байтөбети,
Бир байғуска минип кетер.
Сөз ийнесин сабақласа,
Қамырдан қыл сууырғандай.

Ким баскыға шыдамаса,
Шыға қашып жууырғандай.
Жыларыңды, күлеринди,
Я билмесең не деринди.
Азлы-көпли абырайдан,
Үзгендейсең гүдеринди.
Дана болар наданың да,
Қарсылығың қуры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,
Туудырғандай енесинен...
Сақла, құдай! Қарақалпақтың
Басқы деген бөлесинен!
Гәптің бундай астарлысын,
Мәделесин, дастарлысын,
Хәзил сөздің көп қырлысын,
Гүләңғирдей тепкирлисін.
Ийик жонса ғаррекшидей,
Дүрбезе боп шығатуғын,
Шыбын тутқан өрмекшидей,
Қумырысқаға талатыуын.
Тилдің сонша тереңлигин,
Сөз цехының шеберлигин,
Толқын болып жүгиретін,
Күлкинің бул құдиретін,
Жоқ шығар деп ойлайман мен
Бул ауылдан басқа жерде:
Күлки журты Габрово,
Аты шыққан Ақшәхәрде ...

«Ертең түсте бизиң үйде
Боламыз» деп бири шығар.
Екиншиси «нәўбет бизде»,
Деп дауысы ири шығар.

Бир дефицит тауардай ак,
Саған гезек турар бәри.
Басын жойтқан байғус қонақ,
Хәммесине болар дәри.
Азанғы шай халқасына,
Қаймақ қойып пал қасына,
Қонақ келсе, қууанғаннан,
Жатып ишер шалқасына.
Күни-түни қонақ күтер,
Дизде диңке қалмағанша.
Бесжапқа бир сүңгип алып,
Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Қайтар уақта үлкен жолдан,
Ауылыма бир қарайман.
Келешегин болжап алдан,
Қыял бағын аралайман:
Сонда қыял бостанымда
Сулыу жайлар қатар-қатар,
Бағ хәремли қыябанда
Гөззал ауыл гүллеп жатар.
Комплекс өндирилси,
«Бизде уллы күш» деп турған.
Машиналар түрли-түсли,
Кнопкаға ислеп турған.
Жери тегис кең тақталық,
Егинлери болық сондай.
Жаңа мектеп, бақша салып,
Заманағөй болған қандай!
Ески ата-мәканларда
Шашау жатқан хәулилер жоқ
Кебир менен ызғарлар да,
Қурытылған егис жер боп.

Табысы мол, иси алық,
Ауылымыз алға кеткен.
Өз уақытында айлық алып,
Интимақлы мийнет еткен.
Фермасы жоқ, тамға сүйеп,
Сыйырларын сауатуғын.
От орнына сводка жеп,
Қыстан зорға шығатуғын.
Жесир қатынның мүлкіндей
Техникасы жайрап жатпас.
Силпилесе күн ебиндей,
Машиналар жолда батпас.
Басшылар жоқ баяғыдай,
Тек планын ойлайтуғын.
Көмекшиге жутап удай,
Оқыушыны жумсайтуғын...
Иске асады буның бәри,
Хәзир заман соған көшти.

Декабрь, 1981-жыл.

УСЫ ЖУРТҚА ХАЙРАНМАН

Уұлы хәрреден пал алып,
Пал ашытып, байрамлар...
Жүрген жери даналық,
Усы журтқа хайранман.

Ислеген исин карай тур,
Сөзге шешен оратор.
Бәрін билип баратыр,
Усы журтқа хайранман.

Қыз алысып қайлардан,
Дос тауып узақ жайлардан,
Ойда жоқты ойланған,
Ақылына хайранман.

Бес бийдайдан бир шөрек,
Бир шигиттен жүз ғорек,
Шыбық шанышса байтерек,
Билимине хайранман.

Туқымнан қауын торлатар,
Шөлге бостан орнатар.
Той берип, ылақ ойнатар,
Бақсы алдырып қайлардан.

Үйин төсеп паластан,
«Қонақ бер» деп таласқан.
Гә урысып, жарасқан
Минезине хайранман.

Ол куўса, дүнья қашып жүр,
Тийнеклеп жыйнап тасып жүр,
Бир ұақта бурқып шашып жүр,
Тауып алғандай майданнан.

Зейини илгир қырғыйдан,
Ерлесе күндей нур куйған.
Қәпелімде қылтыйған,
Баз бирине хайранман.

Туұрылықка тән берген,
Намыс ушын жан берген.
Олпы-солпы кең келген,
Саулатына хайранман.

Жаманлық етпес өмирде,
Жақсы сөзге семирген.
Қыйынлықты жемирген,
Ғайратына хайранман.

Усындай журтты сүймеген,
Уллылығын көрмеген.
Билгишсинип сөйлеген,
Наданларға ҳайранман.

КЕЛДИМ

*(Ҳурметли устаз шайыр Суләйман Рустемге қарата айтылған
бул ҳәзилнама қосық Әзербайжанда Өзбекистан әдебияты
менен искусствосы күнлериниң әдебий ашылыуында
оқылған, 6-июнь, 1979-жыл. Баку)*

Арзым есит мениң, Суләйман аға,
Бир яр саўдасына түстим де келдим.
Сизиң пампығ*, — бизиң пахтамыз киби,
Аппақ булытлардың үстинде келдим.

Арал теңизинен, Жәйхун гүлинен,
Бағы-бостан Хорезмниң жеринен,
Шан-шәўкетли қарақалпақ елинен,
Қардашлық сәлемин алдым да келдим.

Алтын Ферғанадан, Әндижанымнан,
Гүркиреген Ташкент бостанларынан,
Ҳаўалы Самарқанд сәйқалларынан,
Тарлан кеўлим қус боп уштым да келдим.

Шанлы Өзбекистан — шадлық дүньясы,
Көгинде барқ урған бахыт қуяшы.
Шайыр Зульфияның гөззал музасы,
Бизге хәмдам болып йоштым да келдим.

*пампығ — пахта (биздеги «мамық» деген сөзге мәнилес), сай-қал — салтанат, Асты Көрам — әзербайжанлардың ашықлық қыссасының қахарманы, Көйкөл — Көккөл, чоқ гөззал қошма — күтә сулыу қосық. Тер ашылған — таза ашылған, Хазар — Каспий теңизи. Эшк олсун — даңқ болсын. И. Ю.

Айтың ол пәрийге, бир бери баксын,
Аслы Кәрам киби отларға жақсын.
Соңыра мәйли бизди Көйкөлге жықсын,
Дийдар көрмекликтің қастында келдим.

Буйырсын, чоқ гөззал ғошма* питермен,
Хазардан қырқ мәрте жүзип өтермен.
Аршын-малшы болып излеп кетермен,
Айтың, малдан, бастан кештим де келдим.

Қалпағым қарадур, кеуилим ақдур,
Жүрегимиз жақын, ара узақдур.
Хәргиз өзгелерде қыялым жоқдур,
Ышқы шарабынан иштим де келдим.

Әзиз—мүбәрәкдур бул топырақ маған,
Из түскен Ұағыйфтың аяқларынан.
Вургупның тырна көз булақларынан,
Әкси-жамалыңды көрмеге келдим.

Көрдим ол гөззалды Муған шөлинде,
Ленкоранның тер ашылған* гүлинде.
Араз дәрьясының аққан селинде,
Сеслерин яд етип турмаға келдим.

Гүз паслында көрип аның жүзини,
Шарап болып ақты Шемақ жүзими.
Жипекке зер тиккен Шеки қызының,
Тәрийпине дәстан жазбаға келдим.

Ол қыз патшасыдур кең далалардың,
Шешегидур бийик қарлы таулардың.
Батыр нефтшилер, пампығшылардың,
Алтын қолларынан сүймеге келдим.

Қардашлық сезими жүректе, канда,
Рахмет мийнеткеш, азат инсанға.
Эшк олсун* — ғардаш Әзербайжанға!
Мудам хызметинде турмаға келдим.

БАШҚУРСТАНҒА

*(Қарақалпақстан әдебияты менен искусствосының
Башқуртстандағы күнлериниң Уфада 1977-жылы
июньде ашылыу салтанатында оқылған қосық)*

Бахытлы елсең, башқурт дияры,
Жаралғансаң нурынан таңның.
Россияның жақты жұлдызлары,
Арасында көрип қуғандым.

Мен сүйемен шын жүрегимнен,
Жаслық өмир, жаңа дүньяңды.
Уллы халық өз қолы менен,
Дүзген даңқлы автономияңды.

Мен сүйемен, гөззал Башқуртстан,
Жериңниң тау, тоғай, жылғасын.
Ақ Едилден ат секиртип турған,
Салауаттың шойын тулғасын.

Дослық, бахыт, шадлық бостаны,
Башқуртстан алсуу* таң ели.
Қарақалпақша ынтығып жаным,
Башқурт болып сүйемен сени.

Халқың кумар йошлы мийнетке,
Бийик мақсетлерди гөзлеген.
Палыңды жеген айыулар да хөтте,
Бал қуртының шаққанын сезбеген.

алсуу — сулыу, бал қурты, пал хәрреси (башқуртша) И.Ю.

Мен де сондай излеп сөз палын,
Бийик липаларға минейин.
Палдай шийрин сөз тапсам, бәрин,
Тууысканым, саған берейин.

Мейли, мени башкурт сулыулары,
Мухаббаттын отына жандырсын.
Жандырсын да, Мустай Кәримниң,
Жыр шәшмеси менен кандырсын!

Ноябрь, 1976-жыл.

САҰ БОЛ, ТАТАРСТАН!

*(Татар әдебияты хәм искусствосының Қарақалпақстандағы
күнлериниң ашылуу салтанатында оқылған қосық)*

Қандай жақсы «ниндәй әйбәт» болған,
Бизди излеп, тамыр қууғаның!
Ат сабылтып келдиң алыс жолдан,
Рахмет саған, тууғаным!

Кел, муртымды үйкеп муртларыңа,
Бауырыма басып сүйейин.
Көп болғанбыз сениң журтларыңда,
Хүрметине бир бас ийейин.

Сайран етип Қазан артларыңда,
Шүрәлениң тоғайларыңда,
Сабантойда шәбәтә* ышқыңда,
Тырмасқанбыз бағаналарға.

*шәбәтә — жөке қабығынан тоқылған башмақ геуиш. Сабантойда бийик бөрене — бағанға өрмелеп ким оны алса, сол байрақ алады. Жер желеги — жабайы қулпынай. Әнкей — ана. Сәйдаш — атаклы композитор. Сандууғаш — бүлбил. (И.Ю.)

Хәм сукланып Кама бойындағы,
Индустрия жулдызларына,
Ойлағанман, күдирет бар болса,
Усы шығар деп өзи сирә.

Сақый Қуяш озал басында,
Нуры түсип, бахыт берген ел.
Даңқлы Волга — Едил жағасында.
Шалқып ғана дәуран сүрген ел!

Рахмет саған, сениң жүзлериңнен,
Көрдик нурын халық жүрегиниң.
Әтир сууы аңқыр кийимиңнен,
Көк шөбиңниң, жер желегиниң.

Ырғалыуын болық буудайлардың,
Қайнауларын даңқлы Қазанның,
Қарағайлы қалың тоғайлардың,
Хош ийисин, сылдырауларын.

Әнкейлердиң аналық мийримин,
Сәйдаш сазын, Тоқай жырларын,
Кеуиллерди мәфтүн ететуғын,
Едил бойының сандууғашларын.

Алып келдиң бизиң елимизге,
Ышқыңызда жаныуымыз ушын.
Бир өмирге кеуил төримизде,
Шешек атып қалыуыңыз ушын!

Турмыс усылай шадлыққа толсын,
Шын бахыттың сулыу бостаны.
Жулдызың бәрха жоқары болсын,
Сау бол, гөззал Татарстаным!

1980-жыл.

ТАТАРСТАН ЖОЛЛАРЫНДА

Ғариф Ахуновқа

— Айтшы, көп жасаған тайнапыр емен,
Бунша мыклы, саўлатлысаң не деген?

— Қатты даўыллар көп шайқағай мени,
(Батырдың гүресте бекисер бели).

— Айтшы, сен, хаўалы нарат-қарағай,
Не деген бийик хәм дүзиўсең сондай?

— Бийикке умтылып өсемен мудам,
Дүзиў нийет бәрха миясар маған.

— Айтшы, суў бойында турған ақ қайың,
Не деген дилбарсаң сен айнанайын.

Сулыў желбиреўди үйрендиң кимнен?
— Қазан қызларының ақ сүлгисинен...

Сениң кеўлиң мысал саўлатлы Қазан,
Едил бойларында турған берик қорған.
Мунарланып Сүйинбийке минары,
Жағысыңа аппақ толқынлар урған.

Танда келсем, уллы жумыскер халық,
Сени ақ қуў киби ортаға алып,
Әлпешлеп жүздирип өз айдынында,
Гигант заводларға енеди барып.

Ал мен руксатсыз адамдай сонда,
Қалып завод дәрўазасы сыртында,
Кешке дейин есигинди аңлайман,
Сени күтип Қабан көлдиң артында.

Ақшам келсем, бузбасын деп уйқыңды,
Қазан мың-мың жұлдызларын жағып тур.

Булшық ети менен тикенли сымды,
Үзген батыр шайыр сени бағып тур...

Айтшы, не ислейин, арзыўлым мениң,
Ышқыңа миясар болмағым ушын?
Өзим туткын болып хәмирине сениң,
Жүрегинди жаўлап алмағым ушын?

Мың қосықтан бир қосығым егер де,
Сениң жүрегиңе жол таўып барса,
Бөлеп сени ләззет пенен жигерге,
Гүлиңе мухаббат жамғыры тамса. —

Едил беттен ескен желдей азанғы,
Кеўлинди тербесем, сандуўғаш қусым, —
Темирлән хәм Грозныйдың Қазанды,
Жаўлап алғанынан зыят мен ушын.

* * *

Үйге келсе бир данқлы киси,
Айтамыз да биз мақтанамыз.
«Үйимиздиң қут периштеси,
Зыят болды» деп шадланамыз.

Егер Қазан мақтанар болса,
Келген данқлы қопағын санап.
Тыңлар еди мақтаншақ дүнья,
Аўзын ашып, тамсанып ғана.

Бул Қазанда кимлер болмаған,
Ким туўылып, кимлер турмаған!
Талай данқлы жәхәнгир келип,
Талай уллы шайыр жырлаған.

Бул шәхәрге кимлер келмеген!
Петр патша бунда түнеген.

Пугачевтан Пушкинге шекем,
Бунда болған Толстой әкен.

Дүньяға данк жайған Горькийлер,
Қайнап писип усы Қазанда,
Қыйын турмыс камырын ийлеп,
Зуғаланы үйренген бунда...

Қонақ етип күтип алғанда,
Хәзили бар айтар бул елдиң:
«Уллылардың бәри Қазанға
Келип кеткен... Сен жақсы келдиң...»

Сонда уллы болмасандағы,
Сен Қазанға келген гезиңде,
Гүллеп бирден кеулиңнің бағы,
Уллы сезинесең өзинди.

Өйткени Қазан улықлар жолы,
Шарапаты дәрьядай толы,
Уллылықтың саматы менен,
Көтереди кеулиңди бирден.

Хәм сонда сен сүйсинип иштен,
Мақтанарсаң қууаныш бийлеп:
«Уллылардың излери түскен,
Көше менен киятырман» деп...

Июнь, 1981-жыл, Қазан.

САБАНТОЙДА

Қара орман жийегинде
Сабантойы қызыпатты.
Ким өрмелеп бөренеге,
Кимлер шөлмек бузыпатты...
Көзинди тас қылып таңып,
Қолға сырық услатады.

Алға-артка айландырып,
«Ур енди» деп тил катады.
Шөлмекпе деп берип салсаң,
Сарт етеди жерге сырық.
Тауып ура алмай қалсан,
Гүў күлисер хәмме турып...
Шляпаны шыңғыттым да,
Мен ортаға шығып кеттим.
«Бул ис қыйын емес дым да»
Деп өзимше қыял еттим.
«Қонақ шықты, жол бериңдер!
Көзин таңып, сырық бериң!»
Деп ғауырлап қыз-келинлер
Қойды алдыма шөлмеклерин.
Жин шақырған дууахандай,
Турдым бираз собырайып.
«Оңға ағай, солға ағай!»
Дер жигитлер сыбырланып.
Сыбырлыға кулақ салдым,
Зейин көзи менен серлеп.
Сырығымды силтеп қалдым,
Шақыр-шуқыр сынды шөлмек.
Журт гүў етти қол шапатлап,
Радио мақтап кетти:
«Өзи шайыр, өзи қонақ,
Шөлмек бузыуға да епли...»
Кестеленген ақ сүлгилер
«Дурыс» дегендей желбиресер.
Шағлап күлип қыз-келинлер,
Бизге сыйлық белгилесер.
Баратырман кейип иштен,
«Ўэй, хұждансыз» деп өзиме.
Қызараман өз-өзимнен,
Қарай алмай журт көзине.

Себеби көзимди мениң
Шала таңған еди сонда.
Қонақшыллық ислетпес нени,
Бизиң татар туўысқанға! ...

Июнь, 1981-жыл, Альметьев.

РИММАҒА

Как хорошо: в стихах я не лгала...

Римма Казакова

Самалдың өринде өскен ақ қайын,
Қымтанып жалынбас боранға, селге.
Дауыл майыстырып шайқаған сайын,
Аппақ, тик аяғын нық басар жерге.

Жамғыр жауған сайын турар шөлиркеп,
Көк шауқым самалға ойнар жапырағы.
«Шаршамай гүресип, өмирди сүй» деп,
Жалықпай жасауға ол шақырады...

Римма, сен кешир мени, әзийзим,
Соң жазарман бул бир қосықтың изин.
Сени көрген ұақта биз түүе бәлким,
Сыншылар да таппас нақ айтар сөзин.

Себеби, сен тууралы ким жазар болса,
Марапат сөз излеп хәлек болмасын.
Шағала асыралмас кетекке салса,
Сыншы қәлем шайнап, ойға талмасын.

Оннан көре, жан-жүрегін сызлатып,
Инсан тиршилиги менен аўырсын.
Ыссыларға күйип, сууыққа қатып,
Сол жекке қайынның астында турсын.

Самалдың өрінде турған ақ қайын,
Жасыл бир тартары баста желбиреп,
Қыз жүрегі болып Россиянын,
Сени мәфтун етер, кеўлинди тербеп.

Сезерсең майысқақ, жиңишке қайынның,
Соншелли төзимли, өмиршенлигин.
Ҳаял тәғдириниң қыйынлықларын,
Соншелли мийрибан, ырасгөйлигин.

Сүйсе сендей болып сүйсин өмирди!
Сен сондай гедейсең, сен сондай байсаң.
Алдаған шығарсаң көп жигитлерди,
Бирақ қосығында хеш алдамайсаң.

Алдыңда бас ийиў — мақтаныш маған,
Жулпыс Музаң шырай қоссын шырайға.
Қарақалпақша үлкен рахмет саған,
Қарындасым «Қазақова Райма!»¹

18-март, 1981-жыл.

БИР СЫНШЫҒА

Әдебиятқа абайсыз кире салып,
Жуўырды бир критик пресс алып.
«Пресс жеп жүремен бе!» деп, баслыққа,
Шағынды редактор келе салып.

Баслығы кеңес берди көре салып,
«Бул ат емес шабыўға мине салып.
Тас прессти жоқ қыл тез столыңнан,
Қой қасыңа пласмас пресс алып»...

¹Көрнекли рус шайырасы, Қарақалпақстанға хызмет көрсеткен мәдениет ғайраткери Римма Федоровна Казакова «Мен қарақалпақша Райма Казаковаман» деп ҳезиллеседи. *И.Ю.*

Әдебиеттай «майда» иске кире салып,
Жууырғанша хәр кимге пресс алып,
Журт неге орнын тауып кетпейди екен,
Ирирек ПМК яки трест алып!...

1975-жыл.

ҚЫЙЫН ХӘМ АҢСАТ

Актрисаның сахнадан кетиуи,
Хәмелдардың аттан түсиуи,
Парахордың «алмайман» деуи,
Қыйын нәрсе усы үшеуи.

Ақмақларды мақтап сөйлетиу,
Тилиң менен жақсылық етиу,
Кисилерге ақыл үйретиу,
Аңсат нәрсе усы үшеуи.

РОМАНТИКА¹

Қырк ай колда өскен кийик,
Шөлдің ийсін алса турмас.
(Нақыл)

Гүзар жолдың ернегинде,
Қасарысып ыссы күнге,
Ашық аспан жийегинде,
Уйып қалған булыт яңлы,
Бир гүжим тур самал аңлып.

Самал деген бийдәулет те,
Ыссылыққа жүрек етпей,
Усыманнан узап кетпей,
Ойнар гүжим саясында,
Ағын суудың жағасында.

¹Поэмадан үзіндилер

Қараманға сапқан гүжим,
Көп заманның көрер жүзин.
Саясында ашып көзин,
Отыз әулад өнип-өсер,
Гүжим турар, мезгил көшер...

Гүжим, гүжим! Ел сәнисен,
Ағашлардың султанысан.
Ата-баба мөканысан,
Алты қанат үй үстине,
Теңгедей бір күн түсти ме!

Келешекти көзи шалған,
Гөне сөздей есте қалған,
Суймырық қус уя салған,
Байтеректің өзисең сен,
Жолаушының хәзисең сен.

Шаңқай түсте түсіп аттан
Ким екен дем алып атқан?
Шыны кәса, ақ набаттан
Төгип дастурхан үстине,
Бир яшуллы отыр әне.

Жийрен бийе, көк қаназат
Арқанлаулы тур еки ат.
Машинаны жолға таслап,
Мен хәм жетип бардым тезден,
Сәлем бизден, әлийк сизден!

Ха, яшуллы, қонғай шайың,
Жолың оң болғай илайым!
«Кел, шайыржан, айнанайын»,
Деп биз бенен алысып қол,
Сыйпады ақ сақалын ол.

Ақ терлик кийиз тейинде,
Хәзин бузбаған күйинде,
Отырғандай өз үйинде
Желпинер ол шайға балқып,
«Сөйле ата, сөйле шалқып».

«...Пәкизе бир кийик еди,
Қызым оны сүйип еди,
Үш жыл үйде жүрип еди,
Сол бийазар шөл мақлуғы
Қөпелимде болды шығын.

Жүрди генже улым онда,
«Газ кәниниң» оқыуында.
Үстиртке бир барғаныңда,
Елик услап келип еди,
Үкесине берип еди.

Сол қуралай кең шарбақта
Қызым менен өсти бағда,
Ойлар едим көрген ұақта,
Сәддақ, адам кеуил ашса,
Жабайы аң бауыр басқан.

Базда ойнар секек атып,
Гә муңаяр қарап жатып.
Қыз байғус оны жубатып,
Дизесине қояр басын,
Хәйийиў айтар сыйпап, қасып.

Сөйтип ақлық қызым Айым,
Мектебинен келген сайын
Ишпестен демлеули шайын,
Кийик пенен ойнар еди,
Моншақ тағып сыйлар еди.

Гүзлі-бәхәр жаныуарым,
Ербенлетип кулақларын,
Сыртылдатып туяқларын,
Шөлди аңсап турар еди,
Самолёттен буғар еди.

Қызымның көз жасын қыйып,
Жаталмадым үйге сыйып.
«Қырк ай қолда өскен кийик,
Шөлдің ийсін алса турмас»,
Деген сөз барлығы ырас.

Сондадағы дийдар ғайып,
Балам турғансоң мунайып,
Мейли, журт көрсе де айып,
Излеп шықтым қызым менен,
Жол сорассаң бизиң менен.»

Деп күлгенде ғарры солай,
Гүжим артынан тууып ай,
Шыға келди бир куралай...
Бек бол, шайыр, жүрегине,
Мурад берсин тилегиңе.

Аупәрин! Бул кимнің гүли?
Әжинияз, Мақтумқулы,
Күншығыстың көп бұлбили
Сайрай-сайрай тәрип еткен,
Енди нәүбет бизге жеткен...

Шыбығындай шығыр талдың,
Аяқ басыуы маралдың,
Бул қызды тууған хаялдың,
Жан паяндоз жолларына,
Пал қосылсын палларына.

Пәрийшандур жоктай табы,
Жүзінде сүттиң каймағы,
Қолына тутқан кітабы,
Физика ма я химия,
Бир бахытлы шайыр ма я...

Қызғыш алма сууын жыйып,
Жүзине қойған ба қуйып?
Жуп қәрели күнге күйіп,
Писип тур ма яки көз бе?
Пери жоқдур буннан өзге.

Онсеккиздедур кемінде,
Қара шашы аш белинде,
Қарақалпақтың елинде,
Не сулыұлар жоқ, досларым!
Көрсен кетер ықтыярың.

Аббаз аға айтқандайын:
Я Сәнемсен, я Гүлайым...
Мениң исмимдур Ибрайым,
Ат сорасқан болмас айып,
Кел, қарындас, танысайық!

Классиклериңнен қалмай,
Хеш биринен үлги алмай,
Сүүретлерем сени, пай-пай,
Тартынаман атаңыздан...
Ел айлансын сендей қыздан...

Дәли халықдур шайыр деген,
Сыр гизнемес кеулиндегин,
Нийетим хақ, сөзим тегин,
Кир жоқ кеуил сандығында,
Деп жүрмең «бул антурған ба?».

Сайранлап шөл далалығын,
Атаң еслер балалығын.
Кеўлиң сергип шамалы күн,
Айланармыз ел ишине,
Ал, мен илхам перисине...

«Бүлбил ушса гүлге қонар,
Ғазлар ушып көлге қонар,
Кийик қашса шөлге барар,
Жүр излейик кийигинди.

Жаслық хәм гөззаллық қурдас,
Екиси хәм узақ турмас.
Хәмире бол, кел қарындас,
Излесейин кийигинди.

Қызыл гүлдур қыздың жаны,
Сен дүньяның рәушаны,
Надан екен шөл хайўаны,
Кел излейин кийигинди».

* * *

«Туйғын қуслар пәрли болар,
Аңшы саят серли болар.
Хабар берин, әй яранлар,
Бул жерден кийик өтти ме?

Ярыма мегзер жүзлери,
Көзиме сүрме излери.
Жаўдырап қара көзлери,
Бул жерден кийик өтти ме?

Бәлент-бәлент таўдан асып,
Бизди таслап барар қашып,
Аяқларын сайлап басып,
Булманнан кийик өтти ме?

Ақтарарман дүз даланы,
Дәртинен жаным жаралы.
Қапа кеулимнің маралы,
Бул жерден кийик өтті ме?»

* * *

Кел, сүйиклим, айып етпе,
«Опасыз» деп сайып өтпе.
Кийик туттырмас әлбетте,
Бир жазым болғаннан кейин,
Өкинермиз соннан кейин.

Мен жигит, сен қыз болғансан,
Бизди сергиздан қылғансан,
Қаршығадай қыяллансан.
Еле хәм самалың патлы,
Дәураның бар инабатлы...

Йош-ушқалақ, кеуил-берик,
Айланарман кетсем ерип,
Қуұдай мойныңды төңкерип,
Қулақ сал айтайын өзим,
Сол қашауық кийик сөзин....

1961-жыл.

ШАЙЫР ХӘМ ӘЖЕЛ

Баллада

Әжел қолға қара дизимин алып,
Және кетти иске. Гүңкилдер иштен:
«Смена жоқ, журттай курортқа барып,
Дем алыу жоқ бизге. Не жаздым екен?»

Не тапсырса, хеш гәлетлик болған жоқ,
Нақ бежерип жүрмен планлы исин.

Асырай алмай атқан бала-шағам жок,
Не сүргин десеңши усы жүрисим!

Хәмме жек көреді. Жантасып кетсем,
Врач шприцин ала жууырар.
Адамларды қыраман деп қаст етсем,
Бири кеткен менен, оны тууылар.

Өлетуғын болдым әжелсиз» деп ол,
Мәкеме баслығын сөгер сыртынан...
Мине сөйтп, қауын қосқа түсти жол,
Бунда бир ғарры бар «деми таусылған».

—Ұәй, ақмак, усындай жерде де өлип...
Машинамды бузды атыз-шеллерің.
Жүр қәне! Токсан жыл сен өмир сүрип,
Енди не хақың бар дүньяда сениң?...

— Хай, ким өзи бунда желпилдеп жүрген?
Шайға бир хәз етип терлеп жатқанда?
Насбай шақшаны ал анау белдеуден!
— Деп ғарры хәңгирлеп бақырды сонда...

Кетти Әжел шопанларға дүздеги.
Жас босана алмай жатты бир хаял.
Аңсат ғана жан алмақты гөзледі,
Бирақ та вертолёт парылдап дәрхал,
Бир «қанатлы доктор» ушып келди де,
Әжелди тез қууып шығарды үйден...
Бул жерде де ис питпесин билди де,
Кетти ол қалаға ашыулы күйде.

Ғарры металлург жок бүгин-ертең де,
Тауып алайын деп заводқа барды.
Көз әйнексиз қарап алып мергенге,
Ол жерде тас соқыр болыудан қалды.

Қара дизимине крест қоялмай,
Киятырса Әжел салбырап басы,
Қан басымы артып, мәдары қалмай,
Жатыр еди бизиң бир отағасы.

Куты-куты дәрилер тур қасында,
Рецептлер жерде шашылып жатыр.
Сестра қыз гүзетип тур қасында,
Жеңгей телефоннан қышқырып атыр.

Әй, дүнья! Қандай сақ адам еди бул,
Өзин күтер еди қыз айнасындай.
Хәптеде үш күн дем алар еди бул,
Курортсыз жылы жоқ жүрген тасынбай.
Жазатайым бир ис болып жүрер деп,
Хәтте минбес еди самолётке де.
Микроб-секроб жуғып жүрер деп,
Үш мезгил әтир суу бүркти бетке де.
Кисиниң үйине барса нәбада,
Өзи қайта жууды кәса-шайнекти.
«Форточка абайсыз ашық қалды ма?»,
Деп тексерди кирген жайда әйнекти.

Я тоба, тәғдирдин дәлкегин қара:
Алпыста ағайға кесел тап болды.
Әжелди көриуден қорқып бийшара,
Бир ийек қақты да, демде сап болды...

«Әне ис жүристи» деп Әжел күлип,
Еңсесин көтерип, әсте жөтелди.
Жөнекей жүз грамм тартып жиберип,
Суу бойында жүрген шайырға келди.

Ә ж е л:

— Ғо, шайыр, йош қалай?

Ш ай ы р:

— Йош жаман емес...

Ә ж е л

— Мен — Әжел...

Ш ай ы р:

— Хош, хызмет? Көрип тур көзім

Ә ж е л:

— Бул адамлар неге өлгиси келмес?

Ш ай ы р:

— Жаксы болса неге өлмейсең өзін?...

Ә ж е л:

— Фаусттай бийикке асыласан сен...

Ш ай ы р:

— Пәсликте гүйбеңлеу — саған берілген.

Ә ж е л:

— Журтка — әсел, маған — от қалтасаң сен.

Ш ай ы р:

Хәрре палын қорғар зәхәри менен...

Ә ж е л:

— Омар Хайям мақтап-мақтап шарапты,
Неге ишпей, гүлдің түбине төкти?

Ш ай ы р:

— Пурсат керек ишиу ушын арақты.
Шайыр әрман еткен өзінде жоқты...

Ә ж е л:

— Хау, қалай пурсат жоқ? Жүрсең ғой мине,
Бүлбил сестин тыңлап суудың бойында.
Бул жерде не қарап жүріпсең қәне?
Қандай мақсет-әрманың бар ойыңда?

Шайыр:

(Ашшы мыскыл менен шайыр бир күлди.)

— Бизде ат басындай әрман бар, жора:
Өмир бойы жырласам да бүлбилди,
Қандай қус екенін көрмеппен сирә...

Әжел:

— Және хәкислендин... Бирақ, билемен,
Бүлбил көриу емес сениң әрманың...
Жасырмайман, өлгенше жек көремен,
Бир тайыпа адамларын дүньяның.
Адамлықтың хәм өмирдин ең бийик,
Мәнисин соншелли ардақлар олар.
Музға айланса да, өлсе де күйип,
Мениң темир логикамды бийкарлар.
Олардың өмирге деген ышқысы,
Жақынласам, жалын болып шарпыйды.
Олардың өлимин «тәғдирдин иси»,
Деу қыйын, вариантқа сыймас хәр қыйлы.
Инсаният ушын жан берер адам,
Жасындай жарқ етер, жулдыздай ағар.
Дәрхал крест қояйын деп карасам,
Қара дизимде ол жоқ болып шығар.
Ақыл менен алар шынлықты жаулап,
Жанартар инсанның гөне дүньясын.
Жулдызға жол излеп, космоста зуулап,
Өлсе де тастыйықлар өз идеясын...

Шайыр да фозасы сол бир жаңғақтың,
Оған пүткіл дүнья — өз ошағындай.
Данте, Гете, Пушкин яки Бердақтың,
Мени кемситкени ядымда сондай.
Нәсимийди табанынан тилгенде,
Айтқан маған қанша ашшы гәплерин.
Муұсаны мойнынан дарға илгенде,
Маған қарсы жазды «Моабит дәптерин».

Адамның өмірге ышқын кәстерлеп,
Сен жырласаң, мен пушайман етемен,
«Неге адам болып тууылмадым» деп,
Кәсибимнен түңилип те кетемен...

Ш а й ы р:

Жасауды сүйиудин хәм дөретиудин,
Бийик заңы менен ким өмир сүрсе,—
Хәжети жоқ оған абай етиудин,
Өлим ол ушын бир ескирген нәрсе.
Сен пәсликте аңлып, шубалып жүрип,
Абайсыз аяқтан шаласаң оны.
Ашкөз қара қустай олжанды бүрип,
Ушардан ийилип аласаң оны.
Лекин оның мәртлик иси — тау булақ,
Астынан жол тауып сен басқан тастын,
Ағар қәдимгидей бийиктен қулап,
Оны күтип алар құдиретли тасқын.
Бул тасқынды бөгер күш жоқ дүньяда,
Тауды жығып, қара буура бассаң да.
Тууылыу, жақсылық—болмайды ада.
Қандай қара күшке ауқамлассаң да ...

Алғыс қысты жеңген бәхәрге-жазға.
Ушардан оқ жеген қос қанатларға.
Түн бауырын тилип аққан жұлдызға,
Шауып баратырып өлген атларға!...

* * *

Сол гезде гүрп етти мылтық дауысы,
Бүлбил сести тынды, шайыр қулады.
Дауыл уйытқып кетти, ушты көл қусы,
Тау бауырында Әжел қашып барады...

Жууырып баратырып оянып кеттим.
Ким ол? Байрон, Лермонтов па? — билмедим.
Хәм қызықтым оған, хәм шүкир еттим,
Өйткени, ол шайыр... мен емес едим...

Август, 1981-жыл.

* * *

Гүзар жолдан шетте, тал саясында,
Мен жамбаслап жатып қосық жазаман.
Шымшықлар жуғырлап төбемде сонда,
Үйретисер қәйтип жазыұды маған.
Қарсымда мунартып аўыл тереги,
Қасымда сынқылдап ылай суў ағар.
Гүўлеп әлле қайдан самал келеди,
Ол хәм «былай жаз» деп үйретер маған.
Хәзир хош сезимлер урқанын жайып,
Уйқасып қағазға түскен ўақтында,
Хеш ким жазалмаған, сондай әжайып,
Қосық шығар еди сениң хаққында.

Не илаж! Сен жоқсаң. Енди қосықлар,
Шықпас қанша кәлем сүйреткен менен,
Самаллар, адамлар, хәтте шымшықлар
Маған «былай жаз» деп үйреткен менен ...

МАҚТУМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА

МУҢ ҚАЛМАС

Жаз куяшы жайнап күлген шағларда,
Қара таўдың қабағында тоң қалмас.
Опалы дос, сени көрген шағларда,
Көзде қайғы, көкиректе муң қалмас.

Дәўран атын минип келсе нәўбети,
Ел сүйген жигиттиң тасар дәўлеті.

Инсанның инсанға артса хұрмети,
Гүлшанларда ашылмайын гүл қалмас.

Ийилген дарақта мол болар мийұа,
Пейли кең жигитке кең болар дүнья,
Кеўлиң сениң шалқып аққан бир дәрья,
Тар әйлесен сол дәрьяда суў қалмас.

Жигиттиң хызметин хош көрсе ели,
Дәрпендире алмас ғыйбаттың пили.
Кеўил шаңын жуўса мүриўбет сели,
Зейинлер ашылып, зәрре кир қалмас.

Ел исине йошландырса заманың,
Жарасықлы болар сүрген дәўраның.
Досларсыз паяны болмас дүньяның,
Хеш ким оған еки туўып, бир қалмас.

БОЛМАСА

Қус баласы болып илинбес санға,
Бүлбилдин хошхаўаз сеси болмаса.
Сазды шерткен менен келмес намаға,
Кеўилдин бир әндийшеси болмаса.

Әдет қалар бөлким, қәсийет қалмас,
Елге хызмет етпей жигит сыналмас.
Көп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреўлер қартайса зийнети асар,
Елине сән берип, төрге жарасар.
Биреўлер урғашы маймылға усар,
Мәзи адам сүўрет түси болмаса.

Кимлер жас қайтса да, ақылы толған,
Кимселер зуўқылдап тил-жағы қалған.

Атқа «шуў» дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлик әүселеси болмаса.

Кимдур, тирисинде-ақ атын жоқламас,
Инсан болып, ишкен дузын ақламас.
Бержағынан қуйған менен тоқтамас,
Аржағында бир нәрсеси болмаса...

Сентябрь, 1980-жыл.

ҒАЗЛАРДЫҢ ҚАНАТЫНДА

Қыйқыұлап қуслар тағы,
Сап тартып баратыр ма?
Кеткендей жаслық шағым,
Ғазлардың қанатында.

Екеуимиз көп қыдырған,
Суулардың жағасында.
Екеуимиз көп отырған,
Таллардың саясында.

Ушыраттым улымызды,
Қыз бенен баратырған.
Көзлери менде емес,
Ғазлардың қанатында.

Көклемде келер қайтып,
Бул қуслар баратырған.
Жаслық шақ қайтып келмес,
Ол солай жаратылған...

Сүйиклим, қайғыланба,
Жылларға ара турма,
Ғам-қайғың кетсин бәри,
Ғазлардың қанатында.

1978-жыл.

Үйиннің артындағы шоқ кендірликте,
Услап алғанымда туұладың жылап...
Сол бир кендір ийсін мен енділикте,
Ғеш бир әтир суұдан таппадым бирақ.

Түсте жатсам уйқы бермеди шыбын,
Шаршыңды шештиң де, жаптың жүзиме.
Сол шаршыңнан шыққан шашыңның ийсін,
Ғеш бир әтир суұдан таппадым еле.

Бесик баласы бар үйге енгенде,
Бир жыллы леп келер хәдден зыяда,
Сүт татыған сол аналық ийсіндей,
Әтир суұ хеш қашан болмас дүньяда.

Сентябрь, 1980-жыл.

ЯДЫМА ТҮСТИ

Серине дөнейин гүл жүзлі пери,
Ашықлық бәхәри ядыма түсти.
Ғошшақ жигит, арыұ қызлардың ели,—
Кегейли бойлары ядыма түсти.

Жигитлери хәр хызметке жараған,
Қонақ келсе, қой сүйреген қорадан.
Алқымы ақ сүйек, хаслы қараман,
Қошадәс дуұтары ядыма түсти.

Тал киби таұланып, куұдай таранып,
Аш туйғындай қыя бағып қаранып,
Ханатлас көйлеклер шықса доланып,
Қырғауылдың пәри ядыма түсти.

Иргенди излесем еллер көринбес,
Өзиң жүрген сокпақ жоллар көринбес,
Бизлер ат байлаған таллар көринбес,
Жеңгеңнің дилұары ядыма түсти.

Анасы алдында ийбенип карап,
Атасын көргенде турдым албырап,
Бир дилбардың тулымшағы салбырап,
Қыз болған жайлары ядыма түсти.

Лакабын сорасан аршан-тамғалы,
Яр жамалын көрип мийрим қанбады.
Ибрайым дер, хәсиретінде жанғалы,
Қайта бастан бәри ядыма түсти.

ОРФЕЙГЕ¹

Шал, достым, гүнирентип тилла сазыңды,
Шерт қыямет дәртли намаларыңнан.
Әрман менен кеткен сәрбиназыңды,
Бәрибир, қайтарып береалмас саған.
Жаратыушы күш бар бул тәбиятта,
Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
Туу десен, тазадан тууар, бирақта,
Әжелге оның хәм шарасы жоқдур.
Тасқынлар тартылып, басылар боран,
Кифараннан шыққан сырлы хауазға.
Арзыулыңды шағып өлтирген жылан,
Басын тасқа урып ойнасын сазға...
Сен хәммеге таңсық жылқусы едиң,
Ерке улы едиң гүл тәбияттын.
Сен оның ең йошлы жыршысы едиң,
Арзандасы едиң пәк мухаббаттын.

¹ О р ф е й — әйемги грек мифологиясындағы әжайып сазенде жигит. Оның сүйиклиси Эвридиканы жылан шағып өлтиреди, Орфей өз ярының жанын сорап, жер асты патшалығына сапар шегеди. Ол қараңғылық патшасы қатал Аид алдында өзиниң кифара атлы алтын сазын соншелли йошлы, дәртли намаларға шертеди, нәтийжеде мийримсиз хуқимдардың тас жүреги ерип, Орфейге ярын алып кетиуге руқсат береді. Бирақ айралық дәртинен сабыр-тақатын жоғалтқан Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәртин бузып, артына қарап қояды, Сонда изинде ерип қиятырған Эвридика қайтадан әруақ-көйлеңкеге айланып, көзден ғайып болыпты-мыс. (И. Ю.)

Гөззал Эвридика ышқында жанып,
Арыў сайлап куштың шын перийзаттан.
Талай киржағалар сонда кызғанып,
Ығбал айдыныңа кесеклер атқан...
Жүзимнің суўынан шарап еткенде,
Хәр ким ишип, өзін кахарман сезер.
Мухаббат мәртликті талап еткенде,
Көплер машақатлы сапардан безер.
Лекин сен безбедин азаплы жолдан,
Кеттиң арзыўлыңды сорап алғалы.
Дүнья деп аталған түпсиз курдымнан,
Өттің сазың менен байлап дарғаны.
Қатал Аид-қараңғылық патшасы,
Тахтында тырп етпей сени тыңлайды.
Сақал ушларына тамып көз жасы,
Инсанлықтың абзаллығын аңлайды.
Мухаббат сазының күш-қүдирети,
Тас мийтин жанды да пордай үгитер.
Хүкимдардан хәзир ықтыяр кетип,
«Ярыңды әкет» деп руқсат етер.
Бирақ бул бир сондай алдамшы ойын,
«Пәлектің гәрдиши» десер лақабын.
Қайтыў из болмайды жолында оның,
Кәр етпес тилегің, байлық, атағың...
Тек те инсан әрманының тарынан,
Шарқана тағылған тилсимли сазың,
Өлмеслик бабында бәслесип оған,
Бийик хөнер күши сүрер лаўазым...

Айралық самалы ышқы гүлханын,
Үрлеп бир жандырса, сөндирип болмас.
Әжел сазендениң алса да жанын,
Мухаббат намасын өлтирип болмас.
«Муўса сен яр» болып мин хәўижиңе,
Дос жылап, душпаның пушайман етсин.
Сазларың таралып дүнья жүзине,

Алыс әуладлардың дадына жетсин.
Шерт, достым, қыямет намаларыңа,
Айралықтың үйи күйгей илайым.
Мен хәм әрман менен кеткен ярыма,
Дийдарласып, тиллескендей болайын...

28-июнь, 1981-жыл. Москва.

* * *

«Қыз дәураны» атлы алтын тахтыңнан,
Түсип, қол усласып кеттиң биз бенен.
Жуп кумыры бир уя соққан уақтыңда,
Қызығып қарадын мийрим жүз бенен.

Үй алдында өскен ақ талға олар,
Уя салар еди шөпшектен қурап.
Базда талды шайқап бийдәулет самал,
Мийнетин күйдирер олардың бирақ.

Айтқаның есимде сонда күлимлеп:
«Булар усайды екен биз екеуимизге»...
Деп асылдың хәм де маған еркелеп,
Шадлы сезим ойнап гүлдей жүзинде.

Сонда иске салып жүйрик қыялды,
Өз кеулимде құрдым бир алтын сарай.
Хәм апарып сендей гөззал хаялды,
Төрге отырғызып дегенмен былай:

«Ал, шалқы, сүйиклим, бәри сен ушын,
Бәрше байлық, хәмме дәуранлар саған,
Қудайдың бир епсиз кумыры қусын,
Билмей салыстырып турыпсаң маған ...»

Иззет пенен кирип сен сол сарайға,
Мениң бай кеулимнің патшасы болдың.
Турмысымыз шырай қосып шырайға,
Соқпағын басладық өмирлик жолдың.

Қуслар уя салып палапанлады,
Қанша бәхәр келип, көкледі таллар.
Көп ишинен бизиң үйди таңлады,
Жети журттан келген уллы мийманлар.

Иззет пенен атлап босағамызды,
Олар айтты «қандай байсан» деп маған.
Хәм де шын кеуилден алғыслап бизди,
Дуа қылған Фафур Фуламлар саған...

Бундай уақта нелер түспейди еске!
Өмир шынлығының жолдасы-әрман.
Енди биз отырмыз дауыллы кеште,
Көзлериң мүләйим, жүзиң пәрийшан.

Кирпик ушларың ләм қарасам байқап,
Әнекей, бир жұлдыз ағып та кетти.
Мына қара дауыл ақ талды шайқап,
Қумыры қус уясын бузбаса нетти!

Әне толған айды булыт жасырды,
Бузылысты хауа ырайымыз да.
Жүр, жаным, диземнен көтер басыңды,
Кетейик сол алтын сарайымызға...

27-ноябрь, 1980-жыл.

* * *

Кеуил аспанымда жұлдызлар сөник,
Ай да он төртинде толғанын қойды.
Қыяллар хәр түрли муқамға дөнип,
Жокты-барды әрман қылғанын қойды.
Шағлап отырар едим тойларда бурын,
Енди барып қалсам нәбада оған,
Қапталымда болмаса да бос орын,
Кеулимде бир гүрси бос турар мудам.

Сол гүрси артынан келип қасыма,
Мунлы музам «жүр» деп әсте сыбырлар.
Хәм әкетип мени баспанасына,
Таң атқанша қосық жаздырып қыйнар.
Қыйнар ол жандырып жүрекгенемди,
Сениң сүүретиңе кирип доланып.
Сүттей аппақ әрман болып сен енди,
Узақлайсаң таң сәулесин оранып.
Таң да атар, умыт болар жеккелик,
Бирақ сауықтырып жан-жүрегимди,
«Шайыр, шайға жүр!» деп еркелеп келип,
Мойныма салмассаң ақ билегинди.

3-август, 1981-жыл.

ПАЗЫЙЛЕТ

Дослар келди гүўлеп мен қуўанғанда,
Тост айтып, шадлы саз шалды да кетти.
Қуўанышымды берсем алмады сонда,
Хәммеси өзиме қалды да кетти.

Қайғы тауы қақ желкеден басқанда,
Дослар келди «муңайма, — деп — хасланда»
Арзан деңгенени аяқласқандай,
Қайғымды бөлисіп алды да кетти.

* * *

Бүгин еситкенди ертең көз көрер,
Өмир жаңалықлар менен өрлейди.
Хәтте қонақ күтиўлер де өзгерер,
Дәуірлер дәстүрге ырық бермейди.
Бирақ бизиң халықтың шын инсанлығы,
Басқа ис түскенде мийрибанлығы,
Өли сыйлаудағы бексултанлығы,
Барлық дәуір тусында да өлмейди.

* * *

Бас ушыңда отырғанда гүзетип,
Сүйдим хәм сырғанды қойдым дүзетип.
Сонда мыйық тарттың шын мухаббатлы.
Мен абайсыз уйқылап кетиппен қатты.

Келиспеген ўақта адамның иси,
Әжептәўир болар көринген түси:
Жол ортада аты өлген бир киси,
Ер-турман арқалап жаяў келатты...

* * *

Аккуў қуска тийди әжелдің оғы,
Ақ ыйығын силкип өлди де кетти.
Бийсәўбет азадан бузылып жубы,
Дийдар көрмесликке қойды да кетти.

Қара тас үстинде аппақ мүсинде,
Аккуўдың жатқанын көрдим түсимде...
Бизди ҳайран етип гүл мәўсиминде,
Дүньяға бир сулыў келди де кетти.

* * *

Дос яранлар үйли-үйине тарасып,
Өзин менен өзін қалар гезин бар.
Баллар және «апам» десип жыласып,
Жүректи қыйқалап атқан сезим бар.

— Қой, жылаўық болмаң... Шай қойың қәне...
Ким ата-анасын байлап жүр белге...
Бир сигарет шегип келейин және...
Келгенсоң басқа да айтар сөзим бар...

* * *

Атың сүрингенде ақылдан саспа,
Тур да шаңыңды қақ, урма атыңды.
Басқа ис түскенде сыр берме хасла,
Жоқары тут ерлик инабатыңды.

Нәмәртлер бундайда барып тасаға,
Жүгинеди шарап толы кәсаға.
Ғам-қайғы мәртликти жақтырмаса да,
Өмир жақсы көрер мәртлик затыңды.

* * *

Кеште шаршап келип, кеп-кең үйимнен,
Кеулим отырарға орын таппады.
«Өлмектиң изинен өлмек жоқ» деген.
Еркек жаным бул нақылды жақлады.

Сөйтп, мақул көрдим талап еткенди,
Бирақ серлеп көрсем өткен-кеткенди:
Саған усағанлар таптырмас енди,
Усамағанларға кеуил шаппады...

* * *

«Жаслық» вокзалынан шықтық басында,
Талай мәнзил бастық, жоллар рәуан.
Сен қалдың «Айралық» станциясында,
Мен айнаны сабап кетип бараман.

Сабыр ет, жолаушы! дестилер бизге,
«Әрман» станциясы барар жер сизге.
Бул поезд бирақта қайтпайды изге,
Келмес бир кеткенлер бизиң арадан...»

* * *

Биз екеуіміз еккен нәллер мийұалап,
Қан жууырды қандил сынап жүзине.
Таң сәхәрде пискен алмаға қарап,
«Ол болғанда еди» деймен өзиме.
Сенсиз келип жеткен биринши гүзде,
Алма үзип бердим кишкенемізге.
Сол қызалақ күлип кууанған гезде,
Ап-анық көринип кеттиң көзиме...

Август, 1981-жыл.

* * *

Кепти мине жас топырағың,
Сенсиз өмир сүремен енди.
Бул жоллардың ендиги жағын,
Өзим жүрип көремен енди...
Қызық еди-ау, бул жолдың басы:
Бәхәр айы, бағдың арасы,
Түнлерде де нур шашқан еди
Ашықлықтың алтын қуяшы.
Биз астында ушырасқанда,
Тал да өзін бахытлы сезген.
Жулдыз сығаласып аспанда,
Самаллар да уйқыдан безген...
Түслеримде мен ояу қалып,
Өнімде түс көремен енди.
Сағынышлардың отында жанып,
Сенсиз өмир сүремен енди.
Мине жалғыз бараман жолда,
Әлле қашан түс ауып кеткен.
Гүзги қуяш алыслап, ол да
Қызыуы мол шағынан өткен.
Жар басында жалғыз көгершин,
Неге ысық десем көзиме,
Жеккеликте ол қус та бүгин,

Усап қалған екен өзиме.
Суу бойында турған қос шынар,
Сонша неге саўлатлы десем,
Бир-бирине ес болып олар,
Жубын-жазбай турғаннан екен.
Мейли хеш ким жалғыз болмағай,
Дүнья жуптан дөреген енди.
Көлде қыслап қалған тырнадай,
Сенсиз өмир сүремен енди.

Алғысларым болмайды ада,
Бирге өткен дәўраның ушын,
Соншелли пәк, сонша азада,
Нур сәўлели болғаның ушын.
Көк думанлы пердесин жаўып,
Қашықлатар жыллар арасын.
Ұақыт деген хикметли тәўип
Емлер дейди жүрек жарасын.
Биреўлерди сен бе деп қалып,
Жасырынып еремен енди.
Жулдызларға қарап ойланып,
Сени сағынып жүремен енди.

Жол азығын қай жерде таўсып,
Қайсы жерге тартып несиби,
Кешке қалған жалғыз жолаўшы,
Қағар екен кимнің есигин?
Өмир бәлким шаршап баратқанда
Булақ болып ағар алдымнан.
Сол булақтан ишип атқанда да,
Аңқам кеўип шөллермен саған.
«Мәнзил узақ еле» десең де,
Жалғыз жүрип келемен енди.
Сенсиз дәўран тилемесем де,
Сенсиз өмир сүремен енди.

16-июль, 1981-жыл.

**«АЛАСАТЛЫ ДҮНЬЯ БУЛ»
китабынан**

ЖОЛ САМАЛЫ

Арғымақлар қан сорпа боп қансырап,
Омыраудан ақ көбиги тамшылап,
Ала шаңғыт уллы жолда барамыз,
Заман келер атымызды қамшылап.
Бир-биреуге аманласар пурса жоқ,
Күлимлеймиз қайырымлы жансырап.
Бәримиздің алдымызда бир мақсет,
Хәр кисиниң басында бар сан сорақ.

Бул қыйын жол, белеси көп дөң асар,
Кең көгилдир дүньяға көз қамасар.
Жер қайысқан қалың туяқ дүбири
Атар таңнан батар күнге уласар.
Хеш пурсат жоқ, сәл тынығып, тоқтауға,
Жол қойылмас албаулықты ақлауға.
Серт айтқанбыз: жүзимиз шаң болса да,
Ар-намыстың тазалығын сақлауға.

Ат езиуін жыртса темир ауызлық,
Биреу аңлыр «алсам, — деп бир бауызлық».
Биреулер дер: сумлық-ғөй бул оянған —,
Инсап пенен хұждан деген жауызлық.
Татлы түслер көрип жатқан жеринде,
Ким турғызды бул екеуди бүгинде?
Сәл оянса шарап берип, саз шертип,

Қойып едик уйқылатып бағ төрінде...»
Бир мәнзилге жетиўге журт талабан,
Ағып барар жер қайысқан аламан.
Шаң суўырып, көз аштырып қаратпай,
Пәтли самал аттың жалын тараған.
«Қайсы жерден изге қайтар екен?» деп,
Биразлар тур көз астынан қараған.
Қаңылтақ ер ғайзап тиркис тақымды,
Көп ишинде мен де кетип бараман....

Атлар келер ақ көбиги тамшылап,
Заман келер атымызды қамшылап.
«От басында тынығып кет, шайыр!» деп,
Шақырады Поэзия-шамшырақ.
Шайыр байғус аўсадағы аңсары,
Кетип барар еситпеген жансырап.
Музам сонда тоңқылдар от басында,
«Дым қурыса кетпеди-аў — деп, хал сорап».

«О периштем, шайырлық йош арыўы!
Көрмейсең бе, ат күш бермей барыўын?
Айланарман суўыған соң азырақ,
Ер ғайзаған тақымлардың қарыўы».
«Олай болса, бар кете бер ағымда,
Ендиликте мени излеп, сағынба,
Жалынлаған жаслық отың сөнген соң,
Неме емсең пенсионер ўағында...»

Февраль, 1985-жыл.

СӘЎБЕТЛИ АҚШАМ

Ә. Нураддинге.

Тал астын тазалап төсек сал, жора,
Ол жер өз алдына хаўалы болар.
Үш көпшиктің бирин өзин ал, жора,
Еккиси қонаққа даўайы болар.

Сенсиз кеўлим бөктергиси аўық-ты,
Дослар гүрриңлескен ақшам заўықлы.
Бүгин қурдас асқан түйе таўықтың
Жүўери гүртиги мазалы болар.

Гәпке шоркак, быдым-быдым келесен,
Бирақ сөзге терең мәни бересен.
Қатынға сүйкенбей жүрсен өлесен,
Сондайда арқанның қозары болар.

Сөз айтсаң гәпинди балтадай саплап,
Күлиўиң бар ықлас пенен халласлап,
Кәтқудалық етсең әкеңе усап,
Шешеңе де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтың мәканы,
Табанларда бир соқпақтың тикени.
Жаста урныққыр, хәзир тек тил екени,
Буннан Улбийкениң хабары болар...

Өмир сүрип бул ғәниймет дүньяда,
Дос арттырғанлардың бахты зыяда.
Бирақ сениң орның бөлек оғада,
Дослардың да жақсы-жаманы болар.

Жигит қамшы басып жүрмел торыға,
Шыққанда атланып дәўран жолына,
Дос зәңгилес толар оңлы солына,
Узақ айдасары шамалы болар.

Биреўлери жолында жан өртеген,
Хошемети жумсақ жоңышқа гүлтеден,
Ет байлаған сайын ығбал мәртебен,
Күнлеп иштен күйип азары болар.

Биразы адымын абайлап басып,
Дәўлет жүрип турса, қушағын ашып,

Сүринсең зып берер қайыстай кашып,
Түлкиси бар жердің сағалы болар.

Бирі өттиң сууы түскен тағамды
Исин көріп көп устарман жағамды...
Сөйтсе де, «яр-дослар» деген қоғамды,
Жаманласаң қатты зыяны болар.

Күтимин бермесең дақыл дәнлемес,
Өзиңнен де бардур, олардан емес.
Тириде бир-биреу қәдирин билмес,
Айта берсең түрлі таманы болар...

Ақшамлассам дедим, кеулим сағынды,
Унатарман олпы-солпы жағынды.
Билесең ғой баратырған ағымды,
Енди тек дурыс сөздің заманы болар.

Басқаларға жақсам дийип мен йошып,
Көптен берман түрлі муқамға кашып,
Сен сүйген жолларға жазбаппан қосық,
Буның да бир күни сорауы болар.

Ал жора, айта бер, тыңлайын сени,
Ауылға келмедим бираздан бери.
Хәуиж алып қайта қурыу ислери,
Ис пенен сөз, хұждан сынауы барар.

Халық әдил қууатлап бул сиясатты,
Шынлық жолбарысы оянып қатты,
Өтириктің өрелерин қулатты,
Менменликтің енди зауалы болар.

Көптен бул ауылда аға болмады,
Елтири тон десек жаға болмады.
Көбиси хийлесіз хызмет қылмады,
Мүмкин ендигилер саналы болар...

Ғәреметти мәзи басшыға артып,
Сизлер хәм жүрсизлер шөпдейин қалқып.
Биз де «шайырмыз» деп Нөкисте шалқып
Жүрмиз. Хәмме буған гүналы болар.

Сууымызды байлап, шөлге ашқанша,
Теңиз қайтып, бизди таслап қашқанша,
Ұарқ-шарқ пенен қол шапатлап биз сонша,
Бийпаруалық енди хазары болар.

Адам пейли азса қурғын турмыста,
Көтере шан-шәүкет, дәстүр қууыспа,
Ел еңбегин емиу, пара алыспа,
Мийнетсиз байыудың ылаңы болар.

Жәдигөй жылпылдап түсимли жерде,
Дүмше молла болып шомпыйды төрде.
Жаңаны қууатлап, күтпеген жерде,
Ескиликтің егиз тууары болар.

Қамшысын умытып кеткендей дүзде,
Бизің көп жигитлер жууырар изге.
Хәмме алға шулғып баратқан гезде,
Бул ислердің елге зыяны болар.

Хабарың бар дәуир көзқарасынан,
Төбеңе нәзер сал тал арасынан!
Жулдыз ағар дәрья киби тасыған,
Заманның сондай кең гүзары болар.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,
Жулдызлар сәубетин бузбас хасла да.
Бул турмыстың күн көристен басқа да,
Руухый ләззети мазалы болар.

Иззет-хүрмет сақлап киси кисиге,
Хадал мийнет жумсап халықтың исине,

Хийле қылмай хұждан төрезисине,
Жасаудың биймиллет дәураны болар.

Атлар киснеп, тай тебистин жумсағы,
Арқашта отлаған шағын қумсады.
Балалық шак пәк хұжданның тымсалы,
Соңыра хәр кимниң өз гүзары болар.

Дослар аңсап келип курғанда бәзим,
Дым пәкизе болды бул берген хәзин.
Тепкири бир сүйем ата қоразың,
Шақырғанша гүрриң қызары болар...

Апрель, 1987-жыл.

ТӘЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ

Төртликлер

Адам кеўли жолда өскен көк емен,
Саясы мол, булақ ағар қасында.
Түрли тыйық пенен, түрли қол менен,
Автографлар бар жазылған онда.

* * *

Дүзиў ағаш ел мәпине керекли,
Шаўып алып, жайға басар сонлықтан.
Журт айналып өтер қыйсық теректи,
Қыйсық ағаш узақ жасар сонлықтан.

* * *

— Таўдың қара тасы! Жылайсаң неге?
Ким сени ыдыратты, ким қапа қылды?
— Тас баўыр биреўлер жана бул жерде,
Биреўди аямай тас пенен урды...

* * *

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер,
Инсап пақыр азға қанәәт етер.
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт,
Шынжырын жулқылап, қутырып кетер.

* * *

Ақылға уғрас келмес бул үлкен дүнья,
Айы, күни хәммелерге тең дүнья.
Инсан пейли тарылғанда бирақта,
Еки адамға тарлық етер кең дүнья.

* * *

Апат келтириўши қураллар жасап,
Бағындыра алмаў мүмкин адамды.
Ҳазарсыз кишкене қәлем менен ақ,
«Жаўлап» алыў мүмкин пүткил жаханды.

* * *

Бир гезде ўақыттан арзан нәрсе жоқ,
Вокзалда отырсаң хеш ўақыт өтпес.
Бир гезде ўақыттан қымбат нәрсе жоқ,
Поездға минерде бир минут жетпес.

* * *

Көрдим Монамахтың музейде бөркин,
Ол дым аўыр дейди (дурыс шығар бәлким).
Бирақ оны, мойны сынып кетсе де,
Бир кийиўди әрман етеди хәр ким...

* * *

Астан-гестен ойнап болса балалар,
Хәр затты орнына қояр аналар.
Сол сыяқлы, кимлер дана, ким шала,—
Тарийх бәрин орны-орнына қояр...

* * *

Уктым сени тилиң басқа болса да,
Мәселе тилде емес, бәлким—кеўилде.
Базда қарақалпақша сөйлеп турса да,
Биреўлерге түсинбеймен өмирде...

* * *

Ислемеген басты кыйнап терлеме,
Атларға урмасын ешектің шаңы.
Алма түскен менен ақмақ геллеге,
Ашыла бермейди Ньютонның заңы.

* * *

Қоңсы болып жасар тил менен қулақ,
Бири бирин онша жақтырмас бірақ.
Тил айтар: «Билемен, мени сүймейсең»,
Қулақ айтар: «Оғыры көп сөйлейсең...

* * *

Халықтың жүрегине барар соқпақты,
Тапқанлар силтеуиш белги қақпапты.
Машақатлар шегип, сол соқпақты мен,
Тау, дүз қоймай еле ізлеп жүриппен...

* * *

Қаралық тилеймен хәмме қазанға,
Қаралық тилеймен қара көзлерге.
Жасыллық—жапыраққа, қызыллық—қанға,
Адам кеули, ақлық тилеймен сизге!

* * *

Шерт, башқурт, сыңсытып қуурайыңды сен!
Дүз самалы, шопан қыялы менен,
Сырласқан усы бир қодирең шөптен,
Басланар күдиретли Моцарт хәм Шопен.

* * *

Хәмме аҗзаң тозар, тил тозбас бирақ,
Мүшелердиң мыклысы тил дер едим.
«Тилим аўырды» деп докторға қатнап,
Укол алып жүрген адам көрмедим...

* * *

Хәр кимниң өзинше өлшеў тасы бар,
Салмағың ол тасқа туўры келмейди.
Женил келсең, ол күлиўге асығар,
Аўыр келсең, жақтырмайды, күнлейди.

* * *

Кеўлиңниң өзинде қуяш болмаса,
Көктеги күн оны жылытпас ҳасла.
Кеўлиң суўық болса, ыссыларда да,
Кимдур биреўлерди тондыра баслар.

* * *

«О адамлар, мен сүйемен сизлерди!»
Деп бираз шайырлар тынышлық бермес.
Фучик дар астында айтқалы берли,
Бул құдиретли сөз қайталаўды көтермес...

* * *

Ошақ басы сөзлер—тарқатар шерди,
Тил хәм қулақ оған иштейли сондай.
Ошақ басы сөзлер—мәрт жиғитлерди,
Базда айнытады нилдиң суўындай...

* * *

Мен мәзи шайырман. Уста болып я,
Имаратқа бир де гербиш қоймайман,
Бирақ салып питилмеген бул дүнья,
Тек гербиштен турмайды-аў, деп ойлайман.

* * *

Бир жақсы адамға күнде иркилип,
Сәлемлесер едим. Көрмедім бүгін...
Сондай кимдур биздидағы бир күни,
Бул жолдан табалмай, жоклауы мүмкин...

* * *

Қумырысқаның инлеуінде сыр бардай,
Пирамида салып атқан куллардай...
Негедур мақтаныш бийлеп жанымды,
Жақсы көрип кеттим өз заманымды.

* * *

Өмир китабы! Көп жериңди түсинбей,
Сезип жүрмен шала оқығанымды.
Алгебраның қыйын мәселесиндей,
Көп сауал қыйнап жүр енди жанымды.

* * *

Қула дүзде партау ашып атырған,
Бульдозершилердің вагон-қосында,
Муқабасы май-май болып жатырған,
Бердақтың китабына қызықтым сонда.

* * *

Базда-базда бул қызықлы дүньяға,
Уллы адамлар да келип кетеди.
Журт жыйылып орнын басалмаса да,
Бир адам орнына өлип кетеди.

* * *

Мийұадан қайысқан шабдал шақасы,
Саған бас ийемен, қызығаман мен.
Мийұалаудың сырын сеннен шамасы,
Үйренсем, тең-тайсыз шайыр боларем.

* * *

Жат журтларда өлди Овидий Назон,
Ұатан айралығы шайырды жықты.
Зер я гәўхар емес, қалтасынан соң,
Түйиўли бир қысым топырақ шықты...

* * *

Өзелден дүньяның иси арасат,
Патша — патшаларға келтирер апат.
Тек сени әйемги алтын тахтыңнан,
Тайдырарлық күш жоқ, гөззал Мухаббат!

* * *

Базардан биреўди қыдырғанымдай,
Мен өзимди гейде ізлеймен тынбай.
Базда өз-өзимнен қашаман зымырап,
Қашып қутылмассаң өзиңнен бирақ.

* * *

Самал гүўлеп, булақ ағып қасында,
Бекилик қалғып кетти түн ортасында,
Тұлкиниң аўзында кеткен жубайы,
Және қайтып келди түсинде сонда...

* * *

Қызғаныш үш түрлі реңге ийе:
Қара рени — душпаныңның пейлинде.
Қызғышы — дослардың күншиллигинде,
Ақ рени — басқалардың бөринде.

* * *

Суўыған адамлар — сөнген вулканлар,
Үңирейген кратер олардың жаны.
Қызықтырмас өзгерислер, заманлар,
Олар енди «о дүньяның» адамы.

ҰАТАН

Хуқықы шекленбеген гөззал хүкімдар,
Сен кимсең жаныма хәкімлик еткен?
Биз түе, не уллы, дана шайырлар,
Сениң кимлигиңди айталмай кеткен.

Бунда не мәрдана халықлар жасар,
Таў көтермес беглик инабатларын.
Бирақ сенсиз олар—қанатсыз сунқар,
Саған арнар қайнар мухаббатларын,
Хәм сеннен күдиретли күш-куўат алар.

Мийнеттен, ақылдан даңқ-абырай алған,
Бунда жасар не-не уллы адамлар.
Бирақ бирер наймыт қол қатса саған, —
Шақырсаң, «ләббай» деп, жуўырсып олар,
Кими аттан, кими тахтынан түсип,
Айыплы баладай алдында турар.
«Ұатан» деп отларға түсип хәр киси.
Мылтықтың аўзына қас қақпай қарар!

1979-жыл.

МЕН ҚАЛАДА ОҚЫҒАНДА

Сабақтан кеш шығар едик,
Мен қалада оқығанда.
Күн бата аўылдан келип,
Күтер еди анам сонда.

Пахта завод дийўалына,
Сүйенип ол турар еди.
Пүткил дүнья қыялына,
Мен деп жолға қарар еди.

Төбемди хәр көрген сайын,
Бир жыллы сөз айтады ол.

«Шаршадың аў, айнанайын»
Деп басымнан сыйпады ол.

Қайта туўғандай куўанып,
Алды-артыға қарамай ақ,
Қараңғыда қарыўланып,
Барар едик жалаң аяқ.

Ийт көринсе қарсымыздан,
Қорықпағанға усар едик.
Адам шықса алдымыздан,
Жолдан шетке қашар едик...

Енди базда машиналы,
Өтсем зуўлап сол кәрадан,
Желбиреп ақ орамалы,
Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көрген сайын,
Куўанып қол былғағандай.
«Шаршадың-аў, айнанайын!»
Деп басымнан сыйпағандай.

Март, 1987-жыл.

ЖӘХӘН ҮСТИНДЕ

*1983-жыл 9-майда Нөкистеги
Жеңис күни байрамында оқылған қосық*

Кеуил талұас етип, шәўкилдер жүрек,
Шағлап шан-шәўкетли дәўран үстинде,
Қолларда қырмызы туўлар желбиреп,
Қустай канат қағар байрам үстинде.

Бул не деген гөззал, саўлатлы заман!
Халық ығбалы қуяш киби жайнаған.
Бул бахыт қан менен жаўлап алынған,
Қырғын қыяметлик майдан үстинде.

Солдат жесирлери, дәртли аналар,
Естелик жанында эле азалар.
Сол қырғыннан аман қайтқан ағалар,
Көзлерге жас алар әрман үстінде.

Тар окоптан тура шапқан жылларың,
Хәр адымда қаның тамған жолларың,
Ағаш балдақ, протезли қолларың,
Көзлериме сүрме хұждан үстінде.

Уралап оянып жатқан кәтінде,
Осколкалар ойнар еле етінде...
Ұатан әлпешінде, ел хұрметінде,
Отырсызлар бүгін байрам үстінде.

Бул қандай әжайып саўлатлы заман!
Бузылмас дослықтың нуры жайнаған.
Шадлық, бахыт намалары жанлаған,
Уллы мақтанышлы Ұатан үстінде.

Турмыс тыныш болса, дүнья—урыссыз,
Татыўлық сарайы турса қулыпсыз.
Ақшам ай күлимлеп, аспан бултсыз,
Қуяш жайнап турсын жәхән үстінде!

Май, 1983-жыл.

ИСЕНИМ

Гүмбирлиси алыс полигонлардың,
Ақшам дөңбекшитип континентлерди,
Үркитер үмитин атар таңлардың,
Келешекке беккем исенимлерди.

О садық Исеним — қанатлы тулпар,
Сениң жүйиткип шабысыңды сүйемен.
Үйириң қай таўда хәзир, жаныўар?
Сен жазым болғалы излеп жүр ийен.

Сен шылбырды үзип кашқалы бери,
Қара тас артында жүр сени бағып,
Гүман хәм шубхәниң аш бөрилери.
Үркип киснедиң де, кеттиң ылағып...

Сенсиз — пиядаман жолы өнбеген,
Көп асыў бар, жаяў қалай асарман?
Жаңа бийиклер бар «ушып кел» деген,
Қанатсыз қус болып қалай ушарман?

Бир-биреўге деген беккем исеним,
Атсаң хәм канатсаң сен адамларға.
Тайғақларда таймас табаның сениң,
Солдаттай садықсаң қыйын жолларда.

Сен болмасаң, — жылжыр аяқ басқан жер,
Сенсиз — тек бүгин бар, ертеңлер — гүман.
Сен сөўлеңди төгип турмасаң егер,
Алда жол қатқалақ, таўларда думан.

Сен барда — қәтер жоқ, мүшкіллер ансан,
Кеўил кептерине татыўлық уя.
Көз астынан қарап, қобалжып инсан,
Санап баспас еди аяғын дүнья.

Сен барда, — еллердиң дослық бағында
Саз-сәўбет, мухаббет тыйылмас еди.
Алымлар атомды тапқан ўағында,
«Буннан бомба соқ!» деп буйырмас еди.

Тынышлық — дүньяның мақсет, тилеги,
Ол гүреслер өтер үстиннен сениң.
Ҳақ нийетли инсаният жүреги,
Саған билдиреди бийик исеним!

О, садық Исеним — қанатлы тулпар,
Жүйиткип шабысыңды сағынаман мен.

Қайсы тауда отлап жүрсен, жаныуар?
Шарқ урып ізлеп жүр жоғалтқан ийең.

Инсан кеулиндеги жасыл отлақлар
Ынтығып сағынар, шақырар сени.
Заман жолындағы тасқын булақлар,
Шербет сууларына қандырар сени.

Кел, мен сейислейин минер алдында,
Өрсин кекилинди қыздың қоллары.
Гөззал келешектің тың жолларында,
Жалынды тарасын таң самаллары!

Октябрь, 1986-жыл.

ГҮЗ КӨРИНИСИ

Жыл қуслары интурист болып,
Ҳиндстанға ушып баратыр.
Теримши гүз әнжамын көріп,
Атызларға құрды ақ шатыр.

Салқын лебиз енип желлерге,
«Мийнет сүйгиш» насослар тынды.
Атланысқа таяр пиллердей,
Комбайнлар сапқа дизилди.

Гүз бояды «намазшамларға»
Ерик бағдың уша басларын.
Шығыр таллар тынық сууларға,
Ұңилисип тарар шашларын.

«Терим ушын бәри таяр!» деп,
Мағлыұматлар кетти қалаға.
Адам бармас бир атыз шәртек,
Қаңқыяды кула далада.

Хәзирше жүр қол теримшилер,
Бул тек басламасы дескендей.
Автобуслар кәрұаны келер
Қала аұылларға көшкендей.

Дефолиация ўақтында өтти,
Ашық-жарық күнлер көп болғай.
Жолға шығар соқпақтан шетте
Өлип атыр бир пошша торғай.

Пахталықтан қурт излеймен деп,
Өлген сорлы кеше уұланып.
«Быйыл план зор болады» деп,
Бригадир барар куўанып...

Октябрь 1984 жыл.

БИР БАХЫТЛЫ АДАМ БАРАТЫР...

Телмирип қарайсаң айнадан сыртқа.
Бир киси баратыр ғарбыз көтерген,
Жалбыр жүнли ийти изине ерген.
Сен айнадан үнсиз қарайсаң сыртқа.

Үстинде гөнетоз спорт майкасы,
Балағы түриўли, аяғы жалаң.
«Қандай бахытлысаң өзин, хәй киси!»
Деп бақырғың келер айнадан оған.

Хәм ойлайсаң: бәлки ол хәзир шаршап,
Лифтсиз бесинши қабатқа шығар.
Баллар шаўқымласып өкесин қоршап,
Ғарбыз, ғарбыз!» десип оған асылар.

Хаялы нан кесип, қара чай демлеп,
Жуўынған ерине дастурхан жаяр.
Балалары жабырласып ғарбыз жеп,
Телевизор көрип, ойнап отыар.

Оның бағ-хәреми, кең хәўлиси жоқ,
Сыбаўшы ма яки сипсекеш пе екен?
Дүнья куўыў менен оның иси жоқ,
Айлығы ушласпас айлығы менен.

Хаялы жүрмеген импорт гилемнен,
Қызы апельсинди сортқа айырмас.
«Пияда оқыўға қатнар кишкенем,
Оған да машина ал» деп буйырмас.

Мийнет ырысқысын биймиллет татар,
Хеш ким пара бермес пачкасы менен.
Шийше банкаларға толтырып қатар,
Ақшасы жоқ ийттин астына көмген...

Ар-намысын сатып, жанларын жағып,
Минбеген ол тәкаббырлық тахтына.
Хұждан деген киси есигин қағып,
Бастырынып шықпас уйқы ўақтында.

Билемен, хәзир сен кеш әрман еттин:
«Бар атақ, мәртебе, байлығымды көп, —
Сол ғарбыз көтерген жупыны жигиттин
Дәўранына алмастырар едим» деп...

Телмирип қарайсаң айнадан сыртқа.
Бир киси баратыр ғарбыз көтерген...
Қолға түскен аңдай жаўыз көз бенен
Қарайсаң темир тор айнадан сыртқа.

Сентябрь, 1985-жыл.

ТАСҚА КӨГЕРГЕН ГҮЛ

Адам адам болып тилге келгели,
Дөстанлар дөретип, китаптар жазып,
Өз-өзин түсинип болған жоқ еле,
Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.

Инсан ийниндеги жүктің аўырын
Артсаң, асқар таў да ыңырана баслар.
Қус шоқыса Прометейдің баўырын,
Адам төзер, лекин төзбейди таслар.
Сол қара тасларды жарып бәхәрде,
Өскен гүлди көрип жаның қулазып,
Мақтанып, елжиреп ойларсаң хәм де:
«Адам тастан қатты гүлден де нәзик».

Брестте тас ерип, темир тапланды,
Соңғы демге дейин шайқасты солдат.
Карбышев музлады, Гастелло жанды,
Тәслим болғанда да тас пенен полат.
Бирақ мәңги тарийх тасына олар
Мәртлик оты менен кеттилер жазып,—
Бул жазылған бес сөз былай оқылар:
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.»

Инсан кеўлиндеги мийрим-шөпәт
Егер қуяш болса, тас гүлдер еди.
Ағар дәрья болса ышқы-мухаббат,
Дүньяда шөл қалмай гүлленер еди.
Соңғы нанын берип өз жолдасына,
Адам жығылады жүреги сазып.
Жазсаң арзыр оның қулпы тасына:
Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Дослық, мийрим ушын кең қушақ ашқан
Бул заманда озық ақыл-зейинлер.
От хәм суў, пал хәм уў табысты қашшан,
Табысалмай атыр бирақ пейиллер.
Олар Хиросима хәм Освенцимди
Дүньяға таңбақшы ақылдан азып.
Қыйраған тиришилиқ тахтына хәм де
«Адам тастан қатты... «деп қоймақ жазып.

Кеўил — бир гөззал бағ, тәрбият етип,
Татлы мийўасын жеп, аралаў мүмкин.
Бир жыллы жүз бенен ўақтың хош етип,
Бир жаман сөз бенен жаралаў мүмкин.
Гүлленсин деп инсан кеўлиниң бағы,
Бағман гүл егеди тәңирге жазып.
Гүлди женшип кетер малдың туяғы,
Ал адамның кеўли гүлден де нәзик.

Адамзат дүньяға келгели бери,
Жақсылық-жаманлық ойынын ойнап,
Кимлигин түсине алмай өзлери,
Қанша китап жазар басларын қыйнап.
Адамзаттың минезлемесин маған
Дәл, толық сүўретлеп бер десе жазып,
Айтар едим халықтың нақылын оған:
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.»

Май, 1982-жыл.

ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНЕҰ

Ўа жолаўшы, уйқын қатты екен дым:
Жаслай жатып, картайғанда ояндың.

А.С. Пушкин.

Таң сәхәрден жолға түсемиз және,
Уйқынды питирип ал, жаным, қәне.
Жас уйқы тез қанбас.
Қарама маған,
Мен көп уйқылағанман өз өмиримде,
Уйқынды гүзетер жулдызлар шамы.
Қанындай ләззетли жаздың ақшамы.
Қосбаққыш ғаррының гәпи таўсылмас,
Жыйнағанша усы палыз бақшаны.
Узамай ай батып, түсер қараңғы,
Дүз уйқысы емлер кеўил жаранды.

Мийзан түссе керек, хауа тоңазып,
Жаксылап кымтайын пешехананды.
Түтинлик салғаным,
Шылым шеккеним,
Және уйкысызлык атын жеккеним.
Сүрилмеген кыял,
Ойланбаған ой,
Жазылмаған косықларым кәп мениң...

Мухаббат хәм қосық — азаплы әрман,
Сол еки есикте өлиўге барман.
Жол шаршатқан жас уйқынды гүзетип,
Таң атқанша қосық ойлап шығарман.
Самал қосық пенен тыныс алғандай,
Жулдызлар да қосық болып жанғандай.
Пүткил әлем қосық дәрьясы болып,
Руўхым арқалы ағып турғандай.
Хәўлиртип, түнлерге урып таңымды,
Халласлатып жүректеги қанымды,
Сол дәрья бийрәхим дегиши менен
Ийрим тартып геўлеп атар жанымды.
Сонда мен өзимди шайыр сезермен,
Кеўлим — сегбир тартқан бир хақ Бәзерген,
«Малыма қарыйдар табылғай дә» деп,
Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.
Жолларым кулазып, базда бос шығар,
Гә усындай бир пәлекли қос шығар.
Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,
Түнеп атқан бир сәўбетлес дос шығар,
Жолшыға таптырмас бахыт бул әне,
Қаўышыў — ғәниймет, жол жүриў — бәне.
Гүрриңлесип, көз илгитип азырақ.
Таң сәхәрден жолға түсемиз және...

Алыста мунартар аўыл тереги,
Тауықлар шақырып, ийтлер үреди.

Тынған керизинен насос салманын
Курбақалар тынбай концерт береді.
Түнге үңілсең кеуің хүрейленеді,
Кирпишешен тысыр-тысыр келеді.
Балларын қымтаған ана қолындай,
Бийшеклерін қымтар қауын пәлеги.

Хәкке шықылықлап табар сум хабар,
Шық түсти маўжырап, хаўада ызғар.
Самал ойнап үстин ашып кеткендей,
Жаланаһ теңкейип уйқылар ғарбызлар.
Ауыл сыртында яр күтсе интизар,
Шолпан «уйқылап қалып» қылық шығарар...
Қара шашың менен ақ билегине
Пешехана сыртынан ай сығалар.
Сен оянып айттың: «Еле жатпадың.
Болды, қыйнай берме қыял атларын...
«Мен айттым: «Азырақ тамашалайын
Дүзде таңның қулан ийек атқанын...»
Әне, түнге таң гезеги ауысып,
Жулдызлар биримлеп түнлик жауысып,
Еситилер гейде палыз шетинен
Ғаррының «хайта-хайт!» деген дауысы.
Қорықшысы сақ болмаса серлеген,
«Қауынның жақсысын сағал жер» деген.
Сондай поэзия палызында да
Усыған тәқаббил ислер бар деген...
Тәәжжүб қаласаң заманға қарап:
Не деген кең сая, мийуалы дарак.
Жан ауыртпай оның жемисин терип,
Көплер тили менен орып жүр орак.
Ким ис жақпас болса ақылы зайыл,
«Шайыр болып» шығар ғайыптан тайып,
Еңбек пенен еккен пәлек өскенше,
Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып.

Мәрт болсаң жулып көр...
Боларсаң ақмақ,
Тум-тустан шуұласар оларды жақлап.
Атақ-абырай атын тартып алдына,
Китаптарын басар алтынға қаплап.
Тийип кетсең, айтар «қой, тиймеңдер» деп,
Бакырап: «талантты кәдирленлер!» деп,
Арзасына виза шегер ағамлар,
«Китабын шығарың, жәбирлемең» деп.
Жаушымшық тийгендей пискен тарыға,
Тапсып ақыл айтып тийер жаныңа.
«Атшабары хәм Көкаман» дегендей,
Өзлериндей жәхил сыншылары да...
Биреулері тынбай кәлем тербеген,
Өз жазғанын өзи оқып көрмеген.
Биреулері гегирдекке суу бүркіп,
Озады деп жасларға жол бермеген.
Мақтымқулы, Бердақ келсе тирилип,
Усылар менен бир нәубетке турылып,
Топламлары шықпай жаұрасар еди,
Баспахана планынан сүрилип...
Орсақы сөз айтып күлдирсе залды,
Сый-хүрметтиң зоры соларға қалды.
Көркем сөз деп шәлкем сөзди үйренген,
Мен аяйман аұылдағы балларды.
Салы арқасында суу ишсе шигин,
Алымлар гербицид шашады бүгин.
Исенбеймен: НТР жол табар деп,
Шайырлық атызын тазалайтуғын...
Яшағай таң атты!
Ояндың сен де.
Түндеги тар кеуил кеңейди демде.
Жақсы адам екен қорықшы ғарры,
Алғыс айтып, жолға түсейик енди.
Сен қасымда барда жоллар рәуан,

Руұхым жасарып, күш енер маған.
Гөззал арзыұлардың сырлы мәнзили
Сени алып кел деп меннен сораған.
Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырақ,
Әлбетте жетерсең сен оған бирақ.
Үмит, мириұбетли өмир жолында
Адам адам ушын әдиұли қонақ.
Қанша жол бар, ойға алмайық хасла,
Кеуил тасып ақсын жулдызлы йошқа.
Дүнья турар, дәуран өтер хәр кимнен,
Бир түнеп шыққандай пәлекли қоста...

Сентябрь. 1986-жыл.

ТҮНИ МЕНЕН ҚЫРҒАҰЫЛЛАР ШАҚЫРДЫ

Түни менен қырғауыллар шақырды.
Узақ тентиредик аұыл сыртында.
Қорықшы ғаррының гөне журтында
Түни менен қырғауыллар шақырды.

Аңшы куұған арқардайын жуұырған
Булт артында барар ай көкти шолып.
Екеұмиз барамыз: елден куұылған
Ертектеги еки ашықтай болып.

Гезенип турғандай ғыйбат садағы,
Барамыз айланбай биз артымызға.
Адамларсыз жасай алмасадағы,
Адам адамлардан кашады базда...

Жипек леби менен жүзинди желпип,
Сени жубатады август ақшамы.
Шегирткелер тынбай үшпелек шертип,
Жанды жулдызлардың бийхөсап шамы.

Ел уйқыда. Салыкерлик тусынан
Ескен самал ғана хұким сүреді.

Ырғалған нар қамыс капелласынан
Жан тербеткиш муңлы сазлар келеди.

Большой театрдың зер ложасында
Отырған ханымдай сабырлы, үнсиз,
Сен узақ отырдың мениң жанымда,
Шаршаулы ойларға шүмип кеуилсиз.

Самал айтты «сулыу, қысынба» деди,
«Налышқа шертпегил кеуил тарыңды.
Хәрдайым келип тур усында» деди,
«Кептирейин ессиз көз жасларыңды.

Билгир хәм тәкаббыр адамзат деген,
Оның көп қылұасын жақтырмасам да,
Бир гөззал иси бар «мухаббат» деген,
Соған тән беремен мен хәр кашан да.

Сүйген — айып емес, сүйилмек — ығбал,
Қызғаныш қәлүени тырнайды гүлди.
Мениң сазларыма кулағыңды сал,
Бәлким сергитермен қапа кеуилиңди». —

Деп самал жағымлы елпилдеп есер,
Руұхымызды бөлеп бир сырлы сазға.
Инсан-тәбияттың перзенти» десер,
Неге самал шенли болмаймыз базда?

Тыңлап көр, не деген мийрим онда бар,
Жанға жағымлысын кәйтерсең оның.
Хеш бир джаз оркестр, хеш қандай дуўтар
Орнын баса алмас бул капелланың.

Оның қарапайым намаларында
Бир де ғәлет сес жоқ үйлеспей турған...
Түн бойы тентиреп ауыл сыртында,
Жуудық хәсирет дағын зейинге урған.

Өмирге куштарлык кайта нурланып,
Жубаттың, сергиттик кеуил пақырды.
Түни менен нар қамыслар ырғалып,
Түни менен қырғауыллар шақырды.

30-март, 1985-жыл.

* * *

Көп гәниймет демлер бос қалар изде,
Бултларым жамғырсыз, тауларым қарсыз.
Аз-кем жасау несип болмады бизге,
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Бийпул сөз булағы ағылар бунда,
Байғус Музам турар есик аузында.
Бирге кетер едим мен алысларға,
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Олай дейин десем, бекинип аулақ,
Жан хөзлигін бузбай, шауқымнан жырақ,
Жазып атқанлар да қарық емес бирақ, —
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Негедур йош келмес шеткери жүрсем,
Шынар саясында қыяллар сүрсем,
Демек енди бизге жасау жоқ билсем, —
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Февраль, 1987-жыл

ЖАҢАЛАН ДОСТЫМ...

Журтқа айтпаған сырымды,
Айтайын саған, достым:
Заманың жаңарғанда,
Сен де жаңалан, достым.

Ескилик тозып барар.
Жаналык озық болар.
Өзин жаңарып барсан,
Өмирин қызык болар.

Арттырып айбатыңды,
Аяма ғайратыңды,
Жаңа топлымға қос,
Қамшыла ғыратыңды.

Жаңарған уақта заман,
Жаңарсын сезим-санан.
Жаңа жолды жатырқап,
Гөнеңе болма алаң.

Дүнья дегишли дәрья,
Тынбай өзгереді.
Кеше еситкенді
Бүгин көз көреді.

Журт жаңа кийим кийсе,
Жаңала кийиминді,
Жаңала дәркар болса,
Үй дөске, буйымыңды.

Тозығы жетсе, өзгерт
Тысыңды, астарыңды.
Бирақ, жаңалай көрме,
Сен ески досларыңды.

Дос арттыр жаңа әуладтан,
Жатырқамасын өзінді.
Лекин ески дослардан,
Бура көрме жүзинді.

Жаңасы қызык, әуесек,
Жаңа дос жақсы болар.

Бирақ та мендей болып
Сени түсинбес олар.

Қанша жасасаң, қасында
Сүйген қостарың болсын.
Жаңа заманларда да
Ески досларың болсын.

Жасаудың қызығы жоқ
Өзиңнен бөлек маған.
«Хәй, шайыр!
Келмей кеттиң ғой!...»
Дегениң керек маған.

Сентябрь, 1985-жыл.

ХОШАДЭС

Т. Генжебай бақсыға

Ала мойнағынды алып қолларға,
Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды»
Асырымы бәлент йошлы жолларға,
Сүр мәрдана хағлап «Қара жорғаңды».

Қулақтан тер алып, көсiле түсер,
Гә хәуижге минип, пәсине түсер.
Қайта бастан гөне дәртiм қозғалып,
Ессиз балалығым есiме түсер.

Есимде ауылға бақсы келгени,
«Шасенем-Ғәрипти» айтып бергени.
Бақсыны дәстанға салар алдында,
«Қәне, баллар, барып уйқылаң!» дегени.

Геуиш арасында, есик артында,
«Шықпайман» деп жылап, ақыр соңында
Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,
Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда...

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,
Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,
Отырысын бузбай сәхәрге дейин,
Бақсы тыңлар еди уйып, енағар.

Хәуижге мингенде сүйген намасы,
Қыйқыуын жеткизер жигит ағасы.
«Бәракалла» деп ғаррылар ырғалып,
Жаслығын еслейди-ау, билсем шамасы...

Бул күнде бақсының кайтқан дәулеті,
Эстрада, магнитофон нәубеті.
Үйден шықпай сайрап турар жер жахан,
Хәр заманның өз сазы, өз сәубеті.

Дәртлі кеуил бийдәрт пенен ойнамас,
Таза бағда «гөне бүлбил» сайрамас.
Атларды қыйнамас узақ айдауға,
Журт жыйылып енди бақсы тыңламас.

Оннан көре ойнап-күлгени абзал,
Кеште телевизор көргени абзал.
Мал көбейтип, тауық сақлап, пул тауып,
Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Журтқа таңсық емес бул күнде бақсы,
Дүнья кууыу болды кеуилдің нақшы.
Той берип, пул жыйып жақын-жууықтан,
Улына «Жигули» алғаны жақсы...

Басқа қуслар сайрар бағларда бизиң
«Саналы гелдің»нен оянбас сезим.
Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырұаннан,
Сәнемлер көшкіден тасламас өзін...

Ала мойнағыңды алып қолларға,
Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».

Машина жүрмеген аулақ жолларда
Сүрип-сүрип алғыл «Қара жорғанды».

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсан,
Беглигинди бузба, ынжылма хәргиз.
Бәлким сен ең соңғы бақсы шығарсан,
Биз хәм соңғы тыңлаушыңыз болармыз...

Сентябрь, 1986-жыл.

УМТЫЛАМАН ЖАН-ТӘНИМ МЕНЕН...

(Мүсинши Қәуендер Бердимуратовқа)

Умтыламан жан-тәним менен,
Өмир, сени сулыу жасауға,
Кемис жерлеринди толтырып,
Артық жерлеринди кашауға,
Умтыламан жан-тәним менен.
Бир түп емен тырмасып өскен,
Жабайы шөп жарқабағынан
Бир сандықтас сақый тәғдирден
Берилгендей сыйлыққа маған.
Жасыл жағысынан дәрьяның
Бақтым оған сукланып баста.
Нурлы тулғаң сырлы әрманым,
Бекингендей көрдим сол таста,
Жас еменге таслап жип зәңги,
Сол тасты мен тынбай қашайман,
Жарқабаққа асылып мәңги,
Сениң ышқың менен жасайман.

Алмас кашау, гранит тастың
Ерегиси базда шаршатар.
Ал төменде қутырған тасқын
Мени аңлып гүркиреп жатар.

Ашшы қуяш базда шөллетип,
Мысказандай мийди теседи,
Нөсер жамғыр базда селлетип,
Қара дауыл самал еседі.
Хәлден тайып мен қайсы күни,
Алмас қашау түсер колымнан?
Ұактым питип, мен қайсы күни,
Аш курдымға кулайман қашан?
Хеш пурсат жоқ:оны ойлауға,
Тынбай гранитти қашайман.
Сени тас тутқыннан кутқарыу
Ышқысында ғана жасайман.

Аспан бәлент, жұлдызлар сырлы,
Сениң сырың шексиз соныңдай,
Сулыұлығың сондай көп қырлы,
Айқулақтың кубылыуындай.
Машқалада төзермен не бир,
Жумылғанша жуп қарар көзим.
Мен билмеймен, әй, сырлы өмир,
Неткен перийзатсаң сен өзиң?
Сүүретинди хеш теңи-тайсыз
Соғып шыға алмай қаларман.
Алмас қашау менен абайсыз
Бир жеринди шауып аларман.
Заманласым, жеткиншеклегим
Сонда турып сынап-минесер,
«Әттегене-ай, тап мына жерин
Келистире алмапты-ау» десер.

Деген менен тән берер маған,
Мийнетиме, инабатыма,
Қара тасты күйдирип турған
Мениң сенлик мухаббатыма ...
Умтыламан жан-тәним менен.
Өмир сени сулыу жасауға,

Кемис жерлеринди толтырып,
Зыят жерлеринди кашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен...

АШЫҚ СӨЗ

Пәтли самал шайқап ўақыт дәрьясын,
Жағысларға урар жаңа толқынлар.
Таза өзгерислер симфониясын
Бул түсимпаз дүнья кумартып тыңлар.
Жүрек хәўлирмесин, ушпасын қутын,
Өмир өзгерислер менен өрлеген.
Жасай бил өзинди мөрдана тутып,
Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Ким ол уллы ислер шаңынан қашқан?
Гүллендириў ушын жаңа дүньяны,
Теңизге бир тамшы суў апармастан,
Шөллерге бурғанбыз асаў дәрьяны,
Лекин марапаттың заманы өтти,
Ашық сөйлесилер жигитлер менен,
Жасай бил шынлыққа тик бурып бетти,
Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Пахтаның ақлығы, нурдың пәклиги,—
Дийқан халқымыздың хұжданы таза.
Оның мийнетиниң машақатлығы
Шынтлап жырланбаған ҳеш шығармада.
Кимлер сол пәкликке қара дақ салып,
Жалған даңқ-абырайдың жорғасын сүрген?
Бөлекленген өзін жоқары алып,
Майда мақсет, фәррем үмитлер менен?

Хошамет сөз айтып бийик минберден,
Шаңлы жолдан бағқа атларын бурды.
Детсад салатуғын көрежетлерден

Мәрмерлеп ганж ойып дачалар курды.
Жоқ сыйыр сүт берди қағазға ийип,
Мағлыұмат отлады маллар падасы.
Пахта пунктлерде отырды мықшыйып,
Кундыз малақайлы харамзадасы...

Қара көйлеңкелер заң тасасында
Сыртқа шығып кетти нызам шегинен.
Гәүхар жанып тилла жүзик қасында,
Гарнитур жыйнады пил сүйегинен.
Артық дүнья көз шығарар қашан да.
Айтайық келгенде гәптиң ыңғайы.
Харам дәулет бахыт бермес инсанға
Неге керек «қурбанғүлдің сырнайы.»
Кәлұен өсти гүлдің туқымларынан,
Үлкен исенимлерге болды ғылаплық,
Енди хақыйқатлық толқынларынан
Қырға шығып қалды сол «алтын балық»...
Мийнеткеш халық мәңги, әдалат мәңги,
Мәңгилик ар-намыс, инсап-қанаат.
Нәпси қурбанына сабақ хәм тәмби,
Бул кескин өзгерис—ашшы хақыйқат.
Пәтли самал шайқап ұакыт дәрьясын,
Урсын жағысларға жаңа толқынлар.
Таза өзгерислер симфониясын
Бул түсимпаз дүнья кумартып тыңлар.
Көп пенен көргениң уллы той демек,
Келиң мәртлик, хұждан шақырған жаққа.
Бахыт ушын жол жоқ халқыңнан бөлек,
Алағада болмаң қыйсық соқпаққа.
Атларды нық ертлең, ғошшақ жигитлер!
Жоллар машақатлы, мәнзиллер узақ.
Ең жақсы мақсетлер, жаңа үмитлер,
Бул жолда бизлерге хәмдам болажақ.

Сентябрь, 1985-жыл.

ДИАЛЕКТИКА

Адамлар жаратар заман дегенди.
Заманлар жаратар адам дегенди.

Таў басынан ағып түседі булақ,
Көксин жаралайды бийиктен кулап.
Хәм де мың машақат азабын шегип,
Қабырғасын таўдың таслары сөгип,
Булақлар жыйналып бир сайға қуяр,
Соннан пайда болар уллы дәрьялар.
Үлкен суў сағасы — кишкене булақ,
Сол айтқандай егер серлесен қарап:
Адамлар жаратар заман дегенди,
Заманлар жаратар адам дегенди.

Заманда кемис жоқ, әдалат заман,
Еркин нәпес алып жасайды адам.
Абаданлық дастурханы жайылған,
Мениң өзим бул заманға қайылман.
Аз-кем лийкини бар айтсам бирақта:
Биз өзимиз жол қоямыз браққа.

Тоңып секириўдиң заманы әтти,
Тойып секириўдиң мәхәли жетти.
Он толғатып, тоғыз рет туўамыз,
Жалаңаяқланып дүнья қуўамыз.
Бәрин өзимизге бурғымыз келер,
Қоңсымыздан жақсы турғымыз келер,
Бир үйге бир хәўли тарлық етеди,
Бир үйге бир машын азлық етеди.
Хәр баланың сүрер дәўраны бөлек,
Япон магнитофон, «жигули» керек.
Биреўдиң биреўден қоллары да көп,
План бежериўдиң жоллары да көп.

Бир көзге көрсетпей бир көзимизди,
Биз базда алдаймыз өз-өзимизди.

Суў тартылса, таўда қардан көремиз,
Не ис болса, басқалардан көремиз.
Ал ҳаслында түп себебин қарасак,
Бөри өзимизден екен рас-ақ.
Базда көрип турып көрмей қаламыз.
Билип турсакдағы билмей қаламыз.
Нәпси ийтин ертип биз кейнимизге,
Сумлық үйретемиз өз пейлимизге,
«Шапкалар» қойылып баха үстине,
Сан күле баслады Сапа үстинен.
Зат жағына хұждан төрезисинин
Бармақ басып жеймиз ҳақын кисинин,
Жақсылар көп, жаман—хйлепаз келер,
Журтты алдамаса пайда аз келер...
Таў басынан ағар есапсыз булақ,
Көксин жаралайды бийиктен қулап.
Ол булақлар қашпас қыйын мийнеттен,
Тәбият анасы солай үйреткен.
Тынбай ағар, ҳарып-талмайды олар,
Бир-бирине төсил салмайды олар.
Бири-бирин алдамайды өмирде,
Бир-бирине кир сақламас кеўилде.
Салқын саялардан хәзлик излемес,
Өз басының рәхәтин гөзлемес.
Кисилик жарыстырып, менменлик етпес,
«Менсиз дәрья жоқ» деп қыялға кетпес.
Жерге тиришиликтің суўын таратар,
Сол булақлар тенизлерди жаратар...

Адамлар жаратар заман дегенди,
Заманлар жаратар адам дегенди.

Ноябрь, 1984-жыл.

Заман менен аяқ қосып жүрмесен,
 Кеўлиндегин қас-қабақтан илмесен,
 Шанда калып, ашалмассаң көзинди
 Хәм шетке аларсаң кем-кем өзинди.
 Озып кеткенлерге гийне етерсен,
 Кисиниң түйесин түйме етерсен,
 Қызғаныштан кең пейилиң тараяр,
 Ақ нәрселер көз өңинде қараяр.
 Қызықтырмас дәуір өзгерислери,
 Жақпас басқалардың жақсы ислери.
 Сезим тыйығынды кем-кем тат басар,
 Қайралмаған қазан пышаққа усар.
 Кеште узын көйлеңкеңе қарарсаң
 Хәм өзинди үлкен адам санарсаң.
 Жүрек-бауыр деген жоқ енди сенде,
 Өкпеге айланған хәммеси демде.
 Өткендеги азын-аулақ хызметиң
 Бахаланбай атырғандай мийнетиң.
 Дүньяны тек жалғыз өзиң қурғандай,
 Басқалар қасында қарап турғандай.
 Шурт минез боларсаң, түтип жүнинди,
 Мойынлап сезбессең өзиң мининди.
 Дослар кенес берсе, қорлап атқандай,
 Жорта бир нәрсеңди урлап атқандай.
 Сен—дана, басқалар бас емес, бөрик
 Неге сеннен ақыл сорамас келип.
 От басында өзиң билгиш боларсаң,
 Озып кеткенлерди сырттан саярсаң.
 «Шабазымлап» жүрген хаялың сонда,
 Шыдамы таусылып, тийген соң жанға,
 Айтып салар журт айтпаған мининди,
 «Өзиңнен» деп келтирер ол жининди.
 «Еселеп сөйлейсең кеселеп ишип,
 Онша не арақтың изине түсип?

Өзиндей пәленше жүр ғой қатарда,
Ал сен мысал алтақтасыз ат арба,
Сатырлайсаң, хеш ис келмес қолыңнан.
Дос дегенлер хабар алмас қалыңнан...»
Деп тоңқылдар ийни келсе қашан да,
(Хаял дурысын айтар жақтырмасаң да).

Ноябрь, 1984-жыл.

МИЛЛИОНБАЙ АЗАМАТҚА

*Қарақалпақстанда миллионыншы бала Азаматтың
тууылыуына арналған митингте оқылған қосық*

Бизге ғәнийметдур тез өсип-өнбек,
Келешектиң ығбал гүллерин термек.
Қандай жақсы, ақ бесикте иңгалап,
Бул әжайып елде дүньяға келмек!

Таза ашылған гүлдей жамалы менен,
Елге шадлы тойдың хабары менен,
Узақ өмир, несип, ығбалы менен,
Бул қызық дәўранда дүньяға келмек.

Келинлер көз жарып айдай көриккли,
Айдың этирапына жулдыз толыпты,
Әмиў бойындағы бул ақ отаўдың,
Перзентлери бүгин миллион болыпты!

Мейли Азамат я Ахмет, Ерназар,
Гүлайым, Гүлчехра, Галя, Гүлбазар,
Уллы Ұатан хәммесиниң анасы,
Бир бахытлы үйдиң перзенти олар.

Майсөк уўып, шашыў жесе болады,
Қолда шампан толы кесе болады.
Қарақалпақстан деген бул елди
Бахыт роддомы десе болады.

Уллары — жигиттиң шері дер едим,
Қызларымыз өмір гүлі дер едим,
Қарақалпақстан деген бул елді
Қахарман аналар елі дер едим.

Сүйінші сорап аяқ жетер жерлерден,
Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Бул гөззал келиннің аяқ астына,
Паяндозлар төсең сулыұ гүлдерден.

«Балалы үй—базар» деген бар мақал,
«Азамат» деп қойды хәмме ақсақал,
Хәр туұылған перзент қымбат биз ушын,
Ол пүткил дүньяның мүлкинен абзал.

Мийрим сылаұмайын жағың үстине,
Бул бурыннан аналардың дәстүри.
Мурнын шымшып, қуйрығынан шаппатлаң,
Бақырғанда ғазлар үрксин сестинен.

Жақсы ырымларды ислең елдеги,
Киндигин ил керегеге төрдеги,
Қундақласаң тикке турсын қолыңда,
Ақ алтын пахтадан болсын жөргеги.

Мине бесиги хәм таяр әндамлы,
Басы алтын, аяқ ушы дәнданлы,
Дузлы суұға шомылдырып турыңлар,
Жигит болып өссин, писик, бардамлы.

Жеңгейлер жаұлығын қыя тасласын,
Қыз-келинлер бесик тойын басласын,
Хәййиұ айтып шағлаң айланасында,
Әкеси той әнжамынан қашпасын.

Ақлық-шаулық көріп, ғаррылар йошсын,
Шауқым-сүрен менен қулағын тессин.
Келинлер жұмыстан қайтып келгенше
Бала бақша кылсын кемпирдің үстин.

Мектеп, тууыу үйи көплеп салынсын,
Спорт сарайы хәм еске алынсын,
Бала бақша салмай жүрген баслықлар,
«Жәрдем бер» деп оқыушыға жалынсын.

Нәсил көп туумаса халық өсеме,
Көпсинбеймиз жетседағы нешеге,
«Әстен айда, абайлы бол балларға!»
Деп ГАИ қойсын жазып хәрбир көшеге.

Хәр перзент өмирден өз орнын таусын,
Әзийз аналарға рахмет жаусын.
Бала туумай жүрген батыс еллери,
Бизиң жаққа қарап аңсары аусын.

Хәр перзент өз орны, несийбеси бар,
Миллионы ержетсе, миллион иси бар,
Ана Ұатан деген уллы сарайдың
Ертеңги зор усталары усылар.

Бизге ғәнийметдур тез өсип өнбек,
Келешек бағының гүллерин термек.
Қандай жақсы, ақ бесикте иңгалап,
Бул шадлы заманда дүньяға келмек!

Азамат бол, халық исине палуан бол,
Бир ғошшақ жигит бол, жақсы инсан бол.
Буннан хәм қызықлы дәуран бар саған,
Қарақалпақтың Миллионбайы, аман бол!

6-Ноябрь, 1982-жыл

КЕШКИ ЖОЛ ОЙЛАРЫ

1

Өмирдин көби кетип, азы қалды,
Түлки дүнья жеткізбей, тазы қалды.
Фаррылықтын жол тосар бандалары
Аңлысып алдымнан ор қазып алды.
Билемен, олар мени күтип алар,
Бир күни «Уры сайда» тутып алар.
Аўдарып астымдағы атымды да,
Писетимде барымды сытып алар.
Алса алсын... Билемиз шақшыятын.
Ойлаўға оны бирақ жоқ пурсатым.
Үмит, мақсет екеўин жолдас ертип,
Бараман. Шүў, жаныўар, қаназатым!
Бес төбе артта қалды асырымлы.
Мантанлап, бузсаң аяқ басыўынды,
Еле де ашшы қамшы тартаман мен,
Бундайда билесең ғой ашыўымды.

2

Еншиме тийип едиң тай ўағында,
Қыялпаз бала кеўлим бай ўағында,
Дорбанда ер басына қыстырылған
«Жем емес, китап жүрди бар ўағында.
Киснедиң сен байлаўда күнде турып,
Жабыўлап, от салмадым түнде турып.
Урыстан соңғы жыллар кемтарлығын
Атқардық аш қарынға бирге жүрип.
Арғымақ, дал бедеўдин уранында
Атлар көп қарақалпақ сорамында.
Солардың дүбирлиси шыққан жаққа
Елеўреп шабар едиң ғунанында.
Болсын деп жас ийеме қызлар ашық,

Талантты иске салдың өнер ашып.
Арқашта алғашқы ирет таң асырып,
Мухаббат гүлин тердик биз сырласып.
Самалға жалларыңды тосар едің,
Намысқа тырысқанда йошар едің.
Базда өз үйириннің ийсин сезип,
Күш бермей, бизди алып қашар едің,
Бәйгиде базда гүўлеп оза қойсаң,
Мақуллап журт қыйқыўлап азан-ғазан,
Күншиллик тосқаўылы сүрниктирип,
Жығылдың талай ирет омақазан.
Ақсаңлап барып бираз, жүрип кеттин,
Шаңымды қағып мен де турып кеттим.
Аўылластың аты озса көре алмаған,
Адамдағы тар пейил қурып кетсин.
Атлардың омыраўдан ағып тери,
Журт пенен шаңлы жолда соннан бери
Айдасып киятырмыз сен екеўмиз,
Гә кейин, биреўлерден гә илгери.
Шүў, жаным, көлигим жоқ сеннен басқа,
Жақсы-жаман ийең жоқ меннен басқа,
Хеш қандай машинаға аўмаспайман,
Дәўлет басы малымсаң, жийрен қасқа!

3

Өмириннің мазмуны қуның болар.
Тың-тыңлап қулақ салсаң, бурынғылар—
«Өмирди қәстерлең» деп, бәри бирден—
Зинҳарлап, тәңирдин көп зарын қылар.
Ал сөйтип қәстерлесек, тоямыз ба?
Әширепилеп оншама аямызда,
Наўқан қурттай пиллеге орап оны
Ямаса көргизбеге қоямыз ба?
Бергенде еки өмир — еки жүрек,

Бирин минип, биреуін жетелерек.
Ат туяғын аяған шаңда қалар,
Бул пыяда қалғаннан бетерирек...

Хәзликтің ізлемедим саяманын,
Жұрт пенен мендағы жан аямадым.
Қосықтың қулып ашарын табаман деп,
Қаншама кәлем-қағаз заяладым.
Буулығып түтинине сигареттің,
Жазыу деп түн уйқымды бийкар еттім.
Улығлап жырлайман деп заманымды,
Йош минип, қыялымды тулпар еттім.

Хәр ким өмирин өзінше жасап кетер,
Базда аттай тақырға тусап кетер.
«Шайба, шайба!» деп гүўлеп бақырысқан,
Муз үстинде хоккейге усап кетер.
Ойыннан мен де бир күн қууыларман,
Сөйтсе де жаслық қаным сууымаған.
Утылса, соңғы айдамнан үмит еткен,
Хоккейшидей өңменлеп жууыраман...

4

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
Түлки дүнья зып берди, тазы қалды.
Жаста бизди күйдирген сәнемлердің
Кемпир көйлек ишінде назы қалды...
Жазалмай бүлип атсам қосығымды,
Тарса-тарс урды биреу есигимди.
«Биймезгил қонақ па» деп шығып көрсем,
Биреу тұр тууған айдай беси күнги.
Албырап ақша жүзден қан тамады,
Жүрегим аш қузғындай анталады.
«Әпиу ет, сырлы сулыу, кириң!» десем,
Сыйқырлы сәуле қусап жалтарады.

«Жок, шайыр, сиз хәлекке калып жүрмен,
Жаман ойдың басына барып жүрмен.
Ғаррылыққа кандидат болғанлардың,
Тапсырғансон, дизимин алып жүрмен...
Ғөрүғлы жығылса да жеңилмеген,
Қартайдым демес екен кеўил деген.
Ийеси ыққа қарап бүрсеңлесе,
Ол өзи өрге қарап сәуирлеген.
Мен солардың дизимин алып жүрмен,
Қартайғанын есине салып жүрмен.
Ғаррылықтын демалыс бағында да
Қызық көп, кешеуїиллеп қалып жүрмен...»
Деп күлип, ол кетиўге ыңғайланды,
Түсимпаз, бир билеуїик сумға айланды.
Кеўил қусым қайтадан қанат қомлап,
Хәзилим тез тыйылып, шынға айланды.
Бекире басы тасқа урылардың
Алдында туўлайтуғын жини бар дым.
Көпирде тесик көрген ғарры аттай,
Арғы жүзге өтпестен турып алдым:
«Жок, сулыў, ол бағқа мен баралмайман,
Жаслықсыз Әмиўи жок Аралдайман.
Еремен мен изиңе самал болып,
Енди есик аўзында қалалмайман.
Мийримсиз көзиң жанды жаралаған,
Жел болып көйлегиңе ораламан.
Кеўлимде сөнсе жаслық мухаббатым,
Қалайынша мен шайыр болаламан?
Шайыр деген адамның кимин билмей,
Ат сыртынан айландың сырын билмей.
Гөтениң сексендеги қосықларын
Оқыйман енди саған тыным бермей.
Жаралап шайыр жанын аямай ақ.
Кетежақсаң артыңа қарамай ақ.
Жок, Музам, сенсиз енди жасамайман...»
Деп жуўырдым изинен жалаңаяқ...

Сезимсиз уйкас сөзден ығыр жаным,
 Ойласам, қайнап кетер жығырданым.
 Бағына жаслығымның қайтып барсам,
 Бағманы киргизбей тур бүгин, жаным.
 Жазарем алма ағашы гүзде гүллеп,
 Мәўсимлер нызамынан шығынғанын.
 Жас мухаббат алдында ғарры шайыр
 Дизе бүгип қалайша жығылғанын...
 Айтыўға бирақ буннан ары маған
 Рухсат биз пақырға дарымаған.
 «Мийнет ет, пахта тер!» деп қышқырмасаң,
 Қарақалпақта косық деп танымаған.
 Бул елде шайыр көппиз көзге түскен,
 Бәри бир қоян соқпақ изге түскен.
 Шайыр өз ашықлығын жырлай қойса,
 Ерси көрип, енапат сөзге түскен.
 Қосықтың қызыл сөзден зықы шыққан,
 Мендағы солай қарай ығысыппан.
 Пахтадан памазый сөз тоқып жүрип,
 Мухаббатты жырлаудан шығысыппан.

Мухаббат! Булак болып ағыл, әрман!
 Өмирдің шырағысаң жағып алған.
 Ышқында бир күймеген адам сирә
 Ағаш ғой бар жемисин қағып алған.
 Мухаббат! Хәмириңе бағынарман.
 Тутансаң, шақмақ болып шағыларман.
 Жамбылдың жасын бизге бергенде де,
 «Жарылқа!» деп өзиңе табынарман...

Өмирдің көби кетип, азы қалды...
 Ғылаплық еткенлерди жазып алды.

«Булкыйсан, асаў дәрья» деп жүргеним,
Аяғы кайыр теуип, сазы қалды.
Мут дүнья, тегин хәзлик, марапат сөз
Жолдан урып кетипти-ау базыларды.
Пара жеу, қосып жазыу, урлық деген
Бәлени көмген жерден қазып алды.
Исенип ат мингизсе халық оларға,
Әрман барып пейлинен азып алды.
Жалған абырай, акшаға дузак қурып,
Тұлкилер қуғалады тазыларды.
Кәпелимде «ақ сүйек» бола қалып,
Сиркеси суу көтермей сазырайды.
«Бөлингенди бөри жер» деген сөздин
Мәниси журт ядында мәзи қалды...

Бирақта халыққа гина тағып болмас,
Тау сууы терис қарап ағып болмас,
Хадал мийнет, сап хұждан тартқан кәрұан
Өрлей берди ҳақыйқат жолдан саррас.
Адамзат үмит артқан уллы халық,
Әдалат имаратын құрды халық.
Планетаның атынан космостың ол
Түнлигин туңғыш ирет түрди барып.
Йошланып сондай уллы заманынан,
Ұатанлас жаңа дүнья адамынан,
Қәлем тартыу шайырға қандай бахыт,
Желпинип жаңа бәхәр самалынан!

7

Өмирдин көби кетип, азы қалды,
Бергени дым көп екен, жазып алды.
Ол қарыздың хәммесин өтеу мүшкил,
Ойласам, таңлар атпай сазып алды.
«Қыймылдаған қыр асар» дейди бирақ,
Бас аяқты, жийреним, шыйрағырақ.

Ким билер алдымызда нениң барын,
Үмит деген алдағы айна булақ.

Көп бенен аўыр жүгин жеңиллеген,
Көп бенен кеуил қусың сәуирлеген,
Таўсылар ўақта ғана аңғарамыз,
Адамда ең зор байлық өмир деген.
Тынымсыз гүрес ушын оятылған,
Өмир ме ямаса бул театр ма?
Келеси сеансқа билет алған
Орныға отырыўға киятыр ма?
Қызықлы телефильм сериясы,
Қыйыннан қыйыстырған ўақиясы.
Сюжеттин шарықлаўы шешилгенше
Тартады қунықтырып мәргиясы.
Тәғдир — сум режиссёр ол фильмге,
Төрткүлде туўған қылып ерте күнде,
Қайдағы бир Измирге айдап барып,
Өмириңе точка қояр кәпелимде...
Ямаса жүремиз бе еле узак,
Түнлерде отлақ жерге сени тусап.

Әссалам аласар қус, дөң басында
Отырсаң көзди жумып дана қусап!
Бәлким сен барды болжап айтажағың:
Қанша дуз бул өмирден татажағым.
Еңкейген мәрхаматлы уллы куяш
Мен ушын қанша шығып, батажағын?..
Рахмет, жан жолдасым жийрен қасқа,
Мақтаўлы көлигим жоқ сеннен басқа.
«Жүрген—дәрья» деседи. Шүў, жаныўар.
Албаўлықты сүймес бул заман ҳасла...

Март, 1987-жыл.

ЖАҚСЫ АДАМЛАР

Жақсы адамларға жолыққан күни
Уйқың пүтин болар, Ұақтың хош болар,
Кеулиң көтеринки илхам-йош болар,
Жақсы адамларға жолыққан күни.

Азанда автобус бәндиргисинде
«Жууыр, жууыр!» десер сени көриүден.
Олар сөйтп күтпегенде егер де,
Жумыстан кешигип қалар едиң сен.

Сәлемлесип, басқыласып аларсаң,
Дүньяның кемлигин тез умытарсаң.
Өмирди соншелли сүйип қаларсаң,
Жақсы адамларға жолыққан күни.

Олар уйтқы болып мийнет үстинде,
Беккем семья дүзер «коллектив» атлы.
Олар менен жақсы-жаман күниңде
Бөлисип жеген нан палдан да татлы.

Егер сен дүньяны тиреп турсаң да,
Ғәлетлик ислесең аңбай көзиңе,
Мәселен, профкомның жыйналысында
Аямастан айтып салар жүзиңе.

Бирақ, бир күн басқа ис түсер болар,
Қайғы булты қабағыннан арылмай.
Сениң рабочий намысыңды олар
Қайтпай қорғар сонда өз хұжданыңдай.

Сен сонда өзинди судлап ишиннен,
Өзинди керекли адам сезерсен.
Сени өзиннен де жақсы түсинген
Бул адамлар жан бер десе берерсен.

Жаксы адамлар бул дуньянын тиреги,
Хасла сен олардан бурма жузинди.
Хак нийет, хадаллык толы журеги,
Сен оларга карап дүзе өзинди.

Оларга хәр күни жолыксаң пайда,
Олар көп, ушырассаң кеулиң питеди.
Жумыста, я жолда, кууаныш-кайгыда
Мүшкил ислериңди аңсат етеди.

Олар хеш уақытта сени сатпайды,
Отырыспада орын қойып ядлайды.
Толқында кайығың сууға батпайды,
Жаксы адамларга жолыққан күни.

Өмириң узақ болсын, ләззетли болсын,
Автобусты иркип азанда хәр күн,
«Жууыр, жууыр!» десип шақырып турсын,
Жаксы адамларга жолыққан күни.

Сентябрь, 1984-жыл

ҚАНДАЙ ЖАҚСЫ УСЫ ЗАМАНДА...

Қандай жақсы усы заманда,
Қарасам да қайсы таманға,
Бир билимсиз адам көрмедим,
Бир ақылсыз надан көрмедим.

Кимди көрсең билип баратыр,
Зейни менен илип баратыр.
Биреуиниң билмегенине
Екиншиси күлип баратыр.

Қамыс басы қылт етпесе де,
Қашан дауыл боларын билер.
Төбесинен күн кетпесе де,
Ертең жамғыр жауарын билер.

Дүньяның бар ғалма-ғалларын
Алақанда көрип отырар.
Ақ үйдеги сумлыктың бәрин
Қара үйде-ақ билип отырар.

Кулақ салып көрсен дым қызық
От жақпай-ақ писирип атар.
Биреулерди атқа мингизип,
Биреулерди түсирип атар.

Хәр қайсында хәр түрли безбен,
Өлшеп, баға берип атады.
Бир айтқаны келмеген менен,
Бир айтқаны келип атады.

Дым жайбасар адам-ау десен,
Үлгерип жүр бәрине бирақ.
Бир китапты табалмай жүрсен,
Олар оқып қойған кашшан-ақ.

Эйнштейн, Курчатов болып,
Атомды да бөлшеклеп таслар.
Бирі-бирин шаршатып болып,
Анекдоттан күлисе баслар.

Артық айлық алып атқан жоқ,
Жетпейди деп налып атқан жоқ.
Сондадағы орынлы жерде
Той-лазымнан қалып атқан жоқ.

«Дым ишпейсен» деди, ишпейди,
Қонаққа да қоймайды шийше.
Дүньяның да изине түспейди,
Алады тек пайына тийсе.

Заң-законды билиуге шебер,
Бунша «юрист» шыққан қаяқтан?

Пышығына «пыш» десе егер,
Ийти ала кетер аяқтан.

Жыйналыста сөйлеуін көрсен,
Гилең шешен келген бе дерсен,
Кеулиндегин айтар уақтында,
Гәп сатпайды хұждан хаққында.

Күндиз жұмысларын тындырып,
Арасында пикир алысар.
Егер биреу шийше сындырып,
Тәртип бузса, тезге салысар.

Хабары бар барлық өмирден,
Сиясатты суұдай симирген,
Қуұатласар қайта қурыұды,
Жаңалыққа бети бурыұлы.

Кеули хадал, жүзлери жарқын,
Бул адамлар мудам бар болсын.
Турмысында бул адамлардың,
Бәрхәма көп шадлықлар болсын.

Май, 1986-жыл.

ДОС КӘДИРИ

Шайыр Бабаш Исмаиловтың естелигине

Ақ желқом қайығын соққандай жарға,
Толқын қушағына ендин де кеттин.
Кеткен кәруан қайтып келмес жайларға,
Кәтепсиз нар жегип жүрдин де кеттин.

Кеше көриспесек, бундай демесем,
Кисемнен сигарет алып шегесең.
Бүгин дым көринбес болып, неге сен—
«Дийдар қыяметке» қойдың да кеттин.

Бас ушында турман, хасла көрмейсен,
Атынды айтсам, хеш бир дауыс бермейсен.
Жумыс уақты питкенин де билмейсен,
Хызметіңе кумбыл болдың да кеттин.

Минезиң бар еди жипектен майда,
Енди бизге сендей жанажан қайда,
Адамшылық деген уллы сарайда
Қалыс хызмет етип турдың да кеттин.

Хадал нийет сиңген еди қаныңа,
Нәкаслықты жууытпадың жаныңа.
Кеуил қабартпастан, өз заманыңа
Қыздай ашық болып өттиң де кеттин.

Сүриндиң деп сен урмадың атыңды,
Таза туттың хұждан-инабатыңды.
Айтқан сөзи асқатықтай татымлы,
Ақыл булағындай тындың да кеттин.

Биреу қырқ жыл халыққа хызмет етеди,
Биреу мийнетсиз-ақ шалқып өтеди.
Кимнің кәдирине кимлер жетеди,
Берин зейин менен илдің де кеттин.

Кеулине тиймедин хеш бир кисиниң,
Жасауда жоқ еди хийле, тәсилин.
Бул биймаза үйдиң ашық есигин
Әсте ғана жауып шықтың да кеттиң.

Жақсы менен жаман хәргиз тең болмас,
Жақсылар өлсе де нарқы кем болмас.
Хәр ким өзи болар, бірақ сен болмас,
Мийұалы дарақтай сындың да кеттин.

1985-жыл.

* * *

«Шынар, сен калайша бир жерде турып,
Үш жүз жыл жасайсаң? Үйретши маған.»
Деп сорадым саясында отырып.
Шынар айтты: «Мейли, айтайын саған:

Адам мени егер хак нийет пенен,
Ал мен жақсылыққа жақсылық ойлап,
Бәлентке умтылып ғана өсемен,
Инсанға сая хәм гөззаллық сыйлап.
Миллионлаган жасыл жапырақларым
Хәр таңда күн шуғласына шомылар
Хәм де бир бириниң қағар шаңларын.

Пазыйлет дәрьясы тамырымды жууар.
Қәлбине орнаса бул айтқанларым,
Адам да көп жасау ұшын тууылар.»

* * *

Және бәхәр келди. Бирақ та
Ғазлар бунда келмейди кайтып.

Теңиз қашар жағадан узаққа,
Кимлергедур нәлетлер айтып.

Ертеде өзим қонақ қыдыртқан
Көк сейнерим жатар қырғақта.
Бир қызалақ, бир бала оған
Минип қарар көк теңиз жаққа.

Гүрпилдесип меруерт толқынлар
Жуумас енди бул жағысларды.

Көрмес енди бул жас балалар
Шарқылдасқан шағалаларды.

«Бунда енди өзим биймен» деп,
Дузлы Даўыл канатын жайды.

Ал адамлар жағыста гүйбеңлеп,
Бүгингиси менен жасайды...

Март, 1986-жыл.

АДАМ

1

Гәүмис мамонт қарсы шапқанда,
«Ма!» деп қатты сес шығарды ол.
(Бул ең тунғыш сөз еди сонда,
Еслеген-ди өз анасын ол.)
Тас пенен ол урды хайуанды,
Ақыл, хийле көрсетти күшти.
Бирақ издеги баласын урмады,
Өз баласы ядына түсти...

Адам еди бул хайуан түсли.

2

Камераға тыққанда балалар
«Мама!» десип жылады шуулап.
(Бул ең соңғы сөзи еди олардың.)
Ручканы жиберди таулап,
Вагонетка тасырлап күшли,
Крематорияға сүңгиди...

Хайуан еди бул адам түсли.

Февраль, 1987-жыл.

ҶАМАЛ

Жигит, абайлы бол, бул сондай бийик
Мингенинди өзін билмей каларсан.
Мәртебе атының жалын тарарсан,
Ойда жоқта хәмме қалады сүйип.

Жигит, сақ бол, абайлы бол. Бирақта
Абайлы бол, — журттан емес,... өзинен.
Көзлер үмит пенен тигилген уақта,
Көгереңлеп нур қашпасын жүзинен.
Алдына тартылған ғәлетий тулпар,
Үстинде өзінди сезерсең бийик,
Хәм жығып кеткенин анбай қаларсаң.
Жүрсе, хұрметіңе көплер бас ийип,
Тек сонда, тек сонда билип аларсаң
Тырнақша ишінде жүргенин «сүйип»...

Апрель, 1982-жыл.

ЛАВАНДА¹

1

Ертең сениң тууылған күнің,
О сүйиклим мениң, лаванда!¹
Көрер көзи гүға хәммениң,
Сен сулыұсаң бурынғыдан да.

«Зеленстройы» болса да,
Гүл екпеген бул бир қаладан,
Бәлким ертең зыр жууырсам да,
Өкпелеме гүл табалмасам.

Бос келмеспен бирақ сонда да,
Бир ырымын ислермен елдің.
Мен өлип, сен қартайғанда да,
Өлмейтуғын қосық әкелдим.

Бул қосықтың өлмейтуғыны,
Шекспирдің тилинен айтсам:

¹ Лаванда — гүлдин аты

Сени, сениң сулуўлығынды
Сүйип, күйип жырлағанлыктан.

Буның басқа парқы бар тағы,
Есапқа да алдым мынаны:
Мени базда сүймесендағы,
Сен сүйесен поэзияны...

2

Изей суўлар алма ағашына
Зақым етер, уўлап тамырын.
Ғыйбат сөзлер кеўил жарасына
Дуз себелеп турар ақырын.

Кел, қояным, отыр қасыма,
Салма төмен жүзинди арғын.
Сениң жалғыз тамшы жасыңа
Турмас инабаты солардың...

Сен аңламай жүрсен айтқандай,
Иси шатақ олардың хәзир.
Хәзир олар басы менен ғай,
Кайсар минез бир жаңа Дәуир

Келип бүгин күтпеген жерде,
Сорап атыр олардан биримлеп:
«Бийик шарбақ, кең хәўлилерде
Неге өсек айтысасыз?» деп...

Сорап атыр: мәрмерлеп бунда
«Патша аўылын» кәйтип қурғанын.
Микрорайон подвалларында
Неге сасық суўлар турғанын...

Еркин ушқан ерке пешшелер
Мейли бунда мени таласын,

Саған деген мухаббатым егер
Пеш болғанда қызыуы басым,

Курылғалы хеш ысымаған
Бул жайларды қыздырар еди.
Алғыс айтып консылар саған,
Маған қосық жаздырар еди...

3

Сен келесең ертең өмирге,
О сүйиклим мениң, лаванда!
Кемис болар еди бир гүлге,
Сен дүньяда тууылмағанда.

Сондай сулыу таң атар ертең,
Уйқыла бәрин умытып, айым.
Бар қайғынды билдирмей, еркем,
Жүрегиннен урлап алайын.

Хәр еркек бир хаялдын кеулин
Тауып, усылай оятса таңда,
Жер жаҳанда хаял қыз бәлким
Хеш жыламас еди-ау, лаванда!...

Апрель, 1984-жыл.

ХӘЗИЛ

Актёр Реимбай Сеитовқа

Жыйналыста отырып,
Сүзилип залға қарайман.
Балалар қалған жетилип,
Бакенбард өсип самайдан.

Жасларға жетип ағалық,
Жигитлик өткен талайдан,

Қууатта сақал ағарып,
Кийиктің шашы қарайған.

Ғаррылық деген генерал
Кимлерге не етпей жүр.
Тек Реимбай ағаның
Муртына күши жетпей жур...

Август, 1986-жыл.

ЕШЕКТИҢ ШИКАЯТЫ

Базы бир қопаллар жәнжеллескенде,
«Ешек екенсең» деп сөгер бир-бирин
Бул сөгисти жаңа еситип жүрмен бе?
Оған селт етпейди қулағым мениң.

Түсинемен бул сөгистин парқына:
Бир-бирин ешекке теңгерип олар,
Мениң узын қулағымның артына
Өз келте пәмлигин жасырмақ болар...

САҒАЛАЯҚ

1

Қара қарға үймелеген
Гүмис жапырақ қызыл жийде.
Қудайым-ау, бул не деген,
Сулыұ көринис деймен гейде.

Урықлыққа жап бойында
Қус төсектей жанбаслайман,
Сақауатлы гүз қойнында,
Дөгерекке көз таслайман,

Бул не деген писикшилик!
Бул не деген сақый топырақ!

Журт атызда, есик илик,
Жумыс кызған ғыр әтирап.

Айы-күни жақынласқан
Жас келинге усайды гүз.
Босанғай деп кыйланбастан»,
Тилегинде жуўырамыз.

Кең пахталық. Хәр ханадан
Аппақ мамық шағыраяр.
Биринши рет көрген адам
«Әжайып» деп аныраяр.

Сары алтын сары атызлар
Толқыр гүздің самалынан.
Солкым жүзим, алма бағлар
Пал тamarдай додағынан.

Атлап кирип атыз шелден,
Қаўын үзип жегенинде,
Ана-тәбият, аўыл елден
Неге кеттим демедиң бе?

Жасымық хәм бой жүўери
Теңселип тур үй қасында.
Қарап турсаң ой жиберип,
Аўыл жақсы-аў ырасында...

2

Кешир, енди бүгінде мен
Салып бир шайырлық күшти,
Тәрийпине тартсам қәлем,
Қосық шығар иренишли.

Көк жийегин қалғып алыс,
Сағымланар ыссы қумда.

Саған деген бир аяныш,
Гезер бүгин руўхымда.

Ала шанғыт көз аштырмай,
Бир жағымсыз желлер есер.
Булыт көринсе узақ турмай,
Көк гүркиреп, қуймас нөсер.

Кубылмас хеш айқулақтың,
Жети реңли дөңгелегин.
Көллерине бизиң жақтың,
Жыл қуслары кем келеди.

Ғасыл жерлер кебир ашқан,
Гүлден қалды ерик бағы.
Көллер кеуіп, теңиз қашқан,
Жүрегимде қайғы дағы.

Бурқып ақпас ылай суўлар,
Дәрья усар изейкешке.
Адам оны қорлап, уўлар,
Ғәм сол суўды өзи ишкен.

Өрдеги тек өзін ойлар,
Сени ойлар сөз жүзинде.
Қағаз толы сызып жойбар,
Жубанамыз биз бүгинде...

Еситилмес енди сеннен
Асаў толқын сеслери де.
Ашшы даўыс «Қутқар!» деген
Еситемен түслеримде.

«Байламаңлар деп дәрьяны!»
Жуўыраман жалан аяқ...
Дузлы шанғыттың мəkаны,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

Шайырлар хәр кашанда да,
 Кең дүньяны гезип-гезип,
 Келер шаршап ауылына,
 Фаррылыктын ийсин сезип.

Хәм еслеп өз бала гезин,
 Жүрген соқпақларын излер.
 Кермек дәмли муңлы сезим,
 Сүтилмеклер кеулимизде.

Тууып өскен жерге деген,
 Сол әжайып мухаббаттын,
 Орнын басар не бар екен?
 Тапшы сондай кәраматты.

Тууған жер деп тар окопта,
 Солдат ойға талып кетер.
 Космонавт ушар уақта,
 Бир түп жуусан алып кетер,

Патшалар да, даналар да
 Уллы тутса да өзлерин,
 Жас қайтып, жер таянарда
 Аңсар дейди тууған жерин.

Шөлин аңсап ақша кийик,
 Фазлар көлин излер гейде.
 Москвадан Астафьев
 Кетер сөйтип Енисейге...

Жасларға тең адым атпай,
 Динке кетип, қысса демин...
 Шауып болған жауыр атты,
 Алып таслап ер-жүенин,

Аркаштағы қамыслыққа
Жибергендей...
Мен де, ай ай!
Тууып өскен сол шанлакка
Барарман ба көп узамай.

Атар таңның бір күнінде
Бир салмада суу кесилип,
Таныс соқпақтың биринде
Атқан адым түүесилип,

Мен дүньясыз, дүнья менсиз,
Жолдан қашық сол журтлықта,
Саатсыз хәм телефонсыз,
Шаўқымы жоқ жым-жыртлықта,

Жатарман ба жас таллардың
Сылдырлысын тыңлап узақ...
Журты шаңғыт самаллардың,
Сағалаяк, Сағалаяк!

Октябрь, 1986-жыл.

ДАҒЫСТАН ТАҰЛАРЫНДА

Пәтиматқа

Жүр, тауларға алып шығайын сени,
Бул таулар хаққында көп еситкенмен.
Толстой, Бестужев¹ бул тауға мени
Бала уақларымда талай әкелген.

Жаралы Лермонтов жатқандай бунда,
Оның жан жарасы қыйнайды мени.
Дәртлерге дәрман бар булақларында,
Жүр, тауларға алып шығайын сени!

Таулар бир қонақшыл таулыға усар,
Альфи отлаклары ашар зейинди.
Жаўрасаң, паналар үңгирлери бар,
Булақлары шөл басыўға мейилли.

Қарлы шын төбенде аспанды тиреп,
Булыт орамал былғап шығарып салар,
Қуслар шықылықлап, арқар мөниреп,
Саған ҳақ жол тилеп турғандай болар.

Шет-шебирсиз жүзим ойпатлығында
Янтарь солқым үзген жасларға қара!
Алмуртлар уўылжып таўдың ығында,
Гигант шарайнадай Каспий жарқырар.

Өз тилинде сөйлер хәр аўыл ели,
Өзинше сылдырар бунда хәр булақ.
Мөртлик мийнет, дослық, муҳаббат тили
Хәммеге қалыўсыз түсиникли бирақ.

Ұатаны шабандоз хәм сулыўлардың,
Саз шертсең, «Лезгинка» шығар атылып.
Қубачы безеген мүйиз жамлардың
Шарабы мәс қылар ишпей атырып.

Өл деген қонақшыл, бир мийман келсе,
Аўыл болып күтип, шағлап жасайды.
Мурады муртласар мийман хәз көрсе,
(Ал, бул жери қарақалпаққа усайды).

Бунда хәмме шайыр. Бирақ та олар
«Шайырман» деп, жуўырмайды баспаға.
Өйткенде ким жүзим егип, қой бағар?
Ким атқарар жумысларды басқа да?

Биз олсыз да көппиз. Ис көп, сөз узак,
Дүнья толы сәтсиз роман, дәстанға.
Заманында жалғыз Махмудтын өзи-ак
Сөз жүргизген пүткил Аварстанға...

Бийик таўға минсен, кеўлиң де бийик,
Төменде қалғандай барлық тәшүишлер.
Бой жазылып, төбең булытларға тийип,
Дым майда туйылар жердеги ислер.

Жердеги исти майдасынба сен бирақ,
Таўға минген менен ис питпес тек те,
Гамзатовлар таўдан жерге түсип-ак,
Көтерилген планетарлық бийикке...

Биреулер таўға минсе, сезбес өз шенин,
Өзин бийик санап, даўырық салады.
Бийик өзи емес, таўлар екенин
Жерге түскеннен соң аңлап қалады.

Биреулер бүркиттей ушып шынларға,
Ел-халқының кеўлин бийлеп алады.
Таў оларға емес, олар таўларға
Бийиклик, сулыўлық берип турады.

Көздің жаўын алған қызыл тобылғы,
Қандай жақсы таса жерде өскениң!
Кешки күнге шағылысқан шоғынды
Хеш ким сөндире алмас жүзиннен сениң.

Ағашқа жан берер Унцукуль устасы,
Бирақ жарқабақта, таскын үстинде
Өсип турғандағы көркінди, шамасы,
Қайтадан жарата алмас хеш бенде.

Қойсуу — тау дәрьясы кутырды әне,
Аш толқынлар аппақ аяғынды аңлып.
Қорықпа, бул толқынлар жууасыр еле,
Мениң жууасыған жаслығым яңлы.

Тау басында булытқа телмирдің және,
Өкинбе, кеулиннен қуу қайғы-ғамды.
Қайғы булыты өтип кетеди еле,
Мениң шадлығымның өткени яңлы...

Хәр кимнің кеулинде минер тауы бар,
Булыт хәм булак, жасыл отлак, терең сай,
Хәм қараңғы үңгир, хәм жартас, тоғай—
Тауға не тән болса, оннан табылар.

Әрман гүли Эдельвейс дегенди
Ушыраттым мен сол бир таудың басында.
Саған әперсем деп қол созсам енди,
Аш феникс³ отыр оның қасында.

Таудың жоллары да өмир жолындай,
Машақат хәм қызық, шадлы хәм азап.
Әрман асыуына өрмеле тынбай.
Шаршасаң да, жалықпассаң сен бирақ.

Тас төбенде кәуипли жартаслар турар,
Қорықпа, жолаушы жоқ бул тас көрмеген.
Ол тас қашан, кимнің үстине қулар?
Бул тууралы еле хеш ким билмеген...

Бүркит шарықлап жүр таулар үстінде,
Оны қутлықлайды қарлы қыялар.
Үстемлик сүргенде яки ишкенде,
Адамның кеулинде бүркит оянар.

Аңсат емес қуслар патшасы болмақ,
Өспек сууық уя—шың қабағында.
Хәмме қуслар бүркит болғанда бирақ,
Нешик болар еди бул бассыз дүнья?!

Нар тәуекел иси—тауда жол жүрмек,
(Қудай да қорқармыс тәуекелшиден).
Мүмкин, алда күтер бахыт я мийнет,
Я атың сүрнигер... ким билер деген.

Лекин мәртлик, үмит бар болсын сенде,
Дизгинди беккем тут, жолларың болғай,
Адам алдындағын хәзир билгенде,
Қызық болмас еди өмир де бундай...

Серпантин жол жатар тау карнизинде,
Төменге қарама, көзлерің тынар.
Дәрья қара терге түсип төменде,
Айралық тасына басларын урар.

Бир жағыста—емен, бир жағыста—тал,
Арасы қол созым, ынтығар олар.
Бирақ терең қурдым, гүўлеген самал
Ол екеуін мәңги айырып турар...

Тауда хауа кәпелимде өзгерер,
Бираз жигитлердің көзқарасындай.
Олар тек өзлерин ақыллы билер,
Сәл жерде қабағы қалар ашылмай.

Тау самалы салқын, ызғары басым,
Қорықпа, сәл қымтансаң есер де кетер.
Ғыйбат хәм өсектен қудай сақласын,
Ызғырығы жети жүйреңнен өтер...

Аспан өрелери сыяқлы таулар,
Ертекте бир өгиз жер менен көкти
Шакында көтерип турыпты депти.
Ал басқа пикирде базы адамлар.

Олар ойлар «аспан тиреги—биз» деп,
Олар хақықатқа дым түсинбепти.
Мәртлик, мийнет, ақыл, билим, мириубет,—
Бес составлы сүтүн тиреп тур көкти...

Бийик даңқ тауына көрмедим минип.
Сильва Капутикян айтқандай, онда —
Адамды тондырып музлар мәңгилик,
Жерди сағынасаң дейди. Сонда да. —

Машақатын шегип өрмелеп минген
Мәртлер мегзер тайнапыр көк еменге.
Биразлар шығып оған вертолёт пенен,
Пәтеңге келтирер гүрлеп төбенде...

Өрмелеп, еңкейип, бир тар есиктен
Гамзат Цадасаның үйине кирдик.
Расулдың өзи жатқан бесикке
Бир қызарып қарап күлгенин көрдик.

Бүркітлер таңламас екен уяны,
Пәс ғана тар сакля кийиз төселген.
Бийик талант, бийик поэзияны
Бийик жайда тууыу шөрт емес екен...

Ауыл-ауыл болып жұлдызлар кеште,
Өз саклялерине шам жақты олар.
«Шайыр, қонақ жайды қайғырма хеш те!»
Деп мени шақырып турғандай болар.

Олар билер: галактиканың сырын
Илимпазлар ашып киятыр қашшан.
Жұлдыз-жұлдыз бенен сөйлесетуғын
Тилдің барын бирақ шайырлар ашқан...

Атынды тауларға бур, Қайсын аға,
Биразлар тек асфальт жолға үйренген.
Мекилик кәбап болып көринер оларға,
Тауды тамашалар машина әйнегинен.

Атынды тауларға бур, Қайсын аға,
«Булар жолсыз кетти» деп күлген күлсин.
Шайырлық жатқан жоқ асфальт жолларда
Дүньяға ең жақсы қосықлар келсин ...

Қарақалпақтың жалғыз Қара тауы бар,
Әмиу жағасына түйедей шөккен.
«Тауға миндик» десем, бир қонақ авар,
«Көне тау?» деп сонда қарады көкке ...

Арқар тауын сүйер, қулан — шөллігин,
Лекин, биз — инсанбыз, Ұатан бир бизде.
Таудың бийиклигин, шөлдің кеңлигин,
Дәуір дарқанлығын тилеймен сизге!

ТАҰ ЖОЛЫНДА

Жалғыз жолға шықсан, жолларың өнбес,
Жолдас ерткен буның мәнисин билмес.
Хәй сен, жас жолаушы, еглен азырақ!
Жол жүрейік бир-биреуге болып ес.

Қара, қандай сулыу думанлы таулар!
Алтын липас кийген гүзги тоғайлар.
Жалғыз арқар жар шетінде мәңирер,
Бәлким, өз жолдасын шақырып турар.

Жаслықтың желиги бастан өтсе де,
Бел байладым усы жолдан өтпеге.
Билдим, сен де биздей қумар екенсен,
Бул таулар дүньясын сайран етпеге.

Журт асығып бири-биринен бетер,
Машиналар зуулап жоллардан өтер.
Асықса асықсын, хақ жол оларға,
Мейли, бизден көре ертерек жетер.

Кеш калсан, паналап таудың ығына,
От жағып, нан қыздырармыз шоғына.
Билдим, сен де биздей ашық екенсең,
Бул қысқа өмирдің гөззаллығына.

Кийик соқпақ, жарқабақлы шетлерден
Мен бундай жолларды талай өткенмен.
Жазғы жамғырларда жаурап тауларда,
Шопан қосларында қалып кеткенмен.

Жуп қылып жаратқан қуслар қанатын,
Жолдас тауып шықсан, шаршамас атың,
Мениң тәжирийбем, сениң жаслығың
Мүмкин, жеңиллетер жол машақатын.

Бунда сайлар бир жыраға куйылар,
Бунда адамлар асқар тауға сыйынар.
Бизге көуип жоқ өтсек Қойсуу дәрьясын,
Аржағында Гамзатовтың үйи бар...

Цада, 1963-жыл.

САҚЛАҢ ГАМЗАТОВТЫ!

*Расул Гамзатовтың 60 жыллық мерекесинде русшасы
оқылған қосық, Махашқала, 8-сентябрь 1983-жыл*

Сақлаң Гамзатовты!
Ким айтқан өзи,—
Шайыр халқы бизде көп деп оғада?
Қосық қардай қапласа да жер жүзин,
Бундай шайыр келе бермес дүньяға.

Халық шайырсыз термес өмирдің гүлин,
Олсыз жан руұхың тутанбас хасла.
Жерде — ашық, көкте — жұлдыздың тилин
Кимлер түсіндирер шайырдан басқа?

Сақлаң оны гүреслерде шаршаудан,
Күншиллер көзинен, асқынлаулардан,
Даңқ-атақтың бийигинде музлаудан,
Пәсликтің қапырық, қабызлауынан.

Бирақ Гамзатовты сақламаң хәргиз:
Бүркит пәруазында мәртлик ушыудан.
Заман тәшүишинде ақшам уйқысыз
Қабырғасын сөтип қосық жазыудан.

Балалық пәкликтен, даналық ақылдан,
Сақламаң ышқыдан, күйип-жансын ол.
Олла математик шықпайды оннан,
Мейли, «Пәтиматик»¹ болып қалсын ол.

Инсан қайғысынын ғам қанжарынан
Жығылса ол Дағыстанның шөлинде,
Хакнус киби қайта турып орнынан,
Қосықлар жаңласын шийрин тилинде.

1983-жыл Махашқала.

ШӨЛДІҢ ИЙСИН АЛСА ТУРМАС

Қырық ай қолда өскен кийик,
Шөлдің ийисин алса турмас.
Дүзде жүрген шаруа халқы
Шәхәрде байласа турмас.

¹ Пәтиматик Р. Гамзатовтың «Мухаббат илими» деген қосығында «Мен математик емеспен», ал «пәтиматикпен» деген хәзил сөз бар. (Шайыр бул жерде өзинин зайыбы Пәтимат Саидовнаны нәзерде тутқан) *И. Ю*

Бағ ишинде писсе бадам,
Татар несип еткен адам.
Нама танымаған надан
Бүлбил сайраса да турмас.

Мириүбетли болса кеуил,
Қайғы-дәртин болар жеңил.
Бағ ишинде ашылған гүл,
Қазан урып, солса турмас.

Бултлар көшсе бәлент таудан,
Көз жасынан селлер жауған.
Изи келиспеген дәуран,
Жатып түс көргенше болмас...

ГАЗИТСЕҢ

*«Совет Қарақалтақстаны» газетасының 60 жыллығына
байланысly оқылған ҳәзилнама қосық*

Еркинликтин нәпесинен тууылып,
Уллы гүреслерди көрген газитсең.
Айнадайын таң нурына жууылып,
Жарқ етип дүньяға келген газитсең.

Молласы хат билмей терлеген жерде,
Әлифти таяқ деп билмеген жерде,
Жаңа отау тигип гүрлеген жерде,
Бирден шадлы хауаз берген газитсең.

Әуел атқанында «Биринши адым»,
«Еркин қарақалпақ» болды лақабың.
Гедей, дийқан халықтың мақсет-мурадын,
Сүренлеп жар салып айтқан газитсең.

Мәрт гүресшең болып өстин әзелден,
Нәхән муш — бай залым айбынды сеннен,
Жас Кенестин жамай жаулары менен
Талай төбелеске түскен газитсен.

Әуел Сейфулғабит, соңыра Тәмендар,
Дәслепки қол қойған редакторлар.
Әрепше, латынша түрленип хатлар,
Сәл үйретсе, бәрін билген газитсен.

Жамай жауларына көп аттың оқты,
Фельетонлап урсаң шарасы жоқ-ты.
Тасырлатып айдап қол станокты,
Дәслеп елли дана шыққан газитсен.

Жуған жудырық байлар, тур, араны аш!
Мийнеткеш халық ушын бул шыққан қуяш.
Қаллаш-батрақ тезден сауатынды аш!
Деп ашшы қыйқыұлап жүрген газитсен,

Жеделин қуғатлап жаңа турмыстың,
Халқыма сен шадлы заман қурыстың,
Тыл беккемлеп, фашист пенен урыстың,
Бәрінде халық пенен болған газитсен.

Алдыңғылар тәжирийбесин қуғатлап,
Ким терис пикир болса хұжданын сотлап,
Дәуір менен барлық ұақта тең атлап,
Шын тепериш болып жүрген газитсен.

Хабаршылар кетер халық арасына,
Қурылыслар жаққа, атыз басына.
Ұақыт машинадай зуұлап асығар,
Қашан көрсең иси қыстау газитсен.

Хәр кәсип өзінше қыйынды бәлки,
Бирақ дым жапакеш журналист халқы.
Истиң обал-сауап, қымбаты, парқы,
Хұждан безбенине салған газитсең.

Шаққан рабселькор баллар шыпырлап,
Хатлар келер ушқан қустай тыпырлап.
Машинкалар шегирткедей шытырлап,
Қууырмаш қууырған қыздай газитсең.

Линотипши қызлар қустай қонақлап,
Қуяр хәрибинди қоладан мықлап.
Корректорлар оқыр урыстырып, шуклап,
Шыққанынша зыр жууыртқан газитсең.

Исиң ийне менен қудық қазғандай,
Соғып болған затты қайта бузғандай.
Бирақ та ким ислеп кетсе азғантай,
Қайтып келетуғын қызық газитсең.

Бир түйекке қосып исти гәп пенен,
Айтысып, жарасып ККТАГ пенен,
Загон шыңғытысып полиграф пенен,
Телпек дирилдеспе құрған газитсең.

Тауықтай шөплеген хәрип қарасын,
Ақшам емип Бекбайдың көз шырасын,
Арзайымға жетелетип баласын,
Пахта териминдей қыстау газитсең.

Не бир машақатлар жоқ дейсең сенде,
Бир хәрип қыйсайса шатағын кәнде,
Берлиннен аман сау қайтып келгенде,
Атекенди иске салған газитсең.

Сап-саў нерваларды сымдай тоздырып,
Дым қызбаған Есенбайды қыздырып,
Бир дүзген макетин жети буздырып,
Шынықулды шарға қылған газитсең.

Бирақ сенде бар бирликли мәртебе,
Бүгин урыссаң, умытарсаң ертеге.
Ауыз бирлик, сыйласығың бир төбе,
Сонындай уйымшыл дана газитсең,

Редактор келер-кетер хәр уақта,
Дәуір менен сен қаларсаң бирақта.
Келешектен сөйлеп қарақалпаққа,
Ғақыйқаттан ис үйренген газитсең.

Январь, 1985-жыл.

«ДУЗЛЫ САМАЛЛАР»

китабынан

БУЛ ЖЕР ЕЛЕ ЗОР БОЛАДЫ

I

Кәүесет бар: қарақалпақлар
Көп узамай көшер деген.
Қайдағы бир жақсы жаққа
Барып қоныс басар деген.

Оқыдым бир газетадан,
Ғамқоршымыз көп-ау, тоба!
Еринбестен есаплаған,
Сыртымыздан сызып жоба.

Айтыўынша: көшшек буннан,
Жаңа қоныс жайға қарап,
Аралға суў апарғаннан
Анағурлым арзанырақ.

Есаплаған шотқа салып...
Ал буған не шек қоясаң!
«Шотын қолдан жулып алып,
Хәссений бир!..» деп қоясаң.

Айырымлар алағада
Болып сондай кәүесетке,
Көшип үлкен қалада да
Өз аўылын хәүес еткен.

Мейли, өзи билсин хәр ким
Билгишлердин заманы бул.
Бирақ артық болмас бәлким,
Сәўирлесек шамалы бир.

Кеткен ғазлар көлин жоқлап,
Усы күнде келип жүрген.
Ой жуўыртып соған шаклап,
Бир нәрсени билип жүрмен.

Бардур болжаў қәбилетим,
Билген нәрсем сол болады:
Сәл азырақ сабыр етин, —
Бул жер еле зор болады.

Сабыр етин сәл азырақ,
Дузлы шаңғыт деген гәп бе?
Көмпис болып биз хәзир-ак
Үйренистик оған хәтте.

Ауыз суўың дузлақ болса,
Үйренген өз дузың болар.
«Суў бар ма?» деп соза-соза,
Түйе мойны узын болар

Асты да дуз, үсти де дуз
Жасап турған жеримиздин.
Ашшы ғой деп налымаңыз
Тамған маңлай теримизди.

«Дуз татып кет!» дегенди де
Тегин айтқан деп болмайды.
Сөйлегенде сөзиниң де
Дузы болса шеп болмайды...

Бирақ жетпес өз жериңе,
Қанша жаман дегенде де.
Бейиштиң тап нақ төрине
Котедж қурып бергенде де.

Өйткени бир қарабарак —
Шөп емес ғой адам деген.
Терең тамыр урған дарақ
Ұатан деген, ұатан деген!

2

Қатты ағыслы уллы дәрья
Көк теңизге қуйған жерде
Қос басарда ата-баба,
Сүйенип сийсери белге.

Нийет еткен дейди танда:
Ким ислесе хадал еңбек,
Жарқылық жер, сол адамға
Әруанадай ийегөр деп.

Жер ашып дүт кегейлерден,
Суұ апарып, дақыл еккен.
«Кесеу шанышса көгергендей»
Деген сөзди нақыл еткен.

Усы жерде өсип-өніп,
Қара шаңырақ ел болғанбыз.
Ауыр мийнетине көніп,
Ислеп қара тер болғанбыз.

Бунда тапқан ырғақларын
Қосығымыз, ертегимиз.
Бул жер ушын бир ұақлары
Дирилдеген телпегимиз.

Жағаласып жаў келсе де,
Бул жерди хеш бермегенбиз.
Ким қай тилде сөйлесе де,
Тил жатыркап көрмегенбиз.

Қара үй ме, кийиз үй ме,
Хийўа тараш хәўли ме я
Сыбай қонып татыў күйде,
Бир шынарға салдық уя.

Кеўлимиз де, арымыз да
Бир гөректей ханаласқан.
Малымыз да, жанымыз да,
Қанымыз да араласқан.

Дийқаншылық гүл жайнаса,
Тенизинде аў майлаған,
Шарўалары мал айдаса,
Шайырлары сөз айдаған. —

Жаңа турмыс қушағында
Шалкып атқан ел едик биз.
Абаданлық ошағында
От сөнбеўин тиледик биз.

Тойып секирип соң бирақ та,
Хәдден асып кетсек керек.
Бул әдиўли топыраққа
Көп қыянет етсек керек.

Қайта қурыў айнасынан
Қарап көрсек өзимизди,
Жулдыз излеп ай қасынан,
Май басыпты көзимизди.

Нәпсимиз ашылып кеңнен,
Пейлимиз дым тарайыпты.
Енди мине өзгелерден
Излеп жүрмиз бар айыпты.

Бир-биреўге айып тағып,
Айтыс пенен өтермиз биз.
Дәрья еле толып ағып,
Жағысына қайтар теңиз.

Теңиз қашқан менен бизден,
Биз қашпаймыз үйимизден.
Арба жүрип кетер еле,
Иске өтип алсақ сөзден...

3

Жаратылыс әдил қандай!
Обал-сауап, инсабы мол.
(Сум болғанда адамлардай.
Тутар еди-ау басқаша жол.

Күшлилердің ығын шалып,
Әззилерин қорлар еди.
Жақсысын өзине алып,
Жақынларын қоллар еди) ...

Жаратылыс өдил қандай!
Үлесерде байлықтарын,
Анаң бөлип берген нандай,
Алаламай бөлген бәрін:

Биреулерге асқар бийик
Тау берсе де жер бермеген.
Марал маңырап, ақша кийик
Жууырғандай шөл бермеген.

Бир жерлер хош тәбиятлы,
Қырғауылдың канатындай.
Бирақ жемиси жоқ татлы
Гүлабы, тор набатымдай.

Биреулер балыққа жерик,
Биреулерде — Адриатик ...
Биреулерге жамғыр берип,
Күн бермеген жадыратып.

Ең бай елдер мүтәж хәтте
Боян тамыр, газли кәннен.
Японлардың «топырақ сат» деп,
Жалынғанын еситкенмен...

Сиз бенен биз мөкан қылған
Бул топырақта бәри де бар.
Егин ексең өрре турған,
Шөплеринде дәри де бар.

Нар қамыслы көллеринде
Ойнар сазан, бөргелери.
Жантағының гүллеринен
Пал жыйнайды хәррелери.

Кең жәзийра даласында
Малына жай өрислерин.
Қара талдың саясында
Бир желпинип шай ишкениң...

Мийнетин де, ләззетин де,
Басымыздан кеширгенбиз.
Жети реңли сүүретин де,
Руўхымызға көширгенбиз.

Тегин емес туўған топырак,
Безе алмайды адам деген.
Терең тамыр урган дарак, —
Ұатан деген, ұатан деген!

4

Өзгермели дәуир деген,
Жерге де бир нәубет келер.
Бизлер дүземеген менен,
Дүзеледи бул жер еле.

Келер өз ийеси оның, —
Жаңа әулад ақыллы жас.
Көп сөйлемес биздей болып,
Биздей осамаслық қылмас.

Жердин кәдирине жетип,
Көтерисер төбесине,
Биздей өлерменлик етип,
Күл тартпайды комешине...

Қайта қурыў қәбилети
Жер-анада мол болады.
Аз ғана жыл сабыр етин,
Бул жер еле зор болады.

Зер кәдирин билип зергер,
Сондай заман келген гезде,
«Ижраға аз-маз жер бер»
Деп жалынар дүнья бизге...

Сентябрь, 1988-жыл.

ҮМИТ АҒАШЫ

Қыямай шың жарқабағында
Мақлуқ изи түспеген жерде,
Ағаш туқымы хеш бир ұағында
Жүрек етип өспеген жерде.

Альпинисттей асылып тасқа,
Тамырлары тауға тырмасып,
Бөйын сөзып жақты қуяшқа,
Өседі сол үмит ағашы.

Сабыр етер саратанға да,
Дауылларға дәрпенбей қарап.
Төбеден тас кулағанда да,
Мойымайды бул мықлы дарак. —

Туу төменде жабайы тасқын,
Күни-түни гүрлеп ағады.
Ортекелер үстине тастың
Базда-базда ойнап шығады.

Күн түспеген жағы сарғайып
Жасыл дөнер күн түскен жағы.
Руұхы түскенлерге хәрдайым,
Мәдет берер үмит дарағы.

Өртенгенде хұждан азабына,
Басыма ис түскен ұағында,
Үмитсизлик жарқабағына
Қәуипли аяқ басқан ұағымда.

Мен бараман оның дәрғайына,
Дөңгеленип көзимнің жасы.
Сонда илажсыз жағдайыма
Илаж етер үмит ағашы.

Оның тик жар тасқа асылып,
Жалықпастан жасап турғаны,
Тәғдирге тән бермей бас урып
Жалынбастан жасап турғаны.

Сары ууайымның сарсығын
Айдап шығар кеуилханамнан.
Жасау ушын шаршамайтуғын
Күш бергендей болады маған.

Нийетің хак, хұжданың таза,
Неге онша боласаң жалтаң?
Дүнья иси бәрха биймаза,
Үмит үзбе, үмитсиз-шайтан.

Деп нәсият берип турғандай,
Кеңейгендей болар тар дүнья.
Қайтқан теңиз қайта толғандай,
Толқып-тасып аққандай дәрья.

Көтерилип ийилген басым,
Сонда саған усағым келер.
О, жапакеш үмит ағашы,
Сени көрсем, жасағым келер!

«ПЛАХА» ИЗЛЕП...

Шыңғыс Айтматовқа

Ұай, енағар адамзат!
Өз исине өзи хайран қалғандай.
Сумлық хәм илимди қатырып жумсап,
Бир плаха¹ соғып шығардық сондай...
Бир мүлик болды өзи айта қалғандай.
Турар ийесинің күніне жарап,
Көрген жаға услап, тәубе қылғандай.
Соғыу аңсатлыққа түспеди бирақ:
Қанша усыныслар, дау хәм жәнжеллер,

¹ Плаха — өлим жазасына тартылған адамның басын шабыуға арналған дүңке ағаш, қассаптар оны «жан ағаш» дейди, (И. Ю.)

Қаншама диспутлар болмады пайда.
«Бетоннан соғайық» деди биреулер,
Биреу айтар «НТР заманы қайда!»
Биреулер дер: «болсын нағыз ағаштан,
Бетонның не? Аян балтаның жүзин.
Басы шабыларда адам хәр қашан,
Тәбияттан бөлек сезбесин өзін...
Көп тартыстан кейін шықтық аралап
Ағаш туқымы бар хәмме жақларды,
Ливан кедрлерин қырықтық жарғылап,
Саваннада уллы баобабларды.
Тайга қарағайын бийигин сайлап,
Әйдик еменлерди қыйратып шықтық.
Түбине зөхәрли изей суу айдап.
Саялы гүжимди қуұратып жықтық.
Мине, таяр болды!

Планетаның

Орнаттық халық барар кен майданына.
Хәр ким алып барып оған душпанын,
Айбалтамды жуұсам дейди қанына.
«Жүр» деп бири-бирин зорлайды адам,
Зорлағаны менен бармайды адам,
Бирин-бири тутып жуп жағасынан,
Сүйрейди, қыйнайды, қорлайды адам...
Кимлер адамзатқа етсе жақсылық,
Екиншилер ислер оған шақсыйлық.
Исенім көпири қыйрап белинен,
Еки жағыс бир-бирине қақшыйды...
Жүрер жолларды да шықтық миналап,
Басып алмайық деп оны абайсыз.
Хәр адым атқанда дize қалтырап,
Жүрекке ас батпас, уйқымыз жайсыз.
Лекин жасау зәрүр, жан деген татлы,
Мөжбүрмиз миналы жолдан барыуға.
Әжел қузғынлары қара канатлы,

Таяр тур өмирге пәнже салыўға.
Жерде тиришиликке туўғызып кәўип,
Гүрсинер Невада, Семей шөллери.
Әжелдиң бинарлы урығын таўып,
Алғыс алар «илим пидәкерлери».
Уяға таласқан еки лашындай,
Адамлар аяўсыз бир-бирин жулар.
Подшипниги майланбаған машындай,
Астымызда жер хаўлығып айланар,
Ашкөзлер шанағы терең курдымдай,
Байлық үстемликти аўсар бир тынбай,
Жуўхаланып теңиз суўын симирип,
Нәпси өрбир шегирткениң куртындай,
Жаўрап Миссисипи, Әмиў дәрьялар,
Жағысларын таслап қашады Арал.
Газге уўланған хиндлер қанғырып барар,
Чернобльде таллар дир-дир қалтырар.
Ишип дәрьядағы зәхәрли суўдан,
Жағыста қан қусып өлер негрлер.
Әжел қыснағына вертолёт куўған,
Қашып барар сайғақ хәм кенгурулер.
Пахтадан «ақ алтын» алыў қастында,
Зәхәр шашқан самолёттиң астында
Баўыры шаншып, ыңырсыйды балалар,
Жолда өлип атқан торғайлар қалар...
Динамит жарылар, лайнерлер жанар,
Террорлар, мафилар — жаўыз хайўанлар,
Плахаға қарай айдап бир-бирин,
Яғный өзін-өзи қыйнар адамлар...
Ал, ол дүңке ағаш өлим шақырып,
Мудам қанға шөллеп турар деседи.
Бирақ сел жамғырлар өмир шақырып,
Ол ағаштан нарт шыбықлар өседи.
Сол нартлар жапырағын ылақлы ешки
Жеп атыр артынан келип арқайын.

Ол ағашқа келип отырар кеште,
Муўсапийт жолаўшы жүзи сарғайып,
Хәм үшкілсиз пишкен узын липасын
Сәл қымтап, ағашты сыйпап қояды.
Шырамыттым түсин, сақалын, шашын,
Ширкеўдеги сүүретлерге баяғы:
Қудды көктен түскен Ийса пайғамбар
Хаққында аңыз сөз түседі еске.
Сол деп параз етсек, ойлаган шығар:
«Азап пенен шегеленип крестке,
Асықпай өлгеннен мынаўың абзал.
Шарт үзилип түскен гелленди көрип,
Есинди жыйғанша кетерсең өлип.
Гераиннен тартсаң оның үстине,
Өлеринде жаның аўырмас және.
Не деген инсанлық, мийрим-шәпаат,
Өсип кеткен екен ғой бул адамзат! ...»

Ал, дәрья бойында адамлар барар,
Өзи соққан мүликке хәўлирип қарар,
Хәр қайсысы өз басынан кәўип етип,
Билдирмей өз мойнын сыйпалап қояр,
Олар енди уллы дәрья бойында
Жаңа ойшылына жаңа заманның
Жүгиниўди нийет еткен ойында,
Ақылы киргендей ойсыз адамның.
Соншелли пейлинен азған бул инсан,
Сезген болса керек оянып хұждан:
«Кемеге мингенниң жаны бир» деген
Нақылды еслетип толқыр океан.
Жаўызлықтың мүлки сол дүңке ағаш,
Мүмкин нартлап, дарақ болар қайтадан.
Ақыл аспанында нур шашып қуяш,
Уллы хақыйкатқа жол табар инсан...

Нөкис, март, 1988-жыл.

АРАЛ ЭЛЕГИЯЛАРЫ

I

Сууы қумайтланған бир әзим дәрья
Руұхым арқалы ағып барады.
Демиккен ең соңғы балықлар онда
Есенкиреп қалаш қағып барады.

Буркып аққан ылай суұда сайранлап,
Дәрьядан теңизге булқынып ойнап,
Еркин түсер еди. Жоқ енди ол ұақ,
Сууы кесилген соң нағып барады?

* * *

Муз түсерде туұлап ол ҳасыл балық,
Қызыл суұ теңизге гүўлеп жеткенде,
Дәрьяның көп узақ өрине барып,
Ууылдырық шашар еди көклемде.

Гүмис шабақларын дүрлетип айдап,
Көк теңизге келер еди масайрап...
Енди хәлден тайып, жигери қайнап,
Теңиз тәңирисинен мәдет күткендей.

* * *

Теңиз тәңириси жоқ. Бар болғанда да,
Бәлки бул жағысты умытар еди,
Сайран етип алыс океанларда,
Бизге деген кеулин сууытар еди.

Үлкен хожалығын жиберип ходқа,
Мүмкин өтер еди хозрасчетқа...
Бир «көл» қурыды деп ким берер сотқа?
Көлденең табысқа қунығар еди...

* * *

Тубаласа иркип күшли ағысын,
Дәрьялар теңизге жете алмас екен.
Теңиз таслап өз мәңгилик жағысын,
Тәғдирине илаж ете алмас екен.

Балық ойнар шалқар суудың тусында,
Теңиз алып кеткен балық, қусын да.
Адамның ең әззи жери усында:
Өз уатанын таслап кете алмас екен.

* * *

Сууға не? Бәри бир қайда толғанда,
Жаңа жағысларды жатырқай билмес.
Қай жерде суу болса, шағала сонда,
Қырғақтың қымбатын қәдирлей билмес.

Қалса оның тууған жери қала ма,
Мухаббаты, жаслық өмири қала ма,
Ата-бабасының қәбири қала ма?
Инсандай сағынып қәдирлей билмес...

* * *

Қумшауыт жағыста ойға таламан,
Шаңғыт көз аштырмас, жүзиң көринбес,
Ески ултан менен кетип бараман,
Қайырылсам, артымда изим көринбес.

Кемелер қаусаған қайырда тозып,
Көрсен жүрек сызлар, дәртлерің қозып.
Қанша қарасам да мойнымды созып,
Көз ушында көк теңизим көринбес.

Хәзир дәркар емес маған той-байрам,
Аулақ жүрип қыял сүргим келеди.

Бул апат ислерден акыллар хайран,
Себеплерин серлеп билгим келеди.

Тасыудан аўыллар жаўраған гезде,
Бурын қурбан берген дәрья, теңизге.
Қайтып берер болса Аралды бизге,
Жанды қурбанлыққа бергим келеди.

* * *

«Зәрредей пайда жоқ сениң жаныңнан»
Деп күлгендей гүүлер дузлы самаллар.
Гүзги күн сығыраяр асырлып шыңнан.
Тамыры жалаңаш жатар томарлар.

Кеше толқып жатқан қайырды қара!
Қанлы урыс болғандай қып-қызыл сора.
Бир ғарры үш ешки менен аўара,
Алыстан аўыз суў тасыр хаяллар.

* * *

Той тарқаған алаң яңлы әтирап,
Жағыста аўыллар жетим қалғандай.
Суўсыз балықшының иси патырат,
Кемеси көшкисиз кетип қалғандай.

Алыс океанның балығын аўлап,
Траулерден тогип, поездлар жаллап,
Сол «алтын балыққа» ислер комбинат,
Жүзди сарыплап, бирди пайда қылғандай.

* * *

Сонындай мәрт еди бунда адамлар,
Даўыл хәм толқында сымнан өткендей.
Хош кеўилли, еден еди адамлар,
Бекире кеспелеп қонақ күткендей.

Қыста муздан-музға секирер еди.
Дауылда көк толқын өкирер еди.
Шадлығын, рухын, бекирелерди
Енди бәрін биреу ұрлап кеткендей.

* * *

Сабыр-тақаты жоқ, шурт минез болған,
Кимлер өз елинен шығып баратыр,
Кимлер Сары қамыс дей ме, қайлардан
Балық излеп, азап шегіп баратыр.

«Таслап ата мекан Үрге, Шегенди,
Қоныратқа барып салы ек енди».
Қайдағы бир Полатзада дегенди
Және әлле кимди сөгіп баратыр...

II

Бир мәрмер дача тур гөне жағыста,
Кешки жолаушының қыялы янлы.
Алтын пляж еди бул аулақ туста,
Перуза аспанлы, мәрүерит таңлы.

Шөлдің саратаны хәуірли уақта,
Не адамлар келер еди қонаққа.
Көк толқын еркелеп аппақ аяққа,
Бейиштиң бул да бир тымсалы янлы.

* * *

Хәмелдарлар жутып бейиш хауасын,
Бунда дем алыуға көп келер еди.
Арнаулы самолёт, хәнлеген машын
Сыйлы қонақларды жеткерер еди.

Хрусталь жамларда шайқалып шарап,
Салқын шардәреден теңізге қарап.
Ханымлар шөллесе «боржомий» сорап,
Ханның қызынан да өткерер еди...

* * *

Рәхәтли күндиз, пайызлы ақшам,
Сүңгип шыкканында салкын суу қандай!
Бес күнлик дүньяға қутлы қонақсан,
Сезерсең енеден қайта тууғандай.

Бийсәубет адамлар келе алмас еди,
Не болып атқанын биле алмас еди.
Күни кеше ғана бул ырас еди,
Енди көрген түстей, таңғы думандай.

* * *

Бирақ бул түс емес, болды хәммеси,
Жақсылық-жаманлық шабырсып кетти.
Даңқ, дүнья хәзликке көп ауып еси,
Ағамлар дурыс жолдан ғабырсып кетти.

Дәслепп хызмет еткен болды берилип,
Кем-кем кисилиги тутты керилип.
Ақырсында минген музы бөлинип,
Сең жүрер алдында абыржып кетти...

III

Не ғәлетий дәуир! Адамыйзатқа
Жақсылық ушын жан аямас заман.
Бир жағынан өзін айдап апатқа,
Аяғы астына қарамас заман.

Ақыллы, билимли, сумлықлы, сада,
Көк тыйыны түссе, болардай ғәда.
Көз алдында көк тенизин жойтса да,
Жуабын хеш кимнен сорамас заман.

* * *

Мийрибанлық жас сорғалап бетине,
Уядан бир мәйек алмаған заман.
Жерик болып аққуы қустың етине,
Сыңсыуына кулақ салмаған заман.

Хәр қызғыш өз көлин қорыр бул ўақта,
Хәр ким мурап өзи суў ишкен жапқа.
Бир сайфакты тиркеп «қызыл китапқа»,
Мың кийиктиң басын жалмаған заман...

* * *

Я инсап, адамлар не деген дана!
Ўәжлескенде бир-биринен өткерер.
Жәбир көрип атса тәбият-ана,
Сөйлеп-сөйлеп сөз тарашын жеткерер.

Биреулер — ийеси мийримли жүздин,
Биреулер — ийеси тойымсыз көздин.
Биреулер — қурыуын тилеп теңиздин,
Соннан ләззет алып, сулыулық көрер...

IV

Гүрсинген хаўазың тур кулағымда,
Көз алдымда ақшам жарға урғаның.
Жадырап күн шығып, жел басылғанда,
Қыз минезли жууас болып турғаның.

Таулар шөгип, жерге кирмеген шығар,
Жулдызлар хәм бирден сөнбеген шығар.
Дүнья хеш ўақта да көрмеген шығар:
Бир майданда теңиз қурып қалғаның...

* * *

Хош, теңиз, сүйиклим! Жаралы жандай
Өлим халатында урасаң халлас.
Мениң кайғым амфибия — адамдай,
Сенсиз кырда жасап сауа бола алмас.

Сени сум әжелге еткен гирипдар
Үш жауыз қылмыскер еле де жасар.
Хеш уақ колға түсип, сотланбас олар,
Хеш прокурор оған айып тағалмас.

* * *

Ол үш жинаятшы арамызда бар:
Бири-бийпәрәуалық медузалары.
Гилкилдеп толқынсақ бетинде жатар,
Муздай сууық жәнлик, жоқтай хазары.

Сездирмей дененди жаралар әстен,
Гүлшанларды басар соралар әстен,
Теңиз қурып, дәрья тубалар әстен,
Онда болмас мийрим, хұждан азабы.

* * *

Ол үш жынаятшы санамызда бар:
Бири-озимшиллик, тәккаббыр жар тас.
Аяғына бас урса да толқынлар,
Туарар ызғарланын, жүзин жылытпас.

Шортан шабақ көрсе, жутпаға тайын,
Шортанды да бірақ қууалар жайын.
Озинен зор шықсаң ғана ағайын,
Осал келсең, қапталына жууытпас...

* * *

Ол үш жинаятшы арамызда бар:
Бири-осамаслык, ой жоқ басында.
Пайда хәм даңқ ушын кесиўге таяр
Өзи минип турған тал шақасын да.

Тек бүгинги табыс — ең бас әрманы,
Келешек — олардың бийпул қурбаны.
«Бизден соң суў бассын мейли дүньяны»
Деп жазар олардың қәбир тасына...

V

Бул үш қылмыс камалларын бузыўға
Адамзат бир зор атланыс қылажақ.
Жанаша ойлаўдың күни қызыўда,
Шынлық толқынлары хәўиж алажақ.

Басқа менен урысып үйренген Адам
Өзине урыс ашар, байрағы — хұждан.
Бул, шайыр айтқандай, «барлық урыстан
Уллы хәм бирден-бир урыс болажақ».

* * *

Хұждан азабында өртенип адам,
Перзент анасынан кеширим сорап,
Мийрим сүти сонда ийип қайтадан,
Теңиз болып толқыр ана-тәбият.

Хағлап қудайымның дәрьялары да,
Тоғайлар маўжырап тыныш таңларда,
Теңиз еркелер өз жағысларына,
Сен хәм биз ол тойда болмаймыз бирақ...

Апрель. 1988-жыл.

КЫЙЫН ҲАЛ

Бүгін Әфәнди́ни ушыраттым жолда,
Арбаға сүйенип, бийилаж халда —
Отыр, питкендей бар имканияты.
Жол батпақ, узақта отлап жүр аты.

— Әссалам алейкум, хай дана бабай!
Бул отырыслар сизге жараспас сирә.
Егер сиз уғайым шексеңиз булай,
Не халға түспек бул кеуилсиз дүнья! ...

— Туўры, еплер едим исти бәрхама,
Бүгін ақылым жетпес бир машақатқа:
Атты әкелемиз бе әуел арбаға,
Яки алды менен арбаны — атқа? ...

Сондай, «сөз бенен ис бирлиги» десең,
Базы басшы бас қатырар бул гезде:
Әуел сөзди иске апарсақбекен
Я исти апарыў керек пе сөзге? ...

Октябрь, 1987-жыл.

ХҮЖДАН МОНОЛОГИ

Ошақта от пәсейип,
Қоз ғыжлаған уақтында,
Кел, кеулим, гәплесейик,
Жаңа заман хаққында.
Алдымда жатқан пышық,
Кет десең кетер түсип...
Отырайық сөйлесип,
Жақсы-жаман хаққында.
Айта салынған мәзи,
Бул сөзим емес хәзил,
Гәп көбейип тур хәзир,

Инсап, хўждан ҳаққинда.
Пышықтай епшил хўждан,
Талап етип басқадан...
Жўрсек керек кәтиржам
Ойлап дәўран ҳаққинда.
Көп ўақтан бери адам
Өзи өзинен мудам
Жөнли есап алмаған
Хадал-харам ҳаққинда.
Өзин екиниң бири
Журттан санайды ири.
Аз ойлайды өз кирин
Жуўар ҳаммам ҳаққинда,
Биз ҳам сол тайыпадан,
Ақыл айтамыз мудам.
Айып излеп басқадан,
Жазып хўждан ҳаққинда.
Дәнсиз гүмша байладық,
Көп қағаз шыжбайладық.
Тоты қустай сайрадық,
Жақсы жаман ҳаққинда.
Дәртлиге дәртлеспедик,
Ат белинен түспедик.
Хошеметке иследик,
Пахта план ҳаққинда,
Гүл жөнинде көп жаздық,
Мал жөнинде көп жаздық,
Сөзимиз етер азлық,
Нағыз инсан ҳаққинда,
Енди ашылып көзлер,
Хәр ким ҳақыйқат излер,
Өтпес көпирме сөзлер,
Қурғақ уран ҳаққинда.
Шынлық деген жолбарыс,
Жанып көзлери паныс,

Келер сокпактан таныс,
Ойладым жан хаққында.
Қашсақ соннан бурылып,
Шайырға жоқ тирилик...
Қарау лазым тигилип,
Жаның аман уақтында.
Алдымда жатқан пышық,
Өзи бийазар ысық,
Жолбарысқа тууысып,
Ойлар тышқан хаққында.
Сол айтқандай, шайырлық
Айбатынан айырлып,
Жалтақ-жалтақ қайырлып,
Сайрар жалған хаққында,
Өңкей дәрти жоқ шайыр,
Уйқас жолында сайыл,
Китап шығарса қайыл,
Ойлар шыруан хаққында...
Ғыжлап турған ошақта
Қоз да сөнер тез уақта.
Сөйлесейик аулақта
Инсап, хұждан хаққында.

Февраль, 1988-жыл.

ДЕСЕДИ...

Синоптиклер болжар мәүсимди алдан,
Көбинше дәл келер оның есеби,
Бирақ журт билеуик базда олардан,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Алып баратырған аяз жөк, бирақ —
Шопан қойын жаймас қыслаудан жырақ,
Билмеймен, болжай ма жулдызға қарап,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Ай да шалкасынан тууыпты жүдә
Оймауытлы муз абыржы дәрьяда.
Қарғаның қарлыққан дауыслары да:
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Мен айтаман, мине март кирип келер,
Дәрьяда ен соңғы муз жүрип келер.
Сонда да өзлерин қуплап билгишлер,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Айтар олар, шайыр, сен не билесең,
Күн жылт етсе, жаз шықты деп күлесең,
Сууықтың әкесин еле көресең,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Арқадан еседі аязлы самал,
Адамзаттан енді сууысқан Арал.
Енді қайтып келмес кеткен тырналар,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

«Жазы салқын келди, егленди бәхәр,
Соннан бежерилмей қалды планлар».
Деп сылтаулау ушын бираз ағамлар,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Гәп көбейтип қайта қурыу жөнінде,
Жыйналыспақ жақсы қыстың күнінде.
Оқыушыны қууыу ушын теримге,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Хүким сүрер хәр пасыл өз тусында,
Бәхәрди сағынар адам қысында.
Мен узақ тоңлауым ушын усында,
Быйыл бәхәр кеш келеди деседи.

Февраль, 1987-жыл.

СЕГИЗИНШИ МАРТТАН БИР ХӘПТЕ АЛДЫН ЖАЗЫЛҒАН ҚОСЫҚ

Кел, отыр қасыма жақынлап, жаным,
Мақул телевизорды да ашпасаң.
Қыбырлысы питпес үйдиң, дүньяның,
Жумыс қашып кетпес, өзиң қашпасаң.

Бул бир кеше болсын дем алатуғын,
Жанға тийип кетти «ұарра-ұарра»лар.
Үшинши жыйналыста отырып бүгин,
Сен туұралы жазған қосығым да бар...

Сөйле, не айтсаң да қулағым таяр,
Ротарудың кассетасын таптың ба?
Хаяллар дүньясында не жаңалық бар?
Теккерейдиң соңын оқып шықтың ба?

Қайғырма тапсам деп моданың бабын,
Өйтсең жыйрык түсер гүлдей жүзине.
Оқыұшыға болсын жазған китабым,
Барлық гонорары — тек те өзиңе...

Мине, бир хәптеден байрам да келер,
Бул сениң байрамың, — гүллер байрамы.
Хәзир көп жигитлер, көп мәкемелер
Еплеп байрам өткизиұдиң хайраны.

Қутлықлаұлар болар, дүканлар толар,
Сүтлер — очередсиз, тортлар — мазалы.
Байрам өткеннен соң тым-тырыс болар,
Тарқағандай ярмарканың базары.

«Зеленстрой» бар планға шебер,
Қыс түүе, жазда да гүл шықпас оннан.
Баку, Душанбеден келген саұдагер
Бир қәлемпир гүлди сатар үш сомнан.

Шүкир ол гүлдің де табылғанына,
Қайсы дүқан тәуір қайсы көшеде?
Хәзир биз аламыз тек айтқанына,
Жарты жыл айлықсыз қалдық десе де...

Бүгін қысынамыз иштен уялып,
Сөзді иске жеге алмағанлықтан.
Мәрмер сарайлар хәм дачалар салып,
Оңлы бала бақша салмағанлықтан.

Үй хәм бала-шаға, мийман күтиулер,
Хәммесин хаялдың мойнына артып,
Қонақ пенен қонақ болып кетиулер,
Қайта қурыу сүймес бул гөне тәртип.

Жақсы болар еди тыйылса бәри,
Бийдәулетлик, ұарқ-шарқ басын жалмаса.
Сауылып жарыспақ қууыу базары,
Өсек айтыуға да ұақыт қалмаса.

Сөз бенен ис бирлесе бул жерде де,
Бир бағдарда шауа бермей атларды.
Қайта құрмақ керек кеуиллерди де,
Еркек үәде, жалған мухаббатларды.

Көпшигинен феодаллық бегликтин
Өңменди көтерип қарасақ егер,
«Хаял-қызға хұрмет» деген жөгиликтин
Пердеси артынан бәри көринер.

«Байрамымыз жоқ» деп еркек налымас,
Март киятыр десе қуўжыңласамыз.
Байрам дастурханы жыныс айырмас,
Саўлығыңыз ушын шалқып йошамыз...

Айтсақ, толып атыр гәп етер жери,
Мейли, бүгин дем алайық жөнине,
Арзымас дүньяның сәпсетелери
Сен ұақтың хош болып бир күлгениңе.

Кел отыр жаныма, сөйле бахыттан,
Муҳаббатсыз бұлбил сайраған емес.
Хаял-кыз шад болмай, хеш бир ұақыт
Хеш бир жерде турмыс жайнаған емес.

1987-жыл, 23-февраль.

ШЫМБАЙ ЖОЛЛАРЫНДА

1

Өмир бойы усы жолдан келемен,
Атлы, жаяў, машиналы, арбалы.
Қосық жолларындай яддан билемен,
Ой-шуқырын, көпирин, жап-салманы.
Анам талай қатық сатқан қалаға,
«Арқала» деп көп қыңырлық қылғанман.
Усы жолда ерип жүрип анама,
Бир желинген таға таўып алғанман.
Анам сонда алдастырып, жетелеп,
Айтқан: «эне, несибели баласаң,
Шаршамастан жүре берсең ентелеп,
Тағадан соң ат та таўып аласаң. . .»
Сәл иркилип саясында ақ талдың,
Анам жаптан суў ишкизди қол менен.
Тесигине жип өткизип тақ нәлдин,
Кеттик жүрип үйреншикли жол менен...
Бир жийрен ат енди кеше түсиме,
Болдырған ол, бир күтімге зармекен?
Жалы жатқан, түссе керек тиси де,
Сол тағасын жойтқан жаныўармекен?...

2

Анам айтты: «әкет мынау пышықты!
Үш шөжени жеди жауыз уялмай,
Мынау үйдің сүтин урлап ишипти,
Урлық етер аұлақ болса қыялдай.
Қалтаны хеш ашпа жолда, уқтың ба?
Бар апарып тасла буны қалаға!...»
Қалтаны арқалап үйден шықтым да,
Киятырман жалғыз қула далада.
Қаладағы мектебиме жаяулап,
Асығаман сабақтан кеш қалмауға,
Арқамды ол тырнар базда мыяулап,
Хақым жоқ анамды бирақ алдауға,
Завод шарбағында таныс тесиктің
Аузында қалды ол изимнен қарап.
Мыяулаған дауысын көп еситтим,
Артыма карауға қорықтым бирақ...
Муғаллимлер сөйлер, тәнепис шуулар,
Бир де сабақ қонар емес мийиме.
«Мыяу-мыяу» десер хәмме дауыслар,
Отыра алмай кетип қалдым үйиме.
Завод шарбағынан үңилип ишке,
«Пишимлеймен», шақыраман, жылайман.
Ауқат та жемедим сол күни кеште,
Қайда түнеп жатыр ол деп аяйман.
Түслеримде жууыраман зырылдап,
Тап биреудің қуны бардай мойнымда.
Бир оянсам, тарғыл пышық пырылдап,
Күндегише жатыр екен қойнымда...

3

Дойнақлар бурқытып шанды,
Өткен талай заманлары,
Көп желпиген пешанамды,
Усы жолдың самаллары.

Базда желпип әстен-әстен,
Базда сәуір болып ескен,
Базда уйтқып өршелескен
Бул жоллардың самаллары.

Кең дүньяға ашып көзди,
«Жүрген дәрья» деген сөзди,
Жүриўге үйреткен бизди
Шымбай жолдың самаллары.

Кеуил гә заўқы-сапалы,
Базда қайғылы-қапалы,
Дәртли кеўлиме шыпалы
Усы жолдың самаллары.

Гүмбирлеген дуўтар сазы,
Қазы Мәуликтин баязы,
Аббаз шайырдың аўазы
Усы жолдың самаллары.

Кегейлиден йошып өтсем,
Тәрийпи көп қосық етсем,
Бир дилбарға ашық еткен
Усы жолдың самаллары...

4

Жатырсыз ба, қарабарақлы кебирлер!
Әлхаббиз сизлердин шыдамыңызға!
Өзгерсе де қулазыған небир жер,
Сиз еле тобарсып, қанбайсыз дузға.
Хәмме жерде егис гүлленип кетти,
Сен қашан гүллейсең, өтениң соры?
Небир кийме тазлар емленип кетти,
Сен еле баяғы ашыўға толы.
Асфальтлар былқылдар сеннен өткенде,
Заман өзгерсе де өзгермейсең сен.

Саған «жер болма» деп дуға кеткен бе,
Ийгиликли истен безгендейсең сен.
Гүпшеклеп арбаны, соңыра-машынды,
Ашшы батпағыңды сызғанбыз жаста.
Қашан еритесең ашыұдасыңды?
Я шәртнамаң бар ма ыссы қуяшта?
Я сен адамлардан аразлымысаң,
Жер кәдирин, суұ кәдирин билмеген?
Осамаслық истен фәрезлимисең,
Бойындағы фәзийнени көрмеген...
Я сен айтасаң ба: «Саұмысаң өзиң...
«Ана-жер» деп қосық жазған боласаң.
Не болып атқанын көрмей ме көзиң?
Нақыл бар: не ексең, соны орасаң...
Атызында қыста ойнап сырғанақ,
«Айланба қашылап» суұды урасаң.
Бир жыллық табысқа бәрин бурмалап,
Изей суұға қуұанып қол жуұасаң.
Дийқан — жерге, жер — дийқанға жатласып,
Қоллар суұығалы жер хәм суұысқан.
Көлденең табыстан көзлер атласып,
Жер-фәзийне гилти түскен уұыстан.
Ол гилт кимге табыларын билмедим,
Бул барыстан бәри бизге қалажақ.
«Қарақалпақстаным» деп жүрғениң,
Көп узамай «Кебирстан» болажақ...

5

Жүр, жолға шығайық! Мен енди болдым.
Мейли биз туұралы айтсын ким нени.
Шаңлы самаллары бул гөне жолдың,
Билемен, сергите алмайды мени.
Сөйтсе де бул жол деп кеұлим тарынған,
Қайтар жол жоқ бизге усыдан басқа.

Министен калғанда айдап салынған
Ат өз отлағынан кетпес алысқа.
Сондай мен де аңсап өз сууатымды,
Хәр кешип өткенде бир жасар едим.
Асықпай сууғарып турып атымды,
Ауыл көринисине сырласар едим.
Ол енди изейкеш, тартпас аяғы,
Жерлер кебир ашқан, куураған бағлар.
«Гигант» малхананың бетон шарбағы
Аузында гүйбеңлер бийтаныс жанлар.
«Харман!» десем, үнсиз олайып қарар,
Жолаушы не дәркар, малы турғанда.
Жумысқа қаладан қатнайды олар,
Ауыл халқын жактырмайды булманда...
Өгейсимеспекен жатырқап жаттай,
Малхана артында өскен терегим,
От жеген жерине асыққан аттай,
Неге сонша хәуес оған жүрегим?...

6

Жаксыям, сен барсаң жанымда мениң,
Өмирлик жолдасым — илхам периси.
Бул жерде шайырлық таңымда мениң,
Сениң қалыс ықласыңа ерисип,
Туңғыш мухаббаттың сазын бердиң сен,
Есле суу бойында сол қос теректи.
(Қайталап кеттим бе? Алпыс жас деген
Мемуар майданы болса керек-ти...)
Соннан берли бул Кегейли арнадан
Қанша суулар акты қамыс тербетип,
Не түрли дәуирлер кешти арадан,
Бирге таттық поэзия шербетин,
Ақ қағазға қара қәлем сыздырып,
Ышқында сергиздан жүргиздин бизди.

Көркине көплердин көзин қыздырып,
Үлкен мәжилислерге киргиздин бизди...

7

Жолға шықты шигит тийеген машын,
Оған минген адам, айтсам ырасын,
Бахытқа бөленер еди ол уақта,
Астың шигит емес, бир мелле пахта.
Меннендағы арық, бир жүдеу адам
Сол машында жолдас болды ол маған.
Қосық айтар, жылар, өзінше күлер,
Базда әжеп тәуір сауаллар берер.
«Муғаллиммен дейсең, болады жигит...
Мен де қайттым академия питирип...»
Деп аўнар былқылдақ шигит үстинде,
«Қара қой» қосығын ыңылдар хәм де.
Сорар «ким шығарған бул қосықты?» деп,
«Избасар Фазылов» десем, күлимлеп,
Изінше тасалап сүртер көз жасын
Хәм ыңылдар сол бир сүйген намасын.
«Қой, айтпа, ол өлген. Халық душпаны ол...
Мен оны билемен бала гезден сол.
Аўылда қой бағып, көп жеген таяк,
Кеңес хуқимети жетимди аяп,
Интернатқа алып, тәрбия еткен,
Шайыр болып данқы таралып кеткен.
Редактор болған еки газитке,
Сөйтип көп жақсылық қылса ол ийтке,
Жат-жамайға қуйрық болып кеткен ол,
Хуқиметке көп қыянет еткен ол.
Қайдағы бир қарақалпақ елинде
Дәуран сүрип жүрген сол бир күнинде
Ол ийт душпанлардың жансызы болған,
Жасырын уйымда хызметлер қылған...

Бирак Партияның кырағы» көзі
Япырмай сонындай шалғыр-ау әзи!..
Қайсы ауылданман деп едің иним?
Түсер жерім келди минекей мениң...»
Деп ол чемоданын алды да әсте,
Қалды жол бойында бүкшийип кеште.
«Академик» дедим иштен жек көріп,
«Қара қойды» айтып кеттім хәм жүріп...
Соңлары Избасар аға хәр дайым
Айтар еди; «Есинде ме, Ибрайым?...»
«Есимде болғанда қандай, яшулы,
Нелерди көрмеген бул Шымбай жолы!
Ауа, сол бир шигит тийеген машын...
Түйедей ис көрген түймедей басың.
Қашып келген едің сонда Сибирден,
Бир хәмелдар достың жатырқап бирден,
Қайтадан услатып жибертти сени,
Және бес жыл создың бул «әңгимени»...
«Тууған жердің топырағы» деп ах урсаң,
Нийетің дурыс екен. Мине, жатырсаң...
Апрель, 1988-жыл.

СИЗСИЗ МЕНИҢ КҮНИМ ЖОҚ

Заманласлар, қатарласлар,
Сизсиз мениң күним жоқ.
Кеше бирге жүрген дослар,
Биразымыз бүгін жоқ,
Бир-биреуіди, ұай, сағынып,
Излер едик бир тынбай.
Енди бәри Байсарының
Көшип кеткен журтындай.
Заман бизди ержеткизип,
Алдымызға ат тартты.
Кимге қәлем тербеткизип,
Кимге хәмел атқартты.

Шыға шаптық шаңлы жолда,
Тобымызды бузбастан.
Ел мәпине хәм заманға
Садық болдық биз бастан.
Ат сабылтып сол жол менен,
Еле кетип барамыз,
Бирақ кем-кем сийрексиген,
Қашықласқан арамыз,
Изги жағы неге бундай?
Зәңги тийсе зәңгиге,
Жат үйирдин айғырындай
Киснесемиз сәл неге?
Жоллар тар ма бул жағында,
Қатар шауып барғандай?
Даңқ, мәртебе тауларында
Төбе аз ба қонғандай?
Бәри де бар, дүнья да кең...
Қозғамайық, кел буны,
Бул бир иллет хәммеге тең,
«Бендешилиқ» дер буны.
«Бул бәледен аулақпан» деп,
Айталмас хеш периште,
Ем түспеген бул бир иллет
Хәр кимде бар, хәр исте.
Қатарласлар бул иллетти
Бир-биринен көреді.
Өзин ақлап ол әлбетте,
Билғишсинип жүреді.
Мен де өзимди ақламайман,
Бар гүнамды азайтып.
Бирақ «кел» деп датламайман,
Нәсиятлап ұаз айтып,
Жоқ болса жоқ... Илаж қанша?
Адам жасаған сайын,
Өзинен басқаны онша
Жақтырмайды хәр дайым.

Суўыскан дос қайтып тағы
Келген менен жылыр ма?
Бендешилик бизден дағы
Өткен шығар шынында.
Сөйтседағы, қатарласлар,
Сизсиз маған жасаў жоқ.
Өз үйирин безип таслап
Кететуғын асаў жоқ.
Бир бәхәрдин жыл қусындай,
Бирге татып дуз несип,
Бир үйирдин жылқысындай
Гә тебисип, киснесип,
Сөйтип тарқатысып шерди,
Хәр ким кетер бир иске.
Туяқ қатты тийген жерди
Сыйпап отырып әсте,
Қағаз шыжбайлайман мен де,
Шыққай дә деп жол берсе:
Журт сүйсинип,
Сизлер күнлеп
Оқығандай бир нәрсе...

АФАНАСИЙ ФЕТКЕ

Үлкен шәхәрдеги шайыр үйинде
Түрли қуўрақ шөптен букетлер көрдим.
Қамыс баслары тур чин гүзесинде,
Селт етпес айдары ақ селеўлердин.
Қай тоғайдан екен қайың путағы?
Ийиссиз сирень гүллер, икибанолар.
Қоңсы кабинетте күндиз шам жағып,
Шайыр қумбыл болып қосықлар жазар.
Хаялы шөплердин артып шаңларын,
Сигарета шегер сүйсинип қарап.

Хәм де ери жазған көп қосықлардың
Қатарын есаплар, ақшасын санап...

О сен тәбияттың ерке жыршысы!
Таңғы шық мөлдири, түнги жылдырым,
Қосығында сайрар тоғайлар қусы,
Жасыл жапырақлардың нәзик сылдыры.
Ал, бизде басқаша заўқы-сапалар,
«Магнитофон-бүлбил» үйлеримизде.
Жасыл тәбият кушағына апарар
Сиз жүрген соқпақлар жоқ енди бизге.
Сен илахий билген патша тәбият
Нарттай қызыл жүзи енди сарғайып,
Күтер инсанлардан мийрим-шәпәәт,
Жапырағы дирилдеп қолларын жайып.
Солыұды билмеген синтетик гүллер
Өсип турған шөптің орнын басар ма?
Өзин-өзи алдастырып кеуиллер,
Тас тутқынлы комфорт ислер жасалма.
Хәзирдің өзінде көpler шөхәрде
Түсинде тоғайды сағынып жатар.
Қуурақ букетлерге телмирип үйде,
Сени оқып ғана өзін жубатар...

Москва, 10-январь, 1988-жыл

БОРАНЛЫ КЕШТЕ

Үстирттиң шөли көк тайғақ,
Шыдатар емес боран дым.
Ықлады келип көп сайғақ,
Мал қорасын Оралдын.
Бас салды ийтлер шауылдап,
Қызық болды қалайда.
Кәпелимде ауылда
Кийиктиң ети молайды,

Қақаман боран жулқынып,
Қағады кеште айнаны,
Хәр қазанда бул күни
Сайғақтың гөши қайнады.
От басында Орал мәс,
Ет туұрар малдас қурынып.
Езиўден күлки жыйылмас,
Қатынына бурылып:
Журт машынлы жүрипти
Сайғақ атып боранда.
Қудайдың өзи кийикти
Әкелер айдап Оралға...
Деп мардыяр мақтанып,
Қызара бөртип қулперен.
Сексеўилдин шоқлары
Ысытып хәмме терлеген.
Ийтлерге несип болар ма,
Ең ириси сол аңнан...
Тойсын да етке олар да,
Алған жоқ ғой қораңнан,
Деп хаял сорпа қуяды
Дуўрамалы самарға.
Балалар да тояды.
Уйқыға жатар олар да.
Ашыўлы боран далада
Айнаны сабар хуўилдеп,
Маңырай ма, жылай ма,
Түсинбедим тилин тек...

Москва, декабрь, 1987-жыл.

ТИЙМЕ ОҒАН

Тийме, бала, жыланға
Ийреңлеп баратырған!
Жасаў ушын буманда
Олдағы жаратылған.

Сениң аўылың болса,
Оның да ўатаны бул.
Аксардын арасында
Хәз етип жатады бул.
Сен тек, табаның менен
Жер басып, жүресен жол.
Пүткил денеси менен
Бул жерге берилген ол.
Оқыў я пайда куўып,
Кетерсең ер жеткенде.
Ал, ол усында туўып,
Өледи усы жерде.
Жыланның түси суўық,
Адамның иши суўық.
Баўырына тартып жүрип-ак,
Адамлар жаяр уўын.
«Жыланның тили зәхәр,
Шакса шатақ» дейди сол.
Бул сөзде наданлық бар,
Шакпайды, тислейди ол.
Тислейди уўын жумсап,
Урсаң хәм азап берсең.
Мийрим-шәпәт кумсап,
Жалт-жалт қараўын көр сен.
Сезимиң серли болса
Сен серлер едиң бәрин:
Қыз минез кылықларын,
Қамшы өрим нағысларын...
Туўылып өскенине
Бул бир усқынсыз жерде,
Айыплы емес хәм де
Оған өкинбейди де.
Жерге жылан да керек,
Ем болар уўы ушын,
Адамлар серлеңкиреп,
Аяқ басыўы ушын.

Хәй, бала, тийме оған!
Сен не, уражақсаң ба?
Жасаў хуқыўқынан
Мәхрум қылажақсан ба?

БАЙЫҰЛЫҒА

Телеантеннаға қонып иңирде,
Тамбасында бай-байлаған байыұлы!
Көптен жоқ един-ғой сен бул өңирде,
Қайдан келдің сен өңбаған байыұлы?

Түриң убыжықтай, үкили көзин,
Дым бир зыянатсыз куссаң-аў өзін,
Бирақ журт аўзында көп жаман сөзин,
Неден жаманатлы болдың, байыұлы?

Ырастан сен байдың улы болдың ба?
Ата-аңаннан жаслай қарғыс алдың ба?
Өгей шешең саған дөхмет салды ма?
Неден жаманатлы болдың, байыұлы?

Мәканың гөне там, уяң жарықта,
Бәледей көринер түриң халыққа.
Мениң демим шамаласып қалып па,
Сен не деп қышқырып турсаң, байыұлы?

Теңиз толқып турған ўакта иргеде,
Ел қандай мәс еди кеше Үргеде...
Жүрегим даўамас енди көрмеге,
Мәканлап алыпсаң өзін, байыұлы.

Арқадан жағымсыз самаллар есер,
Самал ескен сайын еңсемиз түсер,
Узамай бул аўыл көшеди десер,
Сол ма айтажағың, байғус байыұлы?

Нақыл бар: жер қатты, аспаны узақ,
Көшпеймиз бе деген үмит бар бирақ.
Тамбасынға шығып бақыр қаттырақ,
Бәлким, сениң дауысың жетер, байыұлы.

Апрель, 1988-жыл.

ЕКИ ҚУҰАНЫШ

Мен атымды түсип басқаға бердим,
Ер-турман, дорбасы, камшысы менен,
Сен дәрхал қууанып жууырып келдин,
Көзинде шадлы жас тамшысы менен.

Сен байғус қууандың хәз етип күлип,
«Пияда қалдырып жазалады-ау» деп.
Мен байғус қууандым: жаяұлап жүрип,
Көп жақсы қосықлар жазаман-ау деп...

Март, 1988-жыл.

* * *

Өзи қызық адамлар
Қызық көрер дүньяны.
Өзи бузық адамлар
Бузық билер дүньяны.

Өзи қызықшыл адам
Ойлап жүрер тек ғана:
Дүнья деген той-байрам,
Қызықтан турар деп ғана.

Бузық адам мудама
Сумлықты ойлар ақыл деп.
Дүньяның барлық адама
Бузықлық ислеп атыр деп ...

Март, 1988-жыл.

ДУ ФУ¹

«Басы артык я өзиңе керексиз,
Китапларды өз баҳасын төлеп биз,
Аламыз я қандай китап қәлесен,
Сол китапқа алмастырып аласаң».
Деп еситтим бир дүканда мен бүгин.
Дәрхал өзим жазған китаптың бәрин,
Апардым да алмастырдым бағана,
Ду Фудың шаппаттай бир топламына....

Май, 1988-жыл.

БУРМАЛАҰШЫҒА

Базы бир жигитлер ойнап аңғалак,
«Қызай» аңлыұ менен жатқан деседи.
Аузына келгенин сырттан сандалап,
Көзимше «қосығың қатқан» деседи.

Қосықты бурмалау ушын хәр қашан,
Хасла кереги жоқ ақыл хәм хұждан.
Пыстырмада ат үркитип тасадан,
Мәплениүге олар шаққан деседи.

Жыйыстырып мийрим, инсап, арды да,
Сөл сүринсен, атлап өтер алдыға.
Сейфулғабит пенен Избасарды да,
Усындайлар иске шатқан деседи.

Май, 1988-жыл.

ЖОЛДА

Қутлы болсын машина!
Иним, сеннен қайылман...
Ким боласаң сен бала?
Яшулы, мен... шайырман.

¹ ДУ ФУ— VIII әсирде өткен уллы қытай шайыры.

Қуда берген өнер де...
Бәрақалла, кәмал тап.
Китабың бар ма?
Бар, мине.
Үшиншиси бул кітап.
Жақсы екен машын алғаның...
Бир жери сәл ерси ғой:
«Китабым» деп турғаның,
Бауырсақтай нәрсе ғой.
Дүканда, үйде турғанда,
Саулаты зейин ашпаса,
Китабың менен урғанда,
Ийт ұаңқылдап қашпаса...
Хай, «ақсақал», сен өзиң
Тапқыр адам екенсең.
Оригиналь ғой бул сөзиң...
Расында да егер сен
Кітап пенен ийт урсаң,
Атағың елге жайылар.
Бул исте бирақ ал саған
Жәрдем бермес шайырлар.
Түсирме гәптиң қыйқымын,
Кеңесим саған, былай қыл:
Ийт урмақ болсаң, ТИХ ның
Романлары менен ур.
Адамлар оқымаса да,
Салмағы бар, аты бар.
Қайсындай ийт болса да,
Бир тийсе сеспей қатырар...

Февраль, 1987-жыл.

ТУСЫҢНАН БИР ЖАНАН ӨТИП БАРАТЫР

Ағаңның сөзине кулақ сал, бала,
Бет алысың жаман кетип баратыр.
Зейни пәслик қылмай бир серлеп қара,
Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр...

Билмедим кийгени қандай тауардан
Сын-сымбатын көрип естен аўарман,
Хәр басқан қәдеми бир дәртли әрман,
Сен өзиң бил, маған өтип баратыр.

Гәззаллық дүньясы соншелли абат,
Сулыўларда болар ғайры кәрамат,
Гүлли көйлегинен желпип аромат,
Жүзи махый табан өтип баратыр.

Наданлар ашықлық ләззетин билмес,
Саз-сәўбетти сүймес, ойнайып күлмес,
Соңыра қонып кет деп жалынсаң келмес
Үй тусынан мийман өтип баратыр.

Илхамым яр болып, келсе әўметим,
Бир тәрийплер едим қәдди-қәўметин,
Жаслық дәўран тең-тайы жоқ дәўлетин,
Тез бақпасаң, дәўран өтип баратыр.

Сен болсаң жаныўсыз, гүлханың суўып,
Уўызда тоймапсаң енеден туўып.
Әкең жетеалмаған дүньяны қуўып
Бир аш көзли надан өтип баратыр.

Инсанда сиз-бизлик хәм де мүриўбет,
Көзлериңде нур жоқ, сөзиңде — ләззет,
Мухаббатың басқа журтқа күйеўлеп,
Көкиректе әрман кетип баратыр.

Ашық нәзер менен серле, хәй, бала!
Жаслық бағы солмайды деп ойлама,
Бәхәр паслы келди, гүллеп айнала,
Таў басынан думан өтип баратыр.

Кеўил өндийшесин айттым мәзи мен,
Жаслық дәўран болмас өзи-өзинен,

Көзинди аш, жууермек, жууыр изинен,
Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр!

Москва, декабрь, 1988-жыл.

ЖЫНЫСЫМДЫ ЖЫРЛАЙМАН

«Ах, хаяллар, уак, хаяллар» деу менен
Әлимсақтан берли шайырлар жырлар.
Джоконданың жай бир тәббассүминен
Сырлы жумбақ излер эле адамлар.

Хаял назакәтин, кәдди-кәүметин,
Излеп мүсиншилер тас шабар тынбай.
Еркеклер әулады қалғандай жетим,
Дүнья тек хаялдан жаратылғандай.

Қызғанбайман, қарсы емеспен буған,
Әлбетте хаялсыз ошақлар сөнер.
Сонда да сөз еркинлигин бер маған,
Даңқлы жынысымды жырлағым келер.

О ер киси, ер азамат хәмеңгер!
Хәуа ене ким ол Адам атасыз?
Бейиштен бир өзін қууғанда егер...
(Әлбетте Адам да хеш ким Хәуасыз).

Атлант ким? Хаял ма? Дүньяны кәне
Кимлер көтерип тур мықлы ийнинде?
Ким жер сүрер, қуар, урысар және
Атом бөлшекленер кимнің зейнинде?

Мәңги мухаббаттың қосығын тыңла:
Ромео емес пе әуелха өлген?
Джульетта сәл ерте оянғанында...
Қой, болды... Тереңге түсип кетермен.

О Давид! Тулғана мың жылдан бери
Хаяллар урланып, сүйсинип қарар.
Саў болсын дүньяның мәрт жигитлери,
Сукланынлар, кәне, гөззал хаяллар!

Мухаббат хәм ерлик — екеуи егиз,
Жүрек хәмири деп айтар оларды.
Бири — даўыл, бири — күдиретли теңиз,
Тоғыз баллға айдар аш толқынларды.

Ғошшақ жигитлерди тууар аналар,
Фархад болып сизге арна қазсын деп.
Адамзатқа ақыл берип даналар,
Хафыз ышқынызда ғәзел жазсын деп.

Таў қопарып күшли қоллары менен,
Дүнья имаратын қурады олар.
Ерлик хәм әдалат жоллары менен
Қамалларды жаўлап алады олар.

Олар сақыйлығы тутқанда демде,
Тар дүнья кеңейип, гүлистан болар.
Олар азаматлық атын мингенде,
Ел парахат хәм де абадан болар.

Кисилиги тутса, шайқап дүньяны,
Теке тирес болар паяпылларда.
Есерленсе шөлге бурып дәрьяны,
Теңизди түсирер қыйын халларға...

Олар гәпти шорт кеседи келтеден,
Олар сүйе билер, хаяллар сизди!
Матриархат әткен менен ертеде,
Хәзир де аяўсыз тонайсыз бизди.

Нәзик зейиниңиз хәммесин анлар,
Сизге қайта қурыў емес жаңалық.
Мода салонлары, алтын дүқанлар,
Ҳаял кирсе, еркек шығар тоналып.

«Шабазым»лап жүрип, хәммесин бийлеп,
Кеўилге не келсе, ислей алдыңыз.
Сигарета шегип, еркекше сөйлеп,
Шалбар, малақайды тартып алдыңыз...

Алын, және не бар көзиңиз қызған?
Сизден аяғанды... қайда қоямыз.
Галстукти тағып қыйындыңыздан,
Бир костюм менен-ақ тойға барамыз...

Алын, ҳасла тарлық етпеймиз оған,
Муҳаббатсыз өмир жаныўсыз сөнер.
Сонда да сөз еркинлигин бер маған,
Даңқлы жынысымды жырлағым келер!

Ер жигитлер—бул дүньяның тиреги,
Азаматлық иске хәмийше таяр.
Адамшылық арға толы жүреги,
Ана хұрметине бас ийер олар.

Қандай жарасықлы, жигитим ерлеп,
Қасарысса қас душпанды урғаны!
Ҳаял-қыз алдында үнсиз дизерлеп,
Муҳаббатын тауап етип турғаны.

Зор мақтаныш бийлеп бойымды сонда,
«Босқа бермегенбиз қабырғамызды»
Деп алтын сазымды жаңлатып қолда,
О, даңқлы жынысым, жырлайман сизди!

Март, 1988-жыл.

БИЗГЕ

«Қызғынсыз қосықларын,
Отсыз гүлхан» дер бизге,
Қызсын десең, дилбарым,
Аз-кем илхам бер бизге.

Йош бергенде нең кетер?
Бир күлип бақсаң жетер.
Қапа кеулимди көтер,
Аз-кем илхам бер бизге.

Йош деген жаман нәрсе,
Көрмегенге таң нәрсе.
Оны самалға берсе,
Дауыл турар сәл гезде.

Илхамы болмасалар,
Бурқып ақпас дәрьялар.
Ағын суу хәм тубалар,
Ақтым-ақтым дер гезде.

Атлар қыйқыуға мүтәж,
Бұлбил бостанға мүтәж,
Шайыр илхамға мүтәж,
Азырақ йош бер бизге.

Сулыу төкаббыр болар,
Алдында журт жорғалар.
Хәуселеси пир болар,
Шырайы бир көргизбе.

Биреулерди жарлықап,
Бердин ушарға қанат,

Бизден қай жери зыят?
Айтсам, әнтек дер бизге.

Сеннен алып итибар,
Шағласып жүрер олар,
Биз жолыңда интизар,
Аз-кем илхам бер бизге.

Қоллағаныңның көби
Мәзи тилинде еби
Урса самалдың леби,
Кеуіп кетер бир гезде.

Шынар ығында өскен,
Гүлге қашан күн түскен?
Булты жамғырсыз көшкен,
Таулар бийгәрез бизге.

Мақтап сен сәрбиназды,
Қанша қосықлар жаздым,
Күйдим көтере наздан,
Мәккарлығың дермиз бе?

Йош деген жаман нәрсе,
Оны шайырға берсе...
Қосық тыңлағың келсе,
Аз-кем илхам бер бизге.

21-февраль, 1988-жыл

* * *

Бултлар ақ боз атын тауға тусаған,
Сууларында шербет бардай, пал бардай.
Күнлер өтер бир-бирине усаған
Ессентукидеги сәруи таллардай.

Қыялым тауларға ушар хауалап,
Жаслық дәуран жасыл дөнген бир дарак,
Узағына турмас екен ол бирақ,
Ессентукидеги сәруи таллардай.

Халық қыямет нақыл сөзлер дөретер:
Бир жигит тусынан бетерме-бетер
Салланысып жети дүркін қыз өтер,
Ессентукидеги сәруи таллардай.

Бәри өтип болған еди тусымнан,
Хеш бир дүркімде жоқ едиң ғой, жанан?
Жасарта жақсаң ба бизди қайтадан,
Ессентукидеги сәруи таллардай?

Тау басында бултлар қозғалаң тауып,
Қой, тыныш кеулиме салма ғалауыт.
Өмирим жайпарахат әтсин ырғалып,
Ессентукидеги сәруи таллардай...

Август, 1982-жыл.

ҮШ ОҚ

(Легенда)

Бажбанның баласы ойнар тоғайда,
Кеклик қус қышқырып жылайды сайда.
Излеп тауып алса қустың уясын,
Бир жылан ол жерде болыпты пайда.

Бала услап ылақтырды жыланды,
Палапанын көріп кеклик қуғанды,
Сол ұақта сес келди тоғай ишинен,
Сүйсиндирип қулақ салған адамды:

«Адам улы, қандай жақсы баласаң!
Сыйлыққа сен енди үш оқ аласаң.
«Аттым!» десең, жыкпайтуғын жауың жоқ,
Көзи қатты көзмәмбет сен боласаң.

Тири жанға айтпа бул сырды бирақ,
Дус келгенге атпа оқты заялап.
Егер айтып қойсаң буны адамға,
«Аттым» деген оғың атылмас онда ...

Бала үйбетине қашты хәулирип.
Бир күни тоғайда жигилдик терип,
Қоңсының қасымкер баласы менен
Төбелесип қалды ол ойнап жүрип.

Сол тауназар бала буны сабады,
Дым қорлығы келди, өксип жылады.
«Аттым» деди сынған тисин түкирип,
Қоңсы бала жар басынан қулады.

Бала үйбетине қашты хәулирип,
Ержетти бир қызды унатты сүйип,
Кесе турды буган бир жигит бирақ,
«Аттым!» деди. Ол хәм күл болды күйип.

Қатынға сыр айтпас еркек кемде-кем,
Шарап ишкен ұақта мақтанып дәкен,
Сырын айтып қойды. Қалған бир оғы.
Атқан менен енди көшпейди екен.

Барған сайын болды душпаны мықлы,
Бирисинен-бири күшлирек шықты.
Енди өкинип жүр жигит өгейсип,
Тоғай пийри берген ессиз үш оқты ...

Февраль, 1988-жыл.

ЖИГИТТИҢ ЖЕТПИС КӨКЛЕМИ

Ийшанбай Қарақуловқа¹

Атлардың ең алғашқы айламында
Шапқансыз тасырақлап тай ұағында.
Ийшеке, куұанамыз көріп сизди
Жигирма бестің үшінши майданында.

Көп сөлем қытай, қыпшақ жағыңыздан,
Әмиұдиң бойындағы бағыңыздан.
Қарақалпақ ауылдың шаңлағында
Ойнап қалған балалық шағыңыздан.

Бир оқыған тең курбы-курдасыңнан,
Жигитлик кеуилиңнің сырласынан.
«Сүйемен» деп қызларға сыбырлаған
Туңғыш мухаббатынның жылғасынан...

Естен кетпес балалық пал татыған,
Ериссең де не бир даңқ мандатына,
Әлипбени үйретип жибергенбиз,
Профессор болсын деп Алматыда.

Жаңа уяда түлеген, қанатланған
Қырансаң таң ертеде тоятланған.
Ентелеп ел хызметін аткарыуда
Көп өттің азаматлық сынақлардан.

Алым бол десе, даңқлы алым болып,
Еңбегіңнің қаймағы қалың болып,

¹ СССР Медициналық илимлер академиясының хабаршы ағзасы, ҚазССР хәм ҚҚАССР ға мийнети сиңген илим ғайраткери, бизиң жерлесимиз профессор Ийшанбай Қарақуловқа арналған бул хәзил өлең — қосық хаслында қазақша жазылды хәм Ийшанбай ағаның 70 жыллығына арналған кешедә Алма атада телевидениеден оқылды. И.Ю.

Солдат бол десе, белге қайыс буудын,
Ерлик ис хұждан менен арың болып.

Мийримли, кишипейил үлкен болдың,
Жасампаз, жаны сулыұ, көркем болдың.
Ұеш хызметти жатырқап көргениң жоқ,
Нарком бол деген жерде нарком болдың...

Хұрметли атақ қоймай алып жүрсен,
Жер-жерден дос арттырып, толып жүрсен.
Лектор бол десе, тынбай лекция оқып,
ООН-да медэкспорт болып жүрсен.

Жүрегиннен жыллы леп жеңил есер,
Жан сәулең жантасқанда кеуил өсер.
«Бруцеллезден қутқарды Ийшекең» деп,
Алғыс айтып сыйырлар мәңиресер...

Жигиттиң сунқарысаң сөзи берик,
Нар ийдирер сөйлесең гези келип.
Донжуанлық етпейсең, сулыұлардың,
Ширкинай, сүйкенбесе өзи келип...

Той басысаң, отырсаң төрге барып,
Жаслар жүрер өзиннен өрнек алып,
Надя жеңгей «сүт әкел» деп оятса,
Магазинге жууырдың шөлмек алып.

Ақ қошқардың мүйизи айшық питкен,
Үй артында тораңғыл үйшик питкен.
Ийшекеңе бурылып қарайман деп,
Көп қызлардың мойыны қыйсық питкен.

Инилер ыңғырыулап изиңе ерер,
Келинлер қалжыңынды тәуир көрер.

Еле де әрұағынды шақырғанда,
Нөсерлеп жаұмаса да, күн гүркирер...

Шегарадан шығысып жазатайым,
Қатты ойнасам, әпиұ ет, ағатайым.
«Хәзилин қонса атаң менен» деген ғой,
Биздағы аұылында өз томатайың.

Сал-сери жоқ өзіннен озып кетер,
Сенсиз кеұилим торығып, тозып кетер.
Сиз дегенде шайырлық әрұакларым
Жин шақырған порқандай қозып кетер...

Ийшеке, теңеұинди жаңа таұдым,
Өзиннен айнымас дос, аға таұдым.
Уллы халық, бийик адамлар жасамаса,
«Ерунда» бийиклиги Ала таұдың!

Ғаррылық келсе, бойсынбай, көнбей тұрың,
Көриклисиз журт еле күнлейтуғын.
Ғаррылықтың мөденият паркинде де
Қызық көп дейди жаслар билмейтуғын...

Жигитлер көп жасында-ақ болған жасап,
Жасай бер, сыбағанды молдан асап.
Тек ден саұлық тилеймен. Басқасының
Бәрін де аласыз ғой қолдан жасап...

Қутлықлап хұрмет тонын кийгизейин,
Сүйгиз десең, көзимнен сүйгизейин.
Көп сулыұдың тамағын қытықлаған
Муртыңды әкел, әкетай,— муртымды бир
тийгизейин!...

22-декабрь. 1980-жыл. Алма ата.

ӘСКЕРБАЙҒА

Бетің быдым-быдым, жүрегің таза,
Алшағырдай минезің бар биймаза,
Үш-төрт милийсадан келмесе қаза,
Әжелиннен өлмейсең сен, Әскербай,
«Ешек дәптерден»

Шақаманнан шайбас буға табылып,
Услай алмай жүрдик хәмме жабылып,
Өгизлер түйектен шықты сабылып,
Сенің жаның тас екен дым, Әскербай.

Ысмамытың шаршап халдан кеткенше,
Тусыңнан не раушанлар өткенше,
Гүректей тислерің қаусап питкенше,
Жигитлик дәуранды иштиң Әскербай.

Әүпилдеп жууырдың жараған нардай,
Кобыздай куұсыйды турпатың дардай,
Арақта әкеңнің қарызы бардай,
Изине кунжыйып түстиң, Әскербай.

Сени қапқан ийтлер қутырып өлди,
Сона шақса мәс боп тutyлып өлди,
Еске алар гәптиң енди утыры келди,
Талантқа суу қоспай иштиң, Әскербай.

Есиктің аузында аңқырды ешек,
Қақаман сууықта ким келди десек...
Отсыз өжиреде подшипка төсеп,
Уйқылап жатқаныңды көрдим, Әскербай.

Тоныртқасы толды жап хәм салманың,
Өңешиң өзгеше, тас екен жаның,
Сол жүристен өлмей аман қалғаның,
Жүримиң бар екен еле, Әскербай.

Журт айтысар энди сени койды деп,
Қарар оған қатты тәсир қылды деп,
Жойтылған қәлемин тауып алды деп,
Ес барда етегин жапқан Әскербай.

Ишінде бар гүмбирлеген шайырлық,
Ендиликте қалсаң оннан айрылып,
Илхәм периштеси бақпас қайырылып,
Нашарға нәзерің түспес, Әскербай...

Февраль, 1988-жыл.

ПЕРИ МИНГЕН АТ

Сондай бір күш хукими хөктем...

А. Блок

Сейисханаға азанда келип,
Сейис күнде хайран қалады:
Аты қара терге шомылып,
Оқыранып зорға турады.
Ауырғанды бәлким жаныуар,
Деп суулыққа байлады андыз.
Ертең де сол ауҳал тәкирар ...
Әжелленип сейис уйқысыз,
Таң асырып анлыды кеште.
Түн жарпында қулыплы дәруаза
Өз-өзинен ашылды әсте.
Ат тыпыршып болды биймаза.
Хәм изинше аппақ денели,
Қара шашы бөксесин жауған
Жалаңаш қыз кирип келеди,
Салдыр-гүлдир ат аяғынан
Кисен түсти. (Кәрди хәммесин,
Еси кетти сейис сорлынын).
Жалын сыйпап қыз ақ мәммесин
Омырауына басты торының.

Ат жууасып, бир тепсинди де,
Қыйпақлап қыз хәмирине көнди.
Жалын қармап бир секирди де,
Кустай ушып қыз атқа минди,
Пәрсиз оқтай қаңғып сайгүлик,
Кетти жүйиткип қула далаға.
Түс көргендей сейис хәулирип,
Қала берди сейисханада ...
Сол дегендей хәр күни кеште
Ел уйқыға жатты-аў дегенде,
Келер илхам периси әсте.
Кисенлеўли ат қусап мен де,
Тыпыршыйман оны сағынып
Ашық болып козар дәртлери
Хәмирине үнсиз бағынып,
Көтеремен еркеликлерин.
Пери минген аттай азаплап,
Ол жанымды қыйнар бәрхама
Дәртлеримди төгип қағазға,
Таң атқанша қәлем тартаман.

Март, 1988-жыл.

БЕРДАҚТЫҢ ДУҰТАРЫ

*(Шайырдың дуұтарын шаулығы
музейге тапсырғанда)*

Хаслың сениң ағаштандур,
Сөйле дуұтар, сөйле дуұтар!
Хауазың толы әрмандур,
Дәртин баян әйле дуұтар.

Уллы шайыр ийең болған,
Қулағына бүлбил қонған.
Талай тойларды атқарған,
Даңқың белли елге, дуұтар.

Гөне заманның гүўасы,
Шархананда саз ағласы,
Бердак бабамның муңласы,
Дәртин баян әйле, дуўтар.

Гүмбирлеген сазға байсаң,
Дәртлеримди козғағайсаң.
Гүңиренип неге жылайсаң?
Тилиң болса сөйле дуўтар!

* * *

Дәрья көк теңизге қуйған арадан
Қашықлаўда өсти бир түп қараман.
Айдос баба саясында түсленип,
Күнхожадан бийлер кеңес сораған.

Теңсиз урыс барар Ұатан жеринде,
«Азатлық» ураны халықтың тилинде.
Масайрайды қылышынан қан тамып,
Хан ләшкери қарақалпақ елинде.

Ерназар алакөз алыс корғанда,
Ханға қарсы қайтпай саўаш курғанда,
Сатқын ағайинлер арқадан атып,
Жаўға жығып берди, өлди әрманда.

Жаралы ийеси жалын қармаған,
Бир ат сонда қарғып Қазақдәрьядан,
Пәрсиз оқтай қанғып услатпай кетти,
Ала қуйын шаўып елден армаған.

Ел сүйген бағадыр, жас суңқар еди,
Ашықлық ышқында бийқарар еди.
Урыс питкен соң қосылыўды ансаған,
Айдан арыў қалыңлығы бар еди.

Атын байлап, сүйенгени қараман,
Қан сорғалар қылыш тийген жарадан,
Бир дийдарын көріп өлсем ярымның,
Деген әрман бир кетпейди санадан.

Ашықлардың алып ушып жүреги,
Талай күтип, талай бунда түнеди.
Бүгин ақшам усы терек астында,
Ушырасыуға ўәделескен күн еди.

Түн ишинде яр келгенин билди ол,
Ырза болып мыйық тартып күлди ол.
Қуўдай сыңсып кушақлаған ярының,
Қолында көз жумып жигит өлди сол.

Қыз айтыпты дейди: «Тәңирим, ал мени!
Ярым менен бир топыраққа сал мени!»
Қыз тилеги қабыл болған деседи,
Былай болған тилегиниң келгени:

Шаң көтерип шамал есипти дейди,
Сел-сел қуйып, бултлар көшипти дейди,
Даўыл уйытқып қараманның үстине
«Шатыр» етип жасын түсипти дейди ...

* * *

Теберик дуўтарды қолға аламан,
Қарайман да, түрли ойға таламан.
Самал шақырып сөйлеп турғандай болар,
Өзегин өрт шалып күйген қараман.

Болыпты ол гезде дуўтаршы уста,
Хәрдайым тың-тыңлап иркілген туста,
Хәр ағаш өзінше саз шертип турар,
Оны көрсе ызынлаған қамыс та.

Ызың-ызың сеслер келер даладан,
Самал ессе, куўрай сыңсып жылаған,
Бүртик жарған жөнеўиттиң кабығы,
«Кесип алып, сырнай соқ» деп сораған ...

Сол уста бул жерге келген деседи,
Күйген дарақ дәртин билген деседи.
Дуўтар ислеп сол қараман ағаштан,
Бердаққа апарып берген деседи.

Хәм ол айтқан дейди: «О, дана шайыр!
Халыққа ығбал излеп боларсаң сайыл,
Арнап соқтым, ал сен усы дуўтарды,
Сөзиңе, сазыңа заманлар қайыл ...»

Устаны алғыслап, жанға теңгерип,
Шайыр қолға алды, дәске өңгерип.
Сөз ағласын, саз ағласын сүйсинип,
Халық тыңлады куўдай мойнын төңкерип.

Йошлы қосық! Бир күш бар-аў өзінде,
Жымбырлап енесең сана-сезимге.
Кеўиллерде бөхәр гүли ашылар,
Бақсылар хәўижге минген гезінде.

Тебериксең уллы шайырдан қалған,
Бақсы қыз Хұрлиман сенде саз шалған.
Қаражанның қашқан аттай елеўреп,
Сени сөйлеткенин сүйип қалғанман.

«Яр, сен қал енди» деп хош хаўаз Есжан,
Жапақ бақсы гүрлеп дәрьядай тасқан.
Бүгин көрдим Генжебайдың қолында,
Жаңла дуўтар, қәне жаңадан йошлан!

Сазды сүймегеннин үйи күймесин,
Хәриплер сағынсын Сәнем сийнесин.
Өзегин өрт шалған қараман ағаш,
Ашықлардың әрманынан сөйлесин ...

Май, 1988-жыл.

ӘЖИНИЯЗ ШАЙЫРДЫҢ САМАЛҒА ШАҒЫНЫҰЫ

Кел, сен сәўбетлес бол бизге, хәй самал!
Еглерге зорым жоқ, зарым бар мениң.
Ушардан оқ жеген сүйлиндей мысал,
Сарқып ушар ғана халым бар мениң.

Мийрибансан, тәбизиме түсерсен,
Анамның ақ жаўлығына усарсан.
Пешанамнан сыйпап-сыйпап есерсең,
Бүгин сенлик рузығарым бар мениң.

Бәлент таўға барсам, басында қары,
Сел-буршақтан жаўрар оның да халы.
Қәўесетли, бир-биринен ғаўғалы,
Саў басымда саўдаларым бар мениң.

Кеўил алғам-далғам, жүреклер сазып,
Бүлбил қус уясы қалды кулазып.
Жүк артайын десем, қәтеби жазық,
Көш артында жайдақ нарым бар мениң.

Саз шертейин десем, сазым келиспес,
Айнаға қарасам, жүзим келиспес,
Адамларға айтсам, сөзим келиспес,
Келисиксиз намаларым бар мениң.

Дәўлет қайтып, исиң шапса насырға,
Дослар өсек айтар ошақ басында.

Сондайда сен пәрүанасаң қасымда,
Дурыслығымды тән аларым бар мениң.

Қайғы-ғам шадлықты аңлыуын қоймас,
Сум пәлек биз бенен ойынға тоймас.
Базы бир ислери ақылға сыймас,
Соншелли не гүналарым бар мениң?

28-июнь 1988-жыл

АМИРА АЗАПЛАРЫ

Та встреча краткая, земная.

И. Бунин.

Кеште ойын көриуге де қорқаман,
Капрон кирпичлер, сүрмели көзлер
Мени көріп, үнсіз биреўди излер,
Кимди излегени түсиникли маған...
Репетиция тәнеписинде
Бул ойнақы көзлер бояўсыз ўақта
Мени көріп, күлимлеген пишинде,
Жуўырысар еди әлле қаяққа.
Олар дүркиресип қара қуўлардай,
Сулыў қәдем таслар жәйран жүристе.
Шығар арасынан суўырылып талдай,
Қара триколы дилбар периште.
Хәнердің қайсысы болса да азап,
Жүзинде моншақ тер тамшысы менен, —
Қатал Маэстро оларды узақ
Қуўады музыка қамшысы менен.
Аяқлар сырқырар, кебер еринлер,
Қәлпе түлеткендей жас туйғын қусын.
Қара триколы бул назәлимлер
Сахнада аққуўдай жүзиўи ушын.
Аўлақ таныс скамья бар бунда,
(Енди не нәрселер түспейди еске!)
Тиз шөгип отырып оның алдында.

Канаған аяғын танаман әсте,
Ол шашларым менен ойнап отырар:
«Ак шаш сизге сондай жарасар еди ...»
«Усылай күттирсен, олдағы болар...»
Қызлар бизге урланып карасар еди.
Тәнепис құрғыр да таусылды әне,
Тағы зал аузында жалғыз қалдым мен,
Катал маэстро оларды және
Қуады музыка қамшысы менен.

* * *

Суу бойына барыуға да қорқаман,
Гүзги кеш. Жап тынған. Жағалар аулақ.
Үш түйір қып-қызыл жийде машаулап,
Уша баста жанар.
«Булар ғарғадан
Қалай аман қалған?» дедің суқланып.
Мен алдым тикенге тырналып барып.
Үш жұлдыз үзгендей айдың қасынан,
Путақшаны алып келдим жаныңа,
Хәм кууандым сениң кууанғаныңа.
Гүмис жапырақтарын үплеп, абайлап.
Алып жүрдің, үзип жемедің бирақ.
«Неге екеу емес,... үш жийде булар?»
«Бәлким, ким билипти ... үш балам болар...»
Деп шадлы ушқынлар ойнап көзінде,
Көкирегиме қойдың сулыу басынды.
Умыттым дүньяны хәм де өзимди,
Қапалықты, жеккеликті, жасымды ...

* * *

Мен тауларға шығыуға да қорқаман,
Ах, қандай көркем Хунзақ жоллары!
Жол өрмелеп барар бултлардан ары,
Шайырлар ауылы Цадаға таман.

Қойсуў гүрлеп ағып жол ернегинде,
Бир нәрселер айтар авар тилинде.
Жар таста желбиреп кызыл көйлегин
Сен қууанып қарақалпақша сөйледин.
Хәм мениң ийниме асылып турып,
Қышқырдын еркелеп артқа бурылып:
«Айтшы Қайсын аға, не деп тур дәрья?»
«Неге мен дәрьяман, ах ессиз дүнья!
Неге абрек-жигит емеспен деп тур.
Бул суў да өзиниң дәртин сөйлеп тур...
Қәне, отырың тез машинаңызға,
Расул күтип тур көпир аўзында ...

* * *

Ақшам жалғыз қалыўға да қорқаман.
(Қалмасқа не илаж?...)
Гей күни кеште,
Гүңгирт ай сәўлеси дирилдеп әсте,
Айнадан сығалап қарағанында,
Уйқылы сулыўдай мениң жанымда
Сен жатасаң үнсиз, ерниң қаязып,
Билезикли қолда саўсақлар жазық.
Суп-суўық пешанаң...
Жоқ, енди тамам!
Қәлем дирилдейди буннан армаған...
Хәр жүректің өз жарасы бар дейди.
Тыртық болып питсин, питпесе жатсын.
Базда шырт уйқымнан оятсын мейли,
Сарғайып тиришилиқ таңларым атсын...

* * *

Отырыспаға барыўға да қорқаман,
Ол жерде көп шадлық сазларын шалар.
Маған тост берерде тым-тырыс болар.

Мен сонда кеуилли болып жортаға,
Тырысаман журтка мәлел бермеске
Хәм де қасымда бос орынға әсте
Урланып қарайман.
Бос қалған уя...
Ол да жоқ,
Сен де жоқ...
Ялғаншы дүнъя!

Сентябрь, 1988-жыл.

ӨМИРЗАЯ ЖУЛДЫЗЫ

1

Өмиримнің кешинде, геуғим түскенде,
Таулар қабағында жанар бир жұлдыз.
Кийиклер урланып қак суу ишкенде,
Кәпелимде бирден сөнер сол жұлдыз.

Жоғалтқандай сырлы сақыйна жүзик,
Бир сулыу әрманлы көзлерин сүзип,
Хәр қараған сайын бауырымды үзип,
Ақшам түслериме енер сол жұлдыз.

Аспан жийегинде жанғаны неси,
Жанып турып демде сөнгени неси?
Азаплап бизге пәнт бергени неси,
Жанымды отларға салған сол жұлдыз?

Айралық азабын кеулинде гизнеп,
Жаутаңлап қарайман мен оны излеп.
Жасаудан да зыят бир ғайры ләззет
Алдап әкеткен бе? Қәне сол жұлдыз?

Анам айтар еди оның тәрийпин,
Әрманлы нашардың муңлы тарийхын,
Көзден бир-бир ушқан яңлы бар уйқым,
Өмиримнің кешинде сөнген сол жұлдыз.

Мөлт-мөлт етип муңлы қарар да турар,
Биреуді излеген болар да турар.
Жел үрлеген шамдай сөнер де қалар,
Ел аұзында ертеқ болған сол жулдыз.

2

Паналаған қол жағасын, таў шыңын,
Жалғыз үйи турар еди аңшының.
Мөлдир булақ көлге қуяр жылтырап,
Өрминдей түсіп қалған қамшының.

Жазғы түнде сол булақты жағалап,
Бауырында нәресте бар шақалақ,
Қыз жууырап албырақлап көл бетке,
Қуудай сыңсып жылап барар «апа»лап.

Еситкендей апасы жоқ сорлының,
Қызын хәм де емизиули бир улын
Қалдырып көз жумған әрманлы ана,
Билсе еди өгей шеше қорлығын!

Еситкендей әкеси жүр тауларда,
Қулан қууып, арқар атып аулауда.
Үйине еки-үш күнде бир келер,
Қашан келсе үйде қатын шаулауда...

Қыз барар үкесин бауырына басып,
Қорқып, албырақлап, ақылдан сасып,
Қасында бар қапқан ийти аңшының, —
Тири жетимлердің садық жолдасы.

3

Бул истиң мәнисин айтсам мен деген,
Бийқар дерсең бул дүньяны кең деген.
Көргенлер жағасын услар, тоба деп,
Кормегенлер ертеқ сөз деп сенбеген.

Ертек емес, ертеде журт көрипти,
Ана байғус әрман менен өлипти.
Өгей шеше, сол анадан тууылған
Нәрестениң жүрегине жерипти...

Бесиктиң жанында жатқан қыз байғус,
Шоршып ояныпты көрип жаман түс.
Пейлин аңлап жауыз өгей шешениң,
Қашты өз үкесин алып асығыс.

Айды жоқлап еди, көринди ай да,
Жұлдызлар да болды аспанда пайда.
Отырды қыз таңның атыуын күтип,
Көлдің жийегинде қупыя жайда.

Бир уақта гүїлдеп бир дауыл есип,
Қамыслар сыпсынлап, гүўлеп сөйлесип,
Көл шетине ығып келипти дейди,
Сонда тербетилип бир алтын бесик.

Қыз байғус қууанды хаулығып қарап,
Үкесин сүїди де жатқызды орап.
Етегин шербенип сууға түскенде,
Бесик ығып кетти сөл аррағырақ.

Бесикти тутсам деп хәрекет етти,
Абайламай терең ийримге жетти,
Қәпелимде гүрпилдеген ақ толқын,
Қызды көмип, бирден батты да кетти.

Жүрек-бауырын ништер тилгендей болды,
Түс көрип атырып өлгендей болды,
Бир топар қыз әтирапында сыңқылдап,
Буны ермек етип күлгендей болды.

Суўперилер еди күлискен булар,
«Периде мийрим жоқ» деген сөз де бар.
Шешиндирип муздай қоллары менен,
Бийгүна сулыұды әкетти олар...

4

Ийт жағыста шыр-пыр болды қаңсылап,
Бир сумлық сезгендей жаныұар жылап,
Өзин суўға атты қыздың изинен,
Қутқара алмады ийесин бирақ.

Тислеп алып шықты көйлегин ғана,
Тәғдирдің исине ким турар ара!
Жылап атқан нәрестени айланып,
Көлге қарап улыды ийт бийшара.

Ким умытар бул азаплы кешени,
Қарғанып киятқан өгей шешени,
Көрген ұақта әлле неден сескенип,
Ийт жүреги қалтырады деседи.

Дүньяда не жаман — жериклик жаман,
Жерик асын жесе, қалармыс аман.
Бирақ сол тас туўғыр өгей шешениң
Жаўыз нийетине шыдамас адам.

Адам туўе, ийттин жаны түршикти,
Шалаұйтлап қорғаныпты, урысыпты.
Қыздың жоқ болғанын билип куўанып,
Ислемекши ойындағы қырсықты.

Келди нәрестеге жуўырып алып,
Баланың жүрегин суўырып алып,
Жеп маўқын басыўға асықты сондай,
Отқа таплап сәл-пәл куўырып алып.

Пышақ шықты жылтырап жең ишинен,
Сол ұақта бас салды ийт келип бірден.
Қашты өгей шеше қаны сорғалап,
Алба-дулба болып шыққандай гөрден...

5

Соннан берли байғус аңшының қызы, —
Тәңирим аяп, жұлдыз болыпты өзи.
Хәр иңирде тау артынан сығалап,
Қарайды сол өмирзая жұлдызы.

Ессиз сулыу буулығып көз жасына,
Сығалап қарайды көл жағасына,
Жауыз өгей шеше өткен ақшамы
Келди ме деп үкесиниң қасына.

Жыллар өтпес, күнлер батпас санаса,
Бала ойнап отыр енди қараса,
Қапталында ийти жатыр гүзетип,
Торсық шеке ул болыпты тамаша.

«Изеп бастырмайман хеш бир жауызға,
Қәтиржам бол, сулыу» дегендей қызға.
Қаплан ийт бир улып кояр иңирде,
Қарап тау артында тууған жұлдызға.

Шүкир етип тәғдирине бағынып,
Жұлдыз уйқылар түн пердесин жамылып.
Ертең және карау ушын бир заман,
Жердеги сол жас өмирди сағынып...

Август, 1988-жыл.

«ҮМИТ ЖАҒЫСЫ»

кітабынан

ТЫРНАЛАР

Әл хауада канатларын талдырып,
Жат мәнзилге сапар шеккен тырналар.
Айралық дәртинде бизди қалдырып,
Шадлығымды алып кеткен тырналар.

Хауазыңа қулақ салып қарасам,
Ақ қағаздай ғағырласып барасаң.
Хош аллияр айтысқандай боласаң,
Келмеске жол тартқан гөззал тырналар.

Жерге бир нәўбетдур, елге бир нәўбет,
Қайтып баратқандай қайтасы дәўлет.
Аш толқынлар урмас жағысқа гүрлеп,
Соналы көллерден ушты тырналар.

Сизлер нәсил көрген атаулар аулақ,
Әдира қалғандай айдынлы суулақ,
Диң аспанда мунлы «қуррыу-қуррыу»лап,
Не деп баратырсыз, байғус тырналар?

Не ис тапса, инсан пейлинен табар,
Ол қаст етсе, терис ағар дәрьялар.
«Бул жер бизге харам» дегендей олар,
Ах урып қыйқыулап барар тырналар.

Қусларды көлатсыз, теңизди суусыз,
Қалдырған нәмәртлер қалмас сораусыз,
«Қарғысқа жолығып бәри қалыусыз,
Туқымқурт болғай» деп барар тырналар.

Таңларым оянбас толқын сестинен,
Қайлардан аларман ондай күшти мен?
Дузлы шаңғыт көмген көллер үстинен,
Бул жағысқа түспей барар тырналар.

Барар интизамлы, жипке дизилип,
Мен қарайман жүрек-бауырым үзилип.
Сиздей мен де ата журттан безигип,
Неге кете алмайман, айтың тырналар?

Октябрь, 1985-жыл

ЖЫЛҚЫ ЖЫЛЫНА

Астында Ақбозат—тулпар ураны,
Тоңлы ушқын шашып гүмис нәлинен.
Олсыз да бул ғалауытлы дүньяны
Хәулиртип, дүсирлеп кирип келдің сен.

Ғәлетий сес пенен киснеди атың,
Жалларына қырау қатып, муз турған.
Сууық еди жылқы минез айбатың,
Жүзиңе арасат ызғары урған.

Қайсы жұлдызлардың болдың тойында,
Қай мәнзилден шықтың сәхәр уақтында?
Қандай нийетлер бар сениң ойында?
Айт, жасырмай жәриялылық хаққына.

Ошақ басы, арша ағаштың жанында
Үмийдиуар сени күттік бийқарар.

(Аязлы арканын қай орманында
Өскен екен бул көк шырша жаныуар?)

Мине жүрис тынды көше-күйлерде,
Азап пенен тапқан шампанды ашып.
Арша ағашты безеп хэмме үйлерде,
Отырмыз бийтақат кейпимиз қашып.

Жаксы билер хәзир хәр если адам,
Бөлинсе, бөри жеп, дүзде қаларын.
Дүнья аман болса бәле-қададан,
Өз ошақ басының аман боларын.

Тарийх-ана таза заманға жерип,
Жаңаша жасаудың жолын гөзлеген.
Көз ашылып тиллер гөяға келип,
Қарадық дүньяға жаңа көз бенен.

Қарап көрсек қайырылып излерге,
Көп бийхууда жанға қысым қылыппыз.
Гүүлеп қол шаппатлап қысыр сөзлерге,
Дөрьяны теңизден шөлге бурыппыз.

Енди жаңа жолға бурайық десек,
Гөнерген машина бурылмай атыр.
Бәрин тезден қайта қурайық десек,
Бул сирескен дүнья курылмай атыр.

Бир жақтан оянған ойлар қозғалып,
Жаңаша жасауды талап етпекте.
Ески интизамлар көнбей, шамланып,
Минберлерди бүрип, күш көрсетпекте.

Бир жақтан оянған халықлар бел бууып,
Жаңа гүреслердиң минген атына.
Бир жақтан биреулер отқа май куйып,
Жылынбақта миллетшиллик отына.

Жанаша ислетип адамлар мийин,
Тубалаўдың мунар күни батқандай.
Бир жақтан хаўлыққан дүньяның үйин,
Жаўыз рәкетирлер тонап атқандай...

Қабағы қатыңқы келген жаңа жыл,
Сен не менен белгилейсең орнынды?
Ақбоз атын гижиндеткен бала жыл,
Билсек деймиз сениң платформанды.

Женил көрдим Қарбабаның қапшығын,
(Ол не қылсын, жоқты жерден қаза ма!?).
Бәлки бизди дағдарыстан апшығып,
Бәлки тартарсаң ба аўыр жазаға?

Ушан кемелерди шайқаған даўыл
Теңизлерде тегинликте басылмас.
Биз баратқан жоллар қыйын хәм аўыр,
Боз думаны хә дегенде ашылмас.

Ақбозатқа жайдақ минген жаңа жыл,
Беккем отыр, мәккем қармап жалынан.
Үлкен үмитлердің жылы бола бил,
Ақыл, инсап периштеси дарыған!

Январь, 1990-жыл.

КОРАБЛЬЕР ҚОЙЫМШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЕЛЕС

Кеше гүрлеп турған Үшсай портында
Бүгин корабльер қойымшылығы.
Көшип кеткен балықшылар журтында,
Жатар жайрап кемелердің сынығы.

Еспе кумға ермек болып көмилген
Ессиз пароходлар, катер, баржалар.
Палубалар кумнан зорға көринген,
Каютаға кирген самал зар жылар.

Я инсап! Не деген ғәлетий ойын:
Бул мүликлерди сокқан адамның қолы,
Тахтайын қопарып, темирин қыйып,
Металл сынығына алмақта оны.

Қудды динозавр қабырғасындай
Кеме сүлдерине сүйендим узақ,
Қорқынышлы еди қәбир басындай,
Жүрегимди тырнар бийрәхим азап.

Гөне жағыстағы қалған дачаның
Қарауыл ғаррысын тыңлап қарасаң,
Ким билипти өтиригин я шынын,
Ертек еситкендей тәсийн қаласаң:

«Базда Үшсай беттен самал ескенде,
Қорқынышлы сеслер келеди» дейди.
«Жиннің ойнағындай от жағып түнде,
Биреулер шуұласыи жүреді» дейди.

«Шырпылдаған қамшы сести шыққанда,
Ыңырсып жылаған еркек дауысы,
Қулағыма тал-тал келеди сонда,
Кимлердің күлкиси хәм ғауырлысы.

Дауыл тыныуына дауыслар тынар,
Бизиң ақыл жетпес не ислер бар-ды.
Мүмкин бул теңиздің ийеси шығар,
Жазалап атырған гүнакарларды...»

Ески адам байғус балықшы ғарры,
Бул жорамалына не десең болар.
Жазаламақ болса гүнакарларды,
Пәкизе жер басып жүрипти олар.

Ийеси болмайды үлкен қылмыстың,
Жууапқа тарта алмас оны хеш бир заң.
Бул нәпсикау, пайдакүнем турмыстың
Өзи бул қылмысқа хәуескер болған.

«Тәбияттан мийрим күтпе, тартып ал!»
Деп биз маннайшаға жазып койғанбыз.
«Тыннан жер аш, ақ алтынды артық ал!»
Деп теңизди қуртыуға да барғанбыз.

Ақ сүти қорланған ана-тәбият,
Енди бизин жауыз хұжданымызды,
Қырда қалған сынық мачтаға байлап,
Қатаң жазалауға киристи бизди.

«Жазаның үлкени еле артында,
Бул тек басламасы, бул ойыншығы.»
Деп турғандай болар Үшсай портында
Жатқан корабльлер койымшылығы...

Сентябрь, 1989-жыл. Мойнақ.

МАРАТ НУРМУХАММЕДОВТЫ ЕСКЕ ТҮСИРИҮ

Жулдыз ағып кетсе ақшамғы ұақта,
Бирден сен түсерсең ядыма мениң.
Жасын түсти десе жасыл дараққа,
Дәрхал сен түсерсең ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар,
Ийесин жоғалтқан бир ат жаныуар
Тынбай сегбир тартар ядымда мениң.

Еки сунқар изли-изинен хауада
Қанатлары сынып түсти қыяға...

Тәғдир қастын тиккендей бир уяға,
Не қыяллар келмес ядыма мениң.

Ҳийлекерлик жолын тутканды көрсем,
Алымсып паңсыған наданды көрсем,
Жүйрик сағындырар шабанды көрсем,
Сондайда түсерсең ядыма мениң.

Дурыслықты бурмалап, паңсып, назланып,
Ақбайталлық етип жағымпазланып,
Сөйлеп турғанларды көрсем, қыйланып,
Мудам сен түсерсең ядыма мениң.

Мураплар билдигин ислеп сағада,
Теңиз таслап кеткен ески жағада,
Хәзир керек болып турсаң оғада,
Дәрман айтардай-ақ дадыма мениң.

Биреулер аңбаса, биреулер аңлар,
Дүньяға көп келмес гөззал инсанлар.
Әжел наймыт ол хәм жақсыны таңлар,
Дийдарың мөр басқан ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар,
Ийесин жоғалтқан бир ат жаныуар
Тынбай сегбир тартар ядымда мениң ...

1989-жыл. Москва.

ӨМИР, САҒАН АШЫҚПАН

Мириүбетли заўқы-сапалы өмир,
Ай қасынан жулдыз үзгиздиң бизге.
Базда шадлы, базда қапалы өмир,
Муқыйтыңнан маржан сүзгиздиң бизге.

Исим оңлап, сен түсирдин сәтине,
Жел болып тиймедің базда бетиме.
Мың әўпарин сениң мириўбетине,
Дәўран жорғаларын сүргиздин бизге.

Сен кайда шап десең, мен солай шаптым,
Сазларыңнан қуршы канды қулақтың.
Шайырлық деген бир сырлы булақтың
Шербет суўларынан ишкиздин бизге.

Хәсед хәремине кирмеген бол деп,
Хәргиз кыйсық жолдан жүрмеген бол деп,
Қайда жүрсең, мудар ел менен бол деп,
Қулақларға бәрха куйғыздын бизге.

Балалық болмады ойынға тойған,
Залым урыс оның ноқатын қойған.
Бийнесип қалғандай шәўкетли тойдан,
Қатал хәмиринди жүргиздин бизге.

Бир күни тоқ болсақ, үш күн аш болдық,
Бөз көйлек ишинде жаланаш болдық.
Урыстан соң еси енген жас болдық,
Есейсин деп билим бергиздин бизге.

Мақтымқулы, Пушкин, Байрон қалды ма?
Түнлерде оқысақ, көзлер талды ма?
Аппақ қағаз жайып мениң алдыма,
Қосық қатарларын тергиздин бизге,

Аббаз, Садық нөзерине илгенде,
Нөжим, Әмет, Жолмурзаға ергенде,
Ғафур Ғулам, Сәбит Мухан келгенде,
Жети журттан мийман киргиздин бизге.

Шыңғыс пенен Расулға ергизип,
Қайсын, Мустай менен бирге жүргизип,

Даналардың мәжилисине киргизип,
Уллы нәсиятлар бергиздің бизге.

Дос-яранлар менен сынасып болдым,
Шайырлық мүлкине минәсип қылдың.
Саған өмирімше шын ашық болдым,
Журттан арыў сайлап сүйгиздің бизге.

Базда ойшыл еттің ойларға талған,
Базда яр-дос болдың лебизи жалған.
Ойнадың жездендей апанды алған,
Не әжеп хәдийслер көргиздің бизге...

Арғымақтан ябы озып кеткенше,
«Түйениң қуйрығы жерге жеткенше»,
Барлық шайыр прозаға өткенше,
Соңғы демим—косық дегиздің бизге.

Қайтып өтер болсаң, тап солай, өмир,
Жанымдай сүйемен сени бәри бир.
Қайтадан жасайсаң деселер хәзир,
Алар едим толық негизің бизге.

Апрель, 1989-жыл.

ҚАЙТЫП КЕЛСЕ ЕДИ БАЛАЛЫҚ ШАҒЫМ

*(Нөкистеги бир орта мектеп таза жайында оқыўдың
басланыўына арналған митингте оқылған қосық.)*

Қайтып келсе еди балалық шағым,
Сизлер менен бир мектепке қатнасам,
Класстан классқа бирге атласам,
Қайтып келсе еди балалық шағым...

Гүзги самал менен егин ырғалса,
Қуслар жуғырласып намаға салса.

Маған дәптер, кийим излеп дүканнан,
«Балам оқыды» деп анам қуғанса.

Таңғы шымшық пенен оянып бирге,
Жүрек шәўкилдеген ықласлы түрде,
Кетсем сенлер менен оқыўға мен де.
Қайтып келсе еди балалық шағым.

Көзим қызығады сенлерди көрип,
Бәри еске түсер наўкандай өрип.
Жаланаяқ арба жолды шаңғытып,
Жаптан қарғыр едик балақты түрип.

Класстың едени полсыз жер еди,
Айнадан караған зорға көреді.
Ауыл бойынша бир хәкленген жай бар,
Сол бир гөне тамды «мектеп» дер еди.

Ол гезде де қыста қар жауар еди,
Бир кесек пеш, сынық моржа бар еди.
Бул сөзлерге сенлер түсинбейсизлер,
Кийимлер «бөз» деген бир тауар еди.

Бирақ халықтың онда пейли кең еди,
Дүнья қуып жүрген адам кем еди.
Хәзиргидей көмешке күл тартыў жоқ,
Сумлық жайламаған еден ел еди.

Ол уақтың да тәуір жери бар еди,
Таза суўлы дәрья, көли бар еди.
Балларына пахта тергизбейтуғын,
Кең пейилли дийқан ели бар еди.

Ал хәзир ше? Қарарлар бар. Бирақ та,
Муғаллим әулады ауыллық жақта,
Китаптарды жыйыстырып қойды да,
Ижарашы болып егип жүр пахта.

Қысы-жазы пахта атызында жүресен,
Муғаллим билмесе, қалай билесен?
Сауатсызлық хәм оқыушы жумсаудың
Тап нағыз әкесин енди көресен...

«Күйгеннен күй шығып», каласан аңбай,
Сиз ушын шайырлық жолларым мениң.
Жүзлериниз жайнасын таң нурындай,
Көзи жаудырасқан балларым мениң.

Хәссений, қайтадан тууылармедим:
Шадлы балалықтың бахытын сезип,
Атақ, абырай, орден—бәринен безип,
Сизлерге қосылып жууыарар едим...

Ол жоқ енди бизге. Сиз барсыз бірақ.
Қууанамыз бәрха сизлерге қарап.
«Жигирма бир» деген жаңа әсирдин
Атларын минесиз, жалларын тарап.

Бірақ ол сондай бир асау ат болар,
Билимсизди жығып кетип, мат қылар.
Ол заманда ақыллы хәм инсаплы,
Бизлерден көп билгиш адамзат болар.

Олар бәлким бирин бири алдамас,
Сулыу сөйлеп, қызыл тилин жалламас.
Атом бомба менен журтты қорқытып,
Ана-тәбиятты биздей қорламас.

Ким жақсы оқыса—соның заманы,
Халыққа, келешекке күш-қууат болын.
Биз қайта қуралмай атқан дүньяны,
Дүзетип алғандай азамат болын.

Компьютер заманы күтеди сизди,
Билим шыңларына умтылар болың.
Бизлер сумлық пенен қурытқан теңизди
Мийрим сууы менен толтырар болың...

Август, 1989-жыл.

ОРЫНЛЫ КЕЙИС

«Хә, қос айдап атырсаң ба, бала?» деп,
Дийқан өз улына сауал берипти.
Ал баласы бір жылдан соң «ауа» деп,
Оның сауалына жууап берипти.
Ғарры айтты: «Жатырыңа тартқансаң,
Неге сонша көп сөйлейсең антурған.»

ЭПИГРАММАЛАР

Жәриялылық қолай түсти биразға:
Мәкийен айланды ата қоразға.
Мезгилли-мезгилсиз тынбай шақырар,
Қәйтпiп шақырса да енди хақы бар...

* * *

Хәмел деген нәрсе өзи дым қызық,
Бир жери басқадан дым парқ қылады:
Әуелинде мақтап атқа мингизип,
Аттан түсеринде инфаркт қылады.

* * *

Арал әтирапында «зор урыс» болды,
Сайлау уақтында көп жулқыныс болды.
Ат минип алған соң Аралды сатып,
Енеғарлар, бәри тым-тырыс болды...

* * *

Намазшамда бир сум бир сумды тапты,
Ишкирнелер иштен есикти жапты.
Адамлардың арасына от таслап,
Тұлки болып алдап, ийт болып қапты.

* * *

Кимде болмас бендешилик, алжасық,
Араласып жасар шын хәм жалғаның.
Еситпедим дүканшының алжасып,
Зыят өлшеп, пулды кемис алғаның...

БОЗАТАҰДЫҢ ЖОЛЫНДАҒЫ ТОҒАЙЛАР

Е. Ембергенге

Бозатаұдың жолындағы тоғайлар,
Көргенде көзимнің жауын алдыңыз.
Қалай бульдозерден аман қалдыңыз,
Бозатаұдың жолындағы тоғайлар?

Тораңғыл кегейге басларын шатқан,
Қусынды мергенлер ушардан атқан,
Дауыткөлге дейин созылып жатқан,
Кең хауалы, зейин ашқан тоғайлар.

Жасыл шатырдайсаң жазда саялы,
Дем алсам дер жолаушының қыялы,
Гүз паслында турдың зер липас кийип,
Алтын менен шайқағандай дүньяны.

Бәхәрде өткенде үстиңнен сениң,
Қуслар жуғырласқан сестиннен сениң,
Дүнья сонша сулыұ көринди маған,
Нәзер салсам жасыл көшкіңнен сениң.

Жанға тийди қапырық хауалы қала,
Машинанды тоқтат, Емберген бала!
Қайда жүрсем, қыялымда ырғалар,
Бозатаудың бойындағы тоғайлар.

1989-жыл.

ТЫМЫРЫҚ

(28-июль, 1989-жыл)

Шөптин басы сылт етпейди, тымырсып,
Ийтлер сууға гүмп береді ыңырсып.
Ат тепсинип, мал мөңирер шыбынлап,
Түтинликтің ашшы ийси қоңырсып.

Сытырламас жүеринің арасы,
Шымшықлар да шаршағандай шамасы.
Түңги хауа хәуириндей тандырдың,
Зериктирер шегирткениң намасы.

Күни менен шомылғаны есинде,
Суу көргендей сандырақлап түсинде,
Тыржалаңаш қара боталақ балалар
Уйықлап атыр пешахана ишинде.

Саратанның қызын самал әкетип,
Ашыу-ызасына бизди тап етип...
Олсыздағы өртең шалған бул дүнья,
Жанайын деп тур ма деймен лап етип...

Шымбай, Азат ауылы. 1989-жыл.

АЛАСАР ҚУС ӘҢГИМЕСИ

Гүз қандай әжайып мениң журтымда,
Қыялым кийиктей дүзлерге қашар.
Және ушырастық-ау, ауыл сыртында,
Әссалам, сабырлы достым Аласар!

Ауыр канатынды желбегей салып,
Отырсаң ба еле ыраш басында?
Асықпай, әндамлы жамбаслап алып,
Сени бир тыңлайын жатып қасында.

Ойлауға үйреттін балалығымда,
Базда саған ойнап тас атқан едим.
Ойшаң отырысыңды бир қосығымда
Данышпан Дантеге усатқан едим.

Сени көрсем, жаслық дауылы тынып,
Сууыған қарт адам ядыма түсер.
Күншууақта үй алдында көз жумып,
Отыратуғын атам ядыма түсер.

Көрип сени талай дөңнің басында,
Ишим писип, сеннен қашып та едим.
Сабырсыз болады-ау адам жасында,
Сен күлдің «хәй, шайыр, асықпа дедің».

«Асыққан қыз байға жарымас» деген
Кел, аттан түс, отыр, тыңла бул сәзди.
Жети ықлым жәхән мүлкін бийлеген,
Сүләйман патша да тыңлаған бизди...

Бүркит те емеспен жауыз пәнжели,
Қузғын да емеспен өлимтик жеген.
Маған дәркар емес журттың жәнжели,
«Тауығымды алды аласар» деген.

Қуяш оянғанда хәр алтын таңда,
Дөң басында оған сәлем беремен.
Пәрлериме шағылысып ол сонда,
Рахмет нурын жоллағанын көремен.

Күндиз күн жүриси аяндур маған,
Ақшам ай-жұлдызды, жер айланысын,

Сабырлықтық пенен гүзетип мудам,
Тың-тыңдайман уллы өмир тынысын...»

Деген гәплеринә мәни бере алмай,
Шала қалған қосығымды қайғырып,
Сабыр-тақат пенен кулақ сала алмай,
Алып қашқан еди жаслық айғыры.

Өткенимди ойлап көрсем толғанып,
Есирип биймәни ойын-зауықтан,
Сонша жыллар жүрегимди колға алып,
Шап дегенге, алапаға шауыппан...

Көз жумып отырар мысалы мәңгүр,
Билсем, қус хасылы аласар екен.
Боқлық тинтип жүрген еки гүләңгир,
Бир көтенқурт тапса, таласар екен.

Таяусыз сал қусап көп жүрдим ығып,
Енди Жәйхун жуғас, дегиш урмаған,
Хәр қим өз ауылының сыртына шығып,
Самаллап атырған дәуір бул заман...

Шаршаған атымның шылбырын шешип,
Әне, отқа қойдым. Қашпас ол енди,
Саған сәубетлесіу болсалар несип,
Бир тыңлайын, қус данасы, кел енди!

Билемен, көп қызық ойлар сенде бар,
Сенде бар сабырлы-жуғас даналық,
Қус тилине түсинбесе шайырлар,
Туғған тәбияттан болар жудалық.

Көпти көрген қуссаң, қанық бәрине,
Заманлар жоқ сен сәубетлес болмаған.
Иймек тумсығыңды сүйкеп пәрине,
Гене сөзлериңнен гүрриң бер маған.

Ноябрь, 1989-жыл.

МӘҢГИЛИК

(гөне сөз)

Бир топар жигитлер атланып тойға,
Иңирде жол алды қоңсы аўылға.

Жол бойында қалды әўлийешилик,
Жеңил минез осамаслаў бир жигит,—

Мархум жатқан достын тойға шақырды,
«Жүрсең-ә, жора!» деп ойнап бақырды.

Бир ўаклары зәңги қағысып оған,
Бир атлы қосылды келип капталдан...

Бирақ оны хеш ким елестирмеді,
Өлгенин де бәри умытқан еді.

Аўылдан тап жаңа шыққандай бирге,
Жетти ғаўқылдасып той болар жерге.

Той қызды, хәмме мәс. Тек те бир жигит,
Үнсиз бир нашарға көзлерин тигип,

Ықтыяры кеткендей-ақ өзинен,
Отырды ол қаны қашып жүзинен.

Шағал мәслик болды, жыраў айтылды,
Аўыр жатар ўақта үйге қайтылды.

Келген ўақта қойымшылық тусына,
Мархум жигит былай деди досына:

«Тойға мирәт еттиң, рахмет жора,
Сағынып жүр едим, хәз еттим бала.

Енди мирәтим бар мениң де саған,
Бир ақшам бизге де боласаң мийман».

Сөйтип жигитлерден бөлинип олар,
Бир әжайып отырыспаға бардылар.

Хасыл гилем төсеп тилла сарайға,
Гүллер койған, дийуаллары шарайна.

Хәуижинде саз хәм сәүбет дегенлер,
Жилуа таслап ойнар арыу сәнемлер.

Бир дилбар наз бенен қәдемин басып,
Файбана мийманға болғандай ашық,

Иззет-ийбе менен қыйылып қарап,
Жигитке ишкизди бир кәса шарап...

Жигит бир шийрин түс көргендей болды,
Тирилей бейишке киргендей болды.

Тек есинде таң алдында қайтқаны,
Достының «сау бол» деп оған айтқаны...

Ауылына келсе, бәри өзгерген,
Жоқ, баяғы дос, тууысқан, көз көрген.

Бул—хеш қимди, буны—хеш ким танымас,
Сөйлескенде түсинисип жарымас.

Хаялының атын айтып бақырды,
Балаларын бирим-бирим шақырды.

Еситкенлер аң-таң болып қарасар,
«Байғус ауырған ғой» десип аясар.

Билди ме ол, қанша заманлар өткен?
Дүнья қайта-қайта өзгерип кеткен.

Мәзи таныс дәрья ағар қасынан,
Бултлар көшер еле таудың басынан.

Бул шексиз әлемди нур менен шулғап,
Бул құдиретли Қуяш шығар шашырап...

Ноябрь, 1989-жыл

АНА ЖҮРЕГИ

(Рәуият сөзи)

Жигит айтты: «не десең де көнемен,
Бас алып кетемен, сүймесең егер.
Босағана бас қойып-ақ өлемен,
Маған хаял болып тиймесең егер.»

Мәккар сулыұ масайрады жол таслап,
Айтты: «онда бир шәртим бар—тилегим:
Анық мени сүйген болсаң ыраслап,
Әкелип бер өз ананның жүрегін»...

Жармес жигит үйине тез барды да,
Бел байлады бежериўге тилекти:
Кемпириниң басына бир қойды да,
Геўдесинен жулып алды жүректи.

Жығылды сүрнигип ол босағаға,
Жүрек түсти уўысынан улының.
Жерде жатқан жүрек айтты: «Абайла,
Аўырмады ма хеш жериң, қулыным!»

Ноябрь, 1989-жыл

КЕҰИЛ АЙТЫҰ

(Яхыт жеңгей өлгенде Жолмурза ағаға айтылған сөз)

Еркек еки жерде жетим калады:
Биринде — мийирбан анаң өлгенде.
Екинши жетимлик сонда болады, —
Өмирлик жолдасың — хаял өлгенде.

Байтерек қартайса, нарт шығар ғаулап,
Өмир деген дәрья, тоқтаусыз ағар.
Сен шүкир ет, аға! Ғарры болмай-ақ,
Үш мәртебе жетим қалғанлар-да бар...

Январь. 1989-жыл, Москва.

ХОШЛАСЫҰ СӨЗИ

(Шайыр Тилеуберген аға Жумамуратовтың естелигине)

Биреу егин егип, биреу мал айдап,
Бир ис пенен машкул болып кетеди.
Мақтымқулы айтқан кәруан сарайға
Хәр ким нәубетинде қонып кетеди.

Жүзден жүйрик шайыр едиң сен сондай,
Базы биреулер бар өзиң айтқандай:
Жалған мәртебесин көтере алмай,
Кеули менменликке толып кетеди.

Сунқардай ушардан сүйлин алдырып,
Хәр айтқан сөзине кулақ салдырып,
Шайыр қосықларын журтқа қалдырып,
Өзи, дем таусылса, өлип кетеди.

Заманға жараспас енди жалғанлар,
Елге хийле менен хызмет қылғанлар.
Халықтың кеулине жол таба алғанлар,
Сиздей даңқлы шайыр болып кетеди.

4-апрель, 1990-жыл.

АННА АХМАТОВАНЫ ОҚЫҒАНДА

Неге түслеріме тез-тез енесен?

(А. Ахматова)

I

Және бүгін ақшам түсіме ендің,
Тағы барсаң керек Лицей бағына.
Гүлдей ажарланып кетіпсең сен дым,
Жоқлығың есіме түспес тағы да.

Хәр келгенде жүрер едик бул жерде
Тек ғана жас Пушкин музасы менен.
«Усы жерде жасағанда, егерде,
Мен де шайыр болар едим» дедің сен.

Естен шыққан еді руўхый ашлығым,
Сениң дийдарыңа жутынған шағда.
Мениң үлкенлигим, сениң жаслығың
Билинбес еді бул тилсимли бағда.

Әрманлар анталап, от болып күйдим,
Көп аңсаған едим ақ дийдарыңды.
Үп-үлкен қол менен аймалап, сүйдим,
Сениң кип-кишкене аяқларыңды.

Айттың: «келемен деп, хатлар жазғансаң,
«Назлы шардәре»де қанша күттім мен.
Шашларың ағарып, және азғансаң»,-
Деп сыйпадың муздай қолларың менен.

Алтын сарайы тур патша хаялдың,
Қулпырған ақ қайың, жасыл емени.
Сен сонда қолымнан жетелеп алдың,
«Күн жауды, тез жүр» деп қыстадың мени.

Хәм әйдик еменди бир айландын да,
Көзден ғайып болдың. Узақ изледим.
Үнсиз тас сүүретлер турар алдымда,
Анадан адасқан баладай едим.

Мен атыңды айтып бакырдым жылап,
Бағда тек те жамғыр хүким сүреди.
«Гүзеси сынған қыз» көз жасын булап,
Ол да байғус жылап отырар еди...

2

Тәғдир дәрьясы дер ағар мәўиж урып,
Бир де өрлеп, бир де сал болып ықтым.
Қызық-қызық пенен жағалап жүрип,
Айралық жағысына тағы да шықтым.

Бул бир қарғыс атқан жағыс соныңдай,
Бунда дарға да жоқ, көпир сирә жоқ,
Яр-досы көп, бай болсаң да қанындай,
Бул суўдан өтиўге хасла шара жоқ.

Хәўлиртер «ларс» еткен дегиш даўысы,
Бийнесип аўыштай турман жағада.
Жақты көзде жолыңды тап, жолаўшы»,
Дегендей қышқырар жалғыз шағала.

АЛЫС ӘҰЛАДЛАРҒА

Жазғы таңда жасыл жапырақ жамылып,
Бұлбил қуслар менен сайрағым келер.
Батар күннің шапағына шомылып,
Атар таңға сәлем жоллағым келер.

Данқ хәуес етиўден нийетим аўлақ,
Қайсы шайыр алар кеўлинди жаўлап?
Алыс қашырымдағы хәй гөззал әўлад,
Сениң кимлиғиңди болжағым келер!

Кең дүньяның сағалаяк елинде,
Шайыр болып атым шыққан мениң де.
Қайсы кәуимлердин қандай тилинде,
Сөйлер сөзиңизди аңлағым келер.

Сизге дейин небир заманлар өтер,
Қанша әулад келип қаншасы кетер.
Билмедим, дауысым қай жерге жетер,
Сонда да бир қосық арнағым келер.

Дәрья терис ағар, теңизлер кебер,
(Бундай иске бизлер соныңдай шебер).
Қырқ шилтер тесилип, Жер кейин тебер,
Соннан бұрын оны қорғағым келер.

Оқып көрерсизлер тарийхнамадан,
Бизлер жәрияладық бир жаңа заман.
Нийетимиз дүзиу, пейлимиз жаман,
Шынды жалған менен алдағың келер.

Сондай машақатлы жолымыз бизин,
Кәуип-кәтерли оңлы-солымыз бизин.
Шетимизден билғир бәримиз бизин,
Қайсы биримизди тыңлағың келер.

«Әуели өзинди қайта құр, қәне!»
Деп тәп берип турмыз бир-биримизге.
Өзин қайта құрыу жағады кимге,
Өзинди емес, журтты оңлағың келер...

Жықтық тәбияттың жасыл тауларын,
Зәхәрлеп питирдик ағын сууларын.
Заманның бунындай түс алыуларын
Түрли жақка жорып, болжағың келер.

Дүньяны жанадан дүзеймиз десип,
Қызыл кегирдек боп, қаралай өшип,
Биреу жалғағанды биреуіміз кесип,
Тилди сөзге жонып қайрағың келер.

Тарийх-ана азап шеккен жолдағы —
Жаңаланыудың бул ашшы толғағы
Сиз тууралы дәуірлерге алдағы
Нәсил таярлар деп ойлағым келер.

Бийхабармыз сизің кимлигиңизден,
Мириүбетиңизден, сумлығыңыздан,
Жулдызлар үңилсе түңлигимизден,
«Ким екенін айт» деп ымлағым келер.

Бир-биреуді жатырқамай еле сиз,
Интимақлы жасау жолын билесиз.
Бизиң көп ислерге күлип жүресиз,
«Байғус бабамлар» деп аяғың келер.

Жасап инсап, хұждан, ар-уят пенен,
Сыйласарсыз қызғын мухаббат пенен,
Адам тил табысса тәбият пенен,
Нағыз инсан сол деп сыйлағың келер.

Тәбият ол тиришиликтің ийесі,
Қорлағанға тийер қарғыс-кийесі.
Олдур адамзаттың Хауа енесі,
Қәйтпін өз ағанды қорлағың келер?

Жасыл тоғайлардың саясы сизге,
Теңизде толқынлар намасы сизге.
Дәрья сууларының тазасы сизге,
Бәрін-бәрін сизге арнағым келер.

Хәй сиз алыс әулад — бийтаныс урпак!
Дүньяға келесиз сиз қай ўақ-бир ўақ.
Узақ өтмишлерден сизди улығлап,
Сизге таң сәлемин жоллағым келер!

Май, 1990-жыл.

ХАҰАЗЫҢ СЕНИҢ

Тамара Дошумоваға

«Дембермеске» деми жеткен қарындас,
Йошлансаң ямана кетесең енди.
Сунқар қуслар жеталмаған тауларға,
Пәтли пәруаз бенен жетесең енди.

Қарақалпақтың болған жери «Дембермес»,
«Дембермеске» хеш бир нама тең келмес.
Хауазынды бұлбил қустан кем көрмес,
Жанды жүйсиз жерден сөтесең енди.

Ушырған қусыңның таппай турағын,
Дууалап таслайсаң журттың кулағын.
Хәмме Ләйли-Мәжнун болып ылағып,
Залдан шығып кетсе нетесең енди?

Сахнада сулыұлық хәм назың менен,
Талпынасаң талант — пәруазың менен.
Қалай ғана усы хауазың менен,
Бир нашар орнына кетесең енди!

Февраль, 1990-жыл.

БИР КӘСА ЧАЙ ҚОЛҒА АЛЫП..

Бир кәса шай қолға алып,
Мейил еттим нәзер салып,
Кәсамда назлы шайқалып
Келер бир қонақ, бир қонақ.

Шайды ишпей шайкап көрдим,
Жүрислерин байкап көрдим.
Ким екен деп болжап көрдим,
Бизге киятқан бул қонақ?

Шыққан жери узақпекен,
Кегейли я Мойнақпекен.
Бир қудайы қонақпекен,
Болғай-дә бир қутлы қонақ.

Тик жүрсе шай шөбиреси,
Қонақ келер көбинесе.
Келер еди-ау бизди десе,
Бунша бүйтип шайқалмай-ақ.

Тоқсан бесте шәмбе ақдур,
Ақ жүзине тоймақ жоқдур.
Кеуил кеуилге қонақдур,
Соны билер ме бул қонақ?

Жүзинен нур шашыулары,
Нәзер таслап қашыулары,
Серлеп аяқ басыулары
Саған усайды бул қонақ.

Ақшам сырласып ай менен,
Күним өтер «пай-пай» менен.
Ишип қоярман шай менен,
Тезден келмесең сен қонақ...

ЖӘНАН КӨРИНБЕС

Мениң ығбалыма жаралған дилбар,
Бир өзиннен басқа жанан көринбес.
Мийирбан деседи сени адамлар,
Мийрим-шәпәәтиң маған көринбес.

Бизди койып бунша хижран дағына,
Бүгинги күн жеттиң шадлық шағына.
Жулдыз үймелесе ай кабағына,
Арада сол арыў Шолпан көринбес.

Ел ишинде сырым журттан жасырып,
Жалбарарман аяғыңа бас урып.
Сен күлгенде кеўлим күндей ашылып,
Таўлардың басында думан көринбес.

Гөззал бардур гөззаллардан зыяда,
Гезермен жолыңда пайыў пияда,
Сулыўларға толған бул кең дүньяда,
Бир өзиннен басқа жанан көринбес.

1990-жыл.

ТАЛ БОЛЫПТЫ ТАЛЛАРЫ

Саялайман десен, жапырағын жайып,
Сорасан, шақасында шийрин паллары.
Суў бойында нарт шыбықлар улғайып,
Тал болыпты Кегейлиниң таллары.

Жаслық дәўран кеўил қумары менен,
Хәр ким жарасықлы заманы менен,
Ырғалысып бәхәр самалы менен,
Тал болыпты Кегейлиниң таллары.

Тал шыбық па десем, беллери талма,
Жүзи уўылжыған бағдағы алма.
Сулыўлық деген де сонша болар ма?
Тал болыпты Кегейлиниң таллары.

Балдызлар байрамы қызық оғада,
Бири усар гүлге, бири—Задаға.
Қәдди бойларынан жаным садаға,
Тал болыпты Кегейлиниң таллары.

Шағлаң қызлар жаслық дәуран барында,
Самал ойнап шашларыңның талында.
Екеуимиз ушырасқан суу бойларында
Тал болыпты Кегейлиниң таллары..,

1989-жыл.

АЛЕКСАНДР БЛОКТЫ ОҚЫҒАНДА

1

Биз бенен ойынға тоймас Мухаббат,
Және егеу салып жаныма мениң,
Ышқы жәлладлары азаплап айдап,
Бизди аяғына жығажақ сениң.

Дегбирден састырып ақыл-санамды,
Масайрап үстимнен күлежақ тағы.
Тырнап жазылмаған жүрек жарамды,
Бир аяусыз сынап көрежақ тағы.

Ол билер шайырдың жүреги — жаны
Мухаббат хәмирине куллық етерин.
Ышқының жолына пүткил дүньяны
Қара пулға алмастырып кетерин.

Мен ынтығып сол азаплы бахытқа,
Ықтыярлы қыйнауларға төзермен.
Тек те сени ойлап барлық уақытта,
Жанымның ишинде сени сезермен.

Созсам қолым жетпес, күйиксең көзге,
Ортамызда терең суу ағып турар.
Сен—арғы жүздесең, мен — берги жүзде,
Үстимде булыттай кошер әрманлар.

Мениң тәуекелшил жүрегим — жаным —
Шылбырын үзген бир арғымақ енди,

Айдауында ышқы жәлладларының
Сол терең курдымнан карғымак енди.

Бәлким ырғый алмай курбан боларман
Мийримсиз мухаббат сынақларына.
Яки исим оңлап, секирип аман,
Жығыларман сениң аяқларына...

2

Қолларымды артыма байлап,
Мәс алымда, каранғы түнде,
Мийрими жоқ жуп қара жәллад
Айдап келер ат хукиминде.

Айдап келер каранғы түнде,
(Жәлладлардың күлгени неси?)
Көрсетилген суд үкиминде
Қайта қарау мүмкин емеси.

Мийримсиз суд гөззал Мухаббат
Хүким оқып көзлерин сүзди.
Енди еш қаныңдай адвокат
Арашалап алалмас бизди.

Таң жарысты. Сулыу әтирап,
Мен келемен ат хукиминде.
Аяғымды таслар жаралап,
Хәулиреді жүрегім хәм де.

3

Мениң аппақ әрманларымдай,
Қос өркешли еки шың турар.
Сағынышлы ахыу-зарымдай,
Жан-жүрегім оған ынтығар.

Аяу билмес жуп кара жәллад,
Сол қос төбе аралығында,
Суд хәкимин қатаң орынлап,
Хәзир мени асады дарға.

Мен тек сонда атыңды сениң,
Самалларға жәрия етермен.
Хәм бауырында сол қос төбениң
Жаным менен өлип кетермен...

ТАҢ САМАЛЫНА

Сәхәр-сәхәр ескен таңның самалы,
Мийирбанлық әйле халыма мениң.
Ашықлардың елшисисең озалы,
Хабарымды жеткиз ярыма мениң.

Хүкимдар болсаң да ақылы дана,
Ашықлық дәртине табылмас шара,
Бизди ел ишинде қылмаң аўара,
Бир от араласты қаныма мениң.

Яр дегениң менен бизге яр емес,
Яр сүймеклик лекин хасла ар емес.
Ышқы периштеси жарылқар емес,
Жәбир-жапасы көп жаныма мениң.

Жүрегим жаралы, кеуилим қәсте,
Оят уйқысынан, сал мени еске.
Алтын сырғасына асылып әсте,
Бир сыбырлап жибер ярыма мениң.

ЖАС ДОСТЫМА

В. 3. ге

Бир жүз отызыншы сонетти әкел!
Шекспирдің әрұағына сырласып,

Цыган хаялындай саған пал ашып,
Айтайын кеулинде не дэрт бар екен:

Бәрекелла! Назлы кәдемлер басып,
Ярың бағ сейилине кележак екен.
Зулпыңның жупары зейниңди ашып,
Еле талай ләззет бережак екен.

Жүз отызыншы сонет турсын дүр шашып,
Узақ гүл мәүсимин тилеймен сизге.
Мениң ҳалатымды кешир, жас ашык,
Елиуинши сонет мас келер бизге:

Шаршаған ат шаппас бауырын жазып,
Мен барар есиклер қалған қулазып...

17-сентябрь, 1989-жыл.

ТОҚТАҒУЛДЫҢ ТОЙЫНДА

БИР АҚ ҚАЛПАК АСТЫНДА

(Тоқтағұлдың 125 жыллық тойында оқылған қосық)

Жер сулыуы Таласта
Ат сууғарып тасқынға,
Отырғандай Манас тау,
Бир ақ қалпақ астында.

Тау басында жұлдызлар
Айдан тууған ул-қызлар.
Өсип-өнер қырғызлар
Бир ақ қалпақ астында.

Ала тауға усатып,
Аққа бояп төбесин,
Тигип берген уқшатып
Манастың чоң енеси.

Сууыкка да тоңбассан,
Биссыға да күймессен,
Жамғырда жаўрап қалмассан
Бул ақ қалпақ астында.

Қанша тарийх дәуир бар,
Инабатлы өмир бар,
Кен даладай кеуил бар
Бул ақ қалпақ астында.

Еңбекте билек сыбанған,
Қонақ келсе қуғанған,
Азамат ел қуралған
Бул ақ қалпақ астында.

Қомуздан сулыу күй шығар,
Толыбайдай сыншы бар,
Токтағулдай ыршы бар
Бул ақ қалпақ астында.

Астына ай-жұлдыздын
Данқын жайған қырғыздын,
Даналығы Шынғыздын
Бул ақ қалпақ астында.

4-октябрь, 1989-жыл. Фрунзе.

ҚАШҚЫН

(Хәзил)

Сүйинбай Ералиевке

Ауырығүхана дийуалынан асырылып,
Жалаңаяқ қашып келер Сүйинбай.
Сестралар шуулап улы-тасырлы,
Қууып келер аппақ-аппақ қуйындай.

«Жок, жатпайман, келдим толық келеге,
Жазылдым» деп, дауам етер кашыұды.
«Жок, жатасаң бир жети күн еле де!»
Деп қышқырар сестралар ашыұлы.

Әлбинасы кеше қашқан үйине,
Хаялларға кашыұ деген буйымба-әй!
Ботинкасын салып алып ийинге,
Жалаң аяқ кашты бүгин Сүйинбай..

Неге қашқан? Мәниси сол болғаны:
Досты келген Токтағұлдың тойына...
Мен отырман от басында толғанып,
Усындайда нелер келмес ойына!

Бул заманда дослық — қысқа ўақытлы,
Бузар есап, бийпарўалық, минезиң,
Усылардай досты бар жан — бахытлы,
Ол бахытлы ким десеңлер — мен өзим.

Ошақта от, сөйлесемиз асықпай,
Арасында аз-кем шарап көремиз.
Бирин-бири сағынысқан ашықтай,
Бир-биреўди аңсаймыз да жүремиз.

Саатлардай бирге соғар үш жүрек,
Елжиресер, сырқатларды умытып,
Бул ошақта узақ жанғай от гүрлеп,
Менидағы қайда жүрсем жылытып.

Хай, адамлар — қара жердің кайығы!
Мен тилеймен сизге бир дос жасқанбай,
Сен барғанда аўырыўдан айығып,
Больницадан жалаңаяқ қашқандай...

16-ноябрь, 1989-жыл.

ҚЫРҒЫЗ ҚОСЫҒЫ

1

Суұсамыр сууы тереңлеп,
Өте алмай турман елеңлеп.
Өткизип алсаң болмай ма,
Паяпыл салып хәмеллеп.

Суұсамыр басы Тарағай,
Күйдирдик дәртке жарамай.
Паяпыл ушын нийетлеп,
Қырықтырып жүрмен қарағай..

2

Порлы қыя Қапшығай,
Боранлап барып ашылғай.
Сен десем, сени сағындым,
Бозлаған үним басылмай.

Ала бел өткел асығуда,
Ала таудың басында
Айланар булыт кете алмай,
Ашығына жете алмай.

Боз жорға екен мингениң,
Боз шекпен екен кийгениң.
Айда-жылда келесен,
Өтирик екен сүйгениң.

Уллы тауға шыққан бар,
Улар* етин жеген бар.
«Шынаяқ толы қымызды
Ким ишпейди?» деген бар

3

Қоқтың басы қол жылға,
Қол жылғадан қол былға.
Қол былғасаң барайын,
Қостар етип алайын.

Етине кийген көйлегің
Ол не деген гезлеме?
Көрсетіп қойсаң болмай ма,
Көрейін деген жездеңе..

4

Субайылда туўған жер,
Белине жипек буўған жер.
Қызлығында ат миніп,
Ақ маралды қуўған жер.
Узын булақ суўынан
Көк көйлегін көтеріп,
Ақ балтырын жуўған жер...

6-октябрь, 1989-жыл. Қапшығай жолында.

**«ЕРТЕДЕГИ ҚОЙЫН ДӘПТЕРДЕН»
кітабынан**

«СЕҰИЛ» МЕНЕН «СЕК» БАЯЗЫ

(Бұл қосық 1964-жылы тахтакөпірлі Ысмамыт аға Ысақовқа жиберілген еді. Ол заманда Нөкис еле газды билмейді, ал отынның әулийеси сексеуіл болды. Бірақ оны Томар бөгеттен әкеліуі мүшкіл ис еді. Қосықта «Палекеннен аррағырақ»... деген сөз бар. Атақлы сөз шебери Палұанияз аға ол гезде Тахтакөпірдеги Ленин атындағы совхоздың директоры еді...)

Дуғай сәлем Ысекеңе,
Үш хәриптен «тек» болады.
«Харма» деген хәлге қуғат,
Бұл хәм иске сеп болады.

Халық уста ғой тымсал сөзге,
Бұл гәпимди көрмең өзге.
Бир жумбакты айтып сизге,
Шешиуін күтсек болады:

Болмаса астыңда пырақ,
Көликсизге жолы жырақ.
Палакеннен аррағырақ,
Бир қәстерли шөп болады.

Ербегейден-сербегейден,
Хәргиз үйге кирмегейден,
Сорап алар бермегейден,
«Сеуіл» етсең «Сек» болады...

Кесип алсаң таяқ болмас,
Тис шуклаўға қыяқ болмас.
Өзинде сын-сыяқ болмас,
Бирақ дым керек болады.

Ақшам жағып жұлдыз етсе,
Сөнбес түн хәм күндиз өтсе.
Әсиресе күн «дыз» етсе,
Талабаны көп болады.

Гүл емес ол хош ийисли,
Ағаш емес ол жемисли.
Сонда да табыў тийисли,
Таппасаң «әнтек» болады.

Қап-қара бир мешкей мәўиз,
Тамға сүйенген бир жаўыз,
Үңирейген үлкен аўыз,
Жыйсаң жылда жеп болады.

Ат тарталмас абырайы бар,
Хәз еттиги, «хай- айы» бар.
Ғамланбасаң «пай-пайы» бар,
Адам бүрсенлеп болады.

Болса сол шөбиң қысында,
Берекет бар турмысында.
Отырып пеш қуўысында,
Айтқан гәпиң гәп болады.

Болмаса сол шөбиң бирақ,
Кемпир-шалларың тоңқылдап,
Келинлериң отты былғап,
«Бул үй емес» деп болады.

Тартса ол шөп мәргиясы,
Нешше мәнзил қырдан асып,

Көлиги бар алар тасып,
Көликсизге жоқ болады.

Сениң сайма-сайлығына,
Табысыңа, айлығыңа,
Қарамас ол байлығына,
Ол өзінше бек болады.

Хәжетиннин бәри питкен
Шәхри Нөкистин кәнтинен,
Сөл ғана шөптин дәртинен
Биразлар көшпек болады.

Сол шөпти мол жыйнамаған,
Қолын сол шөп тырнамаған,
Жазда оны ойламаған,
Қысында ермек болады.

Күнлер аяз тартқан сайын,
Қолы жууыспас Ибрайым.
«Сек» тәрийпин тууарайын,
Тымсалда да шек болады.

БИЗ МУҒАЛЛИМ, САБЫР ДОСЖАН ДИРЕКТОР...

Биз муғаллим, Сабыр-Досжан директор,
Директорға есап бермек керекдур:
Алма-Атаның архивинде сарғайып,
Отырыу бул шайыр ушын әлекдур.
Ақтарғаным Шоқан менен Диваев,
Хәр қайсысы бир папкада бөлек тур.
«Бола бер» деп буйырсаңыз, маған не?

Сабыр-Досжан директор — Сабыр Камалов — сол гезде пединститут-
тың директоры, ал Досжан Насыров — оның орынбасары.

Институт «суточныйын» төлеп тур.
Бирақ меннен шығармекен кандидат?
Шайырлықтың жолы «совсем» бөлекдур.
Қосық десе, дүбир сезген қаназат,
Көкирегимде жарқ етер бир электр.
«Бағ ишинде бұлбил қустай сайра» деп,
Кеуил йошым суңқар қустай түлеп тур.
«Поэзия дөрдиянын ойна» деп,
Музам алтын сақаларын үлеп тур.
Қасыңызда Гүлайшаныз, Ладаңыз,
Дастанаман десең, аппақ билек тур.
Ал узақта қалды бизиң Задамыз,
Шайыр жаны сәуер ярын тилеп тур...

Алма ата, 1953-жыл.

ДУҰАЙ СӘЛЕМ БОЛСЫН БИЗДЕН

Дууай сәлем болсын бизден,
Петекен хәм Сабырбайға¹
Телеграмманыз алты сөзден,
Салды бизди «япырмай»ға.
Айтқаныңыз емес жөнсиз,
Айлық жүрмес бюллетенсиз.
Мен айлықсыз, айлық менсиз,
Илая бир капылғай-дә.
Тәуир-ау меккомның бары,
Ең болмаса төлер жары.
«Қарақалпақтың шайырлары
Бюллетенсиз аўырмай-ма...

Қосықта «Петекен» деп отырғанымыз пединститут директорының орынбасары Петр Игнатьевич Сенин, пақыр жақсы адам еди. Сабыр Камалович хәм баска да жигитлер оған бул қосықты оқып берип, «ал енди атың елге жайылатуғын болды» деп ойнапты. Ол маған дәрхал телеграмма берген. «Алағада болма, айлығың жүрип турыпты. Тез сауалғайсаң. Сизин Сенин» деген телеграммасы менде еле сақлаулы.

Жүрсек аман елге барып,
Күнелтермиз кәлем алып.
Ибрайым жумыссыз қалып,
Ккязлит¹ жабылғай-дә.

Айлыққа караған күним
Күн емес ол, айтсам шынын.
Бир ВУЗ да бир жазыушының
Кем-кетиги жабылмай-ма...

1960-жыл. Киев.

ОШАҚ БАСЫ СӨЗЛЕРДЕН

Ерли-зайыптың урысы
Жаўмаған булттың қурысы.
Жаўып-жаўып басылар,
Күн жадырап ашылар.

* * *

Қатынға сыр айтпаушы еркек,
Бул дүньяда жоқ яки сийрек.

* * *

Бер пардоздың сазайын,
Театрға барғанша.
Мен бир қосық жазайын,
Сен кийинип алғанша.

Еле де сәл туратур,
Адамлар қайтып киятыр.
Тарқаса керек театр,
Сен кийинип алғанша...

1983-жыл.

¹Ккязлит — Қарақалпақ тили хәм әдебияты факультети. И.Ю

«БЕГЛИГИҢДИ БУЗБА СЕН»

китабынан

МҮНӘЖАТ

Тәңирим, инсап бер өз бенделерине.
Бул барыстан нешик замана болар?
Дәрт жамалып кеуиллердиң шерине,
Дәуир дағдарыстан аўара болар.

Ақыллар тубалап, балып арсары,
Ким не айтса, аўып журттың ансары,
Малын пуллап бийинсаплық базары,
Хәр кимниң кеулинде бир нама болар.

Кимлер ҳийле менен шалкып жатажак,
Пулға әтсе жоқ ийманын сатажак.
Мүриўбет таңлары қашан атажак?
Журттың бир әрманы сол ғана болар.

Тәкаббырлық иллетине шатылып,
Күшлилер әззиге дизе батырып,
Арзан сөзлер қымбатына сатылып,
Бийдай нанның изи зағара болар.

Қырмызы қан ағып асқар таўларда,
Абыл—Қабыл түскен питпес даўларға,
Аналар перзентин берип жаўларға,
Ботасыз бозлаған әруана болар.

Тәңирим, сен билерсең заманның сырын:
Пейил азса, ығбал кетерлер қырын.
Кеуиллерге қуйсаң мүриўбет нурын,
Инсан бир-бирине пәрўана болар.

Жүрек жанса, ышқы отында жансын,
Ашықлар уйқысын бузып оянсын,
Таянса, аналар бесик таянсын,
Балдақ таянғанлар бийшара болар.

Отлар жанса, жансын ошақта гүрлеп,
Атлар шабар болсын байраққа терлеп.
Ким қолын жылытса урыс отын үрлеп,
Қарғысқа ушырап, гирияна болар.

Усласса, палўанлар жаға услассын,
Тасласса, қошқарлар гелле таслассын.
Урысса, қоразлар ғана урыссын,
Адам урысқан жерлер ұайрана болар.

Октябрь, 1992-жыл.

КОРРУПЦИЯ

Бир иллет бар «пара» деген,
Береди екен, алады екен.
Харам қоллар қалтырамай,
Қалтасына салады екен.

Бермегенлер қала берер,
«Билмегенлер бара берер,
Билген адам пара берер», -
Деп журт нақыл қылады екен.

Хәзир жүдә көп айтады,
«Гүжип кетти» деп айтады.
Еситкенлер «тоба» айтады,
Алған омма урады екен.

Халық айтса, қалпы айтпас,
Болмағанды жалпы айтпас,
Гөр өгиз балтадан қайтпас,
Гүйсеместен жутады екен.

Берген адамына пайлы,
Алғанлардың иши майлы.
Жоллары бар қыйлы-қыйлы -
Бериўшилер биледи екен.

Бергенлер де тек жүрмейди,
Алғаннан пәнт жеп жүрмейди.
Қыпсалы сыр көп жүрмейди,
Журтқа әшкара болады екен.

Үйине барғанын айтып,
Қаншама бергенин айтып,
Жумысы питкенин айтып
Ертең өзи-ақ жаяды екен.

Биреўлер бар - жырып жейди,
Биреў - ийттей үрип жейди.
Ақыллысы - бөлип жейди,
Сөйтсе жақсы синеди екен.

Өлерменлер қалта аңлайды,
«Бере ме» деп жалтаңлайды.
Көп жегенлер талтаңлайды,
Көзине май питеди екен.

Қабат-қабат жайлар салып,
Балларына машын алып,
Заң-закон пияда қалып,
Бәндиргиде турады екен.

Бул иллеттин тәпси урғанлар,
Мут дүньяны қапсырғанлар,

«Тутасан» деп тапсырғанлар,
Тута алмаған болады екен.

Харамсынбай алып-алып,
Ақыбети барып-барып,
Артық дүнья көз шығарып,
Бир бәлеге шатады екен.

Август, 1994-жыл.

БЕГЛИГИҢДИ БУЗБА СЕН

Бар билгени аўзында,
Саўдырақ, карақалпағым.
Жан сәулеси көзинде,
Жаўдырақ, карақалпағым.
Кеўили кең майдандай,
Тамға жұлдыз жайғандай,
Писип турған наймандай,
Геўдирек, карақалпағым...

Заман барар өзгерип,
Еситкенди көз көрип.
Арбаның жаман жерлери
Ой-шуқырға гез келип,
«Тартпайды, — деп — табанлап,»
Атыңды урма, жаманлап.
Буннан да жаман жоллардан
Жаныўар өткен амаллап.
Аўмастырма ябыңды
Айғырға, карақалпағым.
Адамсаң ғой сабырлы,
Қайғырма, карақалпағым.

Тарийхтың талай өткелин,
Сал минип кешип өткениң.
Ядыңда ма? Сонда да
Аяққа ығып кетпедиң.

Жабығынды жел түріп,
Үзигиңнен сел кирип.
Аңсағансан ғой қуяшты,
Булт артына телмирип.
Келдің ғой сөйтип келеге,
Қызба, қарақалпағым.
Беглигинди еле де
Бузба, қарақалпағым.
Хеш қашан сен хеш кимнің
Болмағансаң еркеси.
Хәмме сеннен үлкенсип,
Гүжирейтер еңсесин.
Инсанның пейли бузылса,
Шошқаның болар гүркеси.
«Аш адам урысқақ» дегендей,
Суу көтермес сиркеси.
Жән-жақта жәнжел, арасат,
Қубласы жоқ арқаның.
Бундайда ақыл-парасат
Дәнин ек, қарақалпағым.

Бир көзди бир көз жегендей,
Тәкаббырсып атласып.
«Қай баласан?» дегендей,
Ағайин кетти жатласып.
Қызыуы кетип дослықтың,
Сууысып барар қатнасық.
Жүзлери күлип жылтырап,
Ишлери турар сотласып.
Ерме журттың сөзине,
Жулма гүлдің жарпағын.
Бир яратқан өзиңе
Яр болсын, қарақалпағым.

«Алға бас, алға, алға!» деп,
Артымызға кайырды.

«Ақ алтын бер елге!» деп,
Теңизимизден айырды.
Қурырда байғус Аралдың
Дүньяға даңқы жайылды.
Бозторғайдай шырлатты,
Шынын айтқан шайырды.
Тар жолға турсаң дус келип,
Дана бол, қарақалпағым.
Өзине өзиң күш берип,
Пана бол, қарақалпағым.

Жердің тилин билесен,
Ҳаслы дийқан халықсан.
Малдың тилин билесен,
Шаруаға да алықсан.
Ҳадал мийнет ислеуде
Қашан арып-талыпсаң?
Өзинди өзиң асырап,
Қол жаймайсаң тарықсан.
Қонақ көрсең қуўжыңлап,
Суўға кирген балықсан.
«Ағамлар өтсин деп» жүрип,
Есик бетте қалыпсаң...
Жесир үйдің қызындай,
Жараспайды жалтағың.
Шыйратып ескен шыжымдай,
Шыйрақ бол, қарақалпағым.

Тартыншақ жолы жиңишке,
Сарсылма, қарақалпағым.
Араласып кир ишке,
Тартынба, қарақалпағым!

Ноябрь, 1991-жыл, Ташкент.

ПАЙҒАМБАР ЖАСЫНДАҒЫ АДАМҒА

Сен енди пайғамбар жасына келдің,
Бурынғыдай бийпул дәураның болмас.
Кәтқудалық истиң басына келдің,
Жаслардың қылығын қылғаның болмас.

Жас минер, күш қайтар, толысар ақыл,
Атызлар жалаңаш, жыйналар дақыл,
Көрер көзге ерси және намақул
Ислердің басына барғаның болмас.

Хаулықпай хауалап ушар аласар,
Сабырлы қус деп журт оған қарасар,
Парасат белбеуи саған жарасар,
Шурт минезлик әйлеп, сынғаның болмас.

Әуел расулуллах алайхиссалам
Хақтың бирлигине келтирди ийман,
Туұрылықты сүйер хақыйқат мудам,
Хийле менен жолды бурғаның болмас.

Биреулер — атеист, биреулер — диндар,
Бул сөзден бираздың қулағы шыңлар,
Пайғамбар жасына шықпаған ким бар?
Кеуилге менменлик алғаның болмас.

Хийле менен сумлық екеуи егиз,
Төртти төртке қоссаң шығармас сегиз,
Хаслына тартады түбинде негиз,
Негизи жоқ гәпти айтқаның болмас.

Жақсылық гүлханын жаға билмесең,
Дурыслықтың жолын таба билмесең,
Такаббырлық тууын жыға билмесең,
«Хақпан» деп, айбарақ урғаның болмас.

Не ис өтсе өтти жаслық шағында,
Нәпсинди тый сен ендиги жағында,
Бул муқаддес жасқа келген ұағында,
Елеуиреп терис қайтканың болмас.

Өткен ислериңе тәўбе қылмасан,
Гүзарынды туўры жолға салмасан,
Хұждан мүлкин хәзир қайта қурмасан,
Ақыретте қайта қурғаның болмас.

Июль, 1991-жыл.

ОҢБАҒЫРЛАР, САТТЫЛАР СЕНИ

(Аралға)

Өлген нәрестениң бас ушында
Өксип-өксип жылайды ана.
Сыртта, ашық айна тусында
Бозлар бир ботасыз өрүана.

Дәрти менен усы екеўинин
Көкте қуяш өртенип атқандай.
Бир азалы жоқлаўдың үни
Бар әлемди муңға тартқандай.

Арал, Арал! Сен кешир бизди,
Сорымызды сорлатқан елмиз.
Ырыс қазаны — теңизимизди
Күпә-күндиз урлатқан елмиз.
Несибесин хақтан тилеген,
Мийнет шынықтырған билегин,
Ақ көкирек еден елсең деп,
Берген еди ығбалымызға,
«Бир қазанның бир қулағына
Ийелик ет, ол — несибең» деп.

Ете алмадық саған ийелик,
Ат табанлап, арба шүйелеп,
Аударылды ырыс керсени.
Жаманлықтан жийиркенбеген,
Киси ығбалына үйренбеген
Оңбағырлар, саттылар сени.

«Тәбияттан күтпеңлер мийрим,
Тәбияттан тартып ал!» деди.
Сөзи жалған, ұәдеси шийрин,
Олар партбилетли хан еди.
«Мол ақ алтын ушын!» деп турып,
Шарап кәсаларын қағысты.
Дәрья сууын шөллерге бурып,
Теңиз таслап кетти жағысты.
Өзли-өзи ауыз жаласып,
Сатып хұждан деген нәрсени.
Қорлап өзиниң тәбият-анасын,
Оңбағырлар, саттылар сени.

Арал. Арал! Ол наймытларға
Өкпе-гийне, тағне етпе сен.
Кемеси хәзир соқлығып жарға,
Бетлери жоқ саған бетлесер.
Сен түе сен, олар өзлерин,
Өз ийманын, өз исенимин.
Басына күн тууған гезлери,
Демде сатып кеттилер бүгин...

Арал, Арал! Билесең бе сен,
Хәзир сондай абырайың күшли.
Хәмме халықтың тилиндесең сен,
Аты-хауазың әлемге түсти.

Сениң дағдарысын данк әперип,
Талайларға дәуран сүргизди.
Үлкен лауазымға көтерип,
Бийик минберлерге миңгизди.
Ант суу ишти олар сайланарда,
«Биз Аралға суу беремиз» деп.
«Алыс Сибирьдеги дәрьялардан
Сууды айдап әкелемиз» деп.
Минберлерден тотыдай сайрап,
Сан тиймеслер санға илинди.
Бүгинлиги бәри тал шайнап,
Кимлер екенлиги билинди.
Ертең және болар сайлаулар,
«Аралым» деп жылаған гезлерде.
Және үәде, және алдаулар
Дауыс бергизди бизлерге...
Ат-абырай алғаннан кейин,
Буусанып өз мәртебесине.
Басы таска тийгенге дейин,
Олар сени алмас есине.
Үәделери сиңгендей кумға,
Қорлап инсап деген нәрсени.
Инсапсызлық аукционында
«Ким зыятқа» саттылар сени.

Жылаған менен келмес орнына,
Қуудай сыңсып жылама, ана!
Бозлай берме өйтип оншама,
Хәй, ботасы олген әрүана!
«Коз ийели» деген бабалар,
Теңиздин де ийеси бар-ды.
Келер еле сондай заманлар:
Сууы қашқан жағалықларды
Қайта жууып мәрүерт толқынлар,
Шағалалар шарқ урар еле.

Шегинисип сонда шөл-қумлар,
Шалқар теңиз жарқырап еле.
Арал, Арал! Сениң жағана
Тастан орнатып бир бағана,
Жаңа әуладлар жыйналып сонда,
Жазып қояр мына нәрсени:
«Жигирмаланшы әсир аяғында
Оңбағырлар, саттылар сени...»

ҲАҒЛА ӘМИҮИМ!

Жазғы таңда шықсам Әмиу бойына,
Ҳауасы жаныма жағып барады.
Қанат байлап қыялыма-ойыма,
Ылай суулар бурқып ағып барады.

Терең ийрим тартып, жайлап та ағар,
Базда сазан атып, туулап та ағар.
Саулатланып, суу тулпардың жалындай,
Ырыс қазаны болып кайнап та ағар.

Басқа қызығыңды қоя тур дерсең,
Алтын сахналы бир театр дерсең.
Суу ийеси Суләйманның мүлкіндей,
Мол ғәзийне ығып қиятыр дерсең.

Қызкеткен, Кегейли, Пахтаарналар,
Ғарқәллезий болып Қууанышжармалар.
Көлде ғаз қыйқыулап, жылымлар майлап,
Атызларда дийқаншылық ырғалар.

Хәрекетке келтирип кең дүньяны,
Қарағандай елдин, жердин дәураны.
Жағалықта жасыл тууын көтерип,
Жас тоғайлар алғыслайды дәрьяны.

Хағла, Әмиў — берекеттиң булағы!
Бар тиришилик саған қуллық қылады.
Сен хәўижге минсең, еллер қуўанып,
Шайырлар да сеннен илхәм алады.

Теңизди терис қайтқан заманлар қуртты,
Хеш ким емес, оны адамлар қуртты.
Сағадағы суў симирип жуўхадай,
Аяққа ағызбай, теңселтти жұртты.

Ашкөз бенделердиң пейлин байқаған
Тәңирим бөлким талай басын шайқаған.
Жаратқанның өзи жарылқар болса,
Адам ириккен дәрья тасар қайтадан...

Бойларында жүрип ойға таламан,
Демде не заманлар кешти арадан!
Пәтли ағысынды қайтадан көрип,
Қуўанғаннан көзиме жас аламан.

Хағла, хағла Әмиў, — жәўлан урып ақ,
Абийхаят суўы менен толып ақ.
Әйдархадай айбат шегип, жулқынып,
Хәм жилли көзленип, Жәйхун болып ақ.

Жағысына бахыт бәхәрин берсин,
Саған Нуў пайғамбар кәхәрин берсин.
Қырға шығып қалған байғус Аралға,
Хәр тамшың тиришилик нәхәрин берсин.

Жуўасып, хеш кимге бағынбағайсан,
Нәўпир суўдан хасла арылмағайсаң.
Сен хәзирғи адамлардың пейлиндей,
Ишкирнелик етип, тарылмағайсан.

Август, 1993-жыл.

ЖАРҚЫЛЫҚ, НАҰРЫЗДЫҢ БАЙРАМЫ КЕЛДИ

Мириўбеттиң нурын қуйып жанларға,
Жүрек шәўкилдесип, қуантып елди.
Жарық сәўле берип атар таңларға,
Жарқылық, наўрыздың байрамы келди.

Күн күлимлеп, хаўа райы жөнлесип,
Дийқанды шақырар атыз «кел» десип,
Усы бүгин күн менен түн теңлесип,
Кеўиллерге теңлик дәўраны келди.

Жаслар желкилдесип, жүзлери жайнап,
Қартлар шүкираналық инсабын ойлап,
Наўрызлық гөжелер бүлкилдеп қайнап,
Көптен күткен тойдың әнжамы келди.

Бул жаңа күн «Наўрыз» деп аталып,
Мийрим-шәпааттың нуры тутанып,
Әткөншеклер булдырыққа пәт алып,
Ақшам айқулаштың майданы келди.

Жәмәәт жәм болып, кәўми-қоғамлар,
Жеңгейлер наз етсе, күлип ағамлар,
Дастурханды безеп татлы тағамлар,
Сүмелекти ертип қаймағы келди.

Сазенделер сазлап жаңлатып сазын,
Шаңлақта шағласып журт қуар бәзим,
Қаўышып көрисип абысын-ажын,
Салланысып қыз хәм жәўаны келди.

Жәнжел дүньясында базар саўылған,
Урыс жоқ, аразлық жоқ, бәрше баўырман,
Бар адамзат шыққандай бир аўылдан,
Татыўлық мүлкиниң султаны келди.

Жаксы үмитлер жуўып кеўил губарын,
Дүзелгей деп арасатлы заманың,
Руўхы шад болып ата-бабаның,
Аўнап түсип жатқан хабары келди.

Ҳактын инаяты инсан кеўлинде,
Мийрибанлық, мириўбеттиң гүлиндей,
Шан-шөўкетли Өзбекистан елинде,
Күн күлимлеп бәхәр әйямы келди!
Жарқылық, наўрыздың байрамы келди!

Март, 1991-жыл.

МУСТАҚИЛЛИК МАЙДАНЫНАН ӨТКЕНДЕ

Бүгин Әмиў болып аққым келеди,
Арғымақ ат болып шапқым келеди.
Бүгин өңирине өзбек ағамның
Кеўлимнен гүл үзип таққым келеди.

Наўайы, Бердақлар дәстан биткенде,
Бабур тәрки ўатан қылып кеткенде,
Машраб гәзеллери пәряд еткенде,
Ойға алған мақсетине жеткен бе?!
Бабалар рухы кешти ойымнан,
Мустақиллик майданынан өткенде.

Акмал, Аллаярлар атылып кеткенде,
Жаўлар Қадрийди қатл еткенде,
Шарафатлы инсан уйқысын бузып,
Қәбиринен шығарып алып кеткенде...
Бәри көз өңимнен өткендей болды,
Мустақиллик майданынан өткенде.
«Ақ алтыннан таўдай қырман питкенде,
Оны жат көрўанлар алып кеткенде,
Сен ойшаң сүйенип аўыр кетпенге,

Үнсиз турысларың елеслеп кетти,
Мустақиллик майданынан өткенде...

Сениң руўхындағы мәртлик, даналық
Жаңа дәуран жолын тапбағы лазым.
Бийик инсанлығың дүнья тән алып,
Жәхән минберинен шықсын хаўазын.

Кеўил талұас етип, илхам йош урар,
Мийрим суўы менен толғандай Арал,
Есер бир әжайып жағымлы самал,
Мустақиллик майданынан өткенде.

Өзбекистан — Күншығыстың Шолпаны,
Көп қыйын жоллардан өтерсең асып.
Бинияд таўып азат инсан әрманы,
Жолыңды жақтыртар ығбал қуяшы.

«Қутлы қәдемине хәсанат!» дейип,
Қан-қардаш халықлар қол берип қолға.
Қара қалпағымды шалқайта кийип,
Жаныңда бараман бул уллы жолда!

22-август, 1992-жыл, Ташкент.

МЕН ТАШКЕНТТИ САҒЫНАМАН КӨРМЕСЕМ

*Өзбекистанда қарақалпақ мәдениаты күнлериниң
ашылыуы салтанатында оқылған қосық.
26-январь, 1993-жыл.*

Мен Ташкентти сағынаман көрмесем,
Бүлбиллерин тыңлап бағқа кирмесем.
Шынарлардың саясында шай ишип,
Дослар менен сәўбетлесип жүрмесем, -
Мен Ташкентти сағынаман көрмесем.

Буннан өтер мениң барлық жолларым,
Бәхәриў-жаз, мейли қыс я гүз ўақты.
Бунда еске түсер жаслық жылларым,
Мениң жигит ўақтым, оның қыз ўақты ...

Барлық мөхәлледе мийман болғанман,
Шайхантаўр, Қойлық, Ески Жуўасы...,
Көп тыңлап хәм көп мәртебе алғанман,
Фафур, Айбек, Миртемирлер – дуўасын.

Зулфияның алтын сазлы музасын
Жаслай тыңлап, сулыўлығын сезгенбиз.
Абдулла Ариплер, Еркин Ўахидлар,
Куўыс-қолтық қоймай бирге гезгенбиз.

Базда жалынғанбыз шайханаларда:
«Хай, шай тасып жүрген үке, қарағым!
Шайынды бере бер атаханларға,
Қуй бизге бир уртлам ышқы шарабын» ...

Мен Ташкентти сағынаман көрмесем,
Жазда Анҳар бойларында жүрмесем.
Шийрин тилли өзбек шайырларынан
Фәззел тыңлап, қосық оқып бермесем.-

Жылағанман мен де журттай бүлинип,
Көрип зилзиладан қыйрап қалғанын.
Хақнус киби күл ишинен тирилип,
Жаңадан ең гөззал шөхәр болғанын.

Бул қаланың адамлары өзгеше,
Бийик инабатлы, илғир зейинли.
Шайырдан да өтер сулыў сөз десе,
Әдеп-икрам қулықлы, ашық пейилли.

Бунда бай тиллердин түркий тәркиби,
Илим-хикметлердин гүўалы тили.

Руухы терең мухийт өзбек халқының
Абийхаят куйған дууалы тили.

Науайы даңқ берген, Бабур жырлаған,
Машраб ғәззел питкен бул тил бар болсын.
Бул тил ушын Қадирийди корлаған
Наймытлар ақыретте қорыу-зар болсын.

Кетер кемтаршылык, бул ауыр демлер,
Заман дүзетер өз әндийшелерин.
Айдын келешекке койған қәдемлер
Берер көп узамай нөтийжелерин.

Хөр ким нийетине бола ис көрер,
Әўмет тилеймен мен ислериңизде.
Бир қыз ерге шықса, қырк қыз түс көрер,
Жақсы түслер енгеі түслериңизге.

Нөкистен мен сизди ансап келмесем,
Келип, төңири сәлемлерин бермесем,
Дослар менен ертеңги күн ышқында,
Мустақиллик майданынан жүрмесем, -
Мен Ташкентти сағынаман көрмесем!

КӨЗЛЕРИМНИҢ АҒЫ-ҚАРАСЫ, ҚЫЗЛАР

Биреулерің — қызым, бириң — қарындас,
Көзлерімнің ағы-қарасы қызлар.
Сизлерсиз дүньяның қызығы болмас,
Жалған емес, гәптиң ырасы, қызлар!.

Сизге арналар бул қосығым мениң,
Салланысып жүрген қыз бенен келин,
Гүл егиўди қойған қарақалпақ елин,
Гүллендирип турған лаласы, қызлар!.

Апайлар, жеңгейлер, курдаслар хәм де
Қахарман аналар отырған төрде,
«Ұақтында қыз болдық» — десер бәри де,
Қашық емес гәптиң арасы, қызлар!

Сизлерсиз жайнамас өмир гүлзары,
Шахсәнем әриптиң шын ахыұ-зары,
Хәр жигиттиң болар сүйген дилбары,
Хәр адамның бардур анасы, қызлар!

Тарийхың басланар Хауа енеден,
Пийриң Бийпатпадан алған өнеген,
Айдай жамалына жұлдыз түнеген,
Ашықлар кеулиниң куяшы, қызлар!

Бириси Арыұхан, бири Ақшолпан,
Заманында елдиң ураны болған,
Ләйли, Зулайхалар дәстанда қалған,
Муҳаббаттың бийби задасы, қызлар!

Баршын өткен Алпамысқа опалы,
Надира ғәззели заұқы-сапалы,
Қыз Жипектиң көш баслаған топары
Даңқлы сулыұлардың урпағы, қызлар!

Нәсият берейин десем сизге мен,
Хәзир ақыл алмас биреу-биреуден,
Сонда да айтайын сезгенлеримнен,
Керек жерин алар шамасы, қызлар!

Мен сизге тақбайман ески уғымды,
Хәзир дәуир ескиликтен шығынды.
Жарасықлы заманыңа бүгинги
Әдеп-икрам жолын тутыңыз, қызлар!

Ата-анамыз бизге ерик берди деп,
Еркин жасайтуғын заман келди деп,

Баспақлардын жибин басқа түрди деп,
Қудайды умытып кетпейик, қызлар!

Қызларымыз көпдур бәхәр гүлиндей,
Сулыұлығын жәрия қылмас билинбей,
Ақыл-зейни шыңқобыздың тилиндей,
Сол қызлардан өрнек алайық, қызлар!

Мейли, сүрме шекиң, тулым қойыңлар,
Мейли, шашты кесип, бурым қойыңлар,
Мәселе шашта емес, баста деген бар,
Жарасықлы жағын ойлайық, қызлар!

Мейли тырнақларды бояң қыналап,
Бийик өкше кийиң нәлин сыналап,
Хеш адам мин тақпас айыпка санап,
Ерси көринбесе болғаны, қызлар!

Қудай берген сулыұлықты бурмалап,
Пластмастан кирпич қойып сүрмелеп,
Қаслары маңлайға қарай өрмелеп,
Суу тауықтай сүмиреймейик, қызлар!

Өзиңди билмейсең, базда өзлериң,
Бояусыз-ақ сулыұ айдай жүзлериң,
Қууырылған шимишкидей көзлериң,
Гиртийип кетпесин сүрмеден, қызлар!.

Европадан үлги аламыз десип,
Мусылманнан орыс боламыз десип,
Дизелер хәррийип, юбканы кесип,
Қуйрыксыз бөдене болмайық, қызлар!

Рок-концерт әуиретин ашқандай,
Тап жиллиханадан жаңа қашқандай,
Қышқырар аяғын өгиз басқандай,
Соған жүдә хәуес базы бир қызлар!

Боламыз деп қатты мәдениятлы,
Жек көріп ана тил, әдебиятты,
Өз халкың алдында болып уятлы,
Тилди бурраңлатып сөйлемен, қызлар!

Сулыұлықтан биз қалмайық пәсте деп,
Жаңа әулад алар бизди еске деп,
Халқың мың жыл кийим тикти кестелеп,
Жараспас па еди кийгенде, қызлар?!

Түркмен қызларында бар жақсы өрнек,
Кетен көйлек кийип салланып жүрмек,
Модалар балтырдан жоқары өрлеп —
Кеткенде де олар бузбады, қызлар!

Нәсиятты қойдым енди туұарып,
Жүрмен гийне гәп деп, кеуилге алып,
Ескинин хәммесин жоққа шығарып,
Жетпис жыл жаңалық куұғанбыз, қызлар!

Өтмиштиң жаныұлы ошағын көсеп,
Ата-бабамызды көп қылдық өсек,
«Коммунизм» қурып шалқыймыз десек,
Бул қыткер заманға тап болдық, қызлар!

Аяйман сизлердің уйымыңызды,
Қыз балларға керек буйымыңызды,
Киймей, тәлимсиген кийимиңизди,
Қырқ бахасын берсең табылмас, қызлар!

Қайта құрамыз деп жүрген даналар,
Қылмысынан қашып, басын паналар.
Бос дүкән аұзында байғус аналар,
Сандалып жүргенин не дерсең, қызлар!

Бундай болады деп кимлер түс көрген,
Куйқан жуұлап турар баз бир ислерден,

Қыз дәуири қыйын ўакка дус келген,
Сыныңызды бузбаң, карағым қызлар!

Заман бүйтип турмас, келер келеге,
Аз-кем сабыр етип турың еле де,
Өтип алсак базар деген бәлеге,
Дарқанлыққа шығып кетермиз, қызлар!

Заман келер еле мереке-тойлы,
Бәри орнына түсер жайына-жайлы,
Ышқында шайырлар қартайсын, мәйли,
Бағларда гүл болып ашылың, қызлар!

Аралықтан түрли заман кешсе де,
Дәстүрлер өзгерип айра түссе де,
Барлық байрам календардан өшсе де,
Сизиң байрамыңыз өшпегей, қызлар!

Март, 1992-жыл.

ЯД ЕТЕР СИЗДИ

(Шараф Рашидовтың естелигине)

Дөхмет дегишлери, ғыйбат селлери,
Жуўып кеталмады излериңизди.
Ана топырақ Өзбекистан еллери,
Руўхыңыз қәстерлеп, яд етер сизди.

Алтын жапырақ төгип гүзги шынарлар,
Хәйкелинде¹ ескен самал тынарлар,
Гүниренген гүмбезлер, бәлент минарлар,
Көктен саза берип, яд етер сизди.

Қара қус қанатын жайған заманда,
Сөзиңди өткизип Мәскеў таманға,

¹Хәйкел — естелик мәнисинде.

«Ташкент руўхын» жайдың пүткил жәхәнға,
Туўып-өскен еллер яд етер сизди.

Алтын бесик болған Жиззақтың шөли,
Саўлатлы Самарқанд — жаслық мәнзили,
Арқада Хорезм, қаралпақ ели,
Көзге сүрме қылар излериңизди.

Хәм алым, хәм даныш, дийқан едиңиз,
Беглигин бузбаған султан едиңиз,
Кишипейил, гөззал инсан едиңиз,
Алтынға қаплайық сөзлериңизди.

Ким тас атса, таўдың барып қасына,
Атқан тасы түсерлер өз басына...
Халық жыйналып хұрмет тойханасына,
Кәдирданлық әйлеп, яд етер сизди.

Сизди ким мингизсе бәлент мәрмерге,
Оның орны болар бәрхама төрде,
Өзиңиз азатлық ансаған жерде,
Бийғәрез Ұатаның яд етер сизди.

Дүньяға даңқ жайған өзбек еллери,
умшалап ашылған ығбал гүллери,
Жана дәўран мустақиллик желлери,
Мәңги желпип турғай жүзлериңизди.

БУЛ ҚАЛАНЫҢ КӨШЕСИМЕН ЖҮРГЕНДЕ

(Нөкистиң 60 жыллығына)

Бул қаланың көшесинен жүргенде,
Билинбейди тоқлығым я ашлығым.
Еске түсер гүўлеп өткен жаслығым,
Бул қаланың көшесинен жүргенде.

Қайсы жайды қандай уақта курғанын,
Қай көшеге қашан асфальт урғанын.
Яд билемен қайсы терек қайманда
Қай бәхәрде қанша жапырақ салғанын.

Нөкис десе қозып кетер делебем,
Көп жырладым, жырлайман да еле мен.
Жер жәхәнде бул шәхәрге усаған
Қала таппай, бәрха қайтып келемен.

Қалалар бар биз көрген хәм көрмеген,
Халқы сыймай қара суу боп терлеген.
Онда адамлар жасап турып бир жайда,
Өмиринше қоңсыларын билмеген.

Бизде үй жоқ күндиз илип отырған,
Апақ-шапақ жайнап күлип отырған.
Арғы баста кимниң ийти үргенин,
Берги баста хәмме билип отырған.

Бул қаланың аэропорты ишинде,
Зилзила бар хәр лайнердиң күшинде.
Бирақ базар деген бөле шыққалы
Самолётсыз түс көремен түсимде...

Шәхәрлер көп мәлим дүнья жүзине,
Хауа жутсан, түтин урар көзиңе.
Алып қоя ма деп әлле биреулер,
Завод, фабрика қура берген өзине...

Бул қаланың дым басқаша халлары,
Шаң болса да, таза хауа жоллары.
Тек Аралдан ескен дузлы самаллар,
Шырқымызды бузды соңғы жыллары.

Тахыятас еле жақын қонажақ,
Хожелиге және көпир салажақ.

Бул үшеуи келешекте қосылып,
Будапешттей үлкен шәхәр болажак.

Қаттыағардан Қызкеткеннің сағасы,
Қутлы коныс болған Әмиў жағасы.
«Ағам барда — арқам тамда» дегендей,
Уллы Ташкент оның ғамхор ағасы.

Жигит дәуири әйне алпыс жасында,
Үргениши, Ташауызы қасында.
Бухара хәм Самарқандтан үйренген
Тәлимаат көп бул Нөкистин басында.

Арқамызда Қызыл Орда ағайын,
Өзбек, қазақ, түркмен, қырғыз, ноғайым.
Тууысқаны көп халықпыз бахытлы,
Бир қосыққа қайсы бирин тығайын.

Аузым бармас бул Нөкисти жас деўге,
Көшелерин жер деўге я тас деўге.
Алмаспайман доллар төсеп қойса да,
Париж, Лондон, Вашингтон, Мәскеўге.

Ұа, Нөкисим, сен питпеген жырдайсан,
Әйнегимнен таңда түскен нурдайсан.
Хәр тойыңды президент қутлықлап,
Дүнья турғаншелли жасап турғайсан!.

Ноябрь, 1992-жыл.

ШОПАН ҲАҚЫ — ШЫНЫҚҚАН ШӨЛ ПЕРЗЕНТИ

*(Тажмакөпир қойшылық шаруаларының Бийсенбулақтағы
бас қоспа кеңесінде оқылған қосық)*

Кәсіптин жаманы жоқ шығар, бәлким,
Мийнеттин маңлай тери тамар алтын.

Қызылқумға қой жайып, қозы терген,
Мен сүйемен елимнің шопан халқын.

Бәркулла оған хүрмет етким келер,
Сый көрсетип, кеулине жетким келер.
Оларды көрсем, қойып сөз айдауды,
Қой айдап, Шопан болып кетким келер.

Тынбас ол дамыл тауып жамғыр, қарда,
Бетегели бел, отлақ жасқаларда.
Шопанның машақатлы машқаласы,
Мен билсем, жоқ-ау деймен басқаларда.

Бир тынбас жазы менен, қысы менен,
Ойнама бул шаруаның иси менен.
Қалада сойыслыққа бир қой бақсаң,
Зыр жууыртар үйіннің иши менен.

Күн ысып, бирде сууып, бирде жауып,
Қой деген жууас малға бәри кәуіп.
Бир шопан жүзлеп, мыңлап қой бағады,
Бәринің басын жәмлеп, бабын тауып.

Шопанның бос ұағы жоқ бел таянған,
Кеш жатып, тауықтан да ерте оянған.
Баласы кыймылдаған жүкли анадай,
Дөңбекшип, түн уйқыдан төрт оянған.

Мал деген ел байлығы тынып турған,
Ети қайнап, қаймағы уйып турған.
Өгей әке минезли қатал тәбият,
Шопанды шөл қойнында шынықтырған.

Қой барда қонақ күтилип, той сауылар,
Турысы берекет-ғой, ой жаныуар!
Әзелден Адамата жақсы көрген,
Бейиштің малы ғой бул қой жаныуар.

Мына бир базар деген заман келди,
Өткели жайпаұытсыз, жаман келди.
Малы бардың — хәли бар дегендейин,
Қандай базар болса да шамаң келди.

Бийсенбулак суўлары сыңқылдаған,
Еңбегин ең байлық ғой ыңқылдаған.
«Қара көл пальто әпер — деп — аукционнан»,
Қызлары миллионердин қыңқылдаған...

Пахта хәм салы егейик дийқан болып,
Бир жақтан қой бағайық шопан болып.
Аш-жалаңаш қалмаспыз, құдай берсе,
Пейили кең Қарақалпақстан болып.

Ағайин ойда өзбек, қырда қазақ,
Туұысқаны көп адам көрмес азап.
Берекет хадал еңбек, татыұлықта,
Дүзелип кетер сөйтип заман өзи-ак.

Тийсе де мына заман зейнимизге,
Бизге енди қайтыұ жоқ кейнимизге.
Елимниң шөл батыры — шопан халқы,
Қудайым, бере бергей кең пейлимизге!

Қолдан келсе, кеўлинди табар едим,
Булақ болсам, мен сизге ағар едим.
«Шопан ата» деген бир орден ислеп,
Бөринниң өңириңизге тағар едим...

18-июнь, 1992-жыл. Бийсен ауыл.

ПОЭЗИЯ ЖУЛДЫЗЫНА

Жыллар асаұ аттай, бизди узаққа
Алып қашып барар кеши-күндизи,
Жерде жанған отлар сөнер, бирақ та
Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

«Инсанлар өз дәртин гүңиренип жүрсин»,
Деп тәңирим саған бергенди тилсим,
Адам жұлдызлардың тилин не билсин,
Сен болмасаң, Поэзия жұлдызы?

Таулар булақ көзин көмбесе егер,
Адамлық пазыйлет өлмесе егер,
Әрман жұлдызлары сөнбесе егер,
Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

Жасыл жапырақ самал менен ойнаса,
Ашықлық ышқыдан кеуил тоймаса,
Гүллер ғұмшаланса, бүлбил сайраса,
Сен жаңасаң, Поэзия жұлдызы.

Ғалауытлы хәм бул гөззал дүньяны
Тәрк еткен шағда да шайырдың жаны,
Бийик көктен сәлем жоллап мудары,
Жан үстимде, Поэзия жұлдызы!

Апрель, 1991-жыл.

ДӘҰРАН

«Дәулет қусы қонарында
Бас таңламас мудары» десер.
Қуладин куу аларында,
Жапалакты «тарлан» десер.

Дәуран қараған шағында,
Хәр ким патша өз тағында,
Дәулеті қайтқан уағында,
Жаксыны да «жаман» десер.

Атлар аттан бөлінгенде,
Қыйқыуға журт еринген бе?
Дал бедеулер сүрингенде,
Жүйрикти де «шабан» десер.

Мереке көрмеген кимсе,
Өзин бек санар өзінше.
Шонтық жигит атқа минсе,
Өз атасын «жорам» десер.

Аңғырт минез аламаншы,
Кыйқыуы өзине қамшы.
«Халқым!» десе бир алдамшы»
«Усы керек маған» десер.

«Пай енеғар мына ешек,
Лап болмайды-ау тулпар десек.
Қуйрығын самалға төсеп,
Шабысына қараң» десер.

«Суу бермен теңизиңе»
Деп инантар лебизине,
Хәр ким тартар негизине,
Аңламаған жаман десер...

Сентябрь, 1989-жыл

УЛЛЫ ЖЫРАҰ БАБАМБЫСАҢ?!

(Жийен жыраудың зияратына естелик қойылғанда оқылған қосық. Қабақлы ата, 31-март, 1991-жыл)

Сизге ҳақ сәлемин берсем,
Жатырқамай алармысаң.
Ырастан сол Жийен деген
Уллы жырау бабамбысаң?!

Жәбир көрип жауыз ханнан,
Көп тарығып ас хәм наннан,
Ата журты Туркстаннан
Асып келген бабамбысаң?!

Жаңадәрьяны жағалап,
Куўандәрьяны куўалап,
Тербенбеске ел паналап,
Қоныс басқан бабамбысаң?!

«Қабаклы ата» зиратынан
Руўхын елеслер маған,
«Поскан ел» муңын толғаған,
Сол теберик бабамбысаң?!

Қобызыңның муңлы сазы,
Қайраудың байлаулы ғазы,
Тәғдирге болып наразы,
Гүниренген бабамбысаң?!

Сум пәлектиң гәрдишине,
Бас шайқап заман исине,
Жаңа әуладтың түсине,
Аян берген бабамбысаң?!

Инсан әдинен асқанын,
Келип-келип адасқанын,
Теңиз ирғеңнен қашқанын,
Сезип жатқан бабамбысаң?!

Тауап етсем топырағыңды,
Мен яд етсем әруағыңды,
Биздей үрім-пұтағыңды
Қоллайтуғын бабамбысаң?!

ДӘҰИРЛЕРГЕ ДАҰЫРЫҚ САЛҒАН ЖАС ҚАЛА

(Тақиятас қаласының 40 жыллығына)

Көз кыйығын салып көрсең картаға,
Бир қала бар биз жасаған арқада.
Алтын күннің сынығындай жарқырап,
Әтирапына сәуле шашар бәрхама.

Тарих берер хәр заманға бир заман,
Түрли мукамларға дөһип тур заман.
Жас болса да, заманында дүньяға
Оның дауырык салғанына ырзаман.

Несийбесин салып уллы несиптен,
Тербетилип жатып алтын бесикте.
Бул қаланың инғалаған дауысын
Заманында пүткил жәхән еситкен.

Техниканың тайнапыры мыңлаған,
Ис басларда жер қулағы шыңлаған.
Мәскеудин де телефоны шынғырлап,
Көсемлердың дауысын да ол тынлаған...

Еске алсаң, мәзи ертеқ болғандай,
Кеше көргенлерин бүгин жалғандай.
Кең аймақтың энергетик жүреги,
Бүгин бунда дүрис-дүрис соғып турғандай.

Бул жүректен таралған қан тамырлар,
Жеткен жерде жеңиллесер ауырлар.
«Ырысқыңды сат, — рәушан ал» дегендей,
Жайнап-жаснар мың сан қала-ауыллар.

Бул қаланың қолы жетпес қай жаққа?
Гүриш тазалап, шығарады тай пахта.
Бетон ийлеп, сыйыр сауып, от жағып,
Қызлар менен балық аршыр Мойнақта.

Ол жарқ етсе, кеулин уақты-хошлықта,
Телевизор көрерсең қол бослықта.
Ургениште гилем тоқып бул қала,
«Мерседес»ке завод құрар «Дослық» та.

Бул қаланы хәмме жерде яд етер,
Нуры түскен жерин шын абат етер.
Қаратауда ғасырлатып тас шайнап,
Ташауызда түркмен елин шад етер.

Ол қорықпайды базар деген бәледен,
Бир жарқ етсе, миллион манат төлеген.
Төлемесен, қараңғыда қалдырып,
Төлегенди шуғласына бөлеген...

Хәр елат бир парқы менен айырылар,
Бул шөхәрге дәулет қусы қайырылар.
Косық жазса Тақыятас туұралы,
«Нур қаласы» деп мақтайды шайырлар.

Саулатына таңырқанбай қоймайсаң.
Жас хәм сулыұ дийдарына тоймайсаң.
Жәйхун дәрья бурқып аққан жағысқа
Шамшырақ тас түскен бе, — деп ойлайсаң.

Қырк жас деген бир жигиттиң дәуири,
Алпыста да сыр алдырмас тәуири.
Талай ғарры қалаларды қыздырар
Тақыятас ГРЭСиниң хәуири.

Қалағанда бул қаланың тырнағын,
Сазға қосып уллы қурылыс ырғағын.
Акация гүллеп атқан бул жерде,
Жаслығымда мен де оны жырладым.

Жырла десен, елеберин жырлайман,
Қыялымда қуяш болып нурлайсаң.
Аққуұдай таранып Әмиұ бойында,
Келешекке нур таратып турғайсаң!

8-сентябрь, 1993-жыл.

НАЗАРХАН ЕЛИНЕ

Бестөбеден гүүлеп атлар кашқанда,
Қыйкыуын жеткизген елсең, Назархан!
Жәйхун дәрья қызыл суудан тасқанда,
Басыуда көгерген гүлсең, Назархан!

Мөканлап пайызлы суудың жағасын,
Билмедим, неше жүз жасаған жасын,
Тарийх сатырлатып айдап арбасын,
Үстинен жол салған елсең, Назархан!

Дәрбент жолда көп мийманды атқардың,
Сестинен оянып атқан топлардың,
Хан Жөнейид пенен Шайдаковлардың
Қырғынларын көрген елсең, Назархан!

Арқаң кең хауалы таслақ даласы,
Шығысың айбатлы Шылпық қаласы,
Бадай менен Хожакөлдің арасы,
Қутлы мөкан басқан елсең, Назархан!

Тарийх гүзарында турған сақшының,
Жәриялап айтайық исин жақсының.
Ұатанысаң даңқлы Жапақ бақсының,
Саз-сәубетти сүйген елсең, Назархан!.

19-Сентябрь, 1992-жыл. Назархан.

САҚЛАНЫҢ БҮГИНГИ БУЗЫҚ ХАҰАДАН

(Шайыра Зульфияға)

Қатты бузық көрдим күннің ырайын,
Жанға жағымсыз бир самал ызғырар.
Үй қасында бағда кеш түскен сайын,
Ойшаң қәдем басып шайыра барар.

Жапырақларын төгіп оның жолына,
Үнсиз гүзетеди мықлы шынарлар.
Фарғалар ғақылдап анхәр бойында,
Әлле қайда мунлы майналар жылар.

Гүл мәүсими питип, өткенин жаздың
Өкиниш соқпағында ойлап барар ма?
Я ерте үзилген бир сулыұ саздың
Әрманлы хаўазы жылап барар ма?

Мудам жаралыдур шайырдың жаны,
Лекин, илтимасым, сизден, шайырам:
Умытсаңыз дағы пүткіл дүньяны,
Сақлаң өзинизди мына хаўадан.

Гүз емес, қыс емес, бир ийт аўара,
«Бул қай мәүсим?» деп те сорамас хәзир.
Исенип болмайды бундай хаўаға,
Ким болғанына ол карамас хәзир.

Жалғызлық сазында жалғыз шархана,
Самал сүйкенсе де ол жылар, бәлким.
Өкиниш соқпағынан қайтың арқаға.
Хүжданыңыз пәкдур, жүзиниз жарқын.

Дәртли лираң менен инсанлар бахытын,
Жан күйдирип жырлайсыз сиз удайы.
Гөззаллық гүлшанын, сабыр дарақтың
Кеўил бостаныңызға еккен қудайым.

Бийби Фатманы мен ядыма алсам,
Кеўлимде хұрметим артады сизге.
Егер мен бир диншил мусулман болсам,
Намаз оқыр едим етегиңизге.

Сөз бар «сақланғанды сақларман» деген,
Бәрін илажлайды дени саў адам.
Зинхар, сәл қымтаның, өтинемен сизден,
Сақланың мына бир бузық хаўадан...

Апрель, 1991-жыл.

ХАЗАР САМАЛЛАРЫ

(Азербайжан дәптеринен)

Нариман Гасанзадаға.

«КЕЛЕРСЕҢ, КӨРЕРСЕҢ»

Таў басында тас қорған,
(Тарийхын соң билерсең...)
Халық оған ат қойған:
«Келерсең де көрерсең...»

Мың еситкеннен көре,
Бир көрмеген, өкинер.
Атам заманнан бери
Бул таў елин Шеки дер.

Тарлан қус баласындай,
Кеўил талпынар бүгин.
Шынарлар саясында
Саз хәм сәўбет бар бүгин.

Көркин де, намасын да
Ядда сақлап жүрерсең.
Шекиниң гөззаллығын
Келерсең де көрерсең.

Бийик Марқал таўлары,
Басында жатар қары.
Жигитлери бағ егер,
Жипек тоқыр қызлары.

Достым Муртаза Садық!
Қолыңда тилла тарың.
Лазгиге түскен жанан
Қандай жигиттің яры?

Кеулине бек бол, мийман,
Ышқы азабын шегерсен.
Айтпадым ба мен саған:
«Келерсең де көрерсен»...

Суу иш сууық булақтан,
Сести кетпес қулақтан.
Умыта алмай узақта,
Арзыу әйлеп жүрерсен.
Тау басында тас қорған:
«Гэлэрсэн дэ гэрэрсэн»...

ҚАФЕЗ ДАҒЫ

Ала қарлы Қафез дағы,
Барсаң десе, бар боларсаң.
Көз карасы, кеуил ағы,
Таза тутсаң зор боларсаң.

Жалғаннан айтып сөзинди,
Қызартпағыл сен жүзинди,
Бийсәубет тутсаң өзинди,
Ел ишинде сөз боларсаң.

Сәнемсиз Ғәриптің алы,
Сауылып ышқы висалы,
Ессе айралық самалы,
Излерине зар боларсаң.

Дәрт салып шайыр жанына
Қалма аның обалына,
Аязийди қой алына,
Бийшараны қор қыларсаң.

* * *

Талачай бойында, Загаталада
Елпип-елпип есер бул жипек желлер.
Және көристик биз жазгы аҫада
Казанлыкта өскен кырмызы гүллер.
Көрискели көп жыл арадан кешти,
Ашыклык саудасы басларға түсти,
Хош ийисинди урлап самаллар ести,
Келип түсипсиз бул араға гүллер.
Сен деп, яр ышқында Фузуулы өтти,
Вийдадий, Уағыйфлар көп ғаззел битти.
Бул әжеп заманлар бизге несип етти,
Гөззал тәбияттың дилбары гүллер.
Бүлбил гүл ышқында шегерлер нала.
Ашыклык дәртине ким турар ара?
Байғус Нариманның кеули сәтпара,
Аязийдин дәртин сорамаң гүллер...

* * *

Таў басына ақ булттан
Ақ шатыр қурдым саған
Көйкөлдин бойларында
Сени күтемен, жанан.

Кирип уйқыла ақ шатырға,
Бултлар қойныңа кирсин.
Сени меннен қызғанып,
Жигитлер иши күйсин.

ЎАҒЫЙФТАН

Сәхәр турып гезсем ашықлар елин,
Жуп қоса нар көрдим еки сийнеде.
Бириси қыз еди, бириси келин, —
Жан курбан әйлерем еккисине де.

Келин булақ суудан бет-қолын жууар,
Бол тез, кетейик деп бийкеши турар.
Қыз келиннен, келин қыздан да дилбар,
Жан қурбан әйлерем еккисине де.

Келин додағыдур Тәбриз әнары,
Елли-алтымыш түмен қыздың тууары.
Жәннетти нәйлесин булардың яры,
Жан қурбан әйлерем еккисине де.

Келиннің жағасы полат ийнели,
Қыздың жағасыдур шапыраш түймели.
Екеуи де бир-биринен ийбели,
Жан қурбан әйлерем еккисине де.

Ұағийф дер: «гүллерге бир бостан болса,
Бири султан болса, бири хан болса,
Бул ғәрип көксимде еки жан болса,
Мен қурбан әйлерем еккисини де.

Июнь, 1989-жыл, Баку.

ЖОЛЛЫДАН СӘЛЕМ

*(Бир қыз турмысқа шығып кеткенде оның
Жоллы деген ийтиниң айтқаны)*

Адамлар не деген бийәдеп болған,
Кеулимде ескендей ызғырық самал.
Неге «кетемен» деп айтпадың маған?
Қалай-қалай қызсаң өзиң, Айжамал?

Сен кеткенде сыртта жүрип те едим,
Бүйтип кетеринди билип пе едим?!
«Қайда барасаң?» деп үрип те едим,
Дауысымды еситпедиң, Айжамал.

Бахрам әкелгенде мен күшик едим,
Қолынан сонша ма сүт ишип едим.
Қабаған ийт болар деп күтип едің,
Биреуді қаптым ба сирә, Айжамал?

Бәрхә сени қорғап жаман көзлерден,
Оқыўға қатнадым ерип излерден.
Не жаманлық көрдің өйтип бизлерден?
Ийттиң кеўлин түсинбеген, Айжамал.

Қулағымды шымшып өткениңде де,
«Патассаң» деп тергеп, сөккениңде де,
Есикти илместен кеткениңде де,
Үйди бағып жатпадым ба, Айжамал?

Уйқылап жатсам мен дәлизде пырылдап.
Үй сыпырдың пылесосың дырылдап,
Қарсыластым ба мен сонда ырылдап?
Әсте шығып кетер едим, Айжамал.

Сени ойлап жұлдыз қараўлап шықтым,
Көшеде ийт қоймай сорағлап шықтым.
Қоңсылардың бәрін аралап шықтым,
«Әтә не хорошо!» билсең, Айжамал.

Адамлардай, ийт те ийтке тең болмас,
Жақсы ийтлер жаман достан кем болмас,
Хәр ийт өзи болар, бірақ мен болмас,
Енди мендей ийт жоқ саған, Айжамал.

Мен қосық жаздырдым шайырға айтып,
Көрсем, шалғайыңнан ойнарман тартып,
Мейли, келмей-ақ қой бул үйге қайтып,
Барған жерде бахытлы бол, Айжамал!

МАЗМУНЫ

«ЙОШ» кітабынан

Бір гезлери Бердак жүрген жерлерде	3
Гүрген дәрьялары жол берер сизге (<i>Николай Тихоновқа</i>)	4
Кәлемлес досларыма.....	6
Айт сен Әжинияздың қосықтарынан	11
Бизиң ауылдың қызына	12
Әмиу гүллерине.....	14
Анна Кернн Аллеясында.....	17
Венераның скульптурасына.....	20
Шойдания	21
Соқпақ.....	22
Көл бойында.....	23
Төртліклер.....	24
Тәрези.....	25
Гедейлик.....	27
Даңқ арбасы.....	29
Ғаррылар	31
Марапат уйығы.....	32
Құлпытастағы жазыулар (<i>эпитафия</i>)	32
Эпиграммалар	33
Атлар.....	33
Аяз қала	35
Пазналар	37
Мен Абайды ядқа билген халықпан.....	39
Көкше тау	40
Қазақстан.....	42
Қалтайға.....	43
Мен сүйемен қырғыздың ала тауын	43
Санат	45
Нарын.....	48
Сәубет (<i>Сүйинбай Ералиевқа</i>).....	49
Соң көлде.....	52
Аларша	53
Бәхәр хәм сен.....	54
Ғәззеллер.....	54

«ДӘҰИР САМАЛЛАРЫ» китабынан

Төртликлер.....	63
Тилек	64
Ат зәңгиси зыңылдар... ..	67
Сен дегенде... ..	69
Излениү.....	70
Өмир векселлери	71
Әрманлар	72
Тақыятас тарнаұы жанында ойланыү.....	74
Бүгинги күн.....	76
Сен мәрдана халыксан.....	78
Поезд емес, елдің дәүлеті келди	79
Кеүлиңниң көшпели күни боларман	82
Ауыл, Ауыл!	83
Усы журтқа хайранман.....	90
Келдим	92
Башкурстанға.....	94
Сау Бол, Татарстан.....	95
Татарстан жолларында (<i>Ғариф Ахуновқа</i>).....	97
Сабантойда	99
Риммаға.....	101
Бир сыншыға.....	102
Қыйын хәм аңсат.....	103
Романтика	103
Шайыр хәм әжел.....	109
Мақтумқулының жолына	
Муң қалмас.....	115
Болмаса	116
Ғазлардың қанатында.....	117
Ядыма түсти.....	118
Орфейге.....	119
Пазыйлет.....	123

«АЛАСАТЛЫ ДҮНЬЯ БУЛ» китабынан

Жол самалы	128
Сәубетли ақшам (<i>Ә. Нуратдинге</i>).....	129
Тәжирийбе тамшылары.....	133
Төртликлер.....	133
Ұатан.....	139
Мен қалада оқығанда	139
Жәхән үстінде	140

Исенім	141
Гүз көринісі	143
Бір бахытлы адам баратыр.....	144
Тасқа көгерген гүл.....	145
Пәлеклі қоста түнеу.....	147
Түни менен қырғауыллар шақырды	151
Жаналан достым.....	153
Хошадәс (<i>Т. Генжебай бақсыға</i>).....	155
Умтыламан жан-тәнім менен (<i>Мүсинши Қ. Бердимуратовқа</i>).....	157
Ашық сөз	159
Диалектика	161
Миллионбай Азаматқа	164
Кешкі жол ойлары	167
Жақсы Адамлар.....	174
Қандай жақсы усы заманда.....	175
Дос кәдири (<i>Шайыр Б. Исмаиловтың естелигине</i>).....	177
Адам.....	180
Ғамал.....	180
Лаванда.....	181
Хәзил (<i>Актёр Реимбай Сейтовқа</i>)	183
Ешектің шикаяты	184
Сағалаяқ.....	184
Дағыстан тауларында	
Пәтиматқа.....	188
Тау жолында	194
Сақлаң Гамзатовты	195
Шөлдің ийсін алса турмас.....	196
Газитсең.....	197

«ДУЗЛЫ САМАЛЛАР» кітабынан

Бұл жер еле зор болады	201
Үміт ағашы.....	207
«Плаха» ізлеп (<i>Ш. Айтматовқа</i>).....	209
Арал элегиялары	213
Қыйын хал.....	221
Хүждан монологи	221
Деседи.....	223
Сегизінші марттан бір хәпте алдын жазылан қосық	225
Шымбай жолларында.....	227
Сизсиз менің күнім жоқ	233
Афанасий Фетке.....	235
Боранлы кеште	236

Тийме оған.....	237
Байыұлыға	239
Еки кууаныш.....	240
Ду Фу.....	241
Бурмалаушыға	241
Жолда	241
Тусыннан бир жанан өтип баратыр.....	242
Жынысымды жырлайман	244
Бизге	247
Үш ок (<i>Легенда</i>)	249
Жигиттің жетпис көклемі (<i>Ийшанбай Қарақуловқа</i>).....	251
Әскербайға.....	254
Пери минген ат	255
Бердақтың дуұтары.....	256
Әжинияз шайырдың самалға шағыныуы	260
Амира азаптары	261
Өмирзая жұлдызы	264

«ҮМИТ ЖАҒЫСЫ» кітабынан

Тырнарлар.....	269
Жылқы жылына.....	270
Корабльлер қойымшылығындағы елес	272
Марат Нурмухаммедовты еске түсіріуі.....	274
Өмир, саған ашықпан	275
Қайтып келсе еді балалық шағым	277
Орынлы кейіс	280
Эпиграммалар	280
Бозатаудың жолындағы тоғайлар (<i>Е.Ембергенге</i>)	281
Тымырық	282
Аласар күс әңгимеси	282
Мәңгилик (<i>Гөне сөз</i>).....	285
Ана жүрегі (<i>Рәуият сөзі</i>).....	287
Кеуіл айтыуы	288
Хошласыуы сөзі (<i>Т. Жұмамұратовтың естелигине</i>).....	288
Анна Ахматованы оқығанда.....	289
Алыс әуладларға.....	290
Хауазың сениң (<i>Т. Дошумоваға</i>).....	293
Бир кәса чай қолға алып.....	293
Жәнан көринбес.....	294
Тал болыпты таллары	295
Александр Блокты оқығанда	296
Таң самалына	298

Жас достыма.....	298
Токтағұлдың тойында	
Бир ақ қалпақ астында (<i>Токтағұлдың 125 жыллық тойында оқылған қосық</i>).....	299
Қашкын (<i>Сүйінбай Ералиевке</i>).....	300
Қырғыз қосығы.....	302

«ЕРТЕДЕГИ ҚОЙЫН ДӘПТЕРДЕН» кітабынан

«Сеуіл» менен «Сек» баязы.....	304
Биз мұғаллим, Сабыр Досжан директор.....	306
Дуай сәлем болсын бизден.....	307
Ошақ басы сөзлерден.....	308

«БЕГЛИГИНДИ БУЗБА СЕН» кітабынан

Мүнәжат.....	309
Коррупция.....	310
Беглигинди бузба сен.....	312
Пайгамбар жасындағы адамға.....	315
Онбағырлар, саттылар сени (<i>Аралға</i>).....	316
Хағла, Әмиуим!.....	319
Жаркылық, Наурыздың байрамы келди.....	321
Мустақиллик майданынан өткенде.....	322
Мен Ташкентти сағынаман көрмесем.....	323
Көзлерімнің ағы-қарасы, қызлар.....	325
Яд етер сизди (<i>Шараф Рашидовтың естелигине</i>).....	329
Бул қаланың көшесінен жүргенде (<i>Нөкестің 60 жыллығына</i>).....	330
Шопан хақы — шыныққан шөл перзенти.....	332
Поэзия жұлдызына.....	334
Дәуран.....	335
Уллы жырау бабамбысан.....	336
Дәуірлерге дауырық салған жас қала (<i>Тақиятас қаласының 40 жыллығына</i>).....	337
Назархан елине.....	340
Сақланың бүгінгі бузық хауадан (<i>Шайыра Зульфияға</i>).....	340
Хазар самаллары.....	342
Келерсең, көрерсең.....	342
Қафез дағы.....	343
Ұағыйфтан.....	344
Жоллыдан сәлем.....	345

Ибрайым ЮСУПОВ

**ТАҢЛАМАЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ
ҮШ ТОМЛЫҚ
II
ТОМ**

«Билим» баспасы
Нөкис — 2018

Редактор *У. Юсупова*
Көрк. ред. *И. Сержанов, К. Рейнназаров*
Тех. редактор *Б. Турымбетов*
Оператор *Г. Серимбетова*

Лицензия: АІ №108, берілген уақты 2008-жыл 15-июль.

Оригинал-макеттен басыуға рұқсат етилген уақты 24.01.2018-жыл. Форматы 84×108 ¹/₃₂. «TIMES KRKP» гарнитурасы. Кегл 11. Офсет баспа қағазы. Офсет баспа усылында басылды. Көлеми 11,0 б. т. 18,96 шәртли б.т. 19,20 есап б.т. Нұсқасы 1000+500 дана. Бахасы шәртнама бойынша. Буйыртпа № 18-16.

«Билим» баспасы, 230103. Нөкис қаласы,
Қарақалпақстан көшеси, 9.

Электрон мәнзил: bilim.baspa@bk.ru

Өзбекистан Баспасөз хәм хабар агентлигиниң «Өзбекистан»
баспа-полиграфиялық дөретиушилиқ үйи баспаханасында
басылды. 100011, Ташкент қ. Наўайы көшеси, 30.